

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

Л. О. Першко

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ЗМІЦНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ
БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**

Монографія

Чернігів – 2020

УДК [336.14:352]:330.341.46(477)

П27

*Затверджено до друку Вченою радою
Чернігівського національного технологічного університету
(протокол № 3 від 27.04.2020 року)*

Рецензенти:

Алексенко Людмила Михайлівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри управління та адміністрування Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту Західноукраїнського національного університету;

Діба Михайло Іванович, доктор економічних наук, професор, директор Інституту розвитку фінансового бізнесу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Дубина Максим Вікторович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Чернігівського національного технологічного університету.

Першко Л. О.

П27 Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації : монографія / Л. О. Першко. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2020. – 316 с.

ISBN 978-617-7932-08-5

У монографії висвітлюються теоретичні і практичні аспекти формування місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. Обґрунтовано вплив фінансової децентралізації на фінансову самостійність місцевого самоврядування територіальних утворень. Розроблено концепцію розвитку місцевих бюджетів в Україні та обґрунтовані стратегічні й тактичні пріоритети її впровадження.

Монографія розрахована на науковців, спеціалістів, які приймають рішення в сфері місцевих фінансів, викладачів, аспірантів, магістрів й студентів.

УДК [336.14:352]:330.341.46(477)

ISBN 978-617-7932-08-5

© Л.О. Першко, 2020

© НУ «Чернігівська політехніка», 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ДОМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	6
1.1. Витоки наукового розуміння сутності та специфічних ознак бмісцевих бюджетів за умов фінансової децентралізації.....	6
1.2. Сучасні уявлення про вплив фінансової децентралізації на фінансову самостійність місцевого самоврядування.....	29
1.3. Базові основи зміцнення місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації.....	51
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	76
2.1. Методологічний конструкт дослідження місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації	76
2.2. Теоретико-методологічні основи дослідження фінансового забезпечення місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації.....	99
2.3. Наукова концептуалізація розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації	112
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	128
3.1. Стан та проблеми наповнення місцевих бюджетів України	128
3.2. Кількісний вимір структурних змін видатків місцевих бюджетів в Україні	149
3.3. Напрями забезпечення розвитку місцевих бюджетів України в умовах фінансової децентралізації	163
РОЗДІЛ 4. СВІТОВИЙ КОНТЕКСТ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	178
4.1. Досвід формування місцевих бюджетів при децентралізації в європейських країнах.....	178
4.2. Інструментарій сприяння зміцненню та розвитку місцевих бюджетів: міжнародний аспект.....	196
4.3. Варіативність використання кращих практик світового досвіду щодо посилення фінансової самостійності місцевих бюджетів України	210
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	234
ДОДАТКИ	262

ВСТУП

Реформування органів місцевого самоврядування та зміни територіальної організації місцевої влади сприяли підвищенню фінансової самостійності територіальних утворень в Україні. Основою такої самостійності є місцеві бюджети. Місцеві бюджети являють собою найчисельнішу фундаментальну ланку бюджетної системи України. Надзвичайно важливою є роль місцевих бюджетів у процесі перерозподілу внутрішнього валового продукту, у фінансовому забезпеченні надання публічних послуг, здійсненні прямого впливу на ступінь задоволення потреб населення, зокрема соціальних.

Фінансова децентралізація, що стала наслідком адміністративно-територіальної реформи, змін бюджетного та податкового законодавства, а також багатьох секторальних реформ в Україні, сприяла певним позитивним зрушенням, таким як підвищення фінансової самодостатності місцевих бюджетів, запровадження нових видів трансфертів, нових підходів до формування бюджетів і бюджетного вирівнювання за закріпленими загальнодержавними податками, суттєвим змінам у міжбюджетних відносинах щодо розмежування компетенцій на основі принципу субсидіарності та децентралізації повноважень, визначення видатків соціально-культурної сфери. Однак поряд із такими важливими результатами реформування мають прояв негативні тенденції, а саме: низька фінансова спроможність органів місцевого самоврядування, що унеможливує виконання ними на належному рівні делегованих функцій та повноважень; структурні та регіональні диспропорції між територіями з різним рівнем фінансового забезпечення; невисокий рівень фіскальної складової доходів місцевих бюджетів та зростання частки трансфертів, що є ознакою недостатності обсягів власних фінансових ресурсів, а отже, низької фінансової самостійності бюджетів на місцевому рівні, що, зрештою, призводить до стримування соціально-економічного розвитку окремих територій.

За таких умов актуалізуються питання розвитку та зміцнення місцевих бюджетів, оскільки ефективне виконання органами місцевої влади своїх функцій та, як наслідок, підвищення рівня життя населення окремих територій, можливе

лише за наявності достатніх фінансових ресурсів. Цього можна досягти завдяки розширенню дохідної бази місцевих бюджетів шляхом залучення додаткових джерел наповнення, вдосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин, нарощення внутрішнього фінансового потенціалу, оптимізації використання бюджетних ресурсів територій для їх стабільного економічного розвитку.

Дослідженню теоретико-методологічних аспектів формування та використання місцевих бюджетів присвячено праці відомих українських та закордонних учених, зокрема: В. Андрущенко, В. Базилевича, Т. Бондарук, О. Василика, В. Виговської, Р. Гнейста, О. Гонти, Б. Данилишина, В. Дем'янишина, М. Забаштанського, С. Захаріна, Б. Карпінського, О. Кириленко, М. Крупки, І. Луніної, В. Лебедєва, Ю. Лупенка, В. Лютого, В. Маргасової, С. Михайленко, В. Опаріна, Ю. Пасічника, Т. Паєнтко, К. Павлюк, А. Соколовської, Л. Сідельникової, Н. Ткаченко, І. Ткачук, В. Тропіної, В. Федосова, І. Чугунова, Р. Щура, С. Юрія, S. Bach, C. F. Bastable, R. M. Bird, H. Blochliger, J. M. Buchanan, W. Dziemianowicz, R. S. Fisher, Z. Makiela, R. Masgrave, N. E. Nnanta, W. E. Oates, J. Rabesona, A. Shah, H. Siebert, Y. Sintomer, C. Herzberg, A. Röcke, B. Słomińska, J. Thornton, D. Wallau, C. Wallich та інших.

Наукові напрацювання зазначених науковців стали теоретико-методологічним підґрунтям досліджуваної проблеми та визначили вектори наукового пошуку авторки. Однак недостатньо дослідженими залишаються питання розвитку місцевих бюджетів і фінансової самостійності місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації. Поглибленого дослідження потребують фінансові аспекти зміцнення місцевих бюджетів за сучасних трансформаційних змін на місцевому рівні. Об'єктивно необхідною є розробка напрямів підвищення ефективності формування місцевих бюджетів України за умов фінансової децентралізації.

У монографії зроблено спробу висвітлити теоретико-методологічні основи формування місцевих бюджетів та обґрунтування практичних рекомендацій щодо їх розвитку в умовах децентралізації в Україні.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ДОМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

1.1. Витоки наукового розуміння сутності та специфічних ознак місцевих бюджетів за умов фінансової децентралізації

Реформування органів місцевого самоврядування та зміни територіальної організації місцевої влади сприяли активізації підвищення фінансової самостійності об'єднаних територіальних громад в Україні. Основою такої самостійності є місцеві бюджети. В умовах фінансової децентралізації актуальності набувають питання розвитку та зміцнення місцевих бюджетів, оскільки ефективне виконання органами місцевої влади своїх функцій та, як наслідок, підвищення рівня життя населення територіальних громад, можливе лише за наявності достатніх фінансових ресурсів.

З огляду на вище зазначене доцільним є поглиблене дослідження етимології поняття місцевих бюджетів та еволюції наукових підходів щодо визначення сутнісного наповнення цієї категорії.

Історичне походження терміну «бюджет» бере свій початок від нормандського слова «bouquet» – «сумка», «кишеня», що потім утворило англійський еквівалент «the budget» [1].

Першопочаткове значення, яким наділялося дане поняття, передбачало прикладне розуміння акумулювання певного резерву грошових ресурсів для забезпечення життєздатності певної територіальної спільноти. Це пояснює взаємозв'язок історичного становлення дефініції «бюджет» з еволюційним процесом становлення інституту державності з одночасним збереженням фінансової локалізації окремих територіальних формувань у її складі.

Сучасне трактування поняття «бюджет» передбачає відображення взаємовідносин держави з одного боку та юридичних і фізичних осіб з іншого боку щодо розподілу та перерозподілу ВВП через створення та використання

фондів фінансових ресурсів, що забезпечує виконання державою покладених на неї функцій.

Зазначеному змісту відповідає ст.1 розділу 1 Бюджетного кодексу України, яка визначає, що «бюджет - план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду» [2].

На думку Даньків В.Й. і Галас М.І., бюджет виступає регулятором економіки шляхом визначення необхідного обсягу фінансових ресурсів для держави, напрямів їх використання, та визначає пріоритети державної фінансової діяльності [3].

Василик О. Д. та Павлюк К. В. визначають бюджет, як фонд фінансових ресурсів, який в праві використовувати органи виконавчої влади відповідного рівня для фінансового забезпечення реалізації своїх функцій згідно Конституції [4].

Згідно визначення Пасічника Ю.В. бюджет як самостійна економічна категорія виражає форму розподільних відносин, призначення яких полягає у задоволенні фінансових потреб суспільства та окремих адміністративно-територіальних структур [5].

Федосов В. М., Опаріна В. М. і Сафонова Л. Д. дотримуються думки, що бюджет являє собою систему урегульованих законодавством відносин держави і юридичних та фізичних осіб щодо розподілу і перерозподілу ВВП, а також національного багатства, метою якої є створення та використання централізованого фонду фінансових ресурсів для забезпечення виконання державою покладених на неї функцій [6].

Узагальнюючи трактування вітчизняних економістів, приходимо до висновку, що бюджет характеризує економічний рівень розвитку країни, тому завдяки ефективному здійсненню бюджетного процесу забезпечується економічно-соціальна стабільність та достатній життєвий рівень населення.

Розмежування державної влади на рівні загальнодержавної та місцевого самоврядування окремих територій зумовлює існування в бюджетній системі двох основних видів бюджетів – державного і місцевих бюджетів.

Започаткував теорію місцевих фінансів англійський класик економічної думки А. Сміт. Також, першочерговий внесок у розвиток теорії місцевих фінансів зробили А. Вагнер, К. Рау, К. Штейн, Л. Штейн. Головні питання, що висвітлювались науковою думкою періоду XVIII-XIX ст., були: становлення місцевого самоврядування, розвиток територіальних утворень, дослідження процесів формування доходів та видатків місцевих спільнот. Ключовою віхою цього періоду слід вважати виокремлення місцевих фінансів як окремого об'єкту дослідження в контексті їх ролі у фінансовому забезпеченні місцевих громад [7].

Зауважимо, що у XVIII ст. у Великобританії з'явилося поняття «самоврядний бюджет», яке тісно пов'язано з виникненням категорії «самоврядування». При цьому дефініція «самоврядний бюджет» поєднувала в собі виконання загальнодержавних функцій, делегованих на місцевий рівень (мобілізація податків), та фінансування потреб місцевого значення (утримання лікарень, місцевих шкіл, церков тощо) [8].

На думку українських дослідників Сукрушевої Г.О. [8] та Корягіна М.В. [9; 10], вагомий внесок у розвиток фінансової думки XIX ст. щодо вивчення питання місцевих бюджетів зробили німецький вчений Р. Гнейст та французький економіст Р. Штурм. Р. Гнейст – юрист за фахом у розрізі вивчення питання місцевого самоврядування вперше дослідив проблему формування доходів місцевих бюджетів. Перебуваючи під впливом державної теорії місцевого самоврядування, яка переважала на той час, дослідник акцентував увагу на необхідності покриття лише поточних витрат за рахунок загальнодержавних і місцевих податків, ігноруючи капітальні видатки та фінансування розвитку інфраструктури.

Француз Р. Штурм надав визначення такому поняттю як «бюджет самоврядної громади», який представив у формі «акту, що передбачає і дозволяє щорічні доходи і витрати чи інші повинності, які підпорядковуються законами тим самим правилам» [11].

Незважаючи на це, слід зазначити, що у XIX ст. дослідження в області теорії фінансів не розглядали місцеві бюджети як об'єкт самостійного вивчення, а лише дотично до питань місцевих фінансів та місцевого самоврядування.

В Україні, як і в інших країнах світу, еволюція становлення поняття місцевих бюджетів протікала в тісному взаємозв'язку з історичними аспектами формування інститутів місцевого самоврядування та розвитку теорії місцевих фінансів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Періодизація дефініційного наповнення категорії «місцеві бюджети»
та історичного становлення місцевого самоврядування в Україні***

Період	Етап становлення місцевого самоврядування	Трактування поняття «місцеві бюджети»
1	2	3
середина XIX ст. – початок XX ст.	Початковий етап: створення місцевих органів влади у структурі державного управління та делегування їм окремих повноважень, що спричинило необхідність складання перших кошторисів доходів і видатків губерній.	Місцевий бюджет визначається як офіційний документ, що є звітом про акумульовані доходи та здійснені видатки органів місцевого самоврядування певної територіально громади.
20-30-ті рр. XX ст.	Етап становлення: налагодження бюджетного процесу та системи місцевого оподаткування, як наслідок вдосконалення міжбюджетних відносин, завершується етап посиленням централізації влади.	Місцеві бюджети трактуються як система завдань для виконання місцевою владою, та як сукупність наявних у розпорядженні громади коштів для виконання цих завдань.
40-50-ті рр. XX ст.	Етап посилення адміністративно-командної системи управління: скорочується кількість місцевих податків і зборів, запроваджуються фіксовані відрахування з державного бюджету до місцевих бюджетів у формі певного відсотка. Етап завершується послабленням впливу центральної влади на місцеве самоврядування.	Місцеві бюджети ототожнюються з державним бюджетом, але у вузькому розумінні. Їх розглядали як засіб акумулювання загальнодержавних податків та зборів на місцевому рівні для забезпечення виконання територіальними утвореннями планових показників надходжень до державного бюджету.
60-80-ті рр. XX ст.	Етап реформування: реалізація грошової та бюджетної реформ, що супроводжувалось впровадженням нормативного методу та використання госпрозрахунку при здійсненні бюджетних процесів, як на державному, так і на місцевому рівні.	Місцеві бюджети виражено як складову державних фінансів, а їх основною функцією вбачається забезпечення соціального добробуту.

Продовження табл. 1.1

1	2	3
90-ті рр. XX ст. - 2014 р.	Етап після набуття країною незалежності: разом зі становленням державного устрою формувалась нова система бюджетів, зокрема і бюджетів місцевого рівня.	Місцеві бюджети стають однією з важливих ланок фінансової системи держави, а ступінь їх впливу залежить від типу економічної системи і напрямів суспільного розвитку.
2014 р. - сьогодні	Етап децентралізації: створення нової ланки в системі адміністративного устрою в Україні – об'єднаної територіальної громади (ОТГ), що утворюється шляхом добровільного об'єднання суміжних територіальних громад, сіл, селищ, міст. Добровільне об'єднання дозволяє органам місцевого самоврядування отримати нові повноваження та ресурси, які раніше мали міста обласного значення.	Місцеві бюджети набувають ключову роль у соціально-економічному розвитку територій, оскільки стають джерелом фінансового забезпечення місцевого самоврядування для ефективного виконання покладеного на них розширеного спектру повноважень і функцій, обумовлених запровадженням децентралізації

Джерело: складено авторкою на основі [7; 8, 9; 10; 12;17].

Першими дослідниками місцевих фінансів на території сучасної України (як частини Російської імперії) були Оптівцев А., Юрлав Ф., Озеров І. та Смірнов М. Вагомим доробком І. Озерова, Оптівцева А. та Юрлава Ф. у теорію місцевих фінансів стало визначення соціальної ролі бюджетів місцевого рівня, що на його думку, проявлялася через фінансове забезпечення потреб окремих територій. Смірнов М., у свою чергу, характеризував місцеві бюджети у двох аспектах: як перелік завдань, що стоїть перед місцевою владою, і як ресурсний фонд у її розпорядженні для фінансування реалізації поставлених завдань [13].

Зауважимо, що незважаючи на те, що дослідження питань сутності та формування місцевих бюджетів постійно актуалізується та привертає увагу науковців до даного аспекту функціонування місцевих фінансів (особливо після проведення реформ децентралізації в Україні), дефініцій не наповнення цієї економічної категорії так і не набуло єдиного трактування та відзначається множинністю наукових підходів та поглядів щодо її сутності. А тому вважаємо за доцільне більш детально розглянути та проаналізувати теоретичні аспекти визначення поняття місцевих бюджетів серед вітчизняної наукової спільноти та у нормативно-правових актах України.

Узагальнення трактування та визначення поняття місцевих бюджетів наведено у таблиці 1.2. Відповідно до напрямів авторського дослідження, а також історичного періоду становлення інституту місцевого самоврядування, різняться і погляди науковців щодо характеристик досліджуваної дефініції. Так К. Павлюк, дослідження якої лежать в площині формування та виконання дохідної частини місцевих бюджетів, визначає дану категорію як фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань та функцій, покладених на органи місцевого самоврядування [14].

Таблиця 1.2

**Узагальнення трактування та визначення поняття
«місцеві бюджети»***

Автор/нормативно-правовий акт	Визначення
1	2
П. Бечко, О.Ролінський [17]	Економічна категорія, що відображає грошові відносини між місцевими органами самоврядування та суб'єктами розподілу створеної вартості в процесі формування територіальних грошових коштів, які використовуються для соціально-економічного розвитку регіонів та поліпшення добробуту населення.
О. Василик [18]	Фонди фінансових ресурсів, призначені для реалізації завдань та функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування.
Н.Власюк, Т.Мединська, М.Мельник [19]	Сукупність економічних (грошових) відносин, що виникають у зв'язку з утворенням і використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади у процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства.
О. Кириленко [20]	Плани формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.
В. Кравченко [15]	План (кошториси) видатків і доходів відповідного місцевого органу влади чи самоврядування, який необхідно розглядати як правовий акт і як економічну категорію.
М. Кульчицький [21]	Система формування, розподілу та використання фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих.
О. Матвеева [22]	Поліфункціональна система економічних відносин, які встановлюються між урядом і громадянами у сфері створення, використання та ефективного розподілу ВВП в грошовому еквіваленті з метою найбільш повного задоволення потреб місцевого населення.
С. Мочерний [16]	Кошториси щорічних доходів і видатків місцевих органів влади, що визначається державним устроєм і відповідним адміністративним поділом.

1	2
О. Ніколаєва, А.Маглаперідзе [23]	Невід’ємний елемент бюджетної системи країни окреслює економічні відносини між територіальною громадою, суб’єктами господарювання та фізичними особами, спрямовані на формування фонду грошових коштів та фінансування місцевих і громадських потреб, підвищення соціально-економічного розвитку територій та поліпшення добробуту територіальної громади.
В. Опарін [24]	Бюджети адміністративно-територіальних одиниць, призначений для фінансового забезпечення закріплених і делегованих відповідним місцевим органам влади і самоврядування функцій
Попов В., Малімон Н. [25]	Плани утворення грошових фондів, які є фінансовим забезпеченням місцевих рад, та використання цих фінансових ресурсів для забезпечення реалізації завдань, функцій, а також повноважень покладених на органи місцевого самоврядування.
І. Сазонець, Т.Гринько, Г.Придатко [26]	Фонди фінансових ресурсів для реалізації завдань і функцій, які накладаються органами місцевого самоврядування.
Сукрушева Г. [8]	Частина єдиної системи фінансів, яка являє собою план (кошторис) доходів і видатків фінансових ресурсів, які формуються, розподіляються та перерозподіляються для забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування та фінансування соціально-економічних заходів.
Сунцова О.О. [27]	Сукупність розподільчих відносин, які виникають у зв’язку з утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади в процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства.
М. Трещов, А. Мунько [28]	Фінансовий, соціальний і політичний компроміс інтересів громадян, політичних сил, громадських організацій та місцевих бізнес-структур у частині використання місцевих фінансових ресурсів та надання населенню територіальних громад публічних послуг муніципальними установами.
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [29]	План утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування.
Бюджетний кодекс України [2]	Бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування. Бюджети місцевого самоврядування – бюджети територіальних громад сіл, їх об’єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах), бюджети об’єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом і перспективним планом формування територій громад

Джерело: складено авторкою.

В. Кравченко, який вважається одним з засновників науки про місцеві фінанси, виокремив декілька аспектів трактування категорії місцевих бюджетів, а саме: як юридичний документ, як фінансовий план органу місцевого

самоврядування на певному територіальному рівні та як економічну категорію [15].

С. Мочерний визначає місцевий бюджет, як кошторис щорічних доходів і видатків місцевих органів влади, що регламентується державним устроєм та адміністративно-територіальним поділом [16].

Окрім сутнісного наповнення самого визначення поняття «місцеві бюджети» диференціюються також думки науковців щодо підходів до визначення даної категорії.

Ряд науковців, зокрема І. Сазонець, Т. Гринько, І. Придатко, акцентують увагу на локальному значенні місцевих бюджетів в контексті їх функціонування в межах бюджетної системи окремих адміністративно-територіальних одиниць.

Інші економісти додержуються думки про те, що місцеві бюджети первинно являють собою складову частину бюджетної системи країни, а їх роль в репрезентації фінансових відносин на місцевому рівні є вторинною.

О. Кириленко характеризує місцеві бюджети за трьома аспектами:

- як правовий акт, згідно з яким виконавчі органи влади отримують легітимне право на розпорядження певними фондами грошових ресурсів;
- як (кошторис) видатків і доходів відповідного місцевого органу влади чи самоврядування;
- як економічну категорію [30].

О. Василик здійснює трактування цього поняття за двома підходами – категоріальним та організаційним. Категоріальний підхід визначає економічну сутність місцевих бюджетів, що надає їм визначення як системи фінансових відносин між:

- бюджетом місцевого рівня і суб'єктами господарювання, діяльність яких здійснюється на даній території;
- місцевим бюджетом і населенням відповідного територіального утворення;
- міжбюджетні відносини щодо перерозподілу фінансових ресурсів.

Організаційний підхід заснований на визначенні місцевих бюджетів як форми, що забезпечує організацію акумулювання доходів та здійснення видатків

місцевим самоврядуванням, що надає місцевим бюджетам трактування тотожного до балансу доходів та видатків відповідного територіального утворення [7; 31].

Слід зазначити, що поняття «місцевий бюджет» досить часто обожнюють з поняттям «бюджет місцевого самоврядування», що є неправильним, оскільки зазначені категорії мають різні значення. Призначення місцевого бюджету полягає у фінансуванні локальних потреб населення відповідної території за рахунок фінансових ресурсів у розпорядженні місцевої ради та виконавчо-розпорядчих органів. Термін «бюджети місцевого самоврядування» трактується не лише з позиції фонду фінансових ресурсів, що знаходиться у розпорядженні органів місцевого самоврядування, а і як ознака фінансової самостійності відповідно до принципів децентралізації. Адже створення місцевого самоврядування є вираженням права територіальної громади щодо самостійного вирішення питань свого розвитку. Після формування певної частини території держави в адміністративно-територіальну одиницю, вона автоматично набуває можливості мати органи місцевої влади та виступати суб'єктом права [32].

Відповідно до ст. 2 Бюджетного кодексу України, бюджети місцевого самоврядування – це бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад. В свою чергу, цим же законодавчим актом зазначено, що місцевими бюджетами є бюджет Автономної республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування. Тобто категорія «місцеві бюджети» є ширшою і включає в себе бюджети місцевого самоврядування.

Інший нормативно-правовий акт – Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР визначає бюджет місцевого самоврядування тотожно з поняттям «місцевий бюджет» і трактує його як план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування. Таким чином, в українському законодавстві відсутнє чітке розмежування даних

категорій, на чому неодноразово наголошували вітчизняні науковці та практики.

Виходячи, з наведених вище трактувань та різноманітних поглядів на визначення поняття «місцевий бюджет», нами запропоновано, комплексне бачення щодо сутнісного наповнення даної категорії. Схематична візуалізація систематизації підходів до ідентифікації дефініції «місцевий бюджет» представлена на рис. 1.1.

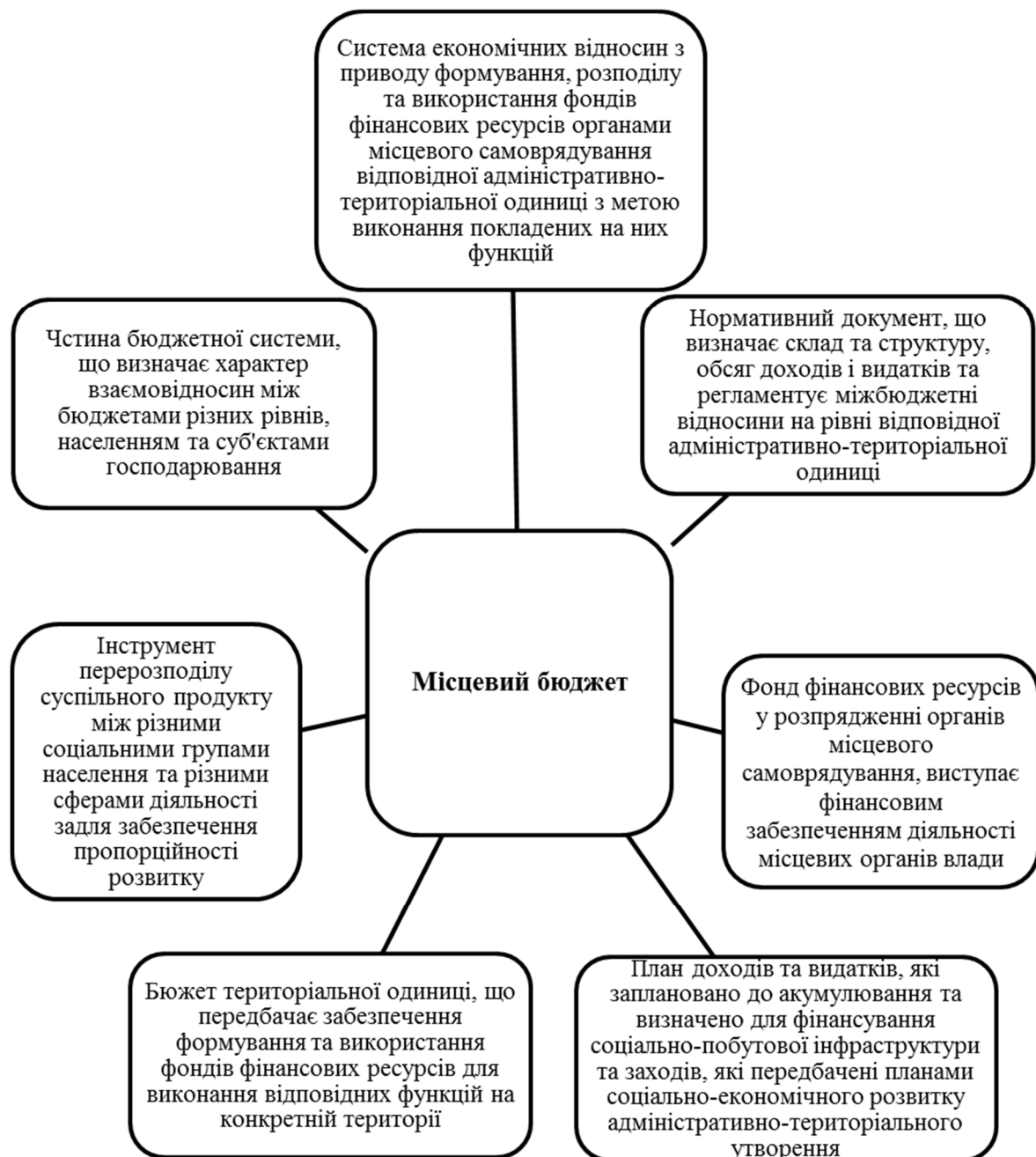

Рис. 1.1. Схематична візуалізація систематизації підходів до ідентифікації дефініції «місцевий бюджет»*

Джерело: складено авторкою.

Таким чином, місцеві бюджети слід розглядати як багатоаспектне та комплексне поняття, трактування та дослідження якого можна проводити з різних сторін.

На основі проведеного сутнісного аналізу наукових поглядів та підходів щодо ідентифікації поняття місцевих бюджетів було обґрунтовано багатоаспектність його характеристик та виокремлено такі особливості їх формування:

1) формування місцевих бюджетів є проявом бюджетної та фінансової політики на місцях відповідно до потреб та пріоритетів розвитку територій;

2) місцеві бюджети є відображенням бюджетних відносин на місцевому рівні;

3) місцеві бюджети виступають системоутворюючим елементом фінансової та бюджетної систем країни, оскільки саме місцеві бюджети мобілізують значну частину фінансових ресурсів;

4) перерозподільний характер, кінцевим результатом якого є соціально-економічний розвиток територій та досягнення високого рівня добробуту населення;

5) бюджети місцевого рівня виступають фінансовим базисом реалізації цілей першочергового суспільного значення, адже є джерелом фінансового забезпечення виконання органами місцевого самоврядування покладених на них функцій;

6) процес формування місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації передбачає посилення та розвиток горизонтальних міжбюджетних зв'язків;

7) обумовленість та залежність від адміністративно-територіального поділу країни;

8) нерозривність з правовими та нормотворчими процесами, оскільки механізм формування місцевих бюджетів відображається у формі правових відносин.

Під час дослідження було виявлено, що місцевим бюджетам як складній економічній категорії притаманні загальні та специфічні ознаки (табл. 1.3).

Характеристика ознак місцевих бюджетів *

Ознака	Сутність
Загальні ознаки місцевих бюджетів	
Цілеорієнтованість	суворо визначена цільова спрямованість використання бюджетних ресурсів;
Строковий характер	часові обмеження формування та виконання місцевих бюджетів;
Матеріальна форма	являють собою фонд грошових коштів;
Вичерпний характер	місцеві бюджети є ресурсно обмеженим;
Вартісний вираз	доходи і видатки місцевих бюджетів вимірюються у відповідному вартісному еквіваленті;
Нормативно-правова визначеність	особливості складання та функціонування місцевих бюджетів визначаються законодавством;
Специфічні ознаки місцевих бюджетів	
Територіальна приналежність	критерієм віднесення певного бюджету до місцевого є не просто адміністративно-територіальна приналежність, а належність до територіальної громади як форми самостійної організації населення. Ця ознака відображає сферу дії місцевого бюджету;
Соціальна спрямованість	близько третини коштів місцевих бюджетів використовуються на забезпечення соціальних потреб населення;
Залежність від економічного потенціалу території	формування та виконання місцевого бюджету залежить від економічного потенціалу території та ступеня її розвитку
Орієнтованість на характер міжбюджетних відносин	залежність формування та функціонування місцевого бюджету від особливостей побудови міжбюджетних відносин;
Відтворюючий характер	бюджетні ресурси спрямовуються в об'єкти господарської діяльності або інших сфер суспільного життя з метою підвищення ефективності діяльності даних об'єктів та отримання покращених результатів їх діяльності;
Трансформаційна здатність	здатність трансформуватись в економічні, соціальні та екологічні ефекти відповідно до завдань фінансування;
Ресурсоутворюючий характер	місцеві бюджети формуються за рахунок поєднання різних видів ресурсів, різних джерел походження, які мають відмінності у попиту, пропозиції та цінній політиці;
Сприяння розвитку національної економіки	за рахунок формування та виконання місцевих бюджетів реалізуються соціально-економічні завдання, що сприяє підвищенню ефективності економіки країни в цілому;
Взаємозв'язок з результатами економічної та господарської діяльності	взаємозалежний вплив із активами, прибутком і соціальними, екологічними та іншими позитивними результатами економічної та господарської діяльності через податкову складову наповнення місцевих бюджетів;

**Джерело: складено авторкою.*

Спираючись на визначення специфічних ознак, логічним вважати твердження про відповідну роль місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку територій. Так, відповідно до особливостей формування та виконання місцевих бюджетів реалізуються наступні завдання:

- забезпечення певного рівня життя населення, що проживає на даній території;

- фінансування соціальної сфери;

- формування фінансової основи державного бюджету на локальному рівні;

- реалізація регіональної економічної політики;

- впровадження напрямів загальнодержавних програм розвитку економіки на місцях.

Як зауважує Кириленко О., місцеві бюджети займають особливе місце не лише в бюджетній системі, а й одне з центральних місць в економічній та фінансовій системі держави, а також має вагому суспільну роль [20] .

Прояв економічного значення місцевих бюджетів виявляється через: створення фондів фінансових ресурсів для фінансування реалізації органами місцевого самоврядування покладених на них функцій, розподілі та використанні зазначених фондів між галузями економіки, забезпеченні соціальних стандартів, регулюванні фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання в частині мобілізації податків. Зазначені прояви розкриваються через виконання місцевими бюджетами своїх функцій, до яких належать [33]:

1. Перерозподільна функція, яка полягає в розподілі та перерозподілі чистого доходу, який формується у суспільстві, між суб'єктами бюджетних відносин, якими є практично усі учасники суспільного виробництва, і через яку відбувається зосередження фінансових ресурсів у руках держави для задоволення нею потреб суспільства. Основною метою перерозподільних заходів в процесі формування та виконання місцевих бюджетів є забезпечення вирівнювання рівня надання соціальних послуг. Проте, реалізація таких заходів може мати своїм наслідком формування стимулів для міграції громадян з однієї місцевості до іншої, де рівень надання соціальних послуг та соціальної допомоги вищий. Способом уникнення таких наслідків є встановлення загальнонаціональних параметрів видатків з бюджетів на перерозподільчі заходи. При цьому, на користь реалізації саме на локальному рівні розподільчої функції свідчить той

факт, що саме на місцях влада краще ознайомена з потребами, майновим та фінансовим становищем мешканців;

2. Регулююча функція, якою передбачено вплив на обсяги споживання суспільства, рівень зайнятості, темпи інфляції тощо. Слід зауважити факт обмеженості можливостей використання інституту місцевих бюджетів для реалізації даної функції. Причиною цього є взаємозв'язки та взаємний вплив на розвиток адміністративно-територіального утворення зовнішніх чинників, зокрема, чинники руху товарів, капіталу, робочої сили, стимулювання економічного зростання в межах певного регіону, що забезпечує вплив і на результативність місцевого бюджету як стабілізатора соціально-економічної ситуації в межах конкретної адміністративно-територіальної одиниці;

3. Соціальна функція, ціллю якої є формування матеріальної та фінансової бази місцевих бюджетів для реалізації органами місцевого самоврядування своїх функцій, які спрямовані на забезпечення соціальних гарантій населення, визначених Конституцією України;

4. Стимулююча – функція місцевих бюджетів, яка, зокрема в умовах фінансової децентралізації, полягає у функціонуванні місцевих бюджетів для забезпечення стимулювання економічної діяльності для соціально-економічного розвитку територій;

5. Контрольна – функція, яка полягає в забезпеченні реалізації заходів фінансового контролю впродовж усього бюджетного процесу – від етапу планування та формування доходів місцевих бюджетів до моменту контролю за ефективністю витрачання бюджетних коштів та їх цільовим спрямуванням (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Функції місцевих бюджетів*

Джерело: побудовано авторкою на основі [8; 33].

Виходячи із зазначених функцій та беручи за основу виокремлені вище ознаки та особливості формування місцевих бюджетів, логічним є твердження про різнобічну роль місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку територій, що проявляється у тому, що вони є:

- чинником соціально-економічного розвитку та фінансової стабільності;
- важливим інструментом фінансового вирівнювання та макроекономічного регулювання;
- важелем перерозподілу суспільного продукту;
- фінансовою базою реалізації функцій органів місцевого самоврядування;
- планом формування і витрачання фінансових ресурсів території;
- джерелом одержання фінансового ресурсу для забезпечення розвитку адміністративно-територіального утворення;

- інструментом реалізації загальнонаціональних стратегій, державних та регіональних програм розвитку (рис. 1.3).

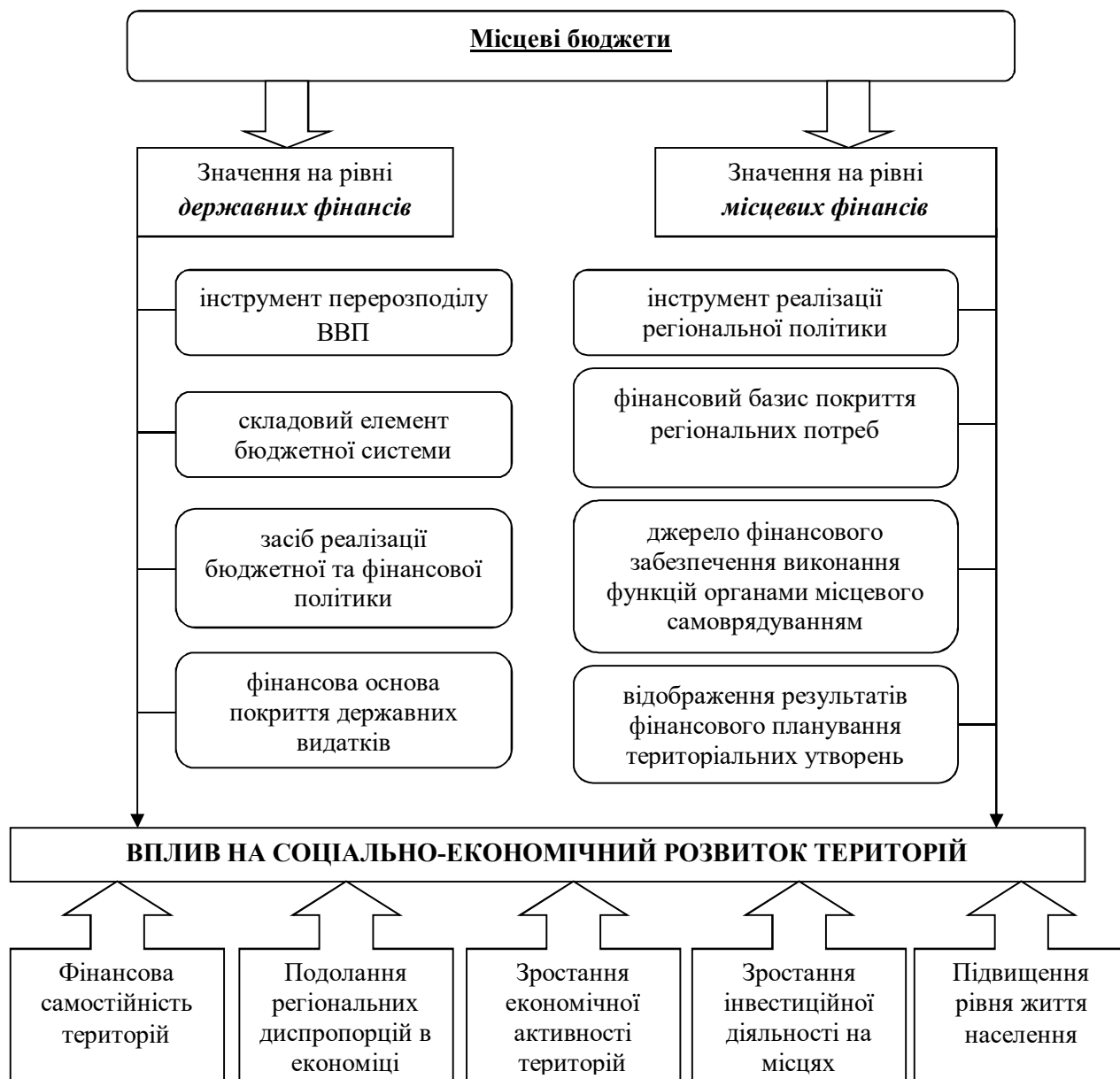

Рис. 1.3. Вплив місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток територіальних утворень в умовах фінансової децентралізації*

Джерело: побудовано авторкою.

Відтак, слід зауважити, що місцеві бюджети одночасно являють собою засіб владного впливу в рамках окремої території, а також є ключовим елементом суспільного перерозподілу з метою задоволення потреб населення під час економічної та політичної взаємодії. Таке трактування, на нашу думку вичерпно

характеризує сутність місцевих бюджетів в сучасних умовах господарювання та розвитку державності.

Окремої уваги потребує ідентифікація ролі місцевих бюджетів в системі функціонування місцевих фінансів, де вони виступають основоположним інструментом.

Дане твердження засновано на тому факті, що під час формування місцевих бюджетів на місцеве самоврядування лягає функція розподілу та спрямування фінансових потоків та прогнозування ефекту від використання відповідних фінансових ресурсів.

Рисунок 1.4 відображає процес обігу фінансових ресурсів на місцевому рівні, початковим та замикаючим елементом якого є місцеві бюджети. Таким чином, місцеві бюджети виступають невід'ємною складовою місцевих фінансів. Їх значення виражається в системі місцевих фінансів у двох аспектах: як інструменту управлінських повноважень (в процесі здійснення видатків), і як індикатора ефективності функціонування місцевих фінансів (в процесі формування дохідної частини).

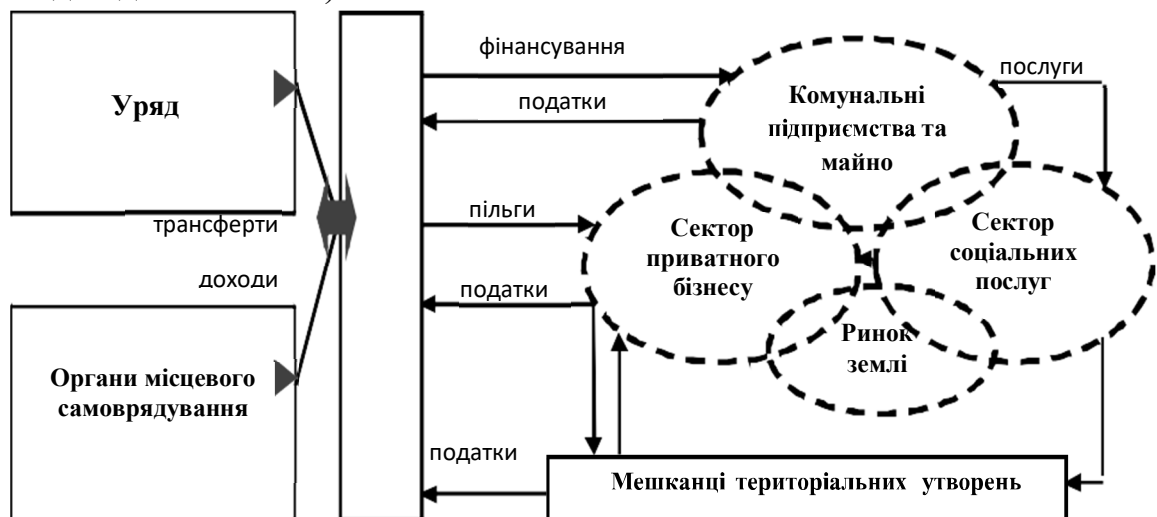

Рис. 1.4. Місцеві бюджети в системі управління місцевими фінансами*

Джерело: побудовано авторкою на основі [28].

Наповнення дохідної частини місцевих бюджетів одночасно виконує функцію наповнення місцевих фінансів та забезпечення відповідного ресурсного базису для здійснення видатків місцевих бюджетів.

Основною функцією видаткової частини місцевих бюджетів є фінансування здійснення органами місцевого самоврядування покладених на них функцій для задоволення потреб мешканців територіального утворення в якісних публічних послугах. Під публічними послугами в даному контексті розуміються послуги адміністративного і соціального характеру, що згідно чинного законодавства фінансуються за бюджетний кошт [28].

Також слід зазначити, що місцеві бюджети складають основу фінансового управління, фіскального планування та перерозподілу суспільних благ.

Процес формування місцевих бюджетів в Україні здійснюється за принципами бюджетної системи, що визначені Бюджетним кодексом. До них належать:

- принцип єдності бюджетної системи України, що передбачає єдність правової та законодавчої бази, єдність грошової системи, єдність регулювання бюджетних відносин, єдину бюджетну класифікацію єдність порядку виконання бюджетів і бухгалтерського обліку та звітності;

- принцип збалансованості заснований на тому, що можливість здійснення витрат бюджету має бути співставлен з величиною бюджетних надходжень за відповідний період;

- принцип самостійності проголошує, що Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними, жоден бюджет не несе відповідальності за бюджетні зобов'язання органів влади або органів місцевого самоврядування інших територіальних утворень;

- принцип повноти наголошує, що у склад бюджетів входять всі надходження бюджетів та витрати бюджетів, які відповідно до законодавства здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування;

- принцип обґрунтованості передбачає, що формування бюджету відбувається на основі реалістичних показників макроекономічного та соціального розвитку, а також базується на розрахункових величинах прогнозованого обсягу надходжень і витрат бюджету відповідно до затверджених методик та правил;

- принцип ефективності і результативності говорить про те, що формування та виконання бюджетів повинно реалізовуватись з урахуванням цілей відповідно до національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, на основі гарантованих державою та органами місцевого самоврядування якісних послуг з мінімальним використанням бюджетних коштів та максимізацією результату в межах визначеного бюджетом обсягу коштів;

- принцип субсидіарності передбачає, що розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача;

- принцип цільового використання бюджетних коштів зазначає, що бюджетні кошти використовуються тільки в межах цілей, визначених бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями;

- принцип справедливості та неупередженості означає, що бюджетна система України заснована на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами;

- принцип прозорості та публічності передбачає залучення громадськості до питань формування, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за їх виконанням [2].

Місцеві бюджети є самостійними, вони не включаються до Державного бюджету України та інших місцевих бюджетів. З боку держави на законодавчому рівні забезпечено повну бюджетну самостійність та фінансову незалежність місцевих бюджетів.

До основних джерел доходів місцевих бюджетів належать податкові надходження (загальнодержавні податки, які згідно із законодавством закріплені за місцевими бюджетами, місцеві податки та збори, а також відрахування від загальнодержавних податків), кошти, отримані від власних засобів муніципального утворення, які створюються за рахунок діяльності підприємств та організацій, що перебувають у власності територіальних громад, та оплата за послуги, які надають органи місцевого самоврядування, а також місцеві позики.

Співвідношення цих основних джерел у структурі місцевих фінансів визначає ступінь самостійності місцевих бюджетів [34].

Доходи місцевого бюджету складаються із доходів, необхідних для виконання власних повноважень, і доходів, необхідних для забезпечення виконання делегованих законом повноважень органів виконавчої влади.

Місцевий бюджет поділяється на поточний бюджет і бюджет розвитку.

Доходи поточного бюджету формуються на основі податків (податки на прибутки підприємств і організацій, податок на додану вартість, акцизний збір, державне мито, прибутковий податок із громадян, плата за землю та ін.).

Питома вага податків на прибуток і податку на додану вартість у структурі доходів бюджету становить 60-65%. Податки з громадян становлять 5-7% у загальних доходах. Доходи бюджету розвитку формуються за рахунок частини податкових надходжень, а також коштів, залучених від розміщення місцевих позик, інвестиційних субсидій з інших бюджетів [35].

Кошти поточного бюджету спрямовуються на фінансування установ і закладів виробничої та соціальної інфраструктури, що утримуються за рахунок бюджетних асигнувань, а також на фінансування заходів щодо соціального захисту населення.

Бюджет розвитку місцевих бюджетів є надзвичайно важливим елементом у складі місцевого бюджету, оскільки програми капіталовкладень є, по-перше, фундаментом економічного розвитку території, а по-друге, основою подальшого покращення життєвого рівня населення [35].

Згідно Бюджетного кодексу України до видатків місцевих бюджетів відносяться бюджетні призначення, встановлені рішенням про місцевий бюджет, на конкретні цілі, пов'язані з реалізацією програм та заходів, перелік яких визначено цим кодексом. Видатки бюджетів розмежовуються і поділяються на три категоріальні групи, при цьому видатки місцевих бюджетів обмежуються двома з них (табл. 1.4).

**Розподіл видатків місцевих бюджетів за категоріями, джерелами
фінансування і призначенням***

Категорія видатків	Джерела фінансового забезпечення	Призначення видатків
I	Видатки державного бюджету	Забезпечення конституційного ладу держави, державної цілісності та суверенітету, а також інші видатки, які згідно законодавства не можуть бути передані на виконання місцевим органам самоврядування.
II	Трансферти державного бюджету	Визначаються функціями держави і можуть бути передані на виконання місцевому самоврядуванню з метою забезпечення більшої ефективності їх виконання на основі принципу субсидіарності.
III	Видатки місцевих бюджетів	Фінансування реалізації прав та обов'язків органів місцевого самоврядування.

Джерело: складено авторкою на основі [2; 36].

Порядок, умови і критерії передачі права здійснення видатків, віднесених до II і III категорії, регламентуються Бюджетним Кодексом України. Визначальною умовою розмежування видів видатків між бюджетами є принцип субсидіарності, який доповнюється критеріями першочерговості виконання видатків, рівноправності громадян в одержанні гарантованих послуг і гарантованості надання певних послуг окремим категоріям громадян. Згідно бюджетного законодавства видатки та кредитування бюджету класифікуються за: бюджетними програмами (програмна класифікація); ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація); функціями, з виконанням яких пов'язані видатки та кредитування бюджету (функціональна класифікація) [2; 36].

Також класифікація видатків бюджету здійснюється за економічною характеристикою операцій.

За критеріями повноти надання послуг видатки поділяються на три групи зі специфічним здійсненням фінансування, що репрезентовано на рис. 1.5.

Рис. 1.5. Розмежування видатків між місцевими бюджетами за критеріями повноти надання гарантованих послуг і джерелами фінансування*

Джерело: побудовано авторкою на основі [2;36].

Нова модель фінансового забезпечення місцевих бюджетів і міжбюджетних відносин докорінно змінила бюджетну систему України та стала суттєвим кроком у проведенні реформи місцевого самоврядування і територіальної організації влади. В рамках реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні сформувалися територіальні громади. Бюджети об'єднаних територіальних громад мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Завдяки реалізації реформи міжбюджетних відносин відбулися наступні зміни:

- місцеві органи влади можуть самостійно формувати та затверджувати свої місцеві бюджети, не чекаючи затвердження державного бюджету;

- значно розширено джерела наповнення місцевих бюджетів для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування видаткових повноважень;

- систему балансування доходів і видатків місцевих бюджетів замінено принципово новою системою горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя;

- запроваджено нові види міжбюджетних трансфертів (освітня та медична субвенції, субвенція на підготовку робітничих кадрів, базова та реверсна дотації);

- на законодавчому рівні визначено механізм розрахунку нових видів міжбюджетних трансфертів.

Таким чином забезпечується бюджетна самостійність і фінансова незалежність місцевих бюджетів.

Таким чином, на основі вищевикладеного можна зробити висновки про вагому роль місцевих бюджетів не тільки у системі місцевих фінансів, а і для соціально-економічного розвитку країни в цілому. Виконуючи функцію основоположного джерела фінансування суспільних потреб, вони здійснюють стимулюючий вплив на економічне зростання, розбудову інфраструктури та подолання соціально-економічних диспропорцій. Ключовими характеристиками місцевих бюджетів як основної ланки бюджетної системи держави є:

- зосередження переважної частини фінансових ресурсів загальнодержавного та місцевого рівня, завдяки чому вони відіграють ключове значення для бюджетної системи держави;

- забезпечення фінансової підтримки всіх елементів фінансової системи через фінансування суспільно значимих завдань;

- є інструментом законодавчого регулювання в частині виконання місцевими органами влади делегованих їм повноважень;

- складність структури та генерування внутрішніх фондів.

Отже, доцільно стверджувати, що місцеві бюджети являють собою ключовий елемент місцевих фінансів, що відображає організаційні, економіко-соціальні та політичні рішення органів місцевого самоврядування з метою виконання локальних завдань окремих територіальних утворень.

1.2. Сучасні уявлення про вплив фінансової децентралізації на фінансову самостійність місцевого самоврядування

Місцеві бюджети, як елемент економічної перебудови, є одним з базових основ реалізації бюджетної політики країни. Для того, щоб громада була здатною забезпечити виконання своїх завдань, вона повинна володіти відповідним обсягом фінансових ресурсів, які необхідні для покриття власних витрат. Використання принципу фінансової самостійності є ключовим при формуванні бюджетів органів місцевого самоврядування. Саме тому одним із важливих напрямів реформування економіки країни є місцеві бюджети, адже вони забезпечують збалансованість соціально-економічного розвитку регіону та формують міжбюджетні відносини, з метою зміцнення місцевих бюджетів та підвищення рівня фінансової самодостатності.

В такому контексті доцільним є визначення ролі фінансової децентралізації як чинника впливу на фінансову самостійність органів місцевого самоврядування.

Проведення фінансової децентралізації в Україні через збільшення фінансової бази та повноважень органів місцевого самоврядування відбувається вже тривалий період та щороку декларується в Основних напрямках бюджетної політики, а фактично відбувається процес підвищення рівня бюджетної централізації.

Фінансова децентралізація передбачає:

- зміну системи оподаткування, при якій змінюються питомі надходження на користь місцевих бюджетів;
- зміну трансфертної політики, яка не зможе будуватись на радянському принципі „від кожного по можливостям – кожному по необхідності”;
- надання органами місцевого самоврядування більших повноважень в напрямку розробки та реалізації різноманітних програм соціально – економічного розвитку [37].

У теоретичних і практичних дослідженнях поняття "децентралізація" є багатоаспектним та розглядається різнопланово. На семантичному рівні децентралізація (від лат. de — "протиставлення", centralis — "центральний") трактується як знищення, ослаблення або скасування централізації.

М. Белл трактує децентралізацію як “спосіб виміру величини переходу національної економіки від адміністративно-командної до ринкової” [38].

Більшість вчених виділяє декілька видів децентралізації, що розрізняються за характерними ознаками. Ці ознаки визначають наслідки та умови реалізації змін, впровадження яких може здійснюватись як самостійно, так і у різноманітних комбінаціях форм та напрямів.

Так, за класифікацією В. Зайчикової існує три види децентралізації: економічна, адміністративна та політичну. У розрізі економічної децентралізації авторка виокремлює фіскальну децентралізацію, як її різновид [39].

Н. Камінська на основі зарубіжного досвіду впровадження децентралізації виділяє такі її види, як політична, просторова, ринкова та адміністративна [40].

Ряд науковців, зокрема Т. Бутурлакiна, М. Деркач, В. Мiнкович, М. Стукало, Т. Сало, виокремлюють децентралізацію таких видів: політична, адміністративна, фіскальна та ринкова [41].

Схожої точки зору дотримується С. Волохова та узагальнює наукові погляди, визначаючи наступні форми (види) децентралізації: адміністративна (бюрократична), політична (демократична), територіально-просторова економічна (ринкова, фінансова) [42].

Децентралізація уряду здійснює позитивний вплив на якість управління, особливо у момент переорієнтації його ролі з командної на таку, що забезпечує контроль за наданням громадських і державних послуг всіма рівнями державного управління. Завдяки впровадженню децентралізації підвищується ефективність, відповідальність, підзвітність та контроль у сфері державного управління [39].

Узагальнено децентралізацію можна охарактеризувати як процес розширення і зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць або інших видів територіальних утворень у поєднанні зі зменшенням широти впливу та повноважень центральних органів влади, що здійснюється з метою підвищення ефективності управління, виконання завдань та задоволення потреб локального рівня. Також, на нашу думку, логічним є твердження про те,

що децентралізацію можна розглядати як метод управління в контексті запровадження принципів демократії та розвитку на місцевому рівні [43].

Якщо проаналізувати погляди зарубіжних вчених щодо діалектичної сутності фінансової децентралізації, то слід зазначити, що найчастіше вживається термін «фіскальна децентралізація».

Засновником теорії фінансової децентралізації вважається американський науковець-економіст Чарльз Тібу. Відповідно до його трактування: «Фіскальна децентралізація підвищує рівень конкуренції серед місцевих органів влади ... децентралізація забезпечує зростання ефективності, оскільки органи місцевого самоврядування мають більш точну інформацію про потреби своїх резидентів, на відміну від центральної влади» [45].

Ч. Тібу відзначав виключне значення фінансової децентралізації для фінансової автономії субнаціональних органів управління в контексті задоволення суспільних та громадських потреб населення. Він довів, що лише за фіскальної автономії субнаціональних органів управління публічні видатки відповідатимуть індивідуальним уподобанням споживачів згідно з їхніми потребами.

Вагомий внесок у розвиток теорії фінансової децентралізації зробив англійський економіст Уоллес Оутс. Відповідно до його визначення децентралізація – це «право незалежного прийняття рішень децентралізованими одиницями» [46]. Таким чином місцеві органи влади набувають самостійності щодо ухвалення управлінських та фінансових рішень.

У своїй книзі «Фіскальна децентралізація» (“Fiscal Federalism”) У. Оутс довів «теорему децентралізації». Її сутність полягає в наступному твердженні: «якщо в ізольованому територіальному утворенні існує можливість для надання суспільного блага і його граничні витрати дорівнюють середнім витратам його виробництва в кожному з утворень незалежно від того, надаються вони централізовано чи децентралізовано, то надання цього блага місцевими органами самоврядування в кількості, що відповідає реальному попиту, завжди буде ефективнішим, ніж його надання центральним урядом у фіксованому обсязі (на постійному рівні)» [47]. Ця «теорема» доводить, що фінансова децентралізація,

обумовлюючи фінансову самостійність органів місцевого самоврядування, підвищує ефективність виконання ними своїх функцій в частині задоволення суспільних потреб та надання публічних послуг.

Річард Масгрейв – автор праць «Теорія суспільних фінансів» (1959) і «Нариси фіскального федералізму» (1977) відзначав, що фінансова децентралізація підвищує ефективність розподілу ресурсів. Ним було запропоновано підхід до організації державних фінансів на основі трьох функцій, належне виконання яких є основою системи бюджетного фінансування. До цих функцій належать [49]:

– алокаційна – функція правильного та найбільш ефективного розміщення ресурсів. Розміщення ресурсів автор ставить у цілковиту залежність від питання алокації потреб населення, поділяючи останні на «соціальні блага» (блага, які формуються потребами індивідів) і «мериторні блага» (блага, попит на які з боку приватних осіб менший від рівня «бажаного суспільством» і стимулюється державою). Отже, децентралізація виробництва та надання суспільного блага буде ефективнішою, оскільки його локалізація на відповідній території забезпечує надання послуг, що відповідає вподобанням і потребам населення; при цьому децентралізація не призводить до зростання витрат на виробництво цього блага, а його фінансування здійснюється за рахунок тих, хто цим благом користуватиметься. Щодо мериторних благ, то їх визначають як такі, дійсна цінність яких споживачам невідома, проте вони «породжені необхідністю підтримання соціального імунітету суспільства й тому визначають могутні мотиви поведінки держави у сферах культури, освіти, охорони навколишнього середовища і здоров'я нації». Тому саме держава забезпечує виробництво цих корисних для суспільства послуг, фінансуючи їх за допомогою надання бюджетних дотацій виробникам, і спонукає населення до збільшення їх споживання;

– перерозподільна функція, яка полягає в централізованому забезпеченні вирівнювання доходів адміністративно-територіальних одиниць. Потребу такого «державного нагляду» автор пояснює існуванням такого феномена, як «мобільність» бідних (міграція частки населення з одного регіону в інший у разі

формування в ньому більш сприятливих умов для життєдіяльності), зменшення якого має забезпечуватися центральною владою. При цьому деякі перерозподільні функції можуть передаватися на місця;

- стабілізаційна – функція стабілізації макро- економічної ситуації в державі повинна реалізуватися центральною владою.

Вагомим внеском Р. Масгрейва у розвиток теорії фінансової децентралізації є також формулювання принципів, на основі та з урахуванням яких має проводитися фінансова децентралізація. До таких принципів належать [49]:

- принцип відповідності (прийняття рішення про виробництво суспільних благ має покладатися на громадян, котрі проживають на території, на якій надаватимуться відповідні послуги, та котрі фінансують їх виробництво шляхом сплати податкових платежів);

- принцип централізованого перерозподілу (політика розподілу повинна проводитися центральними органами влади, оскільки вони володіють необхідними для цього інструментами);

- принцип фінансового вирівнювання (забезпечення міжбюджетного вирівнювання між краще та гірше забезпеченими адміністративно-територіальними одиницями має проводитися на центральному рівні);

- принцип національних бажаних благ (надання благ, які є важливими з позиції підтримки національних інтересів або виробництво яких характеризується просторовими зовнішніми ефектами, може стимулюватися центральними органами влади за рахунок надання цільових трансфертів на їх виробництво).

Згідно європейських правових джерел фінансова децентралізація складається з таких компонент (ланок) [50]:

- децентралізація видатків – надання місцевим органам влади фінансових ресурсів для виконання поставлених перед ними завдань;

- децентралізацію доходів – закріплення за місцевим самоврядуванням переліку власних доходів, достатніх для виконання своїх функцій; забезпечення самостійності місцевих органів влади в установленні їх розмірів;

– процесуальну й організаційну самостійність – право на самостійне складання, затвердження та виконання бюджетів, фінансових планів і звітів з відповідним рівнем відповідальності конкретних посадових осіб.

Слід зазначити, що ефективне впровадження та результативність фінансової децентралізації можливі при забезпеченні ряду передумов, а саме: достатнього рівня автономії органів місцевого самоврядування щодо визначення розміру і структури видатків місцевих бюджетів; чіткого розподілу видаткових зобов'язань між рівнями влади з врахуванням економічних критеріїв; достатнього адміністративного та фінансового потенціалу місцевих органів влади для успішного виконання делегованих їм повноважень; наявності ефективних стимулів та запровадження механізмів відповідальності органів місцевого самоврядування в частині забезпечення якості надання публічних послуг та задоволення суспільних потреб [51; 52].

Жаліло Я., Шевченко О., Романова В. додержуються думки, що фінансова децентралізація – це найбільш повний та прозорий вид децентралізації, оскільки він прямо пов'язаний з організацією та реформуванням системи міжбюджетних відносин. Органи місцевого самоврядування отримують фіскальну незалежність (делегування повноважень щодо прийняття рішень в сфері бюджетного регулювання) – можливість приймати рішення щодо формування бази оподаткування, визначення ставок відповідних місцевих податків та зборів, введення податкових стимулів для галузей економіки на регіональному рівні. Це підштовхує їх до конкуренції між собою в контексті варіації рівня податкових ставок з метою фінансового забезпечення громад. Проте всі ці зміни часто не вирішують проблем наповнення місцевих бюджетів, не забезпечують фінансову самодостатність місцевого самоврядування. Доцільним є пошук додаткових джерел наповнення місцевих бюджетів, а також використання низки альтернативних можливостей (розміщення тимчасово вільних коштів на депозитах, придбання цінних паперів, отримання позик, надання позик, муніципальні облігаційні позики). Саме фінансова децентралізація надає

органам місцевого самоврядування можливість здійснювати самостійний пошук додаткових фінансових ресурсів [53].

Лелеченко А., Васильєва О., Куйбіда В., Ткачук А. погоджуючись із визначенням Світового Банку, що визначає фінансову децентралізацію як делегування фінансових ресурсів та повноважень, формування дохідної частини бюджету [54], наголошують, що вона передає місцевим органам влади, приватним підприємствам фінансові засоби, повноваження збирати місцеві податки, а також право визначати видатки місцевих бюджетів з метою виконання ними децентралізованих функцій. То б то фінансова децентралізація по суті надає можливості для зміцнення фінансової самостійності органам місцевого самоврядування.

Зазначені автори, систематизувавши першоджерела, надають класифікацію таких форм прояву фінансової децентралізації:

- самофінансування або відшкодування збитків виробництва шляхом плати користувачами за послуги;

- заходи часткового фінансування або виробництва, шляхом яких користувачі беруть участь у наданні послуг, розвитку інфраструктури шляхом фінансових внесків або вкладу робочої сили;

- розширення місцевих доходів (податки на нерухомість, продаж або непрямі платежі);

- трансферти, які переміщують загальні доходи від податків, що надаються центральним урядом місцевим органам влади для загальних або специфічних використань;

- надання дозволу на місцеві запозичення або мобілізація грошових фондів місцевих органів влади через гарантування займу, кредитів [55].

Узагальнення теоретичних підходів щодо визначення сутності процесу фінансової (бюджетної, фіскальної, податкової) децентралізації відображено в Додатку А.

На думку І.В. Мізіної, фінансова децентралізація полягає у передачі джерел доходів місцевих бюджетів з державного бюджету і повноважень щодо

управління ними від державних органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування для реалізації ними власних та делегованих державою функцій. При цьому передача нових повноважень та обов'язків повинна підкріплюватися відповідним рівнем фінансових ресурсів і точним визначенням дохідних джерел. Тобто, фінанси повинні слідувати за функціями [82].

Ключовою метою фінансової децентралізації є не тільки підвищення оперативності та якості надання публічних послуг на місцевому рівні, а і забезпечення сталого розвитку територій, економічного зростання і подолання бідності. Адже сталий розвиток передбачає ефективне управління ресурсами і динамічний процес економічного зростання, що передусім засновані на платформі партнерства між державним, приватним сектором і громадянським суспільством.

Саме фінансова децентралізація сприятиме збільшенню ресурсної бази місцевого самоврядування та ефективності її використання, впровадженню інновацій, розвитку людського ресурсу та підприємництва, покращення екології.

Впровадження фінансової децентралізації супроводжується впливом на всі елементи системи місцевих фінансів, що вимагає від них адаптації до нових умов через реформування місцевого самоврядування.

В першу чергу змінюється роль державних органів влади та органів місцевого самоврядування в системі місцевих фінансів (табл. 1.5), характер взаємозв'язків та відносин між ними.

Таблиця 1.5

Зміна ролі органів влади в контексті фінансової децентралізації*

Рівень влади	Роль
Державні органи влади	Створення національної політики і стратегій державного розвитку, розробка систем і керівних принципів для органів місцевого самоврядування, надання бюджетних трансфертів для забезпечення виконання делегованих повноважень, а також моніторинг та надання підтримки органам місцевого самоврядування в забезпеченні населення публічними послугами.
Органи місцевого самоврядування	Управління фінансовими ресурсами в контексті національної політики та стратегій державного, регіонального і муніципального розвитку, які відповідають потребам місцевого населення і орієнтовані на досягнення цілей соціально-економічного розвитку територіальних утворень

Джерело: складено авторкою на основі [82].

Зв'язки та характер відносин між державними органами влади та органами місцевого самоврядування у своїй більшості із вертикальних трансформуються у горизонтальні. Посилюється управлінський вплив органів місцевого самоврядування на об'єкти системи – фінансові ресурси. Відповідно знижується їх залежність у прийнятті рішень від виконавчих органів влади та підвищується рівень відповідальності за стан виконання прийнятих рішень.

Джерела утворення фінансових ресурсів стають набагато різноманітнішими за своїм змістом, виходять за аспекти оподаткування і трансформуються в інструменти управління, які є невід'ємною складовою системи місцевих фінансів та визначають напрямки і інтенсивність диверсифікованих фінансових потоків. Має бути сформована цілісна система взаємопов'язаних інструментів, які працюють безперервно, послідовно, синхронно та створюють додаткову вартість ресурсу в кожній точці його зростання і все це за умови ефективного використання коштів.

Ефективність фінансової децентралізації характеризується формуванням надійної платформи для соціально-економічного зростання територіальних суспільних систем різних рівнів і мала б супроводжуватись підвищенням рівня та якості життя їх населення.

Одним із вагом ефектів від фінансової децентралізації є підвищення рівня інвестиційної привабливості територій, що може стати запорукою активізації інвестиційної діяльності у напрямі збільшення економічного та соціально-культурного потенціалу адміністративних одиниць, прискорення темпів відтворювальних процесів у реальному секторі економіки.

Головними перевагами фінансової децентралізації можна назвати її здатність забезпечити горизонтальну та вертикальну бюджетну конкуренцію, що сприятиме економічному розвитку територій та регіонів і покращенню якості надання суспільних послуг, а також можливість збільшення аллокативної ефективності від надання таких послуг, тобто акцентування уваги на забезпеченні індивідуальних вподобань жителів території. Попри це, фінансова децентралізація сприяє появі низки економіко-політичних ризиків, пов'язаних з переміщенням уваги на задоволення локальних інтересів та зниження ваги

регіональних і національних. Основні переваги та недоліки фінансової децентралізації наведено на рис. 1.6.

Водночас необхідно констатувати, що результати децентралізації проявляються одразу в покращенні соціально-економічного становища громад як наслідок фінансової та секторальної децентралізації. Відбувається збільшення кількості дохідних джерел та надходжень від них; зростає рівень доступності послуг; збільшується кількість проєктів, що реалізуються за кошти Державного фонду регіонального розвитку; спостерігається загальне видиме покращення соціально-економічного становища громад, що проявляється, зокрема, в оновленні місцевої інфраструктури, побудові об'єктів соціального призначення тощо.

Об'єктивною необхідністю формування нових економічних відносин в Україні є надання гарантій фінансової незалежності місцевим органам влади.

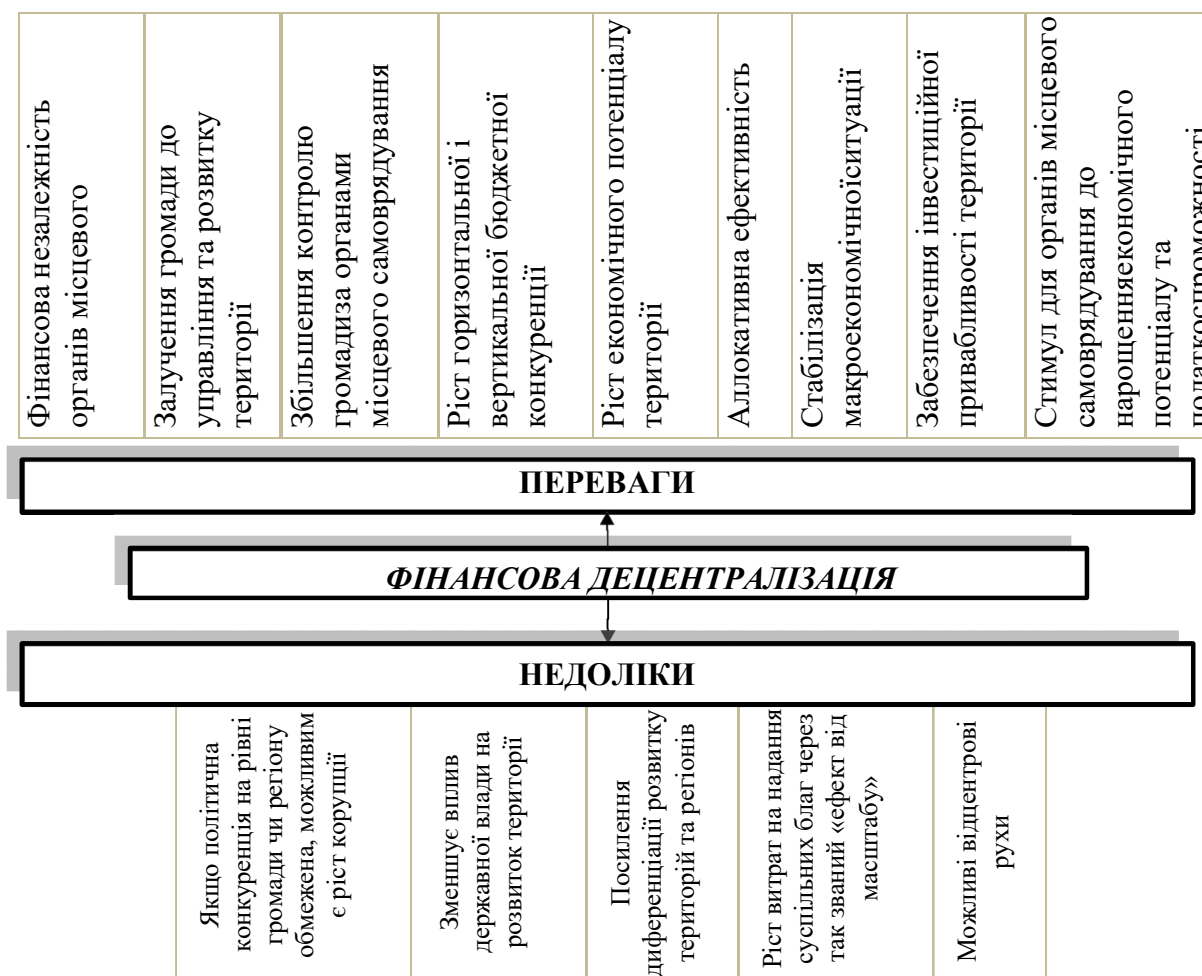

Рис. 1.6. Недоліки та переваги фінансової децентралізації*
Джерело: побудовано авторкою на основі [7].

Економічний розквіт держави безпосередньо залежить від фінансової стабільності розвитку регіонів. Практика свідчить, що влада на місцевому рівні сьогодні має справу зі складними і загрозливими проблемами, вихід з яких можливий лише запустивши фінансовий механізм та застосувавши сучасні фінансові технології наповнення місцевих бюджетів для активізації економічного зростання й підвищення суспільного добробуту регіонів.

Наукові дослідження з проблем забезпечення фінансової основи місцевих органів влади перебувають у колі зору вітчизняних та закордонних вчених. Так, К.В. Павлюк та Л.І. Василенко й П.С. Бабич розглядають сутність фінансової основи місцевих органів влади як «можливість самостійного розв'язання питань комплексного фінансового забезпечення економічного і соціального розвитку даної території, що входять до компетенції відповідного рівня місцевого управління».

О.П. Кириленко наголошує, що головною ознакою фінансової основи органів місцевого самоврядування є: «володіння і самостійне розпорядження фінансовими ресурсами, розмір яких відповідає функціям і завданням, що покладаються на ці органи для реалізації намічених цілей і програм соціально-економічного розвитку території...»; «незалежність від загальнодержавних органів влади в ухваленні певних рішень щодо місцевих проблем і, головне, як забезпечення їхнього розв'язання за допомогою коштів» [30].

Стратегічні перетворення місцевого самоврядування мають на меті належну імплементацію положень Європейської хартії місцевого самоврядування, що передбачає насамперед розмежування повноважень органів виконавчої влади та органів самоврядування, чіткий розподіл функцій між рівнями влади, підкріплений необхідними фінансовими ресурсами для їх виконання.

У Європейській декларації прав міст, прийнятій Постійною конференцією місцевих і регіональних органів влади Ради Європи, наголошується, що громадяни європейських міст мають право на «фінансові механізми і структури, які дозволяють місцевим органам влади знаходити фінансові засоби, необхідні для здійснення прав, визначених у цій Декларації». Декларація про принципи місцевого самоврядування в державах-учасницях Співдружності, прийнята

Міжпарламентською асамблеєю СНД, передбачає, що законодавство про місцеве самоврядування має встановити права територіальних співтовариств на матеріально-фінансові ресурси, достатні для самостійного здійснення органами місцевого самоврядування покладених на них функцій і повноважень [83].

Основним законодавчим джерелом бюджетних правовідносин місцевих бюджетів є Бюджетний Кодекс, у якому систематизовано й унормовано цілу низку найважливіших бюджетних питань, а саме:

- приведено у відповідність до Конституції України [84]. Терміни проходження основних стадій бюджетного процесу, розмежовано функції між органами державної влади й органами місцевого самоврядування;

- запроваджено паралельне планування бюджетів усіх рівнів для підвищення рівня реальності бюджетних показників, урахування і збалансування інтересів різних регіонів, соціальних груп, усіх учасників бюджетного процесу;

- закріплено конкретні джерела наповнення дохідної частини місцевих бюджетів, зокрема, до останніх у повному обов'язі передано надходження від податку з доходів фізичних осіб. Водночас податок на прибуток підприємств (крім комунальних підприємств), який є ризиковим і нестабільним щодо його сплати, залежним від сезонності виробництва й від рівня економічного розвитку території, віднесено до доходів державного бюджету, які враховуються при розрахунку міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам із державного бюджету;

- розмежовано видатки державного й різних рівнів місцевих бюджетів виходячи із принципу субсидіарності, який полягає в наближенні надання державних послуг до їх безпосереднього споживача [85].

Аналіз чинного законодавства доводить, що насамперед обов'язок налагодження відповідних взаємовідносин між органами і посадовими особами місцевого самоврядування й місцевими державними адміністраціями покладений на останніх. Це, зокрема, впливає із частини б статті 119 Конституції України, яка прямо відзначає відповідальність місцевих державних адміністрацій за взаємодію із органами місцевого самоврядування [84]. Отже, існує нормативно закріплений спеціальний принцип оптимальної взаємодії органів державної виконавчої влади з місцевим самоврядуванням.

Стаття 142 Конституції України передбачає можливість фінансової підтримки органами державного управління органів місцевого самоврядування при виконанні їх владних повноважень [84]. При цьому, органи державної виконавчої влади взаємодіють з органами місцевого самоврядування, поперше, з питань їхніх спільних інтересів; по-друге, відносять до їхньої компетенції, зокрема питання забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян.

Існування чіткої світової тенденції на децентралізацію владних повноважень і відповідну децентралізацію акумулювання фінансових ресурсів привело до реформування нормативно-правового забезпечення в Україні в сторону перерозподілу владних повноважень відповідно до принципів Європейської Хартії місцевого самоврядування [83]. У відповідності до концептуальних засад Європейської Хартії місцевого самоврядування органи місцевого самоврядування є однією із найбільш важливих засад будь-якого демократичного устрою.

«Під місцевим самоврядуванням, – наголошується в Європейській хартії про місцеве самоврядування, – розуміється право і реальна здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину публічних справ і управляти нею, діючи в рамках закону, під свою відповідальність і на користь місцевого населення» [83].

При визначенні головних напрямів регулювання місцевих бюджетів важливим елементом є формування та виконання дохідної частини бюджетів.

Від рівня ефективності формування доходів місцевих бюджетів залежить ступінь можливості виконання органами місцевого самоврядування відповідних функцій, насамперед, щодо соціального захисту населення, надання послуг з освіти, охорони здоров'я, розвитку житлово-комунального господарства.

Фінансова децентралізація відкриває значні перспективи для забезпечення спроможності місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання місцевого життя, зокрема підвищення ролі громадян, їх впливу на процес прийняття й утілення рішень щодо забезпечення умов соціального та економічного розвитку суспільства. Пошук достатнього обсягу фінансових

ресурсів, які б в повній мірі забезпечили фінансову незалежність місцевих бюджетів бюджетної системи України, одне із завдань бюджетної децентралізації. Фінансова база місцевих бюджетів повинна задовольняти виконання повноважень органів місцевої влади щодо виконання ними всіх завдань і програм розвитку регіону.

Різноманіття представлених наукових поглядів щодо розв'язання проблем і завдань забезпечення самостійності місцевого самоврядування визначає складність методологічного забезпечення для реалізації відповідних реформаторських заходів, а саме – в частині ідентифікації принципів, дотримання яких виступає ключовим елементом для узгодження та гармонізації різних за своєю суспільною природою і економічним змістом явищ та процесів, які загалом складають систему організації бюджетного процесу на місцевому рівні (Додаток Б).

Характерною особливістю використання зазначеного комплексу принципів є їх інтеграційна роль та особливості використання принципу субсидіарності, яке передбачає об'єднання найбільш важливих та суттєвих положень, які визначають орієнтованість дій учасників двох нерозривно пов'язаних фінансових процесів: по-перше, перерозподіл владних повноважень (а саме політичної і адміністративної децентралізації); по-друге, організації бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації (рис.1.7). Отже, субсидіарність представляє собою найвищий центральний принцип організації бюджетного процесу, який знаходить свій прояв як, з одного боку, у напрямку вирішення проблем виконання загальних державних функцій і вирішення питань місцевого значення (така діяльність має здійснюється на тому рівні та тими органами влади, які насамперед контактують із відповідними спільнотами, інтереси яких враховуються), також і у контексті врегулювання розподілу ресурсного забезпечення (дотримання функцій та робіт щодо надання публічних послуг повинно бути належним чином підтверджено відповідними надходженнями до бюджету конкретного рівня). Таким чином, структуризація функціонального, адміністративного, фінансово-економічного устрою держави дотримуючись принципу субсидіарності спроможне забезпечити ефективну

організацію бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації, у т.ч. – шляхом підтримки локальної автономії місцевого самоврядування, розвиток мережі прямих периферійних зв'язків та відносин місцевої влади із досить широким колом відповідних інших структур.

Таким чином, у межах дослідження діалектичної сутності фінансової децентралізації було з'ясовано, що вона становить ключовий базис забезпечення фінансової самостійності адміністративно-територіальних утворень, що досягається шляхом надання автономії щодо ухвалення та реалізації фінансових рішень органам місцевого самоврядування, стимулюванням інвестиційної активності на місцях, розробкою та впровадженням індивідуальної фінансової стратегії для кожного територіального утворення відповідно до потреб, поширення та впровадження принципів державно-приватного партнерства та міжнародної співпраці для досягнення цілей та задоволення фінансових потреб на місцевому рівні.

Цілеспрямований вплив місцевого самоврядування на формування суспільних відносин можливий лише за достатнього обсягу фінансових ресурсів у їхньому розпорядженні. Саме тому виникає потреба зміцнення і розширення фінансової бази місцевих органів влади, на які покладено виконувати свої повноваження відповідно до чинного законодавства України.

Проаналізувавши тексти низки міжнародних актів публічно-правового характеру щодо захисту прав місцевого самоврядування, можна зробити висновок, що їхні положення можна розглядати лише як загальні принципи, а не конкретизовані заходи, спрямовані на доведення бюджетної системи до задовільного децентралізованого вигляду.

Серед розглянутих міжнародних договорів у цій галузі саме Європейській хартії місцевого самоврядування [83] належить провідна роль, оскільки вона узагальнює вимоги своїх попередників, а більш пізні акти у тій чи іншій мірі повторюють її положення. Ця Хартія була беззастережно ратифікована нашою державою у 1997 році, проте виникають питання щодо виконання її вимог на практиці.

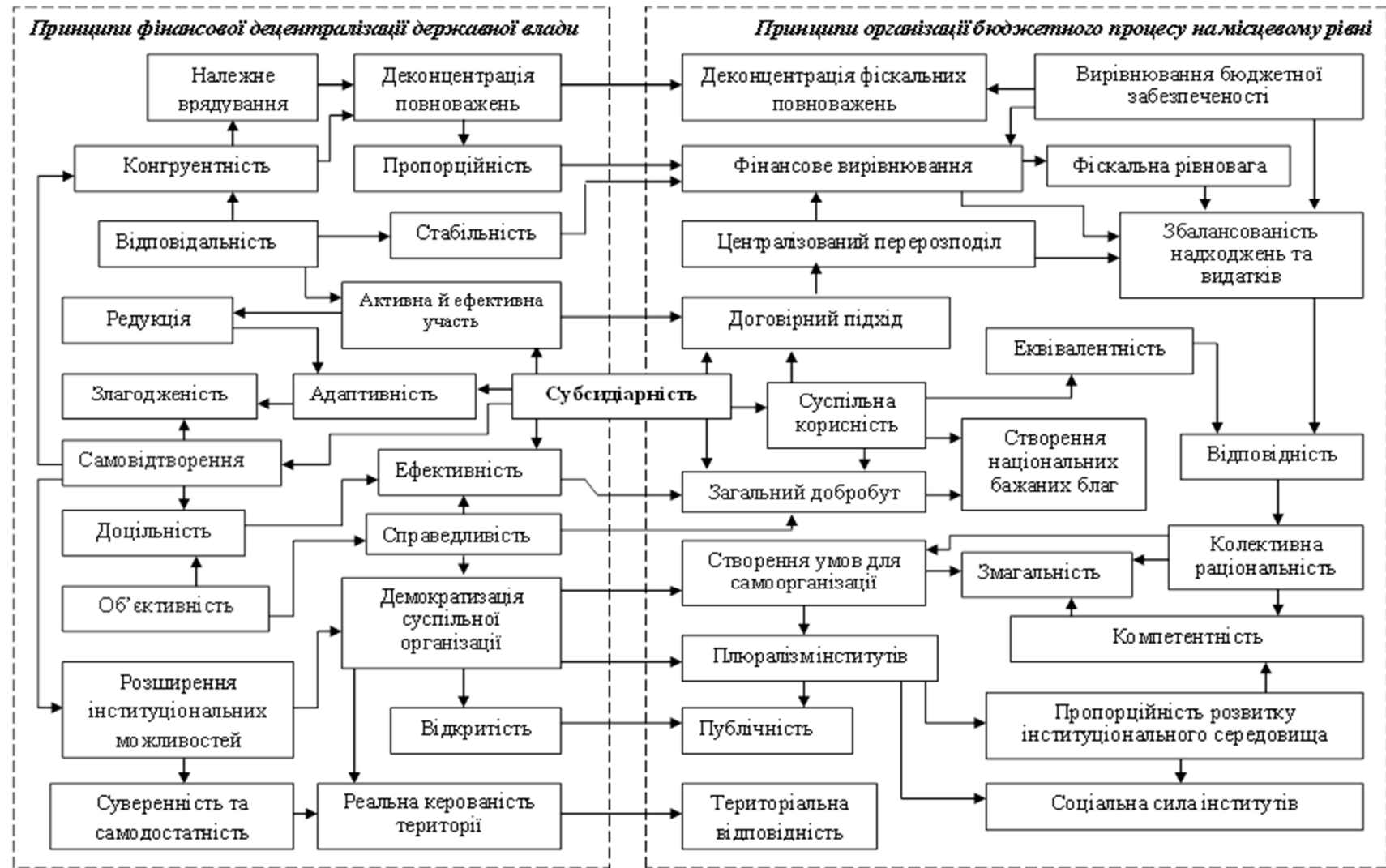

Рис. 1.7. Взаємозв'язок принципів фінансової децентралізації та організації бюджетного процесу на місцевому рівні*

Однією з важливих вимог Хартії є диверсифікований і гнучкий характер фінансового забезпечення і повинні забезпечувати можливість приводити наявні ресурси, наскільки це практично можливо, у відповідність до реального зростання вартості виконуваних ними завдань.

Під диверсифікацією розуміють володіння найрізноманітнішими фінансовими активами, кожен з яких має різний рівень ризику, з метою зниження загального ступеня ризику портфеля у цілому.

В даному аспекті основними завданнями держави є раціональне використання наявних ресурсів і визначення повноважень, які необхідно залишити за собою, та тих, які можна делегувати органам місцевого самоврядування; котрі із джерел надходжень виявляться більш результативним у розпорядженні «центру», а котрі принесуть більше доходів на місцях; який розподіл прав стимулюватиме усі ланки системи до ефективної діяльності та співпраці на користь спільної стратегії [86].

Саме тому, особливої актуальності набуває обґрунтування теоретичних засад формування та реалізації фінансового забезпечення розвитку регіонів, що формує основу для удосконалення раціональних та ефективних фінансових механізмів управління їх розвитком з використанням фінансових інструментів та залученням достатньої кількості фінансових ресурсів.

У науковій літературі є велика кількість підходів до пояснення фінансового забезпечення в загальному розумінні і велика кількість науковців дане поняття розглядають як один із методів фінансового механізму. Фінансове забезпечення як підсистему фінансового механізму, що характеризує зміст впливу фінансів на різні аспекти розвитку суспільства розглядає В. Опарін [24]. На його думку, фінансове забезпечення «реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватись через самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування» [24].

Л. Стрижеус фінансове забезпечення визначає як покриття затрат за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих суб'єктами господарювання і державою [87].

Осмислення усталених наукових поглядів до трактування змістовного наповнення поняття фінансового забезпечення бюджетів стало підґрунтям для уточнення його змісту в контексті фінансової децентралізації. Таким чином, поняття фінансового забезпечення місцевих бюджетів запропоновано розглядати як комплекс заходів, спрямованих на мобілізацію наявних та виявлення і залучення потенційно можливих фінансових ресурсів місцевої влади, держави, суб'єктів господарювання, зовнішніх інвесторів, що можуть бути спрямовані на виконання місцевими органами влади покладених на них функцій та забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних утворень.

Застосування цього поняття в теорії фінансів та в рамках практичної діяльності надасть можливість порівняння фінансових можливостей різних територіальних утворень здійснювати об'єктивне оцінювання ефективності формування та використання місцевих бюджетів, визначати рівень фінансової самостійності органів місцевого самоврядування, прогнозувати обсяги можливого фінансування стратегічних завдань розвитку окремих територій, розробляти та реалізовувати бюджетну й податкову політику, що сприятиме системним соціально-економічним змінам.

Погоджуємось з думкою, що фінансове забезпечення – це один з основних методів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток регіону та в цілому держави, який формується та реалізується за допомогою спеціальної системи функціонування, яка реалізується в трьох відповідних формах [88]: самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування.

Задля забезпечення збалансованого та ефективного соціально-економічного розвитку регіонів О. Л. Резніков виокремлює такі основні напрями [89]:

- удосконалення правової бази (забезпечення прийняття однозначних рішень при виникненні конфліктних ситуацій між центром і регіонами);
- збереження ресурсного потенціалу територій;
- розвиток самостійної бюджетно-фінансової політики територіальних утворень тощо.

Результатом дотримання даних напрямів та свідомої децентралізації державного управління стане стрімкий розвиток територіальних утворень держави. Дане твердження стосується, насамперед, децентралізації фінансових відносин [90].

Щодо основних правових засад формування фінансового забезпечення, то нині фінансування регіонального розвитку в Україні орієнтується на дотриманні таких принципів [91]:

- забезпечення унітарності України та цілісності її території, включаючи єдність економічного простору на всій території держави;
- поєднання процесів централізації та децентралізації влади, гармонізація загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів;
- максимальне наближення послуг, що надаються органами державної влади та місцевого самоврядування, до безпосередніх споживачів;
- диференційованість надання державної підтримки регіонам відповідно до умов, критеріїв та строків, визначених законодавством.

Оскільки інструментами державної регіональної політики є не тільки державна ресурсна допомога, а й регулювання відносин між її суб'єктами та іншими учасниками життя регіонів, то цілком природним є те, що об'єктом власне фінансового забезпечення можуть бути змішані власні та залучені фінансові ресурси державного і місцевих бюджетів та інших суб'єктів політики різних рівнів [92].

Фінансове забезпечення економічно-соціального розвитку територіальних утворень вимагає координації всієї системи фінансових відносин, що стосується розподілу і використання фінансових ресурсів за умов їх обмеженості. Система міжбюджетних відносин побудована таким чином, що частина створених на місцях фінансових ресурсів вилучається, що поглиблює обмеженість фінансових ресурсів місцевих бюджетів. Обмеженість фінансових ресурсів у регіоні спричиняють:

- недостатній обсяг виробництва і реального ВВП;
- низький обсяг доходів як юридичних, так і фізичних осіб;

- існування тіньового сектора економіки, що породжує приховування доходів від оподаткування;

- незацікавленість суб'єктів господарювання у своєчасній та повній сплаті податків;

- надання податкових пільг окремим категоріям платників податків.

У сфері фінансового забезпечення розвитку територій України протягом останніх років проявились і прогресують такі негативні тенденції:

- надходження обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів забезпечено не в повному обсязі, що унеможливує забезпечення належного рівня утримання та розвитку об'єктів соціальної сфери та комунальної інфраструктури;

- у більшості обласних програм передбачено кошти, які не підкріплені можливостями бюджетного фінансування і не спираються на реальні розрахунки щодо їх забезпечення;

- зберігається недостатність коштів на реалізацію інфраструктурних проектів, які потребують значного бюджетного фінансування.

Недостатня кількість власних стабільних доходів дуже обмежує вплив місцевих органів влади на соціальний, економічний та екологічний розвиток територій, саме тому розширення та оптимізація джерел наповнення місцевих бюджетів є досить актуальним питанням, вирішення якого сприятиме підвищенню рівня фінансової незалежності та самостійності органів місцевого самоврядування та належного виконання покладених завдань для збалансованого та раціонального розвитку територіальних утворень.

З метою забезпечення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування при виконанні покладених на них функцій із забезпечення сталого розвитку на підпорядкованій їм території значна увага має бути приділена саме власним доходним джерелам. Окрім формування достатнього обсягу власних доходів, територію можна вважати самодостатнім лише за наявності потоків інвестиційних та кредитних ресурсів, що забезпечує вливання коштів у фінансову базу регіону і є потенціалом для самофінансування.

Важливим напрямом розв'язання проблем фінансового забезпечення місцевих бюджетів є посилення зв'язку між соціально-економічним і бюджетним плануванням адміністративно-територіальних одиниць. На формування доходів місцевих бюджетів має впливати соціально-економічна ситуація на території місцевого самоврядування та виконання програм розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Основними причинами прояву даних тенденції являються сильна залежність територій від центральних органів влади, також це обмеження повноважень органів місцевої влади на розпорядження фінансовими ресурсами на економічної розвиток регіону, на стимулювання пріоритетних напрямів діяльності, на нормативне врегулювання місцевих податків та зборів. Вищезазвані причини не мотивують органи місцевої влади на активізацію діяльності, задля нарощення та покращення ефективності використання стратегічного потенціалу території.

З метою розширення фінансової бази підтримки територіального розвитку та забезпечення самодостатності територіальних громад, в умовах завдань нової регіональної політики, необхідно реалізувати ряд кроків.

По-перше, поступово збільшити перелік інструментів, якими користуються місцеві органи влади для збільшення обсягу власних фінансових ресурсів. Мається на увазі, і залучення інвестицій, і розширення ринків кредитування поточних потреб (зокрема, у сфері житлово-комунального господарства на фінансування утримання мереж водопостачання, ремонту будівель), і вихід на фінансові ринки [93].

По-друге, упорядкувати порядок здійснення міжбюджетних відносин, підвищити частку цільового фінансування, забезпечити формування горизонтальних міжбюджетних відносин, а також забезпечити розширення дохідної бази місцевих бюджетів, шляхом пошуку не бюджетних фінансових коштів. І що важливо, встановити взаємозв'язок бюджетних показників із тактичними та стратегічними цілями соціального та економічного розвитку регіонів, з метою підвищення рівня обґрунтованості бюджетного планування, що

підвищить рівень прозорості у використанні та розподілі коштів місцевими органами влади.

Сучасний етап розвитку економіки характеризується посиленням уваги до соціально-економічних проблем регіонів, що є досить закономірним, адже можливості економічного зростання в державі досить сильно залежать від забезпечення рівномірного та сталого розвитку її регіонів. Однією з основних причин, є неповне врахування значення територіального фактору в соціально-економічному розвитку держави та сильна залежність регіонів від центру.

Існування численних пріоритетів фінансового забезпечення регіонів вимагає його поглибленого дослідження. Запропоноване визначення сутності та особливостей фінансового забезпечення місцевих бюджетів закладає підґрунтя для дослідження особливостей функціонування у цій сфері окремих суб'єктів її формування та реалізації в Україні, що є необхідною умовою для розробки заходів з підвищення ефективності та результативності використання коштів. Тому напрямом подальших досліджень є оцінка фінансової спроможності територіальних утворень, що допоможе визначити організаційно-інституційні заходи до вдосконалення процесів формування та виконання місцевих бюджетів.

Таким чином, зазначені твердження стали теоретичним базисом розробки та подальшого доведення гіпотези про основоположний вплив фінансової децентралізації на місцеві бюджети. Це дало можливість визначити напрями впливу фінансової децентралізації на місцеві бюджети: формування дохідної частини місцевих бюджетів, регулювання міжбюджетних відносин, здійснення видаткової політики на місцевому рівні. Зазначені напрями дають змогу активізувати та реалізувати внутрішній потенціал територіальних утворень у межах конкретизації засобів вирішення завдань фінансової децентралізації щодо розвитку територій на основі системного підходу до формування та виконання місцевих бюджетів.

1.3. Базові основи зміцнення місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації

Глобалізаційні процеси не залишили поза увагою питання розвитку фінансів місцевого самоврядування та регіонального розвитку. Виступаючи найдрібнішими складовими великої світової спільноти, територіальні громади в сучасних умовах розвитку України є найбільш вразливими до прояву масштабних кризових явищ. Як було зазначено в попередньому підрозділі, однією з важливих умов соціально-економічного розвитку територій є самостійність і незалежність органів місцевого самоврядування.

Цілеспрямований вплив місцевого самоврядування на формування суспільних відносин можливий лише за достатнього обсягу фінансових ресурсів у їхньому розпорядженні. Саме тому виникає потреба зміцнення і розширення фінансової бази місцевих органів влади, на які покладено виконувати свої повноваження відповідно до чинного законодавства України.

Структура доходів місцевих бюджетів України на сучасному етапі не демонструє ефективність бюджетної політики держави, адже в усіх місцевих бюджетів критично високий рівень залежності від трансфертів, а дохідність власних джерел перебуває на незадовільному рівні.

Згідно європейських стандартів частка місцевих фінансових ресурсів у консолідованому бюджеті країни має становити 40-60% [94]. Незважаючи на обраний та декларований «європейський вектор», в Україні більша частина ресурсів держави акумулюється у Державному бюджеті України (близько 80%). Отже, закладене у Європейській хартії право місцевої влади накопичувати ресурси шляхом надходження відповідних доходів до бюджету «де-факто» виконується, проте європейським стандартам за використанням фінансових інструментів та у кількісному плані не відповідає.

В ст. 9 Європейської Хартії сказано, що принаймні частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають повноваження встановлювати в межах закону [83].

Джерела наповнення місцевих бюджетів було розширено, починаючи з 2015 року, за рахунок передачі з державного бюджету на місця цілої низки податків, а також запровадження нових зборів. Так, на сьогодні, місцеві органи влади збирають 10% податку на прибуток підприємств, 100% державного мита, 100% плати за надання адмінпослуг. Крім того, у місцеві бюджети надходять збори з роздрібного продажу підакцизних товарів (пива, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, нафтопродуктів) за ставкою 5% вартості реалізованого товару.

Крім того, в Хартії визначено, що рахист більш слабких у фінансовому відношенні органів місцевого самоврядування передбачає запровадження процедур бюджетного вирівнювання або аналогічних заходів з метою подолання наслідків нерівного розподілу потенційних джерел фінансування і фінансового тягаря, який вони повинні нести. Такі процедури або заходи не повинні звужувати свободу дій органів місцевого самоврядування в межах власної відповідальності. Так, після прийняття Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» [95] в Україні, починаючи з 2015 року, почала функціонувати нова система міжбюджетних відносин, яка згідно зі ст. 98–99 Бюджетного кодексу України базується на принципово новому механізмі горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій, складовими якого є базова та реверсна дотації.

За результатами горизонтального вирівнювання визначається розмір міжбюджетного трансферту для місцевих бюджетів, що мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, а саме місцеві бюджети з рівнем надходжень: – нижче 0,9 середнього показника по Україні отримують базову дотацію (80 відсотків суми, необхідної для досягнення показника 0,9), що підвищить рівень їх забезпеченості; – нижче 0,9 середнього показника по Україні отримують базову дотацію (80 відсотків суми, необхідної для досягнення показника 0,9), що підвищить рівень їх забезпеченості; – в межах від 0,9 до 1,1 – вирівнювання не здійснюється; – вище 1,1 середнього показника по Україні частину надходжень передаватимуть до державного бюджету (реверсна дотація). При цьому кошти вилучатимуться не в повному обсязі, як за діючою системою,

а лише 50 відсотків перевищення індексу податкоспроможності 1,1 до середнього значення по Україні [2].

Вирівнювання здійснюється за двома податками:

- податком на прибуток підприємств приватного сектору економіки (10%) – по обласних бюджетах;
- податком на доходи фізичних осіб – по бюджетах міст, районних та обласних бюджетах. Всі решта платежів залишаються в розпорядженні місцевих органів влади в повному обсязі.

На нашу думку, в нинішніх умовах економічного розвитку варто було б відійти від практики поділу бюджету на загальний та спеціальний фонди, а виділити у складі місцевих бюджетів фонди коштів, що враховуються, та що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів із віднесенням до останнього джерел так званого другого кошику, а також сучасного спеціального фонду, що дозволить наочно продемонструвати рівень державного забезпечення фінансовими ресурсами виконання делегованих місцевій владі повноважень. Навіть при позитивних результатах роботи місцевої влади її бюджету загрожує вилучення, яке апріорі відбиває бажання до ефективнішої роботи по залученню фінансових ресурсів [96].

Перегляд умов визначення індексу податкоспроможності, нормативу бюджетної забезпеченості та розрахунку обсягу трансфертів, а також проведення адміністративно-територіальної реформи в напрямку укрупнення сільських рад дозволить підвищити самодостатність місцевих бюджетів та зменшити їх залежність від дотацій. Принципи стабільної результативності, але, разом з тим, і гнучкого керування пропагує Європейська хартія місцевого самоврядування. У дохідні джерела місцевих бюджетів повинен бути вбудований механізм саморегулювання – здатність оперативно збільшуватись у відповідності до зростаючих поточних потреб.

Виокремлення зазначених особливостей та суперечностей спричинило необхідність розробки теоретичних засад організаційно-економічного механізму

формування та виконання місцевих бюджетів, що може бути представлений як сукупність таких взаємопов'язаних компонентів:

- бюджетне планування (включає ідентифікацію цілей та завдань розвитку територій, методичний інструментарій бюджетного планування, заснований на виборі програмних альтернатив за встановленими критеріями);

- способи взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевої громади щодо виконання бюджету (передбачають застосування організаційних, правових та інформаційних інструментів);

- моніторинг якості управління місцевими бюджетами відповідно до встановлених показників рівня соціально-економічного розвитку територій.

Реалізація запропонованого механізму підвищить ефективність формування та виконання місцевих бюджетів за рахунок можливості внесення своєчасних коректив до їхньої структури (рис. 1.8).

В умовах недостатності фінансового забезпечення місцевих бюджетів постає питання необхідності розширення їх дохідної частини неподатковими надходженнями. З огляду на це було запропоновано заходи щодо зміцнення місцевих бюджетів за умов фінансової децентралізації в Україні, що передбачають поступове розширення переліку фінансових інструментів нарощення обсягів власних бюджетних ресурсів через залучення інвестицій, розширення ринків кредитування поточних потреб, здійснення операцій на фінансових ринках.

Прогресивним методом сприяння залученню інвестицій є розвиток краудфандингових платформ як форми співфінансування через залучення інвестицій від мешканців територіального утворення [53].

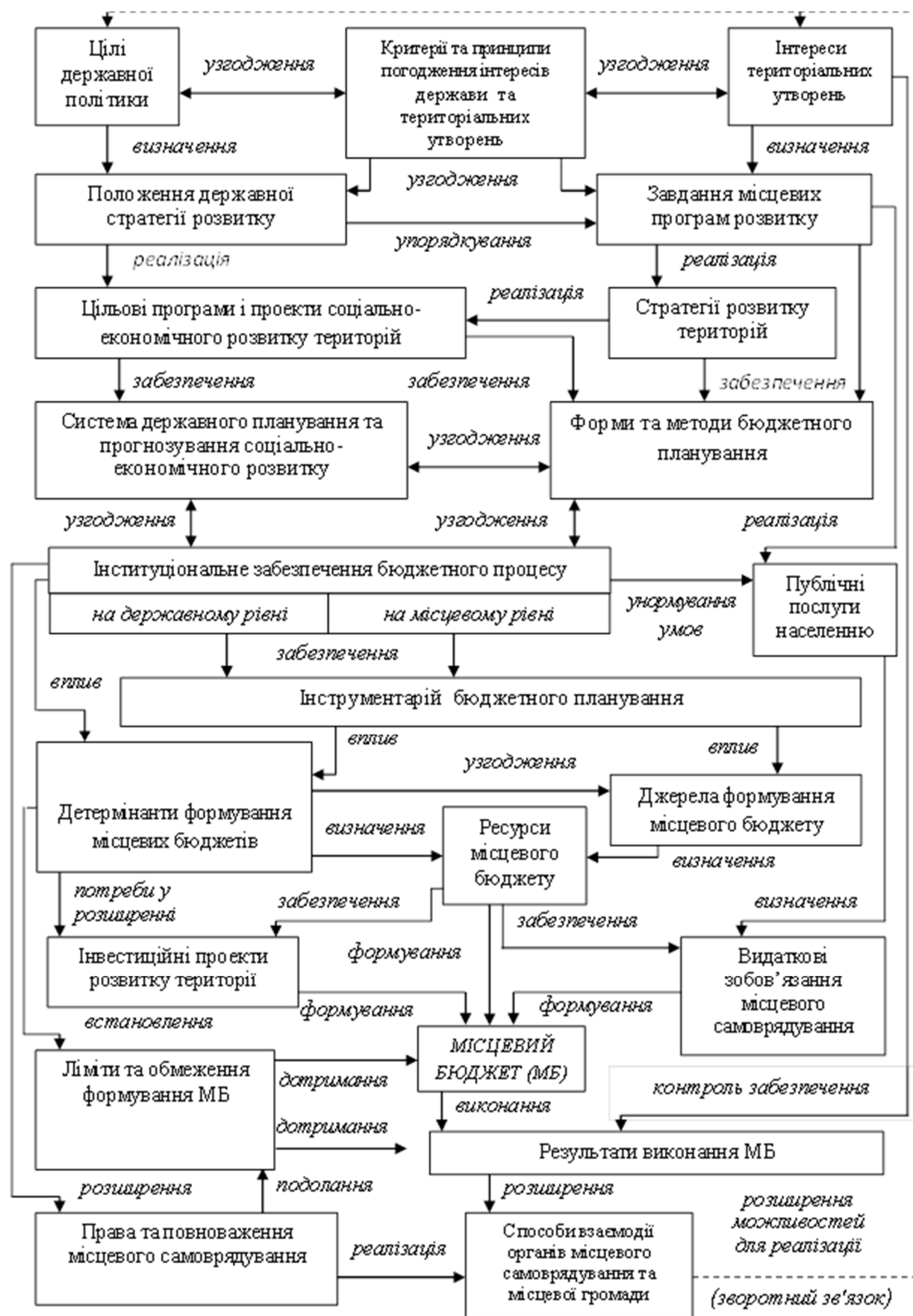

Рис. 1.8. Організаційно-економічний механізм формування та виконання місцевих бюджетів*

Джерело: побудовано авторкою

Громадське фінансування (краудфандинг) може виконувати різні завдання розвитку територіальної громади, зокрема залучення коштів на ранніх стадіях підприємництва в територіальних громадах. За прогнозом Світового банку, до 2025 р. щорічні вкладення в краудфандинг зростуть до 93 млрд дол. США [99].

Початок становлення реального краудфандингу в Україні безпосередньо пов'язано з онлайн-проектом соціальних інновацій Big Idea.

У березні 2012 р. команда «Велика ідея» запустила краудфандингову платформу «Спільнокошт» – найпопулярнішу і найбільш результативну сьогодні в Україні.

Головними чинниками сприяння краудфандингу є:

- прозора нормативно-правова база;
- швидкість і масштаби, які досягають технології та інтернет, можуть доставити на ранній стадії фінансування ринків;
- посилення проникнення на ринок соціальних мереж та інтернет-використання, яке необхідно використати для демографічних показників та технологічні тенденції для стимулювання співпраці та культурних зрушень;
- регульований онлайн-ринок, що полегшує капітал формування при забезпеченні обережного захисту інвесторів через освіту та навчання;
- співпраця з іншими підприємницькими заходами та центри, включаючи конкурси бізнес-планів, інкубатори, прискорювачі, університети та спільні робочі простори до створити канал для можливості та нагляду.

Розширення дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок залучення приватного інвестування у місцевий розвиток має досягатися шляхом інтерналізації позитивних екстерналій, що утворюються для громади внаслідок таких інвестицій, через утворення відповідних приватних вигод. Прикладами таких екстерналій, зокрема, є:

- збільшення зайнятості у трудонадлишковому регіоні;
- впорядкування територій, відновлення будівель;
- енергозбереження;
- утилізація побутових, виробничих відходів та рекреація земель;

- будівництво комунікаційної інфраструктури (дороги, мости, зв'язок тощо);
- надання соціальної та медичної допомоги;
- надання транспортного забезпечення та ін.

Заохочення до таких екстерналій (інтерналізація екстерналій) може забезпечуватися як шляхом безпосереднього надання податкових пільг (як було показано вище, громади вельми обмежені у таких важелях, проте можливе упровадження фіскальних стимулів на рівні загальнодержавних податків у разі проведення відповідної державної політики), так і шляхом безоплатного чи преференційного надання територіальною громадою певних ділових, інфраструктурних та ін. послуг, відведення землі, виділення/оренди/продажу приміщень тощо.

Сприяння створенню екстерналій може відбуватися й на рівні загальнодержавної політики – завдяки заохоченню певних видів діяльності на локальному чи загальнонаціональному рівні, що підвищує капіталізацію відповідних ресурсів. Це, зокрема, впровадження екологічних регуляцій для рекреаційних регіонів, затвердження переліку офіційних культурних пам'яток та проведення відповідної культурної та освітньої політики, що розвиває туристичний потенціал територій, реалізація дорожньотранспортних проектів, які спрощують доступ до відповідних територій, упровадження «зелених» тарифів для відновлюваної енергетики та ін.

У разі досягнення належного рівня локальної ідентичності, інтерналізація екстерналій може відбуватися «автоматично», якщо така інвестиція робить внесок у формування соціального капіталу, який надалі полегшуватиме доступ бізнесу до локальних ресурсів та зменшуватиме його трансакційні витрати.

Прикладами можуть слугувати, зокрема, поліпшення привабливості території для туризму внаслідок інвестицій у збереження довкілля чи/та у шляхову інфраструктуру, поліпшення пропозиції людського капіталу внаслідок вкладень у профтехосвіту та ін. Можливою екстерналією може стати започаткування нової індустрії для даної території – наприклад, креативної індустрії, туризму тощо, що дасть початок формуванню нових бізнес-кластерів.

Загалом, інституційні механізми інтерналізації екстерналій створюють переваги громади в інституційній конкуренції за ресурси, сприяють формуванню локальної ідентичності.

Спеціальна інтерналізація екстерналій необхідна для видів діяльності, які не можуть безпосередньо надаватися на комерційних засадах. Щодо тих важливих для розвитку територіального утворення сфер, де інтерналізація не потрібна (наприклад, надання транспортних, телекомунікаційних, деяких комунальних послуг), практика засвідчила ефективність заходів із координації зусиль суміжних територій у форматі спільних повноважень, або в рамках скоординованих інвестиційних стратегій (що відповідає Рекомендації 3 ОЕСР щодо ефективного публічного інвестування), і це дозволяє досягти необхідного рівня прибутковості за рахунок масштабу надання послуг [97].

Зокрема, міжтериторіальна координація дає можливість поліпшити умови реалізації товарів завдяки віднайденню оптимальних логістичних рішень щодо співвіднесення вартості витрат на комунікації (транспортні перевезення, швидкість і надійність поставок) з альтернативними витратами менш частих транзакцій (витрати на формування та зберігання запасів) [98].

Міжтериторіальна координація у торговельно-логістичній сфері є перспективною і для транскордонних взаємовідносин громад. Забезпеченню стратегічно орієнтованого розвитку громад на основі збільшення їхньої економічної спроможності сприятиме продовження на загальнонаціональному рівні низки важливих реформ, які слід на цій підставі вважати компліментарними (такими, що взаємно доповнюють одна одну) щодо реформи децентралізації а отже – здатними забезпечувати координацію відповідних політик.

Можливо також встановити норму щодо обов'язкового залучення до проекту, які фінансуються з державного бюджету, коштів приватного інвестора (обсягом не менше 10% кошторисної вартості проекту). З одного боку, це посилить спрямованість бюджетних коштів на розвиток, а з другого, – змусить органи місцевого самоврядування активізувати роботу в напрямі підвищення інвестиційної привабливості громади.

В контексті цієї тези розширення інвестиційних інструментів залучення фінансових ресурсів до місцевих бюджетів визначено наступні заходи:

- покращення інвестиційної привабливості територіального утворення, залучення інвесторів та просування іміджу території;

- інституційне забезпечення процесів щодо залучення інвестицій на територію;

- формування та поширення комплексу інвестиційних пропозицій територіальної громади та визначення територій громади, які є пріоритетними для інвестиційного розвитку громади;

- підтримка розвитку інновацій;

- забезпечення широкої участі місцевої влади з представниками бізнесу;

- забезпечення інформаційно-консультативної підтримки розвитку підприємництва;

- створення бази даних вільного комунального майна та вільних земельних ділянок;

- зміна цільового призначення земельних ділянок під комерційні об'єкти;

- розробка регуляторних актів;

- просування іміджу територіальної громади як привабливої для інвестування тощо.

Процеси фактичної децентралізації в Україні чи не найпоказовіше засвідчує структура бюджетних інвестицій. Спостерігаються як збільшення частки бюджетних коштів серед джерел фінансування капітальних інвестицій, так і, що значно важливіше, частки вкладень з коштів місцевих бюджетів у загальних бюджетних інвестиціях. За таких умов коректний вибір пріоритетів та напрямів інвестування місцевими громадами набуває принципової важливості. Існує можливість впливу з боку держави на певну частину інвестиційних видатків громад, які здійснюються в рамках отриманих централізованих ресурсів та як співфінансування проектів, що фінансуються з центральним бюджетом та міжнародними організаціями. Проте визначення напрямів інших капітальних видатків є прерогативою органів місцевого самоврядування. Оптимізації цього

сегменту публічного інвестування сприятимуть ефективне стратегування місцевого розвитку, зміцнення управлінської спроможності органів місцевого самоврядування, рівень інституційного забезпечення розвитку, залучення до визначення пріоритетів інвестування основних стейкхолдерів, забезпечення горизонтальної та вертикальної співпраці.

Здійснення публічних інвестицій не лише сприяє повноті та ефективності виконання основних компетенцій громад, проте є й важливим та потенційно вельми потужним інструментом для посилення дієздатності громад у довгостроковій перспективі. Для цього політика громади щодо публічних інвестицій має бути орієнтована на дотримання низки вимог:

- здійснюватися на стратегічних засадах – відповідно до задалегідь визначених довгострокових цілей та пріоритетів (що створює можливості включення співпраці з громадою до стратегічних планів приватного сектору);

- сприяти консолідації потенціалу території довкола виконання завдань місцевого розвитку (насамперед шляхом створення відповідної комунікаційної інфраструктури);

- сприяти підвищенню рівня капіталізації та раціоналізації використання місцевих ресурсів (зокрема, шляхом розвитку комунальної інфраструктури, яка зменшує витрати бізнесу та поліпшує умови продуктивного використання ресурсів; а також соціальної (включаючи освітню та медичну) інфраструктури, яка оптимізує реалізацію людського потенціалу громади);

- отримувати синергетичний ефект від використання потенціалу території в рамках загальнодержавного процесу соціально-економічного розвитку (на основі міжмуніципальної, міжтериторіальної співпраці, участі у публічних та приватних проектах загальнонаціонального рівня);

- безпосередньо створювати сприятливе бізнес-середовище на основі розбудови інфраструктури підтримки бізнесу;

- орієнтуватися на максимальне залучення місцевого бізнесу до реалізації функцій громади шляхом реалізації партнерських проектів, здійснення місцевих закупівель товарів та послуг тощо. У процесі планування та здійснення публічних

інвестицій доцільно враховувати розроблені ОЕСР Рекомендації щодо ефективного публічного інвестування на різних рівнях врядування [100]. Ними, зокрема, наголошується на необхідності координувати інвестиції між національним та субнаціональними, а також між субнаціональними рівнями врядування, зміцнювати управлінську спроможність, враховувати довгострокові впливи та ризики, співпрацювати з стейкхолдерами, диверсифікувати джерела інвестицій, забезпечувати відповідні фінансовий та регуляторний інструментарій.

Пом'якшувати проблеми вибору пріоритетів інвестування дозволяє застосування сучасних організаційних методик, серед яких провідна роль відводиться смарт-спеціалізації регіонів. Така інноваційна методика прийняття рішень у сфері регіональної та структурної політики визнається оптимальною в умовах значної інформаційної асиметрії, високих ринкових ризиків та інституційної недосконалості, що не дозволяють коректне апріорне визначення секторів економіки, які потребують державної підтримки. Натомість підтримка надається інвестиціям, які сприяють зростанню капіталізації локальних активів. Зокрема, програмам цільового професійного навчання, системам виявлення та оцінки ринкових сигналів, технологіям збору, обробки та обміну інформацією, механізмам публічно-приватного партнерства, технологічного форсайту та стратегіями [101].

Передбачається, що завдяки використанню зазначених інструментів створюється можливість виявити унікальні функції і активи кожного регіону, оптимізувати співпрацю регіональних стейкхолдерів. Варто зазначити, що наразі у міжнародній практиці методики смарт-спеціалізації розглядаються здебільшого для рівня регіонів та міст, застосування ж цієї методики для рівня громади не є поширеним. Між тим, поширення мережевих технологій, цифровізації (відтак – спрощення процесів збору та обробки інформації, включаючи «big data»), автономізації економічних суб'єктів, а на цій основі – дієздатності громад як такої створює сприятливі умови для поширення смарт-підходів і на їхній рівень.

Практична реалізація інструментів сприяння економічному розвитку традиційно обмежена доступними фінансовими ресурсами громад. Проблема недостатньої забезпеченості адекватними фінансовими ресурсами функцій місцевих громад є спільною для багатьох країн, що розвиваються [102]. Це змушує шукати відмінні від бюджетних ресурси, які можуть бути залучені до фінансування функцій громад. Зокрема, Рекомендація 6 з Рекомендацій ОЕСР щодо ефективного публічного інвестування передбачає мобілізацію приватного сектору та фінансових установ для диверсифікації джерел фінансування інвестицій та розбудови спроможності громад.

Місцеві запозичення є важливим джерелом фінансового забезпечення розвитку місцевого самоврядування і є потужним фінансовим інструментом, який сприяє ефективному вирішенню поточних й довготермінових проблем, пов'язаних з фінансуванням бюджетних видатків.

Одним з напрямів подолання недостатності фінансових ресурсів, зменшення дефіциту бюджетів, реалізації міських інвестиційних програм, послаблення залежності міст від центральних органів влади є місцеві запозичення в різних формах свого прояву. Використання залучених коштів – це реальна можливість зміцнити дохідну базу місцевих бюджетів, і вирішити ті завдання, реалізація яких не може бути забезпечена в даний момент за рахунок власних доходів бюджету. На сучасному етапі розвитку українських територіальних утворень така форма залучення фінансових ресурсів використовується не в повному обсязі порівняно з розвинутими індустріальними країнами та потребує вдосконалення у перспективі [103].

Місцеві запозичення в Україні останнім часом стають стати перспективним інструментом фінансового забезпечення місцевого самоврядування, хоча їх здійснення потребує удосконалення організаційних засад. Місцеві запозичення – це операції з отримання до міського бюджету кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування місцевих бюджетів відповідних рівнів. Таке визначення чітко визначає суб'єктів позикових відносин. Стосовно місцевих внутрішніх

запозичень ними є міські ради, а місцевих зовнішніх запозичень – міські ради, міські ради міст обласного значення .

Згідно нормам бюджетного кодексу місцеві запозичення здійснюються відповідно до ст. 16 і 74. Територіальні утворення мають право здійснювати: місцеві внутрішні запозичення; місцеві зовнішні запозичення, у тому числі шляхом отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій. Запозичення здійснюються до бюджету розвитку і кошти спрямовуються на реалізацію інвестиційних програм (проектів), метою яких є розвиток комунальної інфраструктури, впровадження ресурсозберігаючих технологій, створення, приріст чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування або об'єктів, які забезпечують виконання завдань міських рад, рад об'єднаних територіальних громад, спрямованих на задоволення інтересів населення їх громад [2].

Вітчизняними науковцями приділяється багато уваги щодо дослідження змістовної сутності та особливостей функціонування інституту місцевих запозичень. Так, М. Пастернак визначає економічну природу місцевої позики через взаємозв'язок відносин власності та функцій і завдань органів місцевого самоврядування, яка розкривається через загальні закономірності руху позичкового капіталу у формі інвестицій та кредитів [104].

В. Падалка стверджує, що сучасний ринок муніципальних запозичень має складну систему інститутів та інструментів залучення ресурсів на цілі фінансування місцевого та регіонального розвитку, та підкреслює, що значну роль у забезпечення бюджетними ресурсами місцевої влади відіграють фондові інструменти, зокрема, різновиди видів облігаційних позик [105] .

Д. Гриджук наголошує, що регулярна емісія муніципальних цінних паперів різних видів, розрахованих на різних інвесторів, яка поєднується з комплексом бюджетних заходів, здатна призвести до істотного оздоровлення фінансової системи відповідної території і поліпшення в ній інвестиційного клімату [106].

Однак, на думку, О. Кириленко, органи місцевого самоврядування ще не стали активними учасниками фондового ринку, що суттєво обмежує їх фінансові можливості щодо розвитку своїх територій [107].

Тому, за твердженням В. Кравченко принципово важливим у контексті функціонування інфраструктури ринків муніципальних запозичень є розробка їх інструментарію [106].

За думкою А. Буряченко, становлення вітчизняного ринку місцевих запозичень є одним з найважливіших завдань розвитку місцевого самоврядування на сучасному етапі [108].

Можливість здійснення місцевих запозичень до місцевих бюджетів забезпечує швидку мобілізацію ресурсів, гарантує відповідальність місцевої влади за цільове та ефективне використання коштів.

Неформально місцеві запозичення поділяються на загальні, прибуткові та проектні. Основою метою загальних позик є обслуговування поточних потреб органів місцевого самоврядування, що не приносять прибутки. Це спорудження об'єктів для сфери освіти, науки, охорони здоров'я, адміністративні витрати органів місцевого самоврядування, благоустрій міст. В сучасних умовах децентралізаційних процесів це має форму освітньої, медичної субвенції та субвенції на розвиток інфраструктури, що отримують бюджети місцевого рівня. На відміну від загальних, прибуткові позики здійснюються під конкретний інвестиційний проект, реалізація якого матиме відповідну грошову нагороду. Проектні позики призначені для фінансування капіталомістких проектів, для яких характерний довготерміновий період.

Місцеві запозичення здійснюються з метою фінансування бюджету розвитку міських бюджетів, бюджетів територіальних утворень та використовуються для створення, приросту чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування або об'єктів, які забезпечують виконання завдань на задоволення інтересів населення.

Обсяг й умови їх здійснення погоджуються з Міністерством фінансів України. Стосовно місцевих зовнішніх запозичень шляхом отримання кредитів

(позик) від міжнародних фінансових організацій, вони вважаються погодженими, якщо Міністерством фінансів України протягом одного місяця не прийнято іншого рішення [109].

Запозичення можуть здійснюватися у вигляді: укладення договорів позики (кредитних договорів) та випуску облігацій місцевих позик [110].

Залежно від способу здійснення запозичень розрізняють такі їх основні форми: кредити, що залучаються від банківських та інших фінансових установ; облігаційні позики, що передбачають емісію муніципальних облігацій; вексельні позики, що передбачають емісію короткострокових казначейських векселів та казначейських зобов'язань; взаємні позики органів місцевого самоврядування, зокрема ті, які здійснюються комунальними банками взаємного кредитування (взаємними муніципальними банками); казначейські позики, які здійснюються за рахунок тимчасово вільних коштів державного або місцевого бюджету.

Отже, вище визначених можливих джерел місцевих запозичень вважаємо за необхідне визначити інші потенційні можливості, які можуть виникати в процесі функціонування та взаємодії територіальних утворень з іншими суб'єктами в системі відповідних фінансових відносин з метою фінансування розвитку та зміцнення спроможних територій.

З урахуванням вищевикладених підходів щодо трактування змістовної сутності та особливостей виникнення та формування місцевих запозичень, репрезентовано класифікаційне групування місцевих запозичень за певними класифікаційними ознаками (рис. 1.9).

Ефективний розвиток ринку запозичень територіальних громад потребує забезпечення певних умов, серед яких виокремимо наступні [103]:

- макроекономічні умови – ринок запозичень територіальних громад є складовою частиною національного ринку капіталів, його стан та особливості розвитку багато в чому визначаються макроекономічною, бюджетною, податковою та монетарною політикою. Оскільки облігації місцевої позики, в більшості випадків є з фіксованою дохідністю, то вони можуть бути привабливими для потенційних інвесторів, тільки за умови низького рівня інфляції;

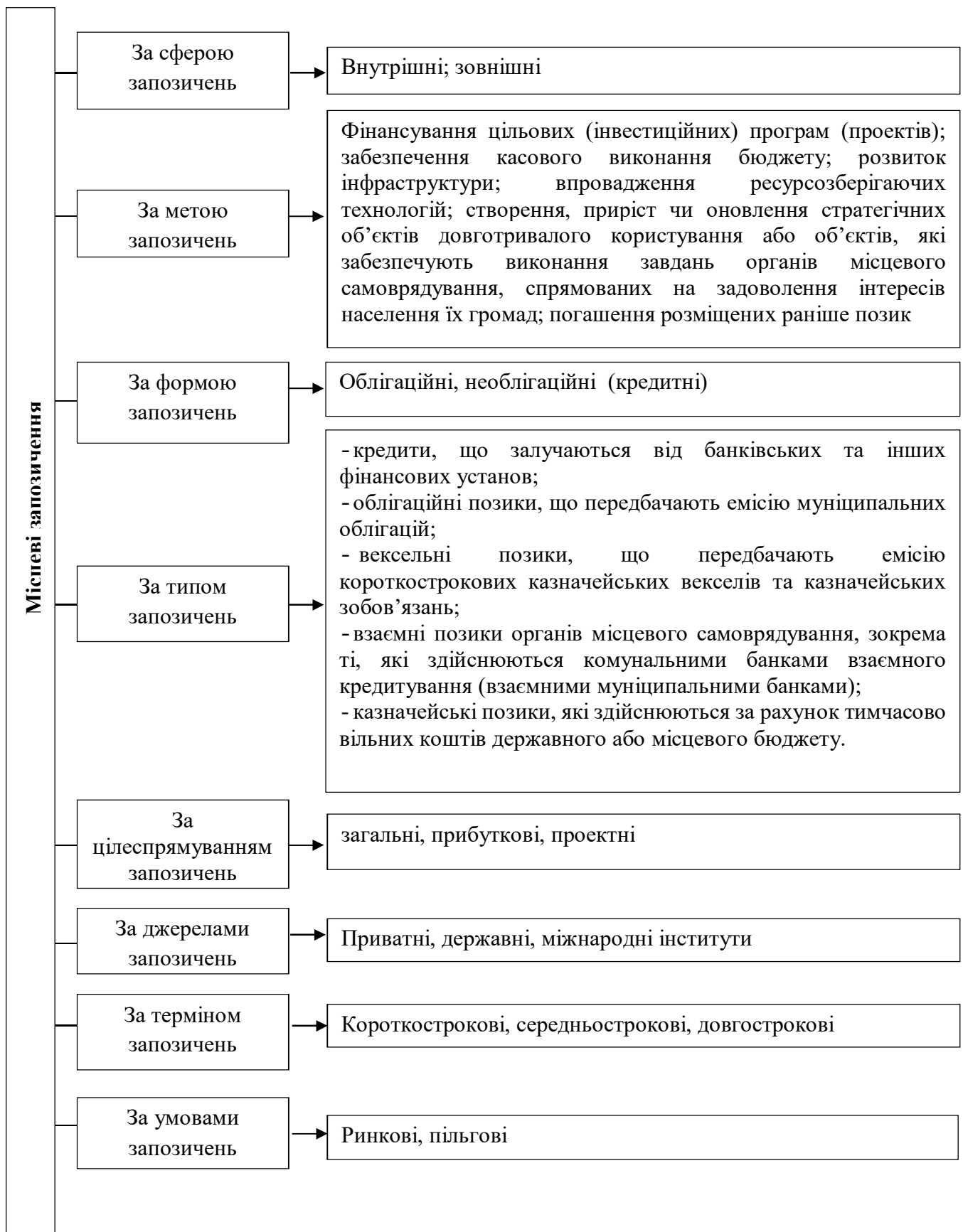

Рис. 1.9. Класифікаційне групування місцевих запозичень*

*Джерело: побудовано авторкою.

- інституціональні та регулятивні – розвиток ринку запозичень територіальних громад потребує чіткої інституційно-правової системи, тобто місцева влада повинна мати певний інституційний потенціал організації та обслуговування місцевих позик;

- рейтинг фінансової спроможності території – фактично є показником рівня довіри до місцевих органів влади, тому його отримання від відповідної кредитної агенції може стати вагомим чинником здійснення місцевого запозичення;

- гарантії – надаються інвесторам з боку місцевих органів влади і мають бути інструментом підвищення привабливості такої форми вкладення коштів для інвестора та зменшення вартості запозичень;

- поєднання різних джерел забезпечення витрат місцевих бюджетів – використання місцевими органами влади широкого спектру фінансових інструментів та створення відповідних фінансових інститутів, у т.ч. місцевих фондів розвитку, місцевих банків.

Для здійснення запозичень субнаціональні органи влади можуть використовувати одне з таких джерел: прямі позики з державного бюджету; запозичення через фінансових посередників, діяльність яких фінансується або контролюється державою (муніципальні фонди розвитку або державні банки комунального кредиту); внутрішні й зовнішні ринки капіталу (випуск муніципальних облігацій, комерційний банківський кредит). У кожному випадку ефективними можуть виявитися різні види фінансування.

Так, період із моменту ухвалення рішення про випуск облігацій місцевих позик до моменту надходження грошей на рахунок емітента триває 45–60 днів. Порівняно зі звичайними термінами одержання кредитів він видається надто довгим, хоча й цілі, на які спрямовано випуск облігацій, порівняно з кредитами зазвичай довгостроковіші – інвестиційні програми можуть бути розраховані на 3–10 років. Таким чином, триваліший термін випуску облігацій окуповується значною мірою перевагами, що їх отримує місцевий бюджет.

Тому на сьогодні найпоширенішою формою місцевих запозичень є випуск муніципальних облігацій. Наприклад, у США майже всі запозичення

здійснюються шляхом випуску боргових цінних паперів. За рік проводиться 8–14 тис. емісій на загальну суму понад 300 млрд дол. США. Оформлення муніципального боргу у вигляді цінних паперів може зробити його ліквіднішим, що в результаті знижує вартість запозичення.

Для погашення та виплати процентів за генеральними облігаціями органи місцевої влади використовують загальні надходження коштів до бюджету. Забезпеченням цього виду цінних паперів є надані емітенту повноваження зі стягнення податків та мобілізації інших видів дохідних джерел. Наприклад, у США місцева влада забезпечує емісії облігацій здатністю справляти податки на майно тощо. При цьому кошти, отримані внаслідок емісії облігацій, спрямовуються зазвичай на фінансування неприбуткових проектів (наприклад, у сфері освіти, охорони здоров'я тощо).

Для гарантування дохідних облігацій використовуються здебільшого кошти від реалізації суспільних проектів (наприклад, у сфері комунікацій тощо), а не лише загальні фіскальні можливості місцевих органів влади. Витрати на обслуговування та сплату боргу враховують під час визначення тарифів за використання об'єктів, профінансованих за рахунок кредиту.

Загальні облігації через ширший спектр активів, що є забезпеченням, видаються надійнішими. Однак у випадку їх емісії потенційному інвестору складно оцінити фінансовий стан позичальника. Крім того, емісія таких облігацій передбачає значний рівень фінансової автономії місцевої влади, що особливо важливо в умовах України.

Дохідний вид облігацій є ризиковішим, оскільки не завжди реалізація певного проекту забезпечує очікуваний прибуток, однак за сприятливих обставин вони можуть принести більшу вигоду для інвестора.

Отже, однозначної оцінки переваг одного виду облігацій над іншим немає, оскільки процес інвестування залежить від багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників, відповідно в різних ситуаціях один фінансовий інструмент може виявитись якнайвигіднішим, так і зовсім недієздатним.

Особливими рисами муніципальних облігацій порівняно з іншими цінними паперами є:

- безподатковий статус, який часто надається доходам від муніципальних облігацій на національному рівні;

- наявність багатьох дат погашення, тобто випуск у серійній формі. Таке структурування випусків зумовлене поступовою віддачею інвестиційних проектів, під які випускаються облігації, що робить доцільним узгодження у випуску строків та обсягів грошових потоків від проекту й платежів з його обслуговування. Однак суттєвішою причиною є законодавчі норми – вони досить часто формулюються так, щоб запобігти створенню періодів пікових виплат за муніципальним боргом. Разом із тим дедалі більшої популярності набувають облігації з разовим строком погашення, що потенційно мають більшу ліквідність;

- отримання юридичного висновку для випуску, що пояснюється великою кількістю різних юридичних нюансів муніципальних запозичень, неврахування яких може спричинити втрату інвесторами своїх грошей.

Серед функцій, які виконують облігації, виокремлюють:

- мобілізаційну, що полягає в залученні коштів інвесторів для фінансування завдань соціально-економічного розвитку;

- інформаційну, що охоплює здійснення функцій індикатора економічної кон'юнктури ринку, а також найефективніших напрямів вкладення коштів;

- перерозподільчу, спрямовану на розміщення грошових ресурсів відповідно до запитів ринку.

Отже, випуск муніципальних облігацій дає змогу забезпечити надійні інвестиції в економіку територій.

Оскільки чинне законодавство суттєво обмежує перелік можливих суб'єктів місцевих запозичень, доцільнішим видається формування цільових фондів, у т.ч. шляхом утворення спеціальних благодійних громадських організацій, ендавмент-фондів бюджетних установ громади. З їхньою допомогою створюватиметься можливість реалізації важливих проектів у сферах соціальної та комунікаційної інфраструктури, що дозволить розвантажити

видатки місцевих бюджетів для спрямування на цілі розвитку. Власне, такі фонди належать до інститутів розвитку. Зміцнення соціального капіталу громади сприятиме ефективності функціонування цього інструменту.

Дослідженню заощаджень населення як внутрішнього інвестиційного ресурсу країни присвячено праці багатьох вчених. У дослідженні Т. Кізіми [111] узагальнено визначено основні напрями розроблення й упровадження механізмів залучення заощаджень вітчизняних домогосподарств до економічних процесів. Інші науковці зосереджуються на детальнішому розгляді окремих напрямів, викладених у названій роботі: макроекономічні фактори впливу на розмір заощаджень та інвестицій населення досліджено Л. Кухтієм та К. Воробйовою [112]; на інституційному напрямі науковий пошук зосередили О. Франченко [113] та Ю. Породко [114]; ощадну та інвестиційну поведінку як вирішальний психологічний фактор розглянуто М. Іващенко [115].

Значення інвестиційного потенціалу заощаджень населення (домогосподарств) саме для окремих територій підкреслюється багатьма вченими. В одних працях розглядаються органи місцевого самоврядування в контексті ініціювання ними розвитку ощадної справи без аналізу їхньої ролі як позичальників кредитних ресурсів (М. Дмитренко [116]), в інших – окреслюється перспектива залучення заощаджень населення та вказуються основні перешкоди на шляху їх трансформації в джерело інвестицій у розвиток території (О. Кундицький [117]). Найбільшу зацікавленість викликають роботи вчених, які відзначили перспективність кредитного механізму трансформації заощаджень населення в регіональні інвестиції, зокрема шляхом емісії облігацій місцевої позики (Т. Рубенок, Грушицька Г. [118], І. Рекуненко, Котляревський О. [119] та ін.).

Проте у вітчизняних наукових публікаціях питання залучення коштів населення для кредитування місцевих бюджетів розглядаються узагальнено, з недостатнім рівнем обґрунтування, аналізується міжнародний досвід підвищення інвестиційної активності населення, однак не приділяється уваги розробленню конкретних заходів щодо його застосування в Україні.

Аналіз будь-якого явища повинен базуватися на ретельно опрацьованих методологічних засадах, щоб отримані результати можна було вважати науково обґрунтованими й достовірними. Тому оцінюванню потенціалу використання заощаджень населення як кредитного ресурсу територій має передувати побудова комплексної системи характеристик і показників.

Трансформаційний процес «заощадження населення – джерело фінансових ресурсів для місцевих запозичень» опосередковується сукупністю соціально-економічних відносин, що зазнають суттєвого впливу поведінкового характеру індивідів – учасників інвестиційного процесу. Тому при оцінюванні економічних показників слід урахувувати й психологічну компоненту. Вважається доцільною побудова системи показників, яка містить чотири основні групи характеристик: рівня заощаджень населення України; наявних вкладень населення у фінансові активи; привабливості облігацій місцевої позики; інфраструктурних елементів механізму трансформації заощаджень у інвестиції в облігації місцевої позики.

До першої групи характеристик (рівня заощаджень населення України) можна віднести такі показники: загальні обсяги доходів населення в Україні та в регіональному розрізі; оцінку тіньових доходів населення; обсяги споживання та заощадження населення; питому вагу споживання та заощаджень у доходах населення; середню та граничну схильність населення до заощаджень; структуру заощаджень населення в розрізі організованої та неорганізованої форми; структуру вкладення заощаджень у розрізі фінансових та нефінансових активів тощо.

До другої групи (наявних вкладень населення у фінансові активи) належить порівняльна характеристика наявних вкладень населення у фінансові активи з умовами здійснення облігацій внутрішньої місцевої позики за параметром терміну вкладення, номінальної дохідності вкладень, ставки оподаткування прибутку від здійснення операцій із фінансовими активами.

Третя група об'єднує характеристики ринку місцевих позик (обсяги емісії, ліквідність вторинного ринку, перелік емітентів, кредитні рейтинги як позичальників – міських рад, так і їх боргових інструментів, кількість технічних

дефолтів і дефолтів за період функціонування ринку облігацій місцевих позик і з моменту запровадження обов'язкових кредитних рейтингів, переваги облігацій місцевої позики порівняно з іншими фінансовими активами).

Характеристики четвертої групи мають містити перелік фінансових інституцій, які б дали можливість трансформувати заощадження населення в інвестиції в облігації місцевої позики з найменшим рівнем ризику, витрат часу та гарантією інвестування саме в регіоні, де проживає потенційний інвестор; доступність участі індивідуальних інвесторів у розміщенні облігацій місцевої позики.

Дотримуючись зазначеної системи показників, здійснимо оцінювання можливості використання заощаджень населення для інвестицій в облігації місцевої позики.

Не потребує доказів твердження про те, що не всі заощадження набувають форми інвестицій, а збільшення доходів населення зумовлює абсолютне збільшення заощаджень та похідних від них інвестицій. Тому необхідно здійснити аналіз схильності населення України до інвестиційної діяльності крізь призму наявних доходів і структури споживання та заощаджень.

На фінансовий результат домогосподарств від володіння облігаціями місцевої позики крім безпосередньо ставки дохідності, темпів зростання інфляції також істотно впливає політика у сфері оподаткування прибутку від фінансових інвестицій. Від того, чи є вона дискримінаційною або гарантує рівні податки за наявності подібних об'єктів, залежить схильність населення інвестувати в певний фінансовий актив.

На перший погляд, у Бюджетному кодексі зафіксоване податкове стимулювання трансформації заощаджень населення в інвестиції через механізми фінансового ринку, інструментом якого, зокрема, є облігації місцевої позики. Ставка оподаткування подібних доходів менша за ставку оподаткування "трудових" доходів населення (15 %). Водночас владні приписи щодо оподаткування інвестиційних доходів домогосподарств залежно від фінансового активу застосовуватимуться з різним терміном набрання чинності. Тобто з

відстроченням до 1 січня 2015 р. оподатковувалися доходи у вигляді процентів на поточний або депозитний банківський рахунок, вклад до небанківських фінансових установ або на депозитний сертифікат; процент на вклад (депозит) члена кредитної спілки у кредитній спілці; дохід, який виплачується компанією, що управляє активами інституту спільного інвестування, на розміщені активи. Крім того, взагалі звільнено від сплати податку на доходи фізичних осіб суму доходів, отриманих платником податку у вигляді процентів, нарахованих на цінні папери, що емітовані Міністерством фінансів України та на боргові зобов'язання Національного банку України. Подібні заходи дискримінаційного характеру можуть суттєво впливати на прийняття рішення домогосподарствами щодо вибору об'єктів інвестування.

Крім характеристик окремого фінансового активу, у нашому випадку – облігацій внутрішньої місцевої позики (строк погашення, відсоток, фінансовий стан емітента), інвестора може цікавити загальний стан ринку відповідного активу, ступінь зацікавленості інших інвесторів, активність емітентів, тобто всі параметри, які характеризують ліквідність ринку й можливість легкого входження-виходу на/з нього.

Вітчизняному фінансовому ринку властиве розмаїття фінансових інструментів. Основними параметрами, за якими потенційний інвестор оцінює можливість вкладення коштів, є термін відволікання капіталу, дохідність і ризик. За цими параметрами облігації місцевої позики можуть конкурувати з іншими інвестиційними продуктами. Однак, з огляду на те, що облігації місцевої позики емітують заради благоустрою відповідного міста, доцільним та економічно виправданим є залучення коштів саме його жителів через боргові механізми. Тому для населення конкурентною перевагою та мотивом інвестування заощаджень в облігації місцевої позики власного міста повинно стати уособлення в них рівноваги між суспільним благом і суб'єктивною вигодою: суспільне благо представлене кінцевою метою здійснення запозичень міськими радами – покращання інфраструктури міста, будівництво необхідних об'єктів тощо, якими також користуватимуться й домогосподарства, що вклали кошти в

облігації; суб'єктивна вигода – відплатним користуванням коштів – процентами за облігаціями. Тобто “ефект подвійної вигоди” буде реалізовуватися тільки для тих домогосподарств, які інвестують кошти у зобов'язання власних міських рад.

Якщо домогосподарство приймає рішення інвестувати частку заощаджень, то виникає питання: чи буде воно індивідуальним інвестором, чи звернеться до колективного інвестування або депозитних фінансових посередників (банківських установ). Якщо домогосподарство вирішує напряму придбати облігації місцевої позики, то додатковими витратами для нього стануть комісійні (винагорода) професійним учасникам фондового ринку (брокерам, дилерам) за проведену операцію купівлі/продажу. При розміщенні заощаджень у депозитних інститутах домогосподарство отримає дохід у вигляді процентів за вкладом, однак втратить право вирішувати, на які активні операції спрямовуватимуться його депоновані кошти.

При колективному інвестуванні шляхом участі в недержавних пенсійних фондах, інститутах спільного інвестування (ICI), укладення договорів страхування зі страховими компаніями домогосподарство також втратить право обирати об'єкти інвестування.

Оцінювання перспектив залучення заощаджень населення до інвестиційного процесу в регіоні – складний і багатовекторний процес. Однак тільки реалізація такого змістовного під-ходу до оцінювання дасть змогу виявити доцільність та економічний ефект залучення заощаджень населення до інвестування в облігації місцевої позики.

Отже, сфера місцевих запозичень потребує подальшого законодавчого врегулювання в контексті бюджетно-податкової реформи та вирішення низки проблем, основними з яких є брак нормативно-методичного забезпечення розміщення місцевими органами самоврядування зовнішніх позик, низький міжнародний кредитний рейтинг України, слабкий рівень залучення населення до участі в кредитуванні органів місцевої влади тощо, відсутність регламентації порядку та джерел відновлення платоспроможності місцевих органів влади у випадку банкрутства, відсутність забезпечених державою стимулів – до

інвестування в облігації місцевих позик, слабка диверсифікація боргових інструментів, доступних для розміщення місцевими органами влади.

Додаткові фактори, що перешкоджають повноцінному розвитку системи муніципальних позик, такі: складність визначення фінансового стану органів самоврядування, зумовлена недоліками чинної системи звітності та формування облікових показників; відсутність середньострокового планування, що перешкоджає аналізу ефективності видатків, а отже, знижує ефект від запозичень, спрямованих на реалізацію інвестиційних проектів.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

2.1. Методологічний конструкт дослідження місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації

Сприяння ефективному і повноцінному забезпеченню реалізації курсу бюджетних реформ, орієнтованих на фінансову децентралізацію, а також на формування реальних передумов отримання фінансової автономії органів місцевої влади і організації процесу формування місцевих бюджетів, в сукупності представляє собою досить складний за своїм змістом і диверсифікованими за своїми аспектами реалізації бюджетний процес, який насамперед тісно пов'язаний із досить широким колом прояву неоднорідних суспільно актуальних проблем державотворення, суспільного розвитку, регіонального й галузевого управління тощо. Таким чином, важливою вимогою для успішної реалізації такого процесу в сучасному аспекті активізації різних структурно-інноваційних трансформацій вітчизняної економіки стає обґрунтування для комплексного теоретико-методологічного підґрунтя розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації, спроможного забезпечити як становлення належних передумов для ефективного перерозподілу владних повноважень тим самим не втрачаючи керованість і цілеспрямованість функціонування динамічної системи управління місцевими фінансами, так й визначення алгоритму впровадження реформаторських заходів, затвердження змін у фінансовій сфері із відповідними аспектами щодо трансформації політичного й адміністративно-територіального устрою країни тощо. У свою чергу, в рамках теоретико-методологічної основи, сформованої для врегулювання реформаторських дій щодо розширення фінансової самостійності місцевого самоврядування, повинні бути сформовані належні умови для узгодження різних суперечливих внутрішніх складових такого процесу, а саме: використання нових інструментів для управління місцевими бюджетами (є досить актуальним враховуючи поглиблення динамічних змін у медичній, освітній й інших

сферах для обслуговування потреб відповідної території), насамперед – у частині модернізації механізму встановлення видаткових потреб для місцевого самоврядування, надаючи публічні послуги); податкова реформа (у контексті розширення різних податкових повноважень органів місцевого самоврядування); реформування існуючої системи міжбюджетних відносин використовуючи механізми фінансового вирівнювання тощо.

Отже, систематизація теоретико-методологічних засад розвитку місцевих бюджетів представляє собою важливу наукову проблематику, проблемність якої перш за все пов'язана із необхідністю ідентифікації ключових закономірностей щодо організації бюджетного процесу на місцевому рівні, а також із здійсненням чіткого й несуперечливого узгодження концептуальних підходів різних дослідників у сферах місцевих фінансів й бюджету, державного регулювання, децентралізації державної влади, публічних фінансів тощо.

Науковці Т. Далевська [120] та Н. Камінська [121] наполягають на обґрунтуванні природи, місця і ролі місцевих бюджетів у фінансовому механізмі шляхом поєднання концептуальних положень теорії вільної громади (ґрунтуючись на поглядах Дж. Локка [122] щодо обґрунтування первинності повноважень у сфері фінансового забезпечення врегулювання питань на місцях як важливого атрибуту самоврядування відповідної територіальної громади), громадської теорії (тобто права розпорядження місцевими фінансами вважаються головною прерогативою так званого «природного» самоврядування індивідів, які за своїм змістом відрізняється від різних можливих проявів державної влади [123]), громадсько-господарської теорії (основується на чіткому розмежуванні функцій держави на політичну складову, яка перебуває у компетенції уряду, і господарську складову, яка віднесена до відповідних повноважень органів місцевої влади [123]), державницької теорії (передбачає визнання повноважень із формування і використання ресурсів місцевих бюджетів як важливої складової відповідних делегованих або ж переданих до виконання на місця функцій, які належать державі [120]). Варто зауважити, що така позиція насамперед відповідає контексту атрибутизації відповідних органів

місцевої влади в системі адміністративно-територіального устрою країни, тоді, як визначення напрямів розподілу й перерозподілу функцій держави у фінансовій сфері, а тим більше розвитку бюджетів на місцевому рівні потребує формування інноваційних, більш адаптивних підходів.

Отже, більш доказовою щодо відповідності змісту формування та розвитку місцевих бюджетів варто вважати позицію Д. Серебрянського [124], відповідно до якої теоретичне підґрунтя для формування і розвитку системи місцевих фінансів насамперед пов'язано із імплементацією положень класичної концепції дослідника Ч. Тібу [45] (а саме, «модель голосування ногами», яка дозволя визначити закономірності ідентифікації взаємозалежності між різними вартісними параметрами для споживання відповідних благ жителями відповідної території і обсягів сплачуваних податків) у наукових доробках, присвячених таким проблемним питанням, як: фінансова автономність місцевої влади ([45]), забезпечення організації фіскальної децентралізації (Р. Масгрейв [49]), налагодження системи податків та зборів на місцевому рівні (Р. Баль та Р. Бьорд [125, 126]) й ін.

Також, наприклад, дослідниця І. Волохова [42] акцентує увагу на тісноті залежності між вибором форм щодо розподілу повноважень у сфері фінансів за рівнями системи влади реалізуючи можливості щодо значного поглиблення специфікації і спеціалізації надаючи державою публічні послуги населенню (таку точку зору варто вважати відображенням наукових підходів, які знайшли свій початок у рамках теорії суспільних секторів дослідників Дж.М. Кларка [127], Ф. Перру [128] і продовжених Дж. Стігліцем [129]). Однак такого роду деталізація в практичному аспекті значно обмежується досить високим рівнем не оптимальних витрат на отримання необхідної інформації й здійснення контролю, що, перш за все, як стверджує Х. Циммерманн [130] формує можливості для комплексної реалізації на місцевому рівні відповідних інтересів громадян у контексті усупільнення актів індивідуального вибору.

Підтримує такий науковий підхід й С. Ларіна [131] наполягаючи на необхідності визначення в рамках теорії суспільного вибору відповідної моделі

становлення власних надходжень податків до місцевого бюджету, основою якої є положення концепції суспільних вигод за поглядами П. Самуельсона [132] і Д. Нордхауса визначаючи необхідність використання ефективного податкового інструментарію як механізму підтримки рівноваги у процесі надання публічних послуг на відповідному рівні державного бюджету.

Зокрема, Т. Єфименко [133], М. Корнієнко [134], А. Лелеченко й ін. [55], О. Пузаков [135], А. Родрігез-Роуз та Н. Гілл [136], Т. Тарасенко [137] звертають увагу на нерозривність тісноти зв'язку між відповідними теоретичними конструкціями, на яких ґрунтується механізм прийняття рішень щодо здійснення політичної й адміністративної децентралізації, і концептуальними засадами щодо визначення змісту процесу децентралізації у фінансовій сфері. У свою чергу, перспективи щодо формування і використання потенціалу щодо зміцнення фінансової самостійності і автономії органів місцевої влади у роботах науковців Т. Єфименко [130], А. Крисоватого і О. Сидорович [135], Д. Острі й ін. [136], П. Хеллера [137] розглядаються у контексті поетапної реалізації просторового підходу для визначення закономірностей територіального розміщення надання економічних благ, визначення впливу бюджетного процесу на економічну рівновагу (П. Кругман та М. Обстфельд [138], П. Мінакір та О. Дем'яненко [139]).

Науковці С. Герчаківський і О. Кабаш [66] пов'язують формування концептуального базису фінансової децентралізації із концептуальними підходами, представленими у роботах Ч. Тібу [45] (щодо започаткування ідей процесу автономізації місцевої влади як базису для забезпечення оптимізації процесу розподілу відповідних економічних ресурсів у процесі надання відповідних публічних послуг населенню) та науковця В. Оутса [29] (реалізація динамічного підходу щодо визначення проблематики постачання органами влади відповідних публічних благ орієнтовуючись на оптимізацію впливу розподілу владних повноважень і компетенцій на відповідний рівень витрат, орієнтованих на такі блага). М. Кічурчак [30] акцентує увагу на існування двох теорій, які пояснюють закономірності реалізації фіскальної децентралізації у

таких аспектах: 1) виходячи з пошуку різних варіантів для подолання ринкової асиметрії у процесі розподілу суспільних благ (наприклад, теорія просторового розподілу; теорія суспільних благ на думку Д. Бьюкенена і Р. Вагнера [31]); 2) ґрунтуючись на оптимізації розподілу доходів та видатків держави у контексті врегулювання інформаційної асиметрії і невизначеності у прийнятті рішень (тобто, інституціональні теорії і концепції).

Отже, ваарто зауважи, що теоретичне підґрунтя формування та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації складається з комплексу теорій та концепцій, у контексті яких проводяться дослідження закономірностей щодо розгортання такого процесу в соціально-економічному, відтворювальному, фінансовому, поведінковому й інших аспектах (табл. 2.1).

Диверсифікованість представлених теоретичних засад щодо розв'язання проблем і завдань забезпечення самостійності місцевого самоврядування визначає складність методологічного забезпечення для реалізації відповідних реформаторських заходів, а саме – в частині ідентифікації принципів, дотримання яких виступає ключовим елементом для узгодження та гармонізації різних за своєю суспільною природою і економічним змістом явищ та процесів, які загалом складають систему організації бюджетного процесу на місцевому рівні (див. дод. В).

Теоретичне підґрунтя формування місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації

Теорія, концепція	Зміст теоретичного підходу	Характеристика підходу до формування місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації	Автор, літ. джерело
1	2	3	4
Теорії та концепції політичної та адміністративної децентралізації	Децентралізація складає триєдиний комплекс заходів із розширення повноважень місцевої влади (політична децентралізація) в напрямку підвищення управлінської самостійності (адміністративна децентралізація) на умовах підвищення фінансової автономії (фінансова або фіскальна децентралізація)	Формування місцевих бюджетів базується на збільшенні фінансової здатності щодо виконання на місцевому рівні переданих (делегованих, доручених) державою функцій, прав та обов'язків, обов'язковою умовою чого є політична та адміністративна децентралізація	Д. Кінг [142], Д. Ветзел та ін. [57], Д. Трейсман [143]
Теорія суспільних секторів	Виокремлення сукупності економічних ресурсів та благ, що перебувають у розпорядженні держави та для розподілу яких використовуються позаринкові (директивні) механізми організації економічних відносин та процесів, у т.ч. – через інституціональну (нецінову) підтримку економічної рівноваги	Необхідною умовою для формування місцевих бюджетів та ефективного здійснення фінансової децентралізації є розбудова належних інституціональних передумов та режимів взаємодії держави (на всіх рівнях її устрою) із суб'єктами господарювання та громадянським суспільством	Дж. М. Кларк [127] Ф. Перру [128] Дж. Стігліц [129]
Теорія суспільного блага	Виходить з уявлення про сегментований характер побудови економічного простору, в рамках якого ринковий механізм розподілу економічних благ має доповнюватися економічними відносинами у суспільному секторі з приводу виготовлення та надання специфічних благ (публічних послуг)	В контексті розвитку місцевих бюджетів використовується податковий інструментарій для підтримки нецінової рівноваги при наданні публічних послуг у суспільному секторі на відповідному рівні консолідації державного бюджету	П. Самуельсон, Д. Нордхауз [130]
Теорія суспільного договору	Базується на визнанні договірного характеру побудови державного устрою, в рамках якого між сторонами (держав, бізнесом, громадянським суспільством) досягається консенсус відносно розподілу відповідальності за виконання ключових функцій забезпечення життєдіяльності суспільства та підтримки сталості соціально-економічного розвитку	(Теорія клубів) Для наборів публічних благ, оцінка корисності яких залежить від чисельності користувачів, а умови надання диференціюються відповідно до просторових відмінностей розміщення джерел надання (місцевої влади та самоврядування), фінансова децентралізація буде призводити до змін у колективному сприйнятті вигод та втрат в рамках певної конфігурації розподілу таких благ	Дж. Бьюкенен [131]

1	2	3	4
Концепція ресурсів загального користування	Спільність доступу та користування певними видами ресурсів (common-pool resource – CPR) визначає наявність соціальної дилеми вибору для цієї сфери індивідуальних та колективних моделей поведінки, узгодження яких для підтримки належного стану CPR вимагають впровадження механізмів самоорганізації та саморегулювання	Фінансова децентралізація має бути орієнтована на утворення формальних та неформальних складових інституціонального середовища, умов якого надавали б ефективне обмеження щодо опортуністичної поведінки агентів, мінімізація наслідків якої виступала б основною для розширення фінансових повноважень самоврядування при формуванні бюджетів місцевого рівня	Е. Остром [135]
Податкова теорія послуг	Базується на розгляді податків як форми співучасті громадян у затвердженні та підтримці функціонування держави. Наявність тісного каузального зв'язку податкового обтяження із необхідністю видаткового забезпечення надання державних послуг.	Формування місцевих бюджетів стає відображенням змін умов здійснення локалізованих в межах певної території економічних процесів і господарських відносин, сформованих в ході інституціонально-упорядкованої взаємодії суб'єктів, що відображає ступень реалізації їх інтересів в умовах дії поточного податкового режиму	Дж.С. Міль [136]
Неокейнсіанські теорії та концепції фінансів	Припускає можливість та навіть доцільність посилення впливу держави на процес розширеного відтворення через допущення певного рівня бюджетного дефіциту і державного боргу як в межах здійснення циклічного балансування та довгострокового програмування бюджету.	Фіскальна децентралізація передбачає можливість розширення повноважень місцевого самоврядування через надання дозволу щодо використання неподаткових та інші джерел надходження до місцевого бюджету, а також через участь у позикових операціях	Н.Г. Манків, Д. Ромер [137]
Теорія місцевого оподаткування	Виходить з розгляду природи місцевого оподаткування як механізму вибору форми здійснення перерозподілу частки створеного ВВП	Передбачає наділення органів місцевої влади певними фіскальними повноваженнями для формування місцевих бюджетів	Ю. Іванов [146], В. Опарін [6]
Теорія фіскальної (бюджетної) децентралізації	Базується на припущенні про наявність опосередкованого взаємозв'язку між ставками місцевих податків і доходами місцевих бюджетів внаслідок чого податок впливає на ефективність рішень, що приймаються споживачами	За наявності великого числа територіальних одиниць і вільної міграції робочої сили бюджетна децентралізація веде до Парето-поліпшень, оскільки дає змогу оцінити переваги щодо виробництва суспільних благ	Ч. Тібу [45]

1	2	3	4
Теорія суспільних фінансів	Розподіл суспільних фінансових ресурсів між рівнями державної влади здійснюється на основі із урахуванням алокаційних особливостей формування попиту на суспільні послуги в різних територіальних одиницях, тоді як розподільна, стабілізаційна функції визначають централізовану концентрацію фінансових ресурсів	Фіскальна (фінансова) децентралізація являє собою результат вибору, що базується на зіставленні суспільних витрат із перевагами від надання благ на місцевому рівні з урахуванням вимог та обмежень, обумовлених особливостями реагування агентів на «фактори бюджетної локалізації»	В. Оутс [129],
Концепція фіскального федералізму	Фінансова самостійність та автономія органів місцевого самоврядування розглядається як іманентна властивість, притаманна самостійному статусу представництва інтересів територіальної громади. Місцеві фінанси відокремлюються (принаймні, частково) від коштів державного бюджету	Фінансова децентралізація вважається результатом певного відокремлення місцевих бюджетів від системи державного бюджету, що дає можливість реалізації на місцевому рівні диференційованих підходів щодо надання впливу на податковий процесі місцевого рівня	В. Танці [140],
Теорія поведінкових фінансів	Виходить з визнання передумовою ухвалення економічних та фінансових рішень складного поєднання раціоналістичних та ірраціональних спонукальних сил, дія яких призводить до викривлення неокласичної мотивації агентів щодо максимізації доходів та прибутків, а також оптимізації точно вимірюваних ризиків	Перерозподіл владних повноважень у фінансовій сфері має враховувати переваги та обмеження для формування місцевих бюджетів, пов'язані із психологічно-поведінковими параметрами сприйняття та усвідомлення економічними агентами – членами територіальної громади власної приналежності до даної соціальної групи	Д. Канеман, А. Тверські [141],
Теорії та концепції економічного простору	Базується на розгляді економічної системи як комплексу процесів взаємодій та зв'язків, а також на урахуванні регіональної множинності територіальних одиниць, єдність яких становить економічний простір держави	Фінансова децентралізація в процесі формування місцевих бюджетів сприяє вирівнюванню територіальних диспропорцій, підвищення якості та рівня життя мешканців території, розвитку інфраструктури виробництва й життєдіяльності та ін	Ф. Перру [112], Ф. Бродель [142],
Концепція груп інтересів	Коллективні дії та вибір спільнот, об'єднаних за територіальною, професійною та іншими ознаками надає значущий вплив на розподіл економічних ресурсів	Фінансова децентралізація на місцевому рівні прямо відображається на балансі інтересів спільнот, що у вирішальній мірі визначає колективний вибір в контексті формування місцевих бюджетів	М. Олсон [143]

Характерною особливістю використання зазначеного комплексу принципів є їх інтеграційна роль та особливості використання принципу субсидіарності, яке передбачає об'єднання найбільш важливих та суттєвих положень, які визначають орієнтованість дій учасників двох нерозривно пов'язаних фінансових процесів: по-перше, перерозподіл владних повноважень (а саме політичної і адміністративної децентралізації); по-друге, організації бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації. Отже, субсидіарність представляє собою найвищий центральний принцип організації бюджетного процесу, який знаходить свій прояв як, з одного боку, у напрямку вирішення проблем виконання загальних державних функцій і вирішення питань місцевого значення (така діяльність має здійснюється на тому рівні та тими органами влади, які насамперед контактують із відповідними спільнотами, інтереси яких враховуються), також і у контексті врегулювання розподілу ресурсного забезпечення (дотримання функцій та робіт щодо надання публічних послуг повинно бути належним чином підтверджено відповідними надходженнями до бюджету конкретного рівня).

Таким чином, структуризація функціонального, адміністративного, фінансово-економічного устрою держави дотримуючись принципу субсидіарності спроможне забезпечити ефективне формування місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації, у т.ч. – шляхом підтримки локальної автономії місцевого самоврядування, розвиток мережі прямих периферійних зв'язків та відносин місцевої влади із досить широким колом відповідних інших структур.

Крім того, як наголошують Ф. Мерлоні та К. Панчеко-Амарал, впровадження новітніх моделей децентралізації та регіоналізації (що базуються на посиленні повноважень та розширенні компетенцій місцевої влади й місцевого самоврядування у поєднанні із збільшенням фінансової бази місцевих бюджетів) для унітарних країн, в яких наявні помітні міжрегіональні диспропорції та протиріччя, здатне також виступати потужною альтернативою щодо посилення сепаратистських та відцентрових тенденцій. Проте успішність

здійснення територіальних реформ, з точки зору Ф. Мерлоні та К. Панчеко-Амарал [45], пов'язана не стільки з простим спрощенням (зменшенням кількості рівнів) ієрархічної побудови системи державної влади, скільки з реалізацією інституціональних і структурних змін в сфері розподілу повноважень в рамках даної системи, а також із здійсненням відповідної гармонізації державних фінансів на основі дотримання вимог субсидіарності, солідарності та вирівнювання можливостей доступу органів влади і місцевого самоврядування до фінансових ресурсів.

В. Танці [140] навіть наполягає при цьому, що успішність управлінсько-адміністративного делегування влади та повноважень від центральних органів влади на місцевий рівень прямо залежить від створення широкого кола передумов перерозподілу владних повноважень та компетенцій, ключове місце серед яких належить саме здійсненню фіскальної децентралізації. Т. Маршалок [145] в даному контексті підкреслює, що саме збільшення фінансової автономії та розширення повноважень місцевих органів влади в бюджетній сфері виступає ключовим питанням при проведенні децентралізації системи державної влади.

З іншого боку, Д. Вілдасін [146] цілком слушно відзначає, що результативність децентралізованого перерозподілу бюджетних ресурсів, в свою чергу, у великій мірі визначається здатністю місцевого самоврядування («уряду нижчого рівню») щодо ефективного надання різного роду публічних послуг населенню. Тому, з точки зору А. Ткачука [147], при реалізації заходів, спрямованих на децентралізацію влади в державі, саме цільова орієнтація таких реформ на збільшення управлінського потенціалу та зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування, необхідних для підвищення якості надання публічних послуг при урахуванні місцевих особливостей, може визначати навіть доцільність здійснення зворотного за змістом процесу укрупнення територіальних громад або формування різного роду міжмуніципальних об'єднань, що, як в свою чергу наполягає Ю. Тихомиров [148], виступає логічним і закономірним відображенням діалектичної єдності базових принципів формування державного устрою, таких як централізація, децентралізація та

координація. Отже, як підкреслює Д. Віддасін [146], в даному аспекті необхідною передумовою для забезпечення високого рівня здатності органів місцевої влади щодо ефективного виконання наданих ним функцій стає також спроможність цих органів щодо налагодження демократичних та селективних каналів комунікаційної взаємодії із територіальною громадою (підтримки прямого та зворотного зв'язку), що закономірно вказує на необхідність випереджувальної (відносно дій з реформування міжбюджетних відносин) розбудови належних інституціональних, організаційних, економічних засад самоврядування.

Таким чином, слід відзначити, що процес децентралізації державної влади в сучасних умовах являє собою надзвичайно складне суспільне явище, яке визначається масштабністю розгортання та тривалістю виявлення, розмаїттям проявів та неоднозначністю наслідків реалізації, тісністю зв'язку із різними аспектами соціально-економічного та політично-адміністративного устрою держави. Крім того, досить значного поширення серед науковців набула також точка зору, відповідно до якої процес децентралізації державної влади додатково наділяється особливим та специфічним саме для нього змістовним наповненням – політичного (У. Дорош [56], В. Козак [157], М. Корнієнко [158], А. Лелеченко та ін. [55], О. Петренко [72], Л. Сімків та Т. Кулик [159], Т. Тарасенко [134], Ю. Тихомиров [48] та ін.), адміністративного (Д. Ветзел [33], У. Дорош [50], С. Квітка [54], В. Козак [51], М. Корнієнко [18], А. Лелеченко та ін. [19], Р. Сметанін [571, с.245-246], Т. Тарасенко [22], М. Харитончук [55] та ін.), територіально-просторового (В. Козак [51], О. Петренко [52], Т. Тарасенко [22]), ринкового (В. Козак [51], Т. Тарасенко [22]) або навіть регіонально-муніципального (В. Козак [51], О. Павлов [56], І. Пахомов [57], І. Цурканова [58]) характеру.

Неоднозначність та часткова неузгодженість наявних в сучасних дослідженнях позицій та думок щодо ідентифікації природи феномену децентралізації державної влади обумовили необхідність узагальнення існуючих в даному контексті теоретичних положень (див. дод. Д.), що дозволило автору виділити такі основні підходи, які за змістом відповідають основним аспектам

розгляду науковцями проблематики і питань функціонування місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації.

1. Системний підхід, в рамках якого децентралізація влади розглядається як спосіб розбудови державного устрою (тобто, політико-адміністративної та національно-територіальної архітектоніки й влаштування держави у розумінні, викладеному, наприклад, через удосконалення та розвиток ключових принципів та імперативів, характеристик і параметрів структуризації держави, що в комплексі визначають її поділ на складові, встановлення правового та економічного становища цих складових, упорядкування норм і правил формування системи відносин між ними та державою у цілому, інституціональні та організаційні режими функціонування і т. і. Отже, виходячи з визнання органічності включення такого роду структуризації в загальний контекст державотворення досить часто науковці (зокрема, такі як О. Бориславська та ін. [59], Б. Калиновський [60], Н. Капустіна [61], О. Лібман [62], С. Турусин [63], П. Хачкрофт [64], А. Шнейдер [65] та ін.) наполягають на конституційній природі децентралізації (конституційна децентралізація). При цьому звичайно децентралізація вважається перш за все формою демократизації державного устрою, тобто поглибленої імплементації в самій його побудові засад первинного народовладдя, автономізації та самостійності територіальних громад, федералізму та ін. Проте за такого роду підхід, що за змістом слід вважати достатньо близьким, наприклад, до положень теорії суспільного вибору, теорії конституційної модернізації, теорії конвенцій, теорії регуляцій, децентралізація має вважатися дискретним актом, здійснення якого буде обмежуватися рамками конституційного процесу державотворення, що в подальшому не дозволяє у повній мірі забезпечити реалізацію переваг, пов'язаних із гнучкістю та адаптивністю децентралізованого розподілу влади. Тому більш широкого поширення в даному підході набув контекст розгляду децентралізації як перманентного процесу удосконалення існуючих в межах конституційно визначеного державного устрою механізмів здійснення взаємовідносин між органами держави та місцевого самоврядування, суспільством у цілому й

територіальними громадами зокрема (постконституційна децентралізація). З іншого боку, навіть в такому контексті можливості для конкретизації змістовного наповнення процесу децентралізації влади, зокрема, у напрямку визначення шляхів підвищення рівня фінансової самостійності та автономії місцевого самоврядування з урахуванням подальших змін потреб та можливостей держави у цій сфері будуть залишатися достатньо обмеженими.

2. Інституційний підхід, за яким децентралізація розглядається як періодичний перерозподіл (передача, доручення, делегування) від центральних органів державного управління до органів місцевої влади та самоврядування або об'єднаних за територіальною ознакою професійних спільнот (предметна спеціалізація) владних повноважень та компетенцій, прав та обов'язків щодо виконання певної частки загальнодержавних функцій та вирішення місцевих питань. Суттєвою перевагою даного підходу, безумовно, слід вважати зосередженість на виявленні потенціалу підвищення якості та збільшення ефективності надання державою (в особі різних її органів та представників) публічних послуг при дотриманні принципу субсидіарності, а також на розробці конкретних заходів щодо використання визначених у цій сфері резервів на основі зміни конфігурації розподілу влади. Проте обґрунтований вибір оптимальної альтернативи здійснення зазначених змін надзвичайно утруднюється через наявність концептуальних і методологічних обмежень, пов'язаних із недостатньою вирішеністю наступних питань.

По-перше, складність походження та розпливчатість змісту самого явища «повноваження та компетенції держави», що не дає можливість точно ідентифікувати кількісні та якісні параметри зростання відповідного функціонального навантаження, пов'язаного із перерозподілом таких повноважень, прав і обов'язків. По-друге, невідчужуваність іманентних (тобто, таких, що у ніякій мірі не можуть бути вилучені з компетенції держави) функцій, виконання яких в умовах неоднозначності правового статусу органів місцевої влади (можуть розглядатися або як ланки ієрархічної системи державного управління, або як самостійно існуюча форма виявлення народовладдя

територіальної громади, незалежна від вертикалі державного управління) також не може бути автоматично передано або делеговано до недержавних суб'єктів. По-третє, обмеженість можливостей для використання об'єктивних критеріїв ґрунтового встановлення кола владних повноважень, що доцільно включати в контекст децентралізованого трансферу влади, обумовлює принциповий характер варіативності при формуванні нормативного підґрунтя такого роду перерозподілу влади і часових характеристик даного процесу, недостатня визначеність яких здатна призвести до суттєвого зростання насамперед економічних і фінансових ризиків (пов'язаних із утрудненістю прогнозування довгострокових наслідків змін у аллокаційному розміщенні економічних ресурсів, викривленні системи мотивів і стимулів агентів щодо здійснення певних видів суспільної активності і т. і.) як для безпосередніх учасників даного процесу, так і для решти зацікавлених в його результатах суб'єктів. По-четверте, цілком ймовірна небезпека виникнення розходжень між політико-адміністративними, інституціональними, фінансово-економічними та іншими аспектами децентралізації, розбіжність між якими (зокрема, в напрямку дотримання балансу між дорученими місцевим органам обов'язками та наявною ресурсною базою, сформованою для виконання додатково отриманих прав та повноважень) здатна призвести не тільки до погіршення функціональних можливостей цих органів, але й до обмеження якості або навіть перешкодження наданню публічних послуг населенню у цілому та ін.

3. Функціональний підхід, відповідно до якого об'єктивізація умов здійснення процесу децентралізації влади має здійснюватися на засадах передачі від держави (центральної влади) до компетенції інших суб'єктів повноважень щодо виконання конкретних функціональних обов'язків (чітко сформульованого та однозначно трактованого переліку беззастережних для виконання дій – управлінська децентралізація), а також відповідно належного (тобто, достатнього за обсягами, структурою, часовою динамікою формування та ін.) ресурсного (перш за все, фінансового – фінансова децентралізація, або в більш широкому економічному контексті – економічна децентралізація)

забезпечення ефективної реалізації цих повноважень. Безсумнівною перевагою такого підходу слід вважати беззастережну підтримку цільової спрямованості заходів із децентралізації на досягнення економічно обґрунтованої узгодженості між функціональними та ресурсними параметрами виконання певних завдань держави, а також орієнтацію на органічність підпорядкування заходів із інституціонального, політичного, адміністративного, організаційного та іншого забезпечення вимогам підтримки зазначеної узгодженості та субсидіарності. З іншого боку, видатковий аспект виконання переважної більшості функцій держави (зокрема, в політичній та духовній, соціальній та екологічній, правоохоронній та судовій, а також в інших сферах) не пов'язаний прямими (причинно-наслідковими, каузальними) зв'язками із формуванням відповідного ресурсного підґрунтя (акумуляуванням доходів бюджету), що надзвичайно утруднює досягнення узгодженості й збалансованості, з одного боку, масиву прав і обов'язків, що делегуються центральними органами влади в ході децентралізації, а з іншого – додатковими фіскальними повноваженнями, що додаються реципієнтам такого делегування (органам місцевої влади або місцевого самоврядування).

Крім того, складові системи адміністративно-територіального поділу будь-якої держави (унітарної або федеративної) визначаються наявністю об'єктивних диспропорцій географічної, економічної, демографічної та іншої природи походження, які, в свою чергу, суттєво перешкоджають або навіть унеможливають уніфікацію правил передачі таким реципієнтам прав і повноважень від органів центральної влади (через принципову нерівність умов виконання делегованих компетенцій, а також утруднюють формування здатності щодо акумуляування для цього належного фінансового підґрунтя), що суперечить, зокрема, базовим принципам побудови державного устрою та ін.), таким як справедливість, демократизм, належне врядування та ін. Особливо показовий характер наявності такого роду диспропорцій набуває саме у фіскальній сфері, оскільки необхідність державної фінансової підтримки окремих територій при виконанні аллокаційної функції держави закладено в

саму основу побудови системи міжбюджетних трансфертів. Отже, урахування впливу та потенційних наслідків існування такого роду диспропорцій визначає або необхідність використання явного чи прихованого селективного (ситуативного й диференційованого) підходу щодо децентралізації влади відповідно до конкретних умов та обставин територіального розвитку (що буде прямим порушенням відзначених вище принципів державного устрою), або доцільність обмеження функціональної сфери делегування незначним колом фінансово малоємних повноважень та компетенцій (обумовлює суттєве зменшення ефективності децентралізації).

Слід також відзначити, що для більшості розглянутих підходів достатньо дискусійний характер носить питання щодо можливості делегування місцевій владі прав щодо нормативного регулювання різних сфер життєдіяльності територіальної громади, оскільки, наприклад, в країнах із унітарним устроєм такого роду права належать переважно до складу відзначених раніше іманентних функцій держави, відчуження частки яких на користь інших суб'єктів слід віднести до ознак федералізації, що в даному випадку буде означати перехід від децентралізації вже до зміни державного устрою.

Таким чином, процес формування і розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації (що визначається надзвичайною складністю змістовного наповнення, значним розмаїттям структурних і функціональних характеристик), обов'язково має розглядатися в нерозривній єдності описаних вище підходів відповідно до ситуативно встановлених конкретних цільових орієнтирів, якими керується держава при ухваленні рішень стосовно доцільності перерозподілу повноважень, прав та компетенцій в бюджетній сфері. Так, зокрема, Ю. Криворотько та Д. Сокол [63], А. Лелеченко та ін. [19], Д. Нехайчук, Ю. Нехайчук [64] та ін. цілком слушно відзначають, що реформу децентралізації складає триєдиний комплекс взаємоузгоджених заходів, спрямованих на розширення повноважень місцевої влади (політична децентралізація) в напрямку підвищення управлінської самостійності при вирішенні питань розвитку територій (адміністративна децентралізація) на умовах підвищення фінансової

автономії місцевої влади через збільшення фінансової здатності щодо виконання на місцевому рівні переданих (делегованих, доручених) державою функцій, прав та обов'язків (фінансова або фіскальна децентралізація).

З іншого боку, серед науковців відсутньою є повна узгодженість позицій щодо виявлення закономірностей реалізації реформаторських заходів в напрямку децентралізації державної влади, а, отже, також і відносно обґрунтування послідовності дій держави щодо перерозподілу повноважень, прав та компетенцій. Одним з найбільш дискусійних питань при цьому стає визначення передумов здійснення децентралізації саме у фінансовій сфері, що має охоплювати проблематику розподілу функціональних обов'язків та видаткових повноважень органів влади й місцевого самоврядування, реформування механізму міжбюджетних відносин, удосконалення державної податкової та фінансово-кредитної політики і т. і. Так, Р. Баль та Д. Мартінез-Васкез [8], Є. Сергєєв [65], О. Соколова та А. Ковальчук [66] та інші, наполягають на тому, що успішність децентралізації державної влади у фінансовій сфері каузально залежить від повноти здійснення реформаторських заходів у інших напрямках побудови механізму управління державою, таких як розбудова національного виміру інституційного простору економічних і фінансових відносин, специфікація та особливості надання публічних послуг, підтримка якості адміністрування та управління місцевими фінансами, встановлення рамок та меж фінансової самостійності місцевої влади і т. і.

З іншого боку, достатньо переконливою слід вважати аргументацію прихильників альтернативної точки зору (наприклад, таких науковців як В. Вишневський та Н. Рекова [67], К. Деві [68], У. Дорош [50], , А. Лелеченко та ін. [19], А. Шнейдер [62] та інших), які цілком слушно, з точки зору автора, вказують на те, що широке коло заходів із децентралізації державної влади набуває сутнісного реформаторського наповнення суспільних змін тільки й виключно у випадку формування належного і достатнього ресурсного і фінансового забезпечення. Відсутність або нестача такого роду необхідного фінансового підґрунтя реформ при цьому не тільки частково або повністю

унеможлиблює дотримання модернізованої інституціональної бази перерозподілу владних повноважень та компетенцій, перешкоджає впровадженню нових механізмів владних відносин та порушує стабільність функціонування новоутворених управлінських структур та ін., але й в цілому здатне призвести до викривлення складної системи мотивів і стимулів, що мають виступати рушійними силами сприяння схвальному сприйняттю ідеології децентралізації, що, в свою чергу, є обов'язковою передумовою для підвищення автономності та самостійності місцевої влади та самоврядування.

Узагальнення положень, представлених в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців, дозволило автору виявити такі особливості змістовного наповнення відповідних реформаторських дій:

- децентралізація у фінансовій сфері має розглядатися в контексті побудови механізму перерозподілу державної влади як один із ключових його елементів, виняткова значущість якого (нарівні із заходами, спрямованими на політичну та адміністративну децентралізацію) визначається тісністю і безпосередністю зв'язку із виконанням алокаційної функції держави, яка реалізується в даному випадку через прямий вплив на розміщення та розподіл економічних ресурсів, що, в свою чергу, характеризують ефективність функціонування системи державного управління та сталість суспільного розвитку;

- винятковий характер значення державних фінансів (в кількісному, якісному та структурному аспектах) для забезпечення належного та ефективного виконання функцій держави та вирішення місцевих питань обумовлює обов'язковість прогнозування та планування фінансових аспектів для усього комплексу заходів із децентралізації державної влади, а також ідентифікації широкого кола потенційних ризиків та небезпек, що виступають при цьому основними критеріями визначення доцільності здійснення реформаторських дій та оцінки оптимальності запропонованих при цьому програм та проектів;

- бюджетна система являє собою стрижневий елемент державного устрою, оскільки через міжбюджетні відносини здійснюється не тільки виконання алокаційної функції, але й підтримка та забезпечення стійкого взаємозв'язку

елементів державного механізму та складових національної економічної системи на усіх її рівнях (в територіальному та галузевому контексті); таким чином, проектування будь-яких сутнісних змін у сфері державних фінансів прямо та безпосередньо буде знаходити відображення на усіх без винятку аспектах функціонування та розвитку держави;

- децентралізація в фінансовій сфері має ґрунтуватися на реалізації договірної підходу, тобто являти собою предмет певної суспільної угоди, сторонами якої виступають (при вузькому підході) органи центральної, місцевої влади та самоврядування, а також (в узагальненому змісті) – держава та суспільство; при цьому від міри повноти реалізації базових інтересів учасників такого роду угоди при її укладанні (одним із виразників чого є ступень добровільності дій сторін) залежить не тільки успішність впровадження реформи, але й формування широкого кола параметрів сприятливості соціально-економічного середовища країни (таких як, зокрема, рівень трансакційних витрат, інвестиційна привабливість та ін.);

- визначення умов децентралізації у фінансовій сфері обов'язково має враховувати, з одного боку, наявність територіальних диспропорцій (ресурсно-просторового, економічного, відтворювального та іншого змісту), а з іншого – неодмінність виконання вимог забезпечення справедливості та прозорості при розподілі та перерозподілі державних фінансів; гармонізація та узгодження зазначених аспектів децентралізації у фінансовій сфері здійснюється, по-перше, через систему трансфертів, яка при цьому має бути відкритою та зрозумілою для суб'єктів міжбюджетних відносин на усіх її рівнях, і, по-друге, через розширення фінансової самостійності та автономії органів МСВ (в межах наданих ним повноважень та компетенцій), що мають виступати дієвими стимулами та рушійними силами розвитку ініціативи та активності територіальних громад при вирішенні місцевих питань в напрямку регіонального розвитку;

- реалізація вимог справедливості та прозорості при проектуванні децентралізації у фінансовій сфері здійснюється на основі дотримання принципу субсидіарності; стрижневими елементами виконання даної вимоги є упорядкування переліку та структуризація параметрів публічних послуг,

обов'язки з надання яких приймає на себе держава, а також оцінка фінансового відображення цих обов'язків на основі визначення потрібного обсягу видатків держави; децентралізація у фінансовій сфері має бути орієнтована на гармонізацію та оптимізацію співвідношення зазначених видатків та сформованого під них фінансового підґрунтя, що характеризують спроможність держави щодо виконання прийнятих нею функцій – таким чином, будь-які зміни у розподілі державних фінансів через потенційну ймовірність впливу на дану спроможність визначають релевантність зв'язку заходів із децентралізації у фінансовій сфері з усіма іншими сторонами функціонування та розвитку держави;

- розмаїття умов та обставин життєдіяльності територіальних громад, особливості природно-географічних та демографічних характеристик територій, відмінності у специфіці та пропорціях розвитку регіональних економічних систем навіть в межах однієї держави визначають необхідність реалізації ситуативного та диференційованого підходу відносно встановлення обсягів владних прав та повноважень, компетенцій та обов'язків, що мають виступати предметом перерозподілу; селективний характер заходів із децентралізації у фінансовій сфері в поєднанні із дотриманням означених вище вимог справедливості та відкритості визначає необхідність забезпечення відповідного рівня варіативності доступних органам місцевої влади та самоврядування форм та способів, інструментарію реалізації фінансової самостійності та автономії (через розширення доступних джерел фінансування) на законних підставах, передбачених концептом перерозподілу повноважень і компетенцій у фінансовій сфері;

- формування фінансового підґрунтя МСВ має враховувати не тільки вимоги ресурсної підтримки виконання на територіальному рівні переданих (доручених, делегованих) державою функцій та надання належних публічних послуг місцевій громаді, але й необхідність забезпечення сталого територіального розвитку на основі реалізації довгострокових капіталоємних проектів і програм економічної, інфраструктурної, соціальної, культурної та іншої спрямованості, орієнтованих, з одного боку, на збільшення добробуту та підвищення якості життя населення, а з іншого – на створення сприятливих умов для підвищення економічного потенціалу

території, використання якого здатне розширити бюджетні та податкові можливості для збільшення доходної частини місцевого бюджету;

- довгостроковий характер реалізації зазначених вище проектів і програм територіального розвитку (що звичайно виходить за рамки річних бюджетів) визначає необхідність додаткового урахування в контексті децентралізації державної влади доцільності надання місцевим органам повноважень та компетенцій, можливостей та умов для розширення часових параметрів бюджетного планування, що передбачає не тільки посилення управлінських та фахових компетентностей кадрового складу працівників цих органів, але й забезпечення прогнозованості та передбачуваності руху фінансових ресурсів, пов'язаного із участю території у міжбюджетних відносинах; найбільш ефективним засобом такого забезпечення є впровадження на національному рівні моделі середньострокового бюджетування;

- створення фінансового підґрунтя місцевого самоврядування в контексті перерозподілу владних повноважень у фінансовій сфері має також враховувати потенційні ризики виконання місцевих бюджетів, пов'язані із притаманними ринковій економіці невизначеністю та непередбачуваністю господарських умов (що є особливо актуальним та важливим для країн із економічним устроєм, що знаходиться у стані трансформації); за такі вимоги ключовим параметром сприяння збереженню стабільності функціонування та розвитку територіальної економічної системи, підтримки належного виконання місцевою владою усього комплексу переданих (доручених, делегованих) державою функцій, а також основою для планомірної реалізації згаданих вище довгострокових проектів та програм є формування та розширення фіскального простору місцевого самоврядування.

Проведена систематизація існуючих теоретичних підходів щодо визначення сутності феномену фінансової (бюджетної, фіскальної, податкової) децентралізації та узагальнення особливостей змістовного наповнення відповідного процесу перерозподілу державної влади у фінансовій сфері дозволили автору здійснити структурування складових даного процесу (див. рис.2.1).

Внутрішня залежність та ієрархічна підпорядкованість складових децентралізації державної влади визначається при цьому фінансовими

орієнтирами цільової спрямованості перерозподілу владних повноважень та компетенцій: для фінансової децентралізації як найбільш загального явища у цій сфері характерною є спрямованість на підвищення фінансового потенціалу територіальної економічної системи у цілому; для фіскальної децентралізації – на розширення фіскальних повноважень місцевого самоврядування; для бюджетної та податкової децентралізації – на забезпечення підвищення параметрів податкового наповнення та збільшення місцевого бюджету.

Рис. 2.1. Складові та фінансові орієнтири цільової спрямованості процесу децентралізації державної влади в фінансовій сфері*

Джерело: побудовано авторкою.

На основі наведеного вище аналізу теоретичних підходів було обґрунтовано методологічні засади дослідження місцевих бюджетів у контексті фінансової децентралізації на основі поєднання ключових положень системного, функціонального та інституціонального підходів, в межах яких розкрито систему закономірностей та взаємообернених зв'язків щодо фінансової децентралізації та соціально-економічного розвитку територіальних утворень (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Методологічна схема дослідження місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації*

Джерело: побудовано авторкою.

Запропонований методологічний підхід, на відміну від наявних, передбачає попередню ідентифікацію та дослідження за такими компонентами: інституційна (набір правил, норм та правове забезпечення формування місцевих бюджетів), управлінська (засади бюджетно-податкової політики), організаційна (реалізація бюджетного процесу на місцевому рівні), функціональна (формування бюджетного механізму) та ресурсна (ресурсне забезпечення наповнення місцевих бюджетів). У межах застосування репрезентованої методології було надано системне бачення теоретичних основ формування місцевих бюджетів та виокремлення напрямів їх зміцнення з метою соціально-економічного розвитку територій.

Імплементация сформованого теоретико-методологічного базису в практику формування та розвитку місцевих бюджетів при здійсненні фінансової децентралізації потребує концептуального осмислення та обґрунтування ключових положень щодо здійснення даного процесу в рамках реалізації економічних перетворень в Україні.

2.2. Теоретико-методологічні основи дослідження фінансового забезпечення місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації

В умовах децентралізації і підвищення самостійності місцевих бюджетів актуалізується відповідальність місцевих органів влади щодо результатів їх фінансової діяльності й виникає потреба у розробці і використанні дієвої науково-обґрунтованої методики щодо оцінки фінансового забезпечення місцевих бюджетів. Це насамперед пов'язано із вибором відповідних інструментів регулювання та прогнозуванням показників місцевих бюджетів. Оцінка фінансового забезпечення місцевих бюджетів виступає важливим методом регулювання, яка надає інформацію щодо ефективності проведення місцевого управління, фінансової самостійності місцевих бюджетів від державної влади і достатності ресурсів для виконання покладених на них функцій і зобов'язань.

Існування численних пріоритетів фінансового забезпечення місцевих бюджетів вимагає його поглибленого дослідження. Запропоноване в першому розділі дисертаційної роботи визначення сутності та особливостей фінансового забезпечення місцевих бюджетів закладає підґрунтя для дослідження теоретико-методологічних аспектів даного поняття, що є необхідною умовою для розробки заходів з підвищення ефективності та результативності використання бюджетних коштів територіальних утворень.

Актуальність проведення оцінки фінансового забезпечення місцевих бюджетів підтверджується ефективним світовим досвідом та сукупністю наукових розробок провідних науковців [69-78], в яких перш за все розкриті завдання щодо проведення інтегральної оцінки фінансової стійкості.

Проведені дослідження показали, що значна увага науковців зосереджена на проведенні аналізу фінансового стану місцевих бюджетів у двох таких напрямках: фінансова стійкість (І. Камінська, В. Щербакова, Г. Манєров, О. Західна, Л. Лисяк, М. Дяченко, Т. Коритько) і фінансової автономії (В. Кравченко, Л. Клець, М. Корнеєв). Однак відсутній чіткий і однозначний підхід до розкриття понять „фінансова стійкість місцевих бюджетів”, „збалансованість місцевих бюджетів”, „фінансова самостійність місцевих органів влади” та відповідних показників їх оцінки. Так, на практиці зазвичай аналіз місцевих бюджетів фінансовими органами групується лише до оцінки виконання плану, проведення аналізу динаміки і структури доходів, міжбюджетних трансфертів, видатків, дебіторської, кредиторської заборгованості і залишків коштів на відповідних рахунках на основі наказу Міністерства фінансів України „Про затвердження Порядку складання фінансової і бюджетної звітності розпорядниками й одержувачами бюджетних коштів” [79]. Методика оцінки бюджетних програм використовується у відповідності до документів, які регламентують реалізації програмно-цільового методу у бюджетному процесі на місцевому рівні [80].

У результаті дослідження наукової літератури визначено, що науковцями використовується більше 40 показників для проведення оцінки різних питань у

сфері аналізу фінансового стану місцевих бюджетів. Значна частина науковців оцінюють фінансове забезпечення за різними показниками автономії місцевих бюджетів, розмір перевищення доходів над видатками, рівень забезпеченості бюджетів тощо. Також науковці використовують значну кількість показників для проведення оцінки рівня фінансового забезпечення місцевих бюджетів. Дослідник Л. Клець використовує в своєму аналізі 8 показників, які розраховані за системою В. Кравченка і 8 додаткових показників для оцінки фінансової автономії [72]. Погляди Г. Поляка щодо оцінки фінансового забезпечення місцевого бюджету складається з таких етапів: 1) оцінка стану місцевого бюджету шляхом визначення рівня забезпеченості доходами для покриття відповідних мінімально необхідних видатків; 2) визначення бюджетних коефіцієнтів, які характеризують різні аспекти фінансового стану місцевих бюджетів: а саме, співвідношення регульованих і власних доходів, коефіцієнт забезпеченості власними доходами, автономії, бюджетного покриття, результативності, заборгованості та забезпеченості населення [81].

Враховуючи широке коло суперечностей національного бюджетного законодавства і неможливість використання такого підходу в абсолютному вигляді вітчизняні науковці Снісаренко О., Гавриленко А., Гребенікова О. адаптували метод дослідника Г. Поляка для розрахунку рівня фінансової стійкості бюджету у відповідності до національної бюджетної системи [82].

Також, В. Щербакова і Г. Манерова пропонують для проведення оцінки фінансового забезпечення різні коефіцієнти, які характеризують рівень автономії місцевих бюджетів [83]. Науковці І. Камінська та Л. Лисяк фінансову забезпеченість місцевого бюджету пов'язують перш за все зі структурою напрямів фінансування розвитку регіону та рівнем його залежності від зовнішніх джерел фінансування [2; 84]. У свою чергу, І. Камінська пропонує індикатором фінансової стійкості місцевого бюджету вважати показники, які характеризують не лише частку власних, податкових надходжень або ж трансфертів у структурі доходів місцевого бюджету, а й показники, які характеризують міжбюджетні відносини, насамперед частину дотацій вирівнювання у загальній сумі

трансфертів, відношення трансферту із місцевого до державного бюджету до трансферту з державного у місцевий бюджет [2].

Протилежною є думка І. Чікіти, яка полягає у розмежуванні показників аналізу фінансової стійкості, спроможності та автономії місцевих бюджетів певним чином між собою. На відміну від більшості дослідників, які пропонують розглядати фінансову автономію місцевих бюджетів як складову частку власних доходів у всіх представлених надходженнях, І. Чікітою запропоновано принципово новий підхід до визначення показників фінансової автономії, який полягає у визначення співставлення надходжень та видатків місцевих бюджетів. Також, для оцінки фінансової стійкості та рівня спроможності місцевих бюджетів запропоновано систему показників забезпечення спеціального фонду, абсолютної ліквідності, запозичень, боргового навантаження та режиму економії [85].

Міжнародним досвідом підтверджується необхідність оцінки фінансового стану місцевих бюджетів (табл. 2.2), адже його результати використовуються для вирішення потреб парламенту, всього суспільства, уряду (тобто, президента, органів влади, які відповідають за бюджет або ж планування) також керівництва програми з метою надання рекомендацій у сфері підвищення результативності діяльності органів влади на місцевому рівні [86].

Таблиця 2.2

Міжнародний досвід щодо оцінки фінансового стану місцевих бюджетів*

Країна	Показники для оцінки бюджетних видатків і доходів	Фінансові коефіцієнти для оцінки фінансового стану місцевих бюджетів	Відповідальні органи
1	2	3	4
Австралія (федеральна, штати)	1. Більш удосконалена оцінка Державних видатків та фінансової підзвітності (ДВФП). 2. Сукупні видатки/доходи у порівнянні із запланованими у бюджеті. 3. Склад видатків/ доходів у порівнянні із запланованими у бюджеті.	- Коефіцієнт заборгованості - Коефіцієнти ліквідності - Коефіцієнти покриття - Коефіцієнти фінансового стану - Коефіцієнти ефективності	Внутрішня оцінка: – Міністерство фінансів; – керівники підрозділів; – Комітет з аудиту. Зовнішня оцінка: – Державне казначейство.

1	2	3	4
Об'єднане Королівство (унітарна, графства)	1. Склад видатків/ доходів у порівнянні із запланованими у бюджеті. 2. Сукупні видатки/доходи у порівнянні із запланованими у бюджеті. 3. Більш удосконалена оцінка Державних видатків та фінансової підзвітності (ДВФП).	- Коефіцієнти покриття - Коефіцієнти ліквідності - Коефіцієнт заборгованості - Коефіцієнти фінансового стану	Внутрішня оцінка: – Міністерство фінансів; – Комітет з аудиту. – керівники підрозділів програми; Зовнішня оцінка: – Регіональна аудиторська комісія; – Державне казначейство; – Відділ оцінки вартості грошей;
США (федеральна, штати)	1. Сукупні видатки/доходи у порівнянні із запланованими у бюджеті. 2. Більш удосконалена оцінка Державних видатків та фінансової підзвітності (ДВФП). 3. Склад видатків/ доходів у порівнянні із запланованими у бюджеті.	- Коефіцієнти ліквідності - Коефіцієнт заборгованості - Коефіцієнти ефективності - Коефіцієнти фінансового стану - Коефіцієнти життєздатності економіки - Коефіцієнти покриття - Коефіцієнти продуктивності муніципалітетів - Коефіцієнти фінансової незалежності і гнучкості	Внутрішня оцінка: – Міністерство фінансів; – керівники підрозділів програми; – Комітет з аудиту. Зовнішня оцінка: – Управління загальної бухгалтерської звітності; – Управління муніципального ревізора; – приватні аудиторські фірми.
Франція (унітарна, провінції)	1. Сукупні витрати/доходи у порівнянні із запланованими у бюджеті. 2. Більш удосконалена оцінка PEFA. 3. Склад витрат/ доходів у порівнянні із запланованими у бюджеті.	- Коефіцієнти ліквідності - Коефіцієнти фінансового стану - Коефіцієнт заборгованості	Внутрішня оцінка: – Міністерство фінансів; – керівники підрозділів програми; – Комітет з аудиту. Зовнішня оцінка: – Державне казначейство.

Джерело: складено авторкою на основі [86].

Отже, представлені дослідження свідчать про наявність різних методичних підходів, які передбачають використання різних методів аналізу: коефіцієнтних, бальної оцінки, матричних, регресійних, які досить детально представлені в літературі. Існуючі методики зазвичай орієнтовані на одностороннє оцінювання

фінансового забезпечення у розрізі різних показників. На рівні законодавства методики щодо оцінки фінансового стану місцевих бюджетів до сьогодні відсутні, що значно зменшує зацікавленість органів влади на місцях в дослідженні і поліпшенні рівня фінансового стану їх бюджетів. Саме це вимагає формування науково обґрунтованої методики для аналізу фінансової стійкості відповідного місцевого бюджету.

Враховуючи багатоаспектну змістовність фінансового забезпечення місцевих бюджетів нами пропонується методичний підхід для проведення комплексного аналізу фінансового забезпечення місцевих бюджетів, який на відміну від наявних, передбачає два рівні. Перший (оперативний аналіз) передбачає проведення рейтингової оцінки всіх регіонів за рівнем їх фінансового забезпечення бюджетів та обґрунтування вибору ефективних інструментів для зміцнення місцевих бюджетів. На другому рівні (фундаментальний аналіз) проводиться оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів за доходними та видатковими складовими.

Важливим на першому етапі методики є порівняння індивідуальних бюджетних коефіцієнтів для кожного регіону із відповідним середнім значенням по Україні. Порядок розрахунку стандартизованого бюджетного коефіцієнта перш за все залежить від особливостей впливу індивідуального показника на рівень фінансового забезпечення місцевого бюджету.

У випадку коли між індивідуальним бюджетним коефіцієнтом та фінансовим забезпеченням відповідного місцевого бюджету існує безпосередня залежність (тобто, показники–стимулятори), то стандартизація такого показника проводиться за формулою [87]:

$$\text{СБП}_i = \frac{\text{ІБК}_i}{\text{ІБК}}, \quad (2.1)$$

де СБП_i – стандартизований показник для відповідного i -тої адміністративно-територіальної одиниці України;

ІБК_i – індивідуальний бюджетний коефіцієнт для відповідної i -тої адміністративно-територіальної одиниці України;

$\overline{ІБК}$ – визначене середнє значення індивідуального бюджетного коефіцієнта по Україні.

Таблиця 2.3

**Система показників оперативного аналізу фінансового забезпечення
місцевого бюджету**

№ з/п	Показник	Методика розрахунку	Сутність
1.	Коефіцієнт бюджетного покриття	$K_{\text{бп}} = \frac{Д}{В}$	Визначає, в якій мірі бюджетні видатки покриваються доходами. Рекомендоване значення $\geq 1,0$
2.	Стабільність дохідної частини бюджету	$K_{\text{сд}} = \frac{ПД}{МТ}$	Показує фінансову самостійність та стабільність доходів місцевих органів влади
3.	Коефіцієнт стійкості бюджету	$K_{\text{с}} = \frac{МТ}{Д}$	Показує відношення міжбюджетних трансфертів до суми власних та закріплених доходів. Рекомендоване значення $< 0,3$
4.	Коефіцієнт бюджетної залежності	$K_{\text{з}} = \frac{МТ}{Д + МТ}$	Визначає міру залежності місцевих органів влади від рівня фінансування з державного бюджету. Рекомендоване значення $\leq 0,2$
5.	Частка дотації вирівнювання у загальній сумі трансфертів	$K_{\text{чд}} = \frac{МТ_{\text{д}}}{МТ}$	Визначає питому вагу дотацій у загальній сумі міжбюджетних трансфертів. Рекомендоване значення < 60
6.	Коефіцієнт бюджетної результативності	$K_{\text{бр}} = \frac{Д}{Ч}$	Характеризує загальний рівень забезпеченості фінансовими ресурсами на душу населення
7.	Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення	$K_{\text{бз}} = \frac{В}{Ч}$	Визначає середньодушовий рівень видатків місцевих бюджетів

Позначення: Д – загальний обсяг доходів місцевого бюджету без урахування обсягів міжбюджетних трансфертів; МТ – розмір міжбюджетних трансфертів з державного бюджету; В – сума видатків місцевого бюджету; МТ_д – розмір трансфертних надходжень у вигляді дотацій; Ч – середньорічна чисельність всього населення регіону; ПД – податкові доходи

Джерело: складено автором за [79-87].

Наступним етапом є групування регіонів за відповідним рівнем фінансового забезпечення бюджетів у напрямку розробки диференційованого підходу до процесу формування місцевих бюджетів.

Тобто для регіонів зі стійким та нормальним фінансовим станом необхідно проводити стимулювання їх господарської ініціативи щодо зростання бази оподаткування і скорочення різних видів фінансової допомоги із державного бюджету. Рівню зниженню фінансової залежності місцевих бюджетів значно сприятиме проведенню бюджетно-податкової політики з метою розширення

податкового потенціалу кожного регіону шляхом розвитку реального сектора економіки як основного податкоутворюючого джерела.

Отже, запропонований підхід до аналізу фінансового забезпечення місцевих бюджетів орієнтований на вирішення таких завдань: оцінку фінансової стійкості місцевих бюджетів; здійснення порівняльного аналізу фінансового стану різних регіонів та їх місцевих бюджетів за певними напрямками або ж в цілому; формування рейтингу адміністративно-територіальних одиниць за відповідним рівнем фінансового забезпечення; групування регіонів зі схожим фінансовим станом, що дозволяє використовувати диференційований підхід до регулювання бюджетного процесу на місцевому рівні. Результати проведеної рейтингової оцінки місцевих бюджетів також можуть бути використані для прийняття рішень у сфері надання стимулюючих дотацій, обсяг яких залежить від рівня фінансового забезпечення бюджету і враховує ініціативу відповідних місцевих органів влади щодо нарощування доходів, при визначенні права на отримання відповідних коштів, розробляючи державну регіональну політику.

Отже, після проведення рейтингового аналізу регіонів варто здійснювати поглиблену оцінку (фундаментальний аналіз) фінансового забезпечення місцевого бюджету, який насамперед починається з вибору його напрямків і показників. Запропонований підхід до фундаментального аналізу фінансового забезпечення також передбачає розрахунок інтегрального показника фінансової спроможності, який на відміну від наявних[79-82] передбачає сукупний вплив інтегральних оцінок за представленими блоками аналізу: доходний і видатковий. Кожен такий блок аналізу складається з сукупності показників, орієнтованих на дослідження й аналіз найважливіших складових щодо фінансового стану місцевого бюджету:

- доходний, в рамках якого фінансовий стан визначається як певна сукупність (а саме сума) доходів місцевого бюджету (можливо скоригована із урахуванням фактичних або ж прогнозних умов щодо залучення надходжень, відповідної структури доходів бюджету, рівня впливу механізму міжбюджетних відносин тощо), визначення розміру яких сприяє встановленню насамперед

розміру абсолютних розмірів сформованої фінансової бази, яка може бути використано з метою ресурсного забезпечення виконання органами влади на місцевому рівні і делегованих повноважень (безвідносно від визначених конкретних цілей і завдань, обґрунтування пріоритетів й імперативів соціально-економічного розвитку визначеної ланки адміністративних одиниць держави);

- доходно-видатковий, який ґрунтується на дотриманні науковцями схильності до певної позиції щодо необхідності визначення фінансового стану місцевих бюджетів у нерозривній єдності базових складових місцевого бюджету (доходів та витрат), формування яких відбувається під впливом різноманітних (спільно та відокремлено діючих для визначених складових) факторів і детермінант багатогранного процесу територіального розвитку, представленням особливостей здійснення і динаміки плину якого в фінансовій сфері слугують зміни, які відбуваються у місцевих фінансах загалом та у бюджетному процесі безпосередньо. У свою чергу в рамках визнання результативності доходно-видаткового підходу розрахунок фінансової спроможності місцевих бюджетів обов'язково буде передбачати рівень співвіднесення доходного й видаткового аспектів формування місцевих бюджетів як представлення стану відповідною мірою відокремлених, важливих елементів фінансового стану, для яких, з однієї сторони, функціонують та мають відособлене значення певна власна логіка і закономірності проведення трансформацій, а з іншої – притаманною є досить тісна каузальна пов'язаність у контексті ряду причинно-наслідкових зв'язків, міцність яких обумовлює досить нерозривну єдність представлених елементів.

На нашу думку, саме органічне сполучення представлених вище ознак відособлення і єдності у межах описаного підходу дозволяє у повній мірі представити всю складність відносин взаємообумовленості і взаємозалежності доходної та видаткової складових, та уникнути в контексті оцінювання фінансової стійкості місцевих бюджетів вад та недоліків (притаманних, насамперед, для доходної концепції), які полягають у наданні зазвичай невиправданої переваги визначеним показникам, які визначають передумови і перспективи змін джерел відповідних бюджетних надходжень у випадку

неналежного обмеження уваги до визначення напрямків витрат і обсягів видатків в місцевому бюджеті.

Отже, використання положень доходного і видаткового підходу в контексті інтеграції щодо представлених роботі теоретико-методологічних і концептуальних засад оцінки фінансового забезпечення місцевих бюджетів дає можливість сформулювати бачення місця, ролі і значення фінансового стану місцевих бюджетів в системі взаємозв'язків явищ й процесів сфери місцевих фінансів (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Послідовність підвищення фінансового забезпечення місцевих бюджетів*

Джерело: побудовано авторкою.

Отже, фінансове забезпечення місцевих бюджетів розглядається як відображення досягнутого у рамках структурованого (в інституціональному, господарсько-відтворювальному, нормативно-правовому, фінансово-

економічному, організаційному, демографічному, соціальному та інших аспектах) простору трансформації міжбюджетних відносин рівня розвитку взаємозв'язку між сукупним вираженням розміру (за фактичними або ж прогнозними значеннями) доходної частини відповідного місцевого бюджету, яка сформована на основі використання податкового потенціалу відповідної території і додаткових джерел фінансування (а саме, трансфертів, кредитування, цільового залучення коштів, операцій із капіталом тощо), з іншого – із видатковою складовою, яка визначає розміри видатків місцевого бюджету на реалізацію прийнятих до обов'язкового виконання функцій і повноважень органів місцевої влади.

Для підвищення рівня фінансового забезпечення місцевих бюджетів необхідною умовою є чітка кореляція між показниками бюджетного та соціально-економічного планування для кожного територіального утворення. Процес формування доходної частини місцевих бюджетів повинен відбуватись з урахуванням соціально-економічного стану територій та з дотриманням програм розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Отже, ключовими складовими оцінки фінансового забезпечення місцевих бюджетів, відповідно до представленого авторського бачення, є доходи (визначають спроможність органів місцевої влади і самоврядування щодо реалізації поставлених цілей і завдань розвитку регіонів шляхом встановлення достатності і повноти необхідного для такого фінансово-ресурсного забезпечення) і видатки (обсяги коштів, які потрібні для якісного й належного виконання власних і делегованих державою на місцевий рівень визначених функцій і повноважень) бюджетів.

Складність проблем та різноманітність завдань, які постають перед органами місцевої влади в процесі фінансової децентралізації визначили необхідність формування комплексного методичного підходу до оцінки стану фінансового забезпечення місцевих бюджетів, на основі розрахунку інтегрального показника як відповідного результату співвідношення узагальнюючих оцінок оперативного та фундаментального аналізу рівня розвитку видаткової й доходної

складових місцевих бюджетів України (рис. 2.4). При визначенні параметрів для розрахунку узагальнюючих оцінок фінансового забезпечення місцевих бюджетів рекомендується використання взятих у абсолютному і подушовому (визначається враховуючи встановлений зв'язок бюджетного процесу із відповідними соціально-демографічними детермінантами розвитку регіонів) вимірі значень відповідних показників, значущість і впливу яких на фінансову стійкість було розглянуто та доведено раніше:

- за доходною частиною – планові надходження до загального фонду місцевого бюджету – x_{1r} ; фактичні надходження до загального фонду місцевого бюджету – x_{2r} ; податкові надходження за відповідними джерелами (від податку на доходи фізичних осіб – x_{3r} , обсягу податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки – x_{4r} , плата за землю – x_{5r} , податку на нерухоме майно – x_{6r} , акцизного податку – x_{7r} , єдиного податку – x_{8r}); надходження з різних неподаткових джерел – x_{9r} ; обсяг надходження трансфертів – x_{10r} ; надходження трансфертів за визначеною базовою дотацією – x_{11r} ; трансферти за соціальними субвенціями – x_{12r} ; трансферти за освітньою субвенцією – x_{13r} ; трансферти за медичною субвенцією – x_{14r} ; трансферти за іншими субвенціями – x_{15r} .

- за видатковою частиною – обсяг видатків місцевого бюджету – z_{1r} ; загальний обсяг фактичних видатків місцевого бюджету – z_{2r} ; видатки на державне управління – z_{3r} ; видатки на освіту – z_{4r} ; видатки на охорону здоров'я – z_{5r} ; видатки на культуру й мистецтво – z_{6r} ; видатки на фізкультуру і спорт – z_{7r} ; видатки на житлово-комунальне господарство – z_{8r} .

В подальшому результати застосування даної методики будуть використані нами у розділі 5 для прогнозування альтернативних варіантів прогнозування фінансової спроможності територіальних утворень.

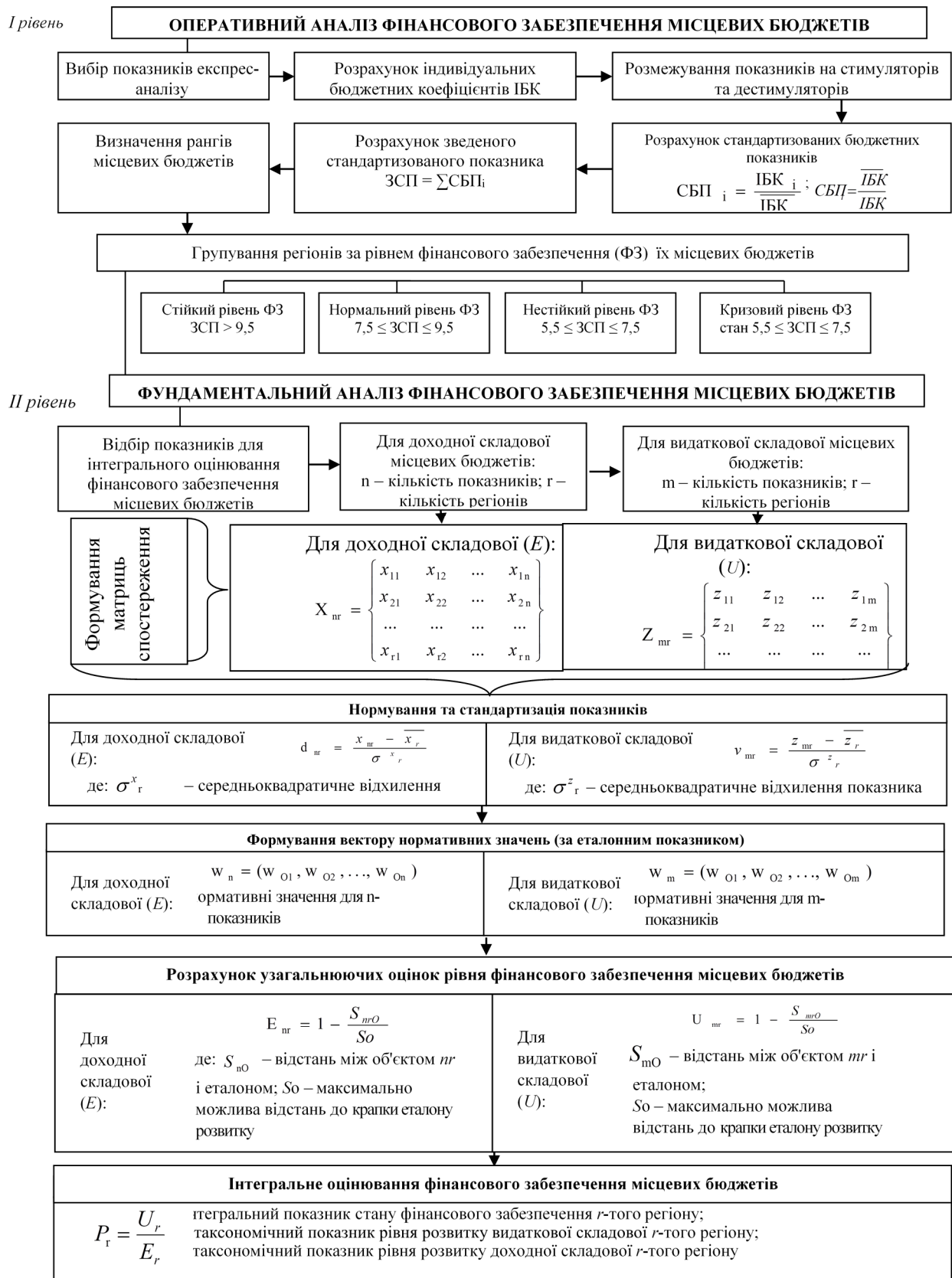

Рис. 2.4. Структурно-ієрархічна інтерпретація методичного підходу до комплексної оцінки фінансового забезпечення місцевих бюджетів*

Джерело: розроблено авторкою.

Запропонований підхід дозволяє вирішувати такі практичні завдання: комплексно оцінювати фінансову стійкість місцевих бюджетів та аналізувати фінансовий стан різних місцевих бюджетів за певними напрямками; групувати регіони за рівнем їх фінансової стійкості з метою застосування диференційованого підходу до регулювання міжбюджетних відносин.

2.3. Наукова концептуалізація розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації

Відповідно до вище викладених положень попереднього параграфу метою фінансового забезпечення розвитку територіальних громад бачимо формування фондів фінансових ресурсів, обсяг яких повинен повністю забезпечити реалізацію економічних, соціальних та адміністративних програм спрямованих на досягнення соціально-економічного розвитку, зміцнення самостійності територіальної громади, задоволення потреб і підвищення рівня життя її населення. Концептуальну модель фінансового забезпечення розвитку місцевих бюджетів показано на рис. 2.5.

Для досягнення поставленої мети слід виконати наступні завдання:

- забезпечити формування фінансово-матеріальної бази для забезпечення соціально-економічного розвитку громад;
- сприяти розвитку наявних та забезпечити пошук нових джерел фінансових ресурсів до бюджетів місцевого рівня;
- забезпечити оптимізацію використання наявних ресурсів;
- створити передумови для результативної взаємодії органів місцевого самоврядування, населення громади, суб'єктів господарювання, громадських організацій та позабюджетних фондів для розвитку територіальної громади, а також сприяти формування ефективних взаємовідносин управлінських органів різних рівнів.

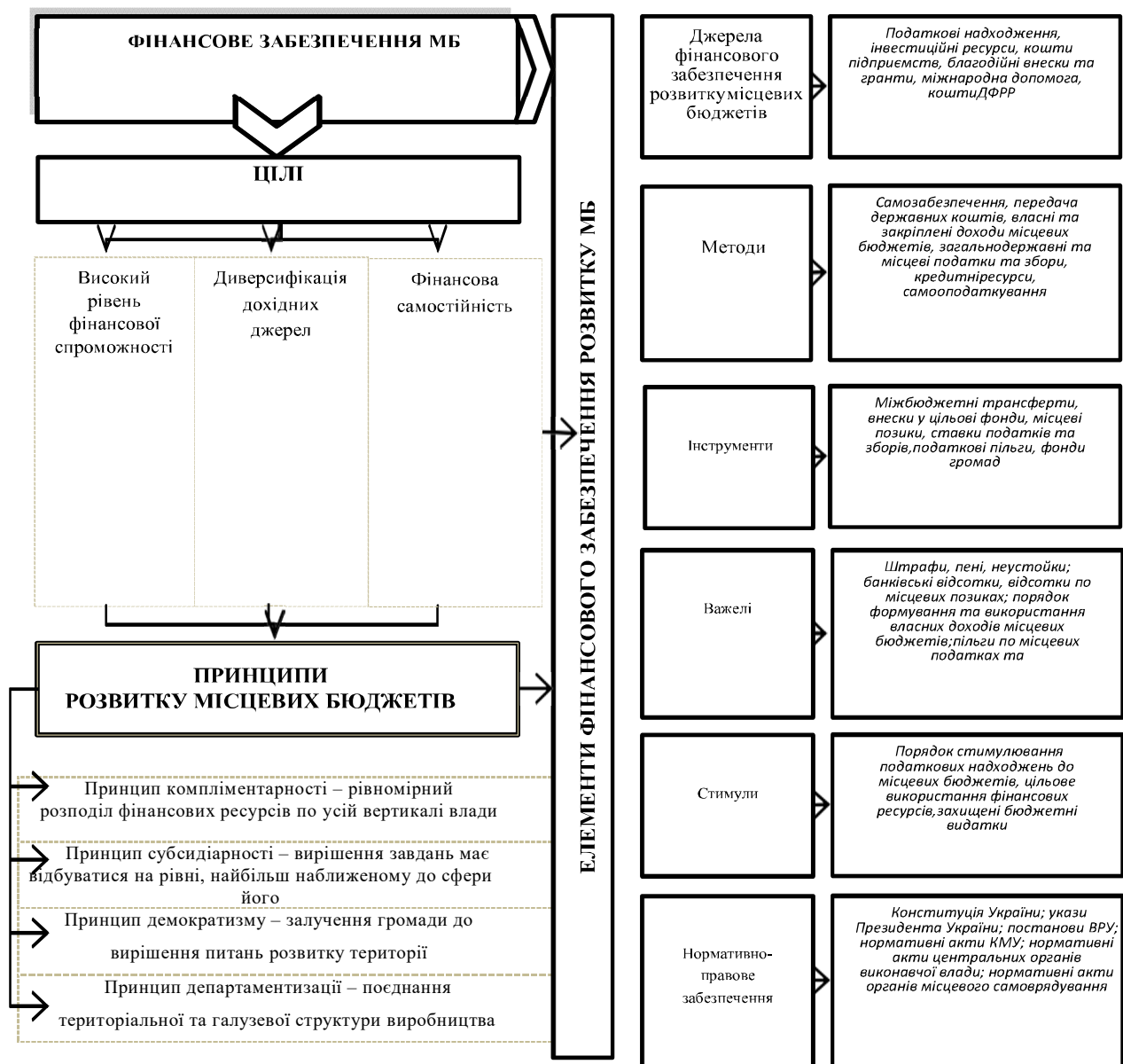

Рис. 2.5. Концептуальна модель фінансового забезпечення розвитку місцевих бюджетів*

**Джерело: розроблено авторкою.*

Досягнення поставлених завдань можливе передовсім завдяки використанню інструментів фінансового розвитку, що являють собою сукупність засобів, за допомогою яких відбувається виявлення, формування та використання фінансових ресурсів, призначених для розвитку територій.

Основними з них є місцеві податки та збори, доходи та видатки місцевих бюджетів, неподаткові надходження, міжбюджетні трансферти, субсидії, дотації,

субвенції, пільги та преференції, державні компенсації, державне замовлення, інвестиції, банківські кредити та кредити небанківських установ, страхові виплати та внески, спонсорська допомога, програми та проекти соціально-економічного розвитку а також фонди громади, які можуть бути ефективним засобом акумулювання фінансових ресурсів на території громади.

При цьому, фонди громад – це неурядові благодійні структури, призначення яких полягає в підвищенні якості життя громад, на території яких поширюється їхня діяльність. Ними визначаються потреби місцевої громади, заохочуються благодійні пожертви і накопичуються кошти, з яких надають гранти на впровадження ініціатив з вирішення соціально важливих місцевих проблем.

Зазначений комплексний концептуальний підхід передбачає застосування інформаційних технологій для посилення прозорості бюджетного процесу на всіх стадіях його реалізації, яка може бути репрезентована такими заходами:

- надання доступу населення до підготовки та обговорення проєктів місцевих бюджетів;
- оприлюднення інформації щодо видатків бюджету та використання бюджетних коштів на місцевому рівні;
- залучення громадськості до розробки напрямів соціально-економічного розвитку території.

Реалізація зазначеного підходу сприятиме мінімізації таких негативних факторів стримання розвитку місцевих бюджетів, як корупція, бюрократія та службові зловживання, а також підвищить інвестиційну привабливість територій за рахунок відкритості економічних та політичних процесів.

Деталізація запропонованої концепції може бути представлена наступними положеннями:

Положення 1. Децентралізація політико-адміністративного та територіально-господарського устрою держави, а також перерозподіл владних повноважень у фінансовій сфері являють собою складові цілісного процесу змістовного наповнення прав місцевого самоврядування територіальних

утворень реальним економічним та управлінським змістом. При цьому зв'язки між складовими децентралізації знаходяться у нерозривній діалектичній єдності: по-перше, неухильне зростання складності та розмаїття умов вирішення загальнодержавних проблем та завдань визначає доцільність (в рамках виконання вимог принципу субсидіарності) делегування, доручення або передачі на місцевий рівень частки повноважень та компетенцій з розв'язання тих аспектів виконання функцій держави, що безпосередньо торкаються інтересів громади; по-друге, збільшення функціонального навантаження самоврядування в напрямках реалізації делегованих державою на субнаціональний та територіальний рівень функцій, а також наростання складності місцевих питань закономірно призводять до зростання потреб у фінансовому забезпеченні діяльності місцевого самоврядування; по-третє, необхідність збільшення фінансової бази самоврядування в контексті підвищення його функціонального навантаження визначає доцільність подальшої демократизації відносин центральної влади та носіїв владних повноважень на субнаціональному, місцевому рівні через продовження процесу політичної демократизації, здійснення якого об'єктивно зумовлює подальше ускладнення вимог щодо вирішення загальнодержавних проблем та завдань. Всі етапи даного процесу знаходяться в тісній залежності, отже, не тільки фінансова децентралізація підпорядковується політичним та адміністративним змінам, але й навпаки – перерозподіл повноважень у фінансовій сфері визначає зростання вимог щодо його демократичного наповнення.

Положення 2. Підвищення фінансової спроможності територіальних утворень неможливе без удосконалення просторової організації влади, (складовою якої є органи місцевого самоврядування), що безпосередньо пов'язано з реформуванням адміністративно-територіального устрою. З даної точки зору доцільною здається реалізація підходу щодо виокремлення адміністративно-територіальних одиниць (села, райони у містах, міста, райони, регіони) на основі використання таких критеріїв віднесення до категорій громади (міська, сільська): чисельність населення; характер місця проживання або складу

населення; вид діяльності населення; ознаки благоустрою, ступінь розвинутої соціальної інфраструктури; фінансові параметри території, що насамперед характеризують фактичний стан та прогностичні оцінки бюджетної ємності та податкового потенціалу.

Положення 3. В контексті здійснення політичної, адміністративної, фінансової децентралізації між територіальними громадами, представленими в особах органів місцевого самоврядування, може виникати та набувати суттєвого загострення інституціональна мета-конкуренція, що здатна знаходити прояв у змагальному внесенні змін в інституціональні рамки (встановлюються в межах розширених повноважень та компетенцій органів МСВ) здійснення різних видів економічної діяльності, локалізованої в межах певної території. Ключові переваги в такій мета-конкуренції між територіями можуть бути пов'язані насамперед із впровадженням механізмів та використанням інструментарію полегшення умов ведення бізнесу (стимулювання економічної активності) для нарощування податкового та бюджетного потенціалів, що, проте, нарівні із низкою локальних позитивних ефектів (збільшення бази оподаткування та ін.), здатне призвести (особливо, при використанні різних форм недоброчинної конкуренції інституціональних режимів – штучні пільги, особливі умови оподаткування та ін.) на субнаціональному або навіть національному рівні до поглиблення територіальних диспропорцій, подальшої стагнації розвитку окремих регіонів та ін. Отже, необхідною вимогою щодо запобігання загостренню зазначених негативних явищ слід вважати збереження центральною владою (перш за все, в ході початкових етапів децентралізації) певного механізму впливу навіть на реалізацію (насамперед, в сфері унормування певних економічних відносин) переданих на місцевий рівень фіскальних повноважень (своєрідне право вето на реалізацію окремих ініціатив самоврядування).

Положення 4. Фінансова автономія та фінансова самостійність місцевого самоврядування виступають відображенням та стають формою прямої (в фінансовій сфері) та опосередкованої (через зростання можливостей щодо якісного надання місцевими органами публічних послуг та вирішення місцевих

питань на розширеній в ході децентралізації фінансовій базі) реалізації інтересів територіальної громади. Межі фінансової автономії та фінансової самостійності при цьому визначаються саме потребами належного ресурсного забезпечення діяльності місцевого самоврядування в напрямку забезпечення та захисту інтересів територіальної громади. Отже, оцінка стану та визначення доцільності зміцнення фінансової автономії та фінансової самостійності місцевого самоврядування мають ґрунтуватися не тільки на встановленні пропорцій та співвідношень суто фінансових і фіскальних параметрів місцевого бюджету, але й повинні враховувати стан якості та результативності виконання функціональних завдань органів місцевого самоврядування в частині надання публічних послуг, реалізації суспільно значущих проектів територіального розвитку та ін.

Положення 5. Розмаїта сукупність джерел надходжень до системи бюджетів усіх рівнів має чітке територіальне походження. Так, джерело податкових надходжень – доходи фізичних та юридичних осіб, які зареєстровані або проживають на певній території, неподаткові надходження є переважно результатом діяльності органів МСВ конкретної адміністративно-територіальної одиниці. Тому весь обсяг доходів бюджету доцільно поділити на доходи місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів і доходи державного бюджету, отримані в конкретній адміністративній одиниці. Зазначені елементи характеризують загальну фінансову спроможність даної адміністративно-територіальної одиниці. Відповідно доходи місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів відображають наявну фінансову спроможність території, закріплену бюджетними нормами, а доходи, що генеруються конкретною територією та спрямовуються на наповнення державного бюджету – потенційну доходну (бюджетну) спроможність території в умовах децентралізації міжбюджетних відносин.

Положення 6. Орієнтація на найбільш повну реалізацію вимог принципу субсидіарності в мовах розширення фінансової автономії місцевого самоврядування дозволяє забезпечити плідну інтеграцію політико-

адміністративних та фінансово-економічних цілей органів влад на всіх рівнях системи державного управління через упорядкування на цій основі ієрархічно побудованого комплексу загально-державних функцій та місцевих питань. Таке упорядкування передбачає встановлення співвідношення оцінок релевантності відповідних функцій та завдань для забезпечення якості життя населення, підтримки національної безпеки, зміцнення конкурентоспроможності держави та виконання інших пріоритетів соціально-економічного розвитку, що, в свою чергу, має визначати не тільки розподіл функціональних повноважень та компетенцій між рівнями реалізації владних повноважень, але й атрибутизацію фінансового забезпечення виконання таких функцій. При цьому обов'язковою вимогою щодо реального змістовного наповнення самоврядування є інституціональна єдність його функціонального змісту та фінансового забезпечення, що має здійснюватися через надання органам місцевого самоврядування відповідного обсягу повноважень як щодо нормативного упорядкування інституціональних режимів виконання віднесених до їх компетенції завдань, так і щодо здійснення регулятивних дій, спрямованих на забезпечення дотримання встановлених ними норм в межах території.

Положення 7. Розширення фіскального простору місцевого самоврядування насамперед являє собою управлінський за змістом процес надання територіальною громадою, представленою органами місцевого самоврядування, переважно опосередкованого регулятивного впливу (перш за все, через використання фінансових та податкових важелів, а також через внесення змін в інституціональні режими здійснення економічної та соціальної активності).

Використання цільових орієнтирів спрямування на розширення фіскального простору в контексті обґрунтування напрямків фінансової децентралізації має сприяти, по-перше, посиленню перспективної орієнтації бюджетного процесу (на засадах акцентування цільової спрямованості видатків бюджету), по-друге, зростанню фіскальної дисципліни у поєднанні із розширенням можливостей для покращення підприємницького клімату через, наприклад, часткове дерегулювання та податкове стимулювання окремих видів господарської діяльності (на основі

підвищення обґрунтованості ідентифікації релевантних джерел податкових надходжень), по-третє, збільшенню усталеності розвитку та нарощенню здатності економічної системи щодо протидії кризовим явищам у фінансовому та інших секторах суспільства (в контексті обов'язкового дотримання фінансових вимог та нормативів), по-четверте, посиленню інтегрованості, системності та комплексності при розробці та реалізації планів та програм у різних сферах (соціальной, фінансовій, промисловій, інфраструктурній та ін.) та аспектах (національному, регіональному) розвитку держави.

Положення 8. Виокремлення детермінант формування та розширення фіскального простору місцевого самоврядування для подальшого визначення пріоритетів децентралізації, орієнтованої на зміцнення фінансової бази самоврядування, має здійснюватися на основі застосування селективного ситуаційного підходу, що враховувати диференційований характер вимог щодо реального наповнення фінансової самостійності та автономії носіїв волі територіальної громади на місцевому рівні. Такого роду диференціація передбачає використання різних підходів щодо ідентифікації актуальної проблематики розширення фіскального простору з огляду на релевантність для певної території таких вимог:

- нарощування фінансової бази самоврядування (детермінантами даного процесу виступають структура господарського комплексу економічної системи території, ємність джерел фіскальних надходжень; наявність можливостей додаткових позаподаткових надходжень – грантів, позик та ін.);

- реалізація програм і проектів соціально-економічного розвитку території (параметри виконання відповідних інвестиційних проектів економічного та інфраструктурного розвитку території; якість функціонування інститутів державного управління, ринкової самоорганізації та громадського контролю; стадія циклу розвитку певної економічної системи);

- створення та використання можливостей щодо залучення додаткових обсягів фінансування бюджету через здійснення конкретних заходів із цільової мобілізації ресурсів та підвищення бюджетної ємності (параметри бюджетного

плану; характеристики адміністративних режимів та інституціонального забезпечення бюджетного процесу – в аспекті формування доходів; наявність чітко і однозначно встановлених фінансових вимог та критеріїв формування бюджетного плану);

- отримання очікуваних результатів реалізації цілеспрямованої політики активізації процесів мобілізації фінансових ресурсів (рівень організації бюджетного процесу, ефективність його організаційно-економічного та інституціонального забезпечення, а також адміністративних режимів розробки та реалізації мобілізаційної фіскальної політики; цілісність та системність дій з реформування різних аспектів управління розвитком відповідної економічної системи).

В контексті здійснення в Україні заходів із децентралізації бюджетної системи держави та активізації процесів розбудови на місцевому рівні фінансового забезпечення територіального розвитку перспективною слід вважати орієнтацію на активізації процесів мобілізації фінансових ресурсів, що обумовлюється саме обмеженістю наявного інституціонального забезпечення формування фіскального простору МСВ. З іншого боку, недостатня сформованість та невисока ефективність адміністративних режимів бюджетного процесу на місцевому рівні, а також обмежена бюджетна ємність територій як детермінант фіскального простору місцевого самоврядування визначають в даному контексті доцільність орієнтації на нарощування фінансової бази місцевого самоврядування.

Положення 9. Розробка та реалізація політики розвитку місцевих бюджетів при здійсненні фінансової децентралізації мають обов'язково ґрунтуватися на комплексному підході, що враховує наступне: по-перше, закономірності розкриття взаємозв'язку між ключовими детермінантами даного процесу (див. положення 8), по-друге, взаємозалежність складових фіскального простору, таких як податковий потенціал (узагальнююча характеристика граничних можливостей та спроможності сукупності економічних процесів та господарських відносин щодо генерації фінансових результатів діяльності, які в рамках дії механізму оподаткування являють собою базу для формування

податкових надходжень до державного та місцевого бюджету), бюджетний потенціал (відображення здатності місцевого самоврядування щодо залучення в додаткових (неподаткових) джерел фінансування заходів щодо вирішення завдань та досягнення цілей регіонального розвитку), бюджетна ємність (узагальнююча системна характеристика структурної побудови фіскального простору МСВ, яка відбиває ступень збалансованості та відповідності основних складових через визначення спроможності місцевого бюджету щодо здійснення додаткових видатків); по-третє, інституціональну включеність місцевого самоврядування до загального контуру управління державним фінансами через встановлення використовуваних механізмів взаємодії бюджетів різних рівнів.

Положення 10. Довгостроковий характер дій місцевого самоврядування відносно розвитку місцевих бюджетів, що може визначатися навіть перманентним характером (при цьому слід враховувати, що часові рамки такого розширення виходять далеко за межі термінів реалізації заходів із фінансової децентралізації), обумовлює доцільність та необхідність відповідного збільшення горизонту планового процесу у цій сфері через впровадження в практику управління місцевими фінансами механізму середньострокового бюджетного планування. Особливість методології розбудови даного механізму полягає у формуванні бюджету як середньострокового (у підході, що запропонований у – на трьохрічний період) фінансового плану, оснований на поділі видатків та відповідних до них джерел фінансового покриття за цільовою ознакою: на поточні цілі (бюджетні витрати, пов'язані із регулярним наданням публічних послуг населенню в рамках виконання органами місцевого самоврядування делегованих або доручених державою функцій, та визначені для компенсації цих витрат бюджетні надходження); на програмні цілі (витрати та джерела покриття довгострокового характеру – на реалізацію цільових програм і проектів територіального розвитку, узгоджені із положеннями стратегії розвитку території). Впровадження методології середньострокового бюджетного планування на субнаціональному (регіональному) та місцевому рівнях означає зміну ідеології укладання та трансформацію змістовного наповнення

бюджетного процесу, що здійснюється органами місцевого самоврядування: від простого збалансування доходів і витрат планового періоду (в короткостроковій перспективі) до реалізації стратегічного підходу, цілком узгодженого із концептом фіскального простору.

Положення 11. Реалізація гарантій самостійності органів місцевого самоврядування у вирішальній мірі залежить від збалансованості розподілу (між державним та місцевими бюджетами) фінансового забезпечення виконання власних та делегованих державою функцій через виокремлення та закріплення на місцевому рівні тих джерел бюджетних надходжень, акумулювання та адміністрування яких, по-перше, залежить (прямо або опосередковано) від дій та заходів, що знаходяться у компетенції місцевої влади та самоврядування, і, по-друге, потенціал зростання яких (внаслідок цілеспрямованого впливу органів місцевого самоврядування в напрямку розширення фіскального простору) дозволяє сформувати належне мотиваційне підґрунтя для активізації такого впливу. Удосконалення механізму формування та виконання доходної частини місцевих бюджетів пропонується здійснювати через реалізацію заходів фінансового (зміни у складі наявних джерел доходної частини місцевих бюджетів або відповідних процедур розрахунку і зарахування) та організаційного (опосередкований вплив на наповнення місцевих бюджетів за доходами через розширення повноважень місцевого самоврядування у сфері визначення надходжень місцевих бюджетів, або через підвищення активності у фінансово-господарській сфері органів влади, або на підтримку високого рівня надійності контролю, обліку та моніторингу за наявними й можливими об'єктами, які генеруватимуть потік фінансових ресурсів до місцевих бюджетів) характеру.

Положення 12. Інституціональне реформування системи місцевих податків і зборів в умовах фінансової децентралізації пропонується розглядати в контексті розбудови моделі місцевого оподаткування, в межах якої до повноважень місцевого самоврядування буде нормативно віднесено права запровадження певного переліку місцевих податків і зборів, а також встановлення ставок оподаткування відповідно до закріплених податковим законодавством граничних

меж. Необхідною передумовою для об'єктивізації виконання такого роду повноважень є нормативне (на національному рівні) упорядкування вимог до цих податків і зборів, а також формалізація для них процедур запровадження та адміністрування. Отже, зазначені місцеві податки та збори не повинні дублювати загальнодержавні податки, мають вводитися в дію через певний час (необхідний для адаптації до них потенційних платників) після прийняття такого рішення, відповідати додатковому обсягу послуг членам територіальної громади, що надаються органами місцевого самоврядування та ін. Крім того, доцільно передбачити також норму, згідно з якою органи місцевого самоврядування матимуть право запроваджувати власні податки і збори тільки після всіх встановлення обов'язкових податків і зборів, за наявності об'єктів оподаткування або умов, з якими пов'язане оновлення системи податків та зборів. При цьому нормативно встановлений перелік повинен містити найбільш ефективні (з точки зору адміністрування) податки та збори, механізм акумулювання платежів за якими має забезпечувати виконання принципу економічної ефективності (надходження від податку мусять перевищувати витрати на його стягнення). Реалізація такого підходу до інституціонального реформування системи місцевих податків і зборів сприятиме підвищенню гнучкості використання фіскальних інструментів органами місцевого самоврядування відповідно до темпів економічного зростання країни, а також тенденцій розвитку ділової активності, локалізованої в межах даної території.

Положення 13. Упорядкування органами місцевого самоврядування норм і правил здійснення економічної активності в межах певної території, а також фіскальних аспектів регулювання територіально локалізованих економічних процесів і господарських відносин обов'язково повинно узгоджуватися із соціальними, екологічними, інфраструктурними та іншими аспектами забезпечення життєдіяльності та розвитку територіальної громади. В цьому контексті структурна побудова та фіскальне наповнення системи місцевих податків та зборів має враховувати економічні та інші параметри ресурсів території, які залучаються агентами до господарського обороту та результати

використання яких являють собою базу для стягнення податків та виплати зборів. Особливе місце в фіскальному упорядкуванні операцій із експлуатації ресурсною базою території має належати регулюванню сфери використання обмеженого обсягу ресурсів загального користування (водні, повітряні, екологічні, частково – житлово-комунальні та інфраструктурні, і т. ін.), відносно до яких майже не встановлено титулів власності та вартісних параметрів доступу. В даному випадку фіскальне регулювання (реалізацію якого пропонується здійснювати через започаткування відповідних місцевих зборів, а також штрафних санкцій за порушення встановлених територіальною громадою вимог) операцій з експлуатації ресурсів загального користування має ґрунтуватися на цільових орієнтирах збереження таких ресурсів як, по-перше, майже обов’язкової вимоги щодо якісного виконання органами місцевого самоврядування функцій із надання публічних послуг, і, по-друге, як вимоги щодо ресурсного забезпечення решти господарських процесів, що, в свою чергу, мають визначальне значення для розширення фіскального простору.

Положення 14. Здійснення реформ, спрямованих на децентралізацію бюджетної системи держави та посилення змістовного наповнення реальної автономізації місцевого самоврядування, передбачає розширення використання в бюджетному процесі інструментарію програмно-цільового підходу. Ключовими перевагами використання такого підходу в бюджетній сфері є такі: концентрація на результатах використання бюджетних коштів, прозорість та транспарентність бюджетного процесу, здатність щодо плідної інтеграції просторових та часових аспектів розгортання соціально-економічних явищ і процесів, підвищення управлінської відповідальності виконавців при розширенні можливостей для децентралізації управління та делегування повноважень, посилення здатності щодо гнучкого реагування на зміни умов виконання бюджету на основі цілеспрямованого розширення фіскального простору. В контексті формування місцевих бюджетів використання програмно-цільового підходу обов’язково має враховувати суперечливий та розмаїтий склад пріоритетів діяльності місцевого самоврядування, необхідність оперативного

реагування місцевої влади на проблемні ситуації (що може призводити до підвищення ризиків непродуктивного використання бюджетних коштів), а також нагальність потреб у розширенні фіскального простору. Для урахування зазначених вимог та особливості формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації державних фінансів пропонується підхід щодо послідовності розробки та виконання цільових проектів і програм територіального розвитку, який базується на інтеграції положень програмно-цільового підходу (реалізація яких здійснюється на основі застосування інструментарію методу аналізу ієрархій та аналітичної процедури структурування пріоритетів) та концепції розширення фіскального простору.

Положення 15. Впровадження нових форм міжбюджетних трансфертів (освітньої, медичної субвенцій та ін.) має сприяти формуванню прозорих процедур надання фінансових ресурсів для виконання делегованих органам МСВ повноважень. Розширення використання в Україні цільових форм міжбюджетних трансфертів (галузевих субвенцій місцевим бюджетам) встановлює особливі вимоги щодо їх реалізації, що насамперед стосується таких характеристик: чіткість умов формування обсягу вертикальних цільових трансфертів; а також прозорість процедур розподілу, що передбачає зрозумілу й обґрунтовану систему норм і нормативів реалізації кожного виду суспільних послуг їх одержувачами. Виокремлення критеріїв надання умовних трансфертів, таких як критеріальна й результативна обумовленість, співфінансування та ін., допомагає підготувати широкий набір інструментів міжбюджетних відносин, системно узгодити їхні недоліки та переваги при реформуванні системи публічних фінансів, реалізації галузевих реформ.

Положення 16. Повноцінне та ефективне виконання функцій органами місцевої влади щодо створення належних умов для соціально-економічного зростання держави потребують визначення стабільних і реальних джерел формування власних доходів місцевих бюджетів, сформованих не тільки з традиційних податкових надходжень та міжбюджетних трансфертів, але й з альтернативних джерел наповнення доходної частини місцевих бюджетів, таких

як випуск муніципальних облігацій, банківського кредитування, муніципальних запозичень на зразок проектних позик та ін. При цьому слід відзначити, що повноцінне реформування системи місцевих запозичень неможливе без трансформації інституціональних засад акумулювання складових власної дохідної бази місцевого самоврядування (зокрема – податкової), оскільки саме податкові надходження є основним джерелом погашення заборгованості за позиною.

Елемент планування діяльності відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності та результативності управління місцевим боргом. Точність використаних результатів прогнозування, обґрунтованість планових показників, застосування ситуаційного підходу дають змогу уникати в майбутніх бюджетних періодах перевищення лімітів боргу та забезпечувати економічний розвиток регіону, не обтяжуючи надмірно місцевий бюджет його фінансуванням. Крім того, подальший розвиток системи місцевих запозичень потребує комплексного вирішення проблем подолання складності визначення фінансового стану органів самоврядування (зумовлених вадами чинної системи звітності та формування облікових показників), а також відсутності середньострокової орієнтації в бюджетному плануванні, що перешкоджає аналізу ефективності видатків, а отже, знижує ефект від запозичень, спрямованих на реалізацію інвестиційних проектів.

Положення 17. Удосконалення методичного та інструментального забезпечення бюджетного процесу на місцевому рівні у умовах фінансової децентралізації передбачає не тільки збільшення фінансового забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування, але й збільшення ефективності та результативності виконання цими органами делегованих державою функцій та вирішення місцевих питань. Підвищення відповідальності місцевої влади та МСВ, а також забезпечення обґрунтованості та цільової орієнтації при використанні отриманих при розширенні фіскального простору додаткових надходжень до місцевого бюджету пропонується здійснювати через контроль та моніторинг задоволення комплексу вимог щодо виконання стандартів якості відповідних публічних послуг.

Положення 18. Обов'язковою передумовою для оптимізації процесу формування місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації є необхідність дотримання широкого кола вимог та обмежень щодо збереження стійкості фінансового стану держави та її територій. Крім того, розширення фіскального простору може супроводжуватися також зростанням потенційної небезпеки збільшення фінансових ризиків, джерела виникнення яких пов'язані із перерозподілом владних повноважень, а також із негативним впливом на територіальний розвиток загроз ендогенного й екзогенного походження, дія яких посилюється через збереження моделі екстенсивного типу формування державного бюджету. Виявлення даного роду загроз додатково посилюється через такі кризові прояви: поглиблення диференціації територій за ознаками темпів соціально-економічного розвитку; посилення тенденцій до формування замкненого регіонального економічного простору та монополізації регіональних ринків; послаблення внутрішніх коопераційних зв'язків і міжрегіонального економічного співробітництва; порушення консолідації економічного простору країни. Наслідками прояву цих тенденцій є зростання ризиків неспроможності більшості громад щодо забезпечення стабільності саморозвитку, залучення інвестиційних ресурсів та ефективного використання наявного фінансового потенціалу для досягнення стабільного, збалансованого соціально-економічного розвитку на місцевому та національному рівнях. Необхідність запобігання негативним проявам такого роду визначає обов'язковість розбудови системи оцінювання фінансових ризиків використання податкових і неподаткових джерел розширення фіскального простору місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 3

ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

3.1. Стан та проблеми наповнення місцевих бюджетів України

Проблема підвищення ефективності забезпечення місцевих бюджетів фінансовими ресурсами з метою виконання завдань сталого соціально-економічного розвитку в сучасних умовах постає надто гостро. Саме потужна дохідна база представляє собою основу забезпечення ефективного розвитку будь-якої адміністративно-територіальної одиниці, тому що без наявного достатнього обсягу бюджетних коштів органи місцевого самоврядування не в змозі визначати та розвивати найбільш ефективні та перспективні сфери матеріального та нематеріального виробництва, без чого, відповідно, неможливе отримання суспільних благ належної якості та підвищення добробуту населення громад.

Визначено, що формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах реформи децентралізації відбувається досить нелегко. Так, проблемами, які потребують вирішення на загальнодержавному рівні, стають хронічна недостатність фінансових ресурсів місцевих бюджетів, їх значний ступінь залежності від міжбюджетних трансфертів, нестійкість джерел доходів, вплив політичних факторів, динаміка фінансово-економічних показників державного розвитку тощо. На рівні місцевих бюджетів у сучасних умовах акумулюється переважний обсяг фінансових ресурсів, отже, місцеві бюджети є основною ланкою державної бюджетної системи. Якщо ж розглядати роль місцевих бюджетів, то в світі вона визначається насамперед типом економічної системи та пріоритетами розвитку суспільства. Що ж стосується України, то сьогодні особливого значення набуває спроможне місцеве самоврядування, яке консолідує належний обсяг фінансових ресурсів та забезпечує виконання власних завдань.

Качула С.В., Малоок І.А., Проценко К.В. зазначають, що більшість країн із сильною економікою та розвинутою системою соціального захисту розпочинали свої реформи з проведення бюджетної децентралізації. Пріоритетними напрямами в Україні у цьому контексті є: децентралізація влади, формування більш значних бюджетних ресурсів на місцевому рівні управління, їх використання на рівні громад, зміцнення фінансового потенціалу органів місцевого самоврядування, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідних територіях, надання високоякісних та доступних публічних послуг населенню, узгодження інтересів держави і територіальних громад [192].

З теоретичної точки зору, у процесі фінансової децентралізації передбачається передача відповідальності у сфері планування, управління, а також залучення та розподілу фінансових ресурсів від державних органів влади до місцевих. При цьому державна влада повинна виконувати лише ті завдання, які неможливо виконати більш ефективно на локальному рівні. Децентралізація призначена для створення умов взаємодоповнюючого функціонування державних та місцевих органів влади, що виключає дублювання обов'язків та повноважень [193].

З ухваленням змін до Бюджетного [2] та Податкового кодексів України [193] було визначено принципово нову фінансову організацію функціонування органів місцевої влади шляхом встановлення переліку дохідних джерел, впровадження системи розподілу податків загальнодержавного значення та системи бюджетного вирівнювання. Відбулись значні зміни до підходів у формуванні видаткових повноважень, які делегуються виключно на рівень міста обласного значення, районний рівень та рівень територіальних громад. так, починаючи з 2015 р., місцеві бюджети отримують нові види трансфертів: освітня субвенція, субвенція на підготовку робітничих кадрів та медична субвенція [194].

Згідно з бюджетною класифікацією доходи місцевих бюджетів поділяються на п'ять груп: податкові надходження; неподаткові надходження (доходи від власності та підприємницької діяльності; адміністративні збори та

платежі); доходи від операцій з капіталом (доходи від продажу майна, товарів та землі); цільові фонди; трансферти [195].

Дослідження системи формування доходів місцевих бюджетів до початку реформи місцевого самоврядування та внесення змін до Податкового та Бюджетного кодексів свідчить про відсутність стимулів до нарощення місцевими органами самоврядування власних доходів та високий рівень залежності місцевих бюджетів від фінансової допомоги з центру. Тому зміни, запроваджені з кінця 2014 року були покликані забезпечити зацікавленість влади на місцевому рівні в примноженні дохідної частини місцевих бюджетів та ефективного використання власного фінансового та економічного потенціалів.

Рівень досягнення фінансової децентралізації можна оцінити шляхом аналізу динаміки доходів місцевих бюджетів України, зокрема порівняння частки доходів державного та місцевого бюджетів у ВВП (рис. 3.1).

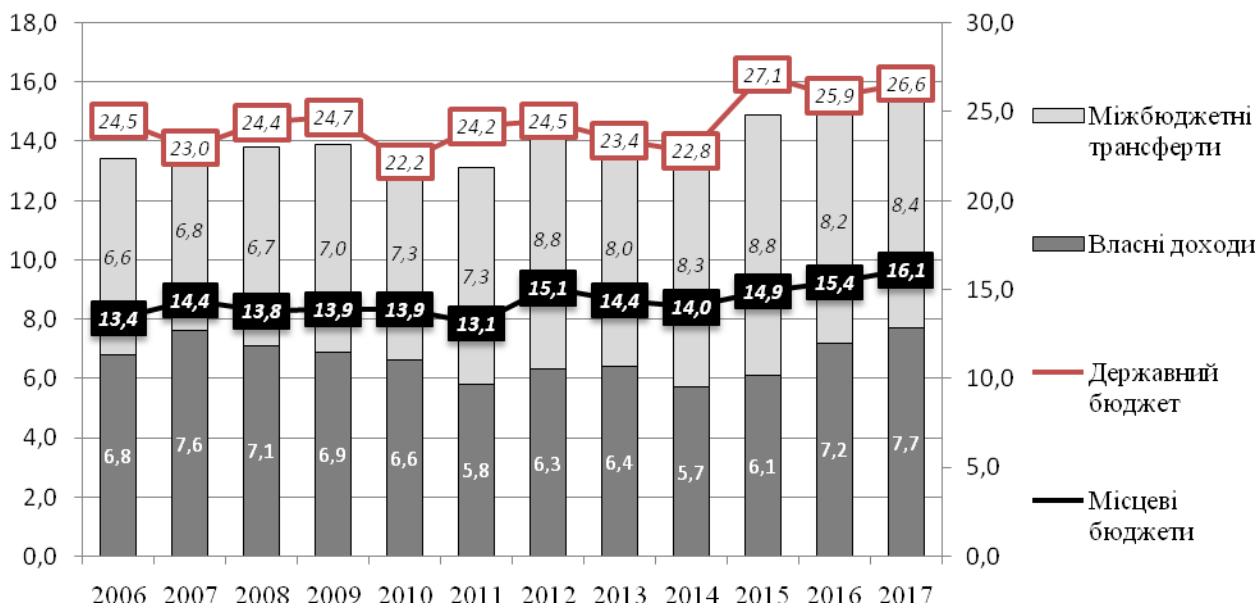

Рис. 3.1. Динаміка питомої ваги доходів бюджету України у 2006-2017 рр., % ВВП

Джерело: побудовано на основі [7].

Аналізуючи дані, наведені на рис. 3.1, можна зазначити: за останнє десятиліття частка доходів місцевих бюджетів у ВВП коливалася в межах 13,1-16,1%. При цьому, з часу реформи бюджетно-податкової системи даний показник повільно зростає, досягши у 2017 році максимуму – 16,1%.

Тенденція зростання доходів місцевих бюджетів як частки ВВП у 2015-2017 рр. зумовлена збільшенням питомої ваги власних доходів місцевих бюджетів у ВВП (з 5,7% у 2014 році до 7,7% у 2017 році). При цьому, високою впродовж останніх п'яти років була частка міжбюджетних трансфертів в складі доходів місцевих бюджетів (8,0-8,8% ВВП). Якщо проаналізувати темпи приросту власних доходів та міжбюджетних трансфертів (рис. 3.2), до реформи спостерігалось швидше зростання надання міжбюджетних трансфертів на локальний рівень, ніж зростали власні доходи місцевих бюджетів. Після реформи, з 2015 року, спостерігається пришвидшення темпів приросту власних доходів до 2016 року та зниження темпів приросту трансфертів (пояснюється відсутністю субвенцій на підготовку робітничих кадрів), що оцінювалося як позитивна динаміка та свідчило про дієвість фінансової децентралізації. З 2017 року показники приросту власних доходів знижуються, а трансфертів зростають.

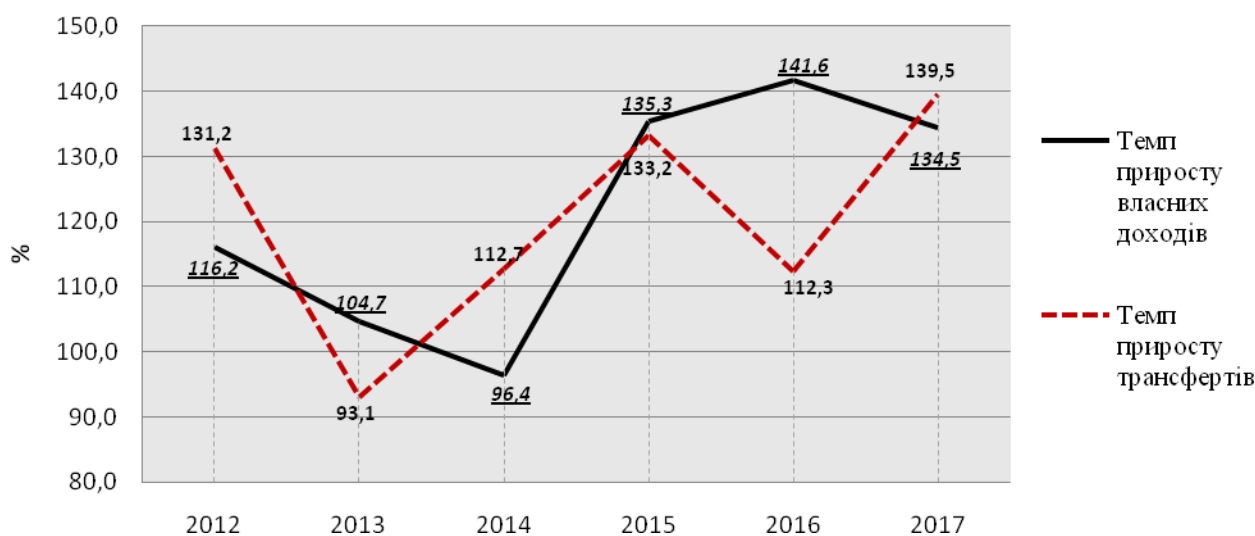

Рис. 3.2. Динаміка приросту власних доходів місцевих бюджетів України у 2012-2017 рр.*

Джерело: побудовано на основі даних [197]

Для порівняння зміни бюджетної спроможності регіонів України та аналізу ефективності використання їх бюджетного потенціалу на рис. 3.3 наведено доходи місцевих бюджетів України в розрізі областей на одну особу в період до та після початку фінансової децентралізації та внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів.

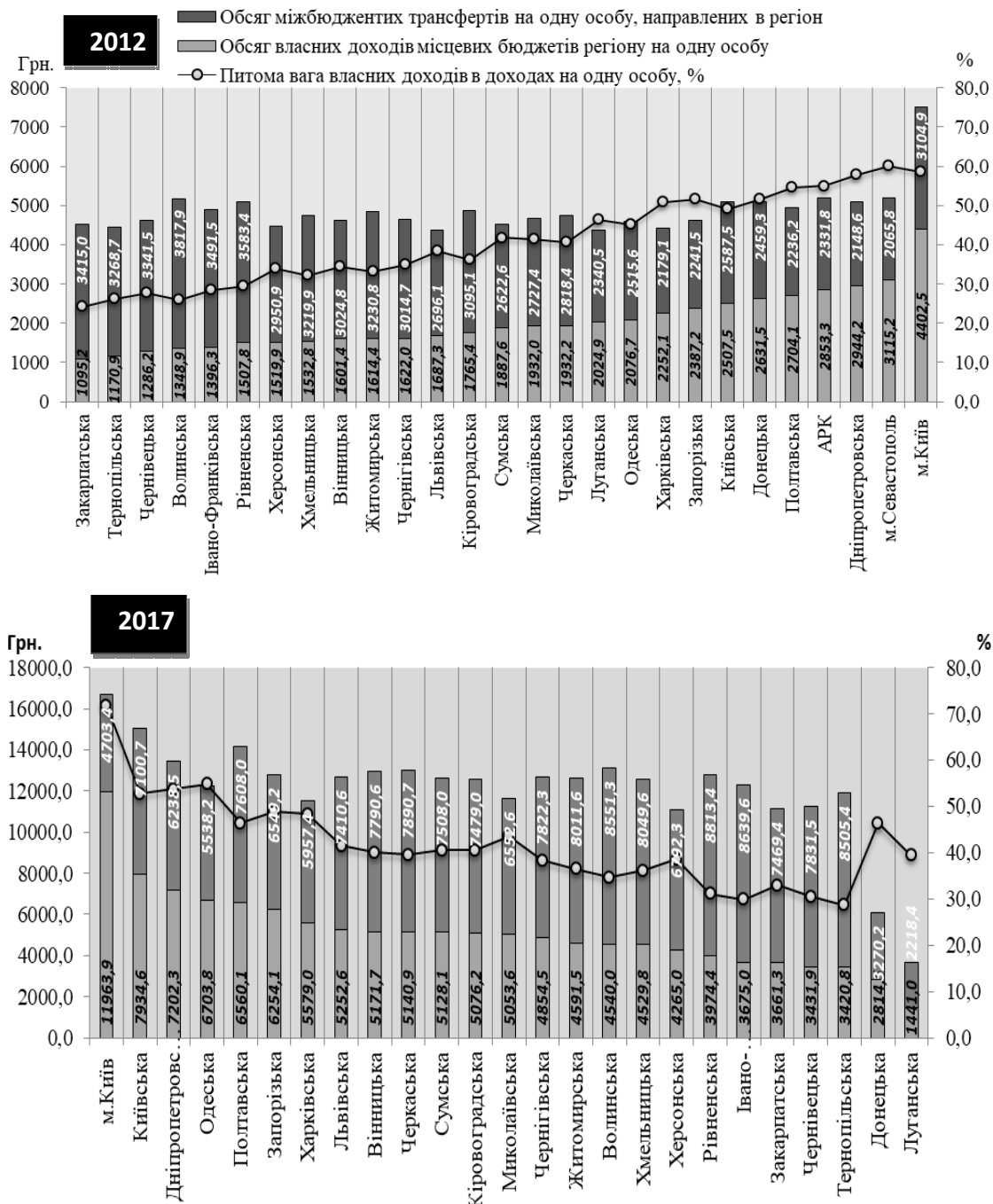

Рис. 3.3. Порівняння доходів місцевих бюджетів України на одну особу в розрізі областей у 2012 та 2017 роках*, грн.

Джерело: побудовано на основі даних [198].

Як бачимо з рис. 3.3, у 2017 році в порівнянні з 2012 роком зріс рівень диференціації областей за показником питомої ваги власних податків в складі доходів місцевих бюджетів на одну особу – з 0,35 у 2012 р. до 0,40 у 2015 р. Крім того, за даний період знизився середній показник питомої ваги власних доходів: якщо у 2012 році він становив 41,2%, то у 2015 році – 38,1%. Такі результати

аналізу свідчать про негативну тенденцію зростання залежності доходів місцевих бюджетів у 2015 році від розподілу фінансових ресурсів з центру.

Слід зауважити, що впродовж аналізованого періоду найвищими показниками власних доходів на одну особу характеризується м. Київ. В 2017 році високими показниками характеризувалися також Київська (7934,6 грн.), Дніпропетровська (7202,3 грн.), Одеська (6703,8 грн.), Полтавська (6560,1 грн.), Запорізька (6254,1 грн.).

Основу власних доходів місцевих бюджетів складають податкові надходження, що видно з рис. 3.4. Якщо звернути увагу на динаміку частки податків у доходах місцевих бюджетів, спостерігається падіння показника у 2015 році та різке зростання у 2017 році до 40,0%. Причиною такого зростання стало скасування субвенції на підготовку робітничих кадрів тазарахуванням до дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад податку з доходів фізичних осіб у розмірі 60% зібраного на території громади платежу у 2016 році та подальше економічне зростання у наступному періоді.

Рис. 3.4. Структура доходів місцевих бюджетів України у 2012-2017 рр.*

Джерело: побудовано на основі даних [197].

Аналіз структури доходів місцевих бюджетів у 2012-2017 рр. дозволяє здійснити такі висновки:

- в результаті реформи бюджетно-податкового законодавства відбулося зниження питомої ваги податку на доходи фізичних осіб у складі доходів місцевих бюджетів з 27,0-28,0% у 2012-2014 рр. (тобто у період до реформ) до 18,6-22,0% у 2015-2017 рр. (період після початку реформування). Причиною змін є перерозподіл надходження податку до бюджетів різних рівнів, передусім, на користь державного бюджету та бюджетів об'єднаних територіальних громад;

- запроваджено акцизний податок з реалізації підакцизних товарів, частка якого в доходах місцевих бюджетів складає 1,2-2,6% у 2015-2017 рр.;

- сформовано новий склад місцевих податків та зборів, що забезпечило зростання показника їх питомої ваги – з 2,42-3,48% у період до реформи до 9,2-11,5% в період після змін;

- зміни відбулися і в структурі міжбюджетних трансфертів, які надходять до місцевих бюджетів. Так, якщо у 2012-2014 рр. співвідношення дотацій та субвенцій становило приблизно 1 : 1, то у 2015 році ситуація суттєво змінилася: співвідношення становить в середньому відповідно 1 : 25. Причиною змін стало введення в дію нової системи міжбюджетного вирівнювання – горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів, та запровадження нових видів субвенцій. Результатом змін є те, що з моменту реформування місцеві бюджети втратили свободу обрання напряму використання міжбюджетних трансфертів, оскільки субвенції, на відміну від дотацій мають цільовий характер. Крім того, органи місцевого самоврядування сьогодні опинилися в умовах, коли ефективне використання економічного потенціалу своєї території є обов'язковою умовою існування адміністративно-територіальної одиниці.

Одним з показників, які показують рівень достатності податкових доходів місцевих бюджетів для забезпечення видаткових повноважень, є коефіцієнт податкової спроможності, який розраховується шляхом відношення видатків місцевих бюджетів до податкових доходів (рис. 3.5).

Оптимальним значенням коефіцієнта податкової спроможності є показник менший 2 [10].

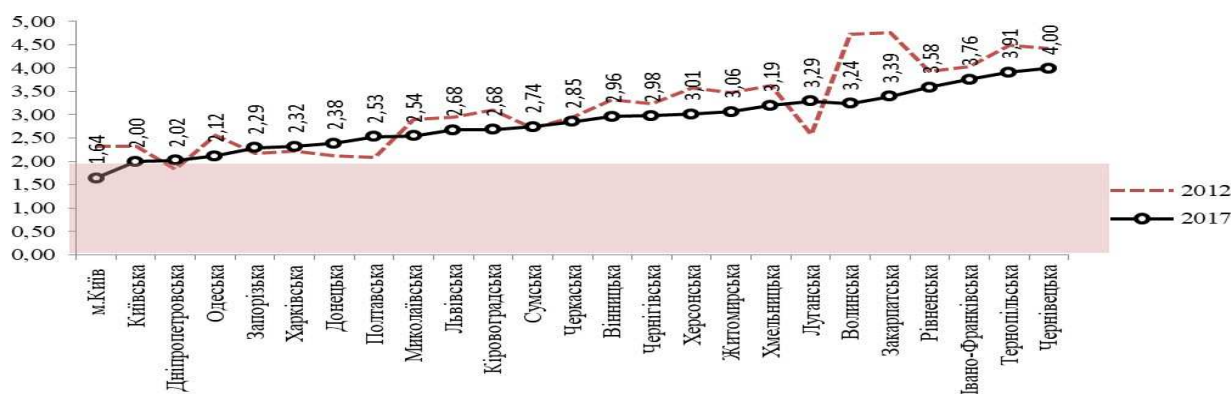

Рис. 3.5. Динаміка коефіцієнта податкової спроможності місцевих бюджетів України у 2012 та 2017 рр. *

Джерело: побудовано на основі даних [198].

З рис. 3.5 стає зрозумілим те, що серед місцевих бюджетів України лише бюджет м. Києва у 2017 році характеризується як податково спроможний, оскільки його значення становить 1,64. У 2012 році такими були бюджет Дніпропетровської області (1,83) та м. Севастополя (1,84).

Слід зауважити, що при порівнянні значень коефіцієнта податкової спроможності в 2012 році та 2017 році бачимо суттєве зниження значень врік після реформи місцевого самоврядування, що означає зростання рівня податкової спроможності місцевих бюджетів. Причиною зростання податкової спроможності місцевих бюджетів після реформи є зростання податкових надходжень до місцевих бюджетів. Проте, поруч зі зростанням податкових надходжень відбулося і зростання видатків місцевих бюджетів. Із рис. 3.6 спостерігається переважання темпів приросту видатків місцевих бюджетів (в середньому темп приросту видатків становить 140,5% при порівнянні 2015 та 2012 років) над приростом податкових надходжень (128,8%).

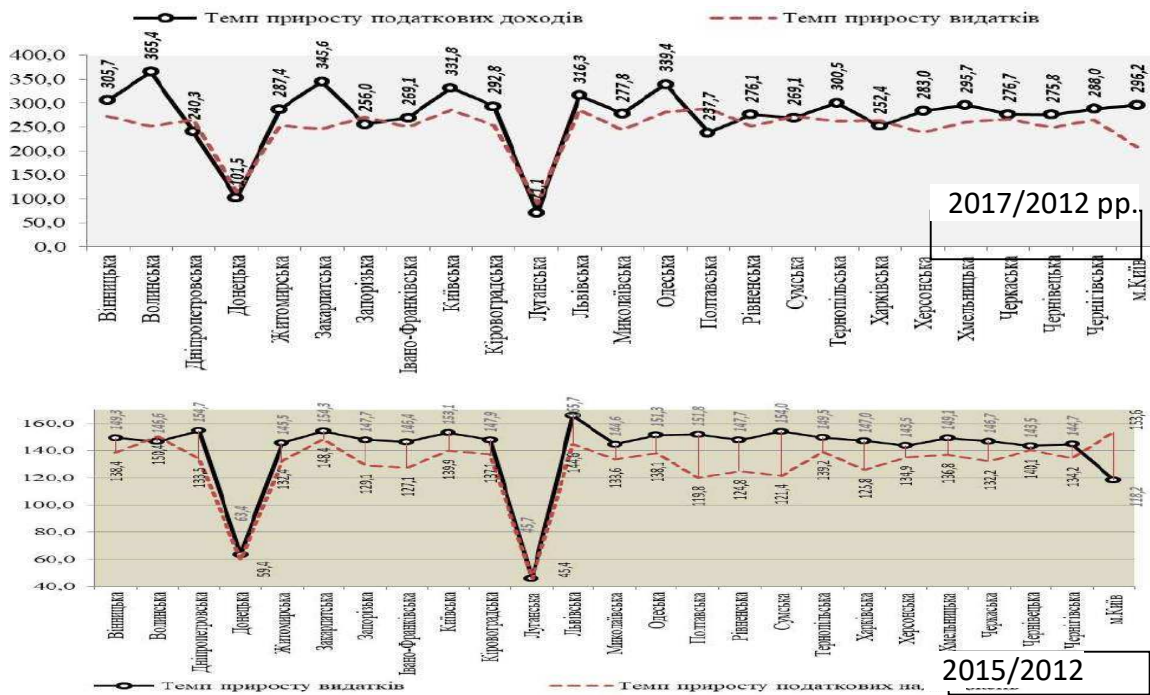

Рис. 3.6. Порівняння темпів приросту податкових надходжень та видатків місцевих бюджетів України 2015 р. до 2012 р. та 2017 до 2012 рр., %

Джерело: побудовано на основі даних [198].

Слід зауважити, що лише по бюджету міста Києва спостерігається переважання темпу приросту податкових доходів (133,6%) над видатками (118,2%), що вплинуло на покращення ситуації з податковою спроможністю бюджету міста у 2015 році при порівнянні з ситуацією 2012 року (рис. 3.5). Разом з тим, ситуація кардинально змінюється при аналізі темпів приросту 2017 до 2012 рр.

Таким чином, реформа місцевого самоврядування та фінансова децентралізація спричинила зміну системи місцевих доходів як зі сторони формування доходів місцевих бюджетів, так і зі сторони видаткової частини. Відтак доцільним є визначення особливостей формування і доходів, і видатків бюджету.

У табл. 3.1 подано динаміку і структуру формування доходів місцевих бюджетів України у 2015-2020 рр. в розрізі загального та спеціального фондів, на рис.3.7 – наочно показано розподіл доходів місцевих бюджетів до загального та спеціального фондів.

Структура доходів місцевих бюджетів України
за період 2015-2020 рр*., млрд. грн.

Показник	Рік					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Податкові надходження, з них:	98,2	146,9	201,0	234,1	275,2	291,9
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	59,2	84,9	117,1	147,1	175,7	193,8
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	2,2	2,5	2,5	4,8	5,3	4,6
Внутрішні податки на товари та послуги	7,7	11,6	13,2	13,8	13,7	13,7
Місцеві податки	27,0	42,3	52,6	60,8	73,3	73,8
Інші податки та збори	2,1	5,6	15,7	5,5	3,8	5,6
Неподаткові надходження, з них:	20,1	21,9	25,9	29,4	25,1	16,9
Доходи від власності та підприємницької діяльності	0,5	1,8	2,3	2,7	2,4	2,1
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	2,8	3,4	3,9	2,1	3,4	3,4
Інші неподаткові надходження	1,5	1,8	2,7	3,2	3,5	3,7
Власні надходження бюджетних установ	15,3	14,9	17,0	21,4	15,8	7,7
Доходи від операцій з капіталом, з них:	1,6	1,4	1,9	2,6	1,3	1,2
Надходження від продажу основного капіталу	0,7	0,5	0,6	0,6	0,5	0,6
Кошти від продажу землі і нематеріальних активів	0,9	0,9	1,3	2,0	0,8	0,6
Цільові фонди	0,4	0,5	0,6	0,7	0,6	0,5
Усього доходів без урахування міжбюджетних трансфертів	120,5	170,7	229,4	263,5	300,3	308,8
Офіційні трансферти від органів державного управління	174,0	195,4	229,5	298,9	260,3	160,2
Усього доходів з урахування міжбюджетних трансфертів	294,5	366,1	458,9	562,4	560,6	469,0

Джерело: складено авторкою на основі даних: [198].

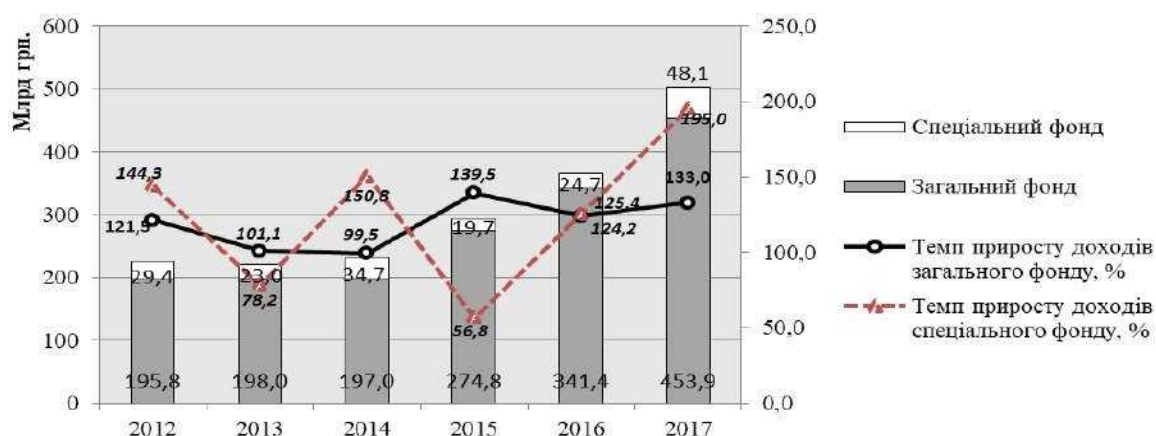

Рис. 3.7. Динаміка розподілу доходів місцевих бюджетів України до загального та спеціального фондів*

Джерело: побудовано на основі даних [198].

Як видно з рис. 3.7, впродовж 2012-2014 рр. обсяг доходів загального фонду місцевих бюджетів становив 195,8-198,0 млрд грн., обсяг доходів спеціального фонду найбільшим був у 2014 році, дорівнюючи 34,7 млрд грн., що в 5,7 разів менше, ніж доходи загального фонду. З початком фінансової децентралізації, у 2015-2017 рр., обсяг доходів загального фонду зріс: темп приросту у 2015 році по відношенні до 2014 року становить 139,5%, у 2016 році (до 2015 року) – 124,2%, у 2017 – 133,0%. Натомість обсяги доходів спеціального фонду місцевих бюджетів знизився. Так, у 2015 році у порівнянні до попереднього року до спецфонду місцевих бюджетів надійшло лише 56,8% обсягу доходів 2014 року. У 2016 році темп приросту становив 125,4%, у 2017 – 195,0%.

Проведений аналіз формування доходів місцевих бюджетів України у динаміці дозволив виокремити певні тенденції, які зумовлені фінансовою децентралізацією. Зростання доходів місцевих бюджетів до 2018 року (294,5 млрд грн у 2015 р. та 562,4 млрд грн у 2018 р.) є наслідком впровадження реформи щодо зміцнення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування.

Тренди останніх років демонструють нарощення обсягів власних надходжень: 263,5 млрд грн у 2018 р., 300,3 млрд грн у 2019 р. та 308,8 млрд грн у 2020 р., що становило відповідно 46,9; 53,6 та 65,8 % від загальної суми доходів місцевих бюджетів. При цьому суми офіційних трансфертів, навпаки, зменшилися, їхні значення були на рівні 160,2 млрд грн у 2020 р., у порівнянні з 298,9 млрд грн у 2018 р. Причиною такого зниження є те, що у 2020 р. з місцевих бюджетів не здійснювалися окремі видатки, пов'язані з реалізацією державних програм соціального захисту, а також зменшено медичну субвенцію, інші субвенції капітальні та додаткові дотації.

Проте слід зауважити, що частка офіційних трансфертів у доходах місцевих бюджетів України хоч і прямує до зменшення, проте залишається досить високою, що не сприяє досягненню ефективності функціонування механізму фінансового забезпечення територій, показником якого є досягнення раціональної збалансованості між власними доходами місцевих бюджетів та

трансфертами з державного бюджету. Досягнення такої збалансованості передбачає забезпечення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування та їх самостійності.

Основною причиною падіння темпу приросту доходів спеціального фонду місцевих бюджетів у 2013 році при порівнянні з 2012 роком стало зниження обсягів наданих з державного бюджету субвенцій; у 2015 році в порівнянні з 2014 роком до рівня 56,8% – втрата вагомих джерел наповнення спецфонду – єдиного та екологічного податків, а також зниження обсягів направлених до місцевих бюджетів субвенцій.

Загалом, якщо звернути увагу на рис. 3.8, видно, що структура доходів спеціального фонду місцевих бюджетів впродовж аналізованого періоду суттєво змінювалася.

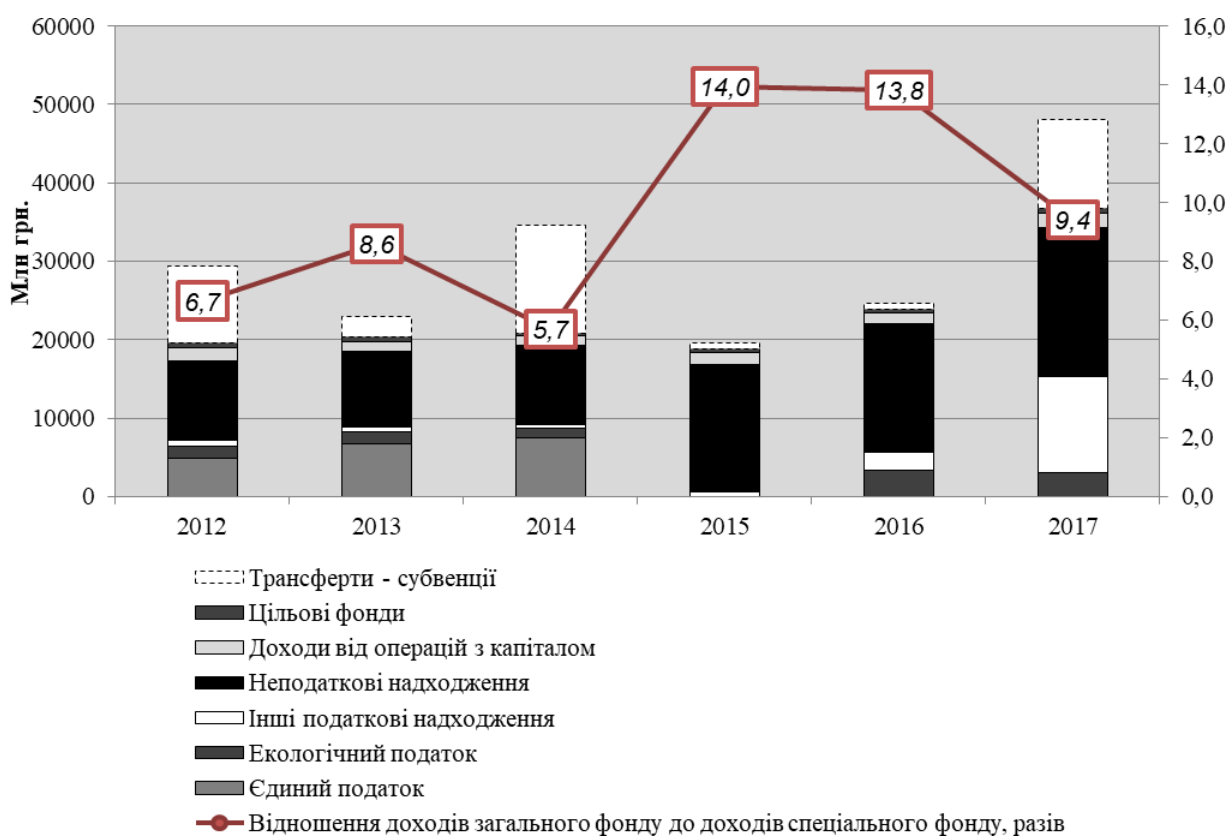

Рис. 3.8. Динаміка та структура надходжень до спеціального фонду місцевих бюджетів України у 2012-2017 рр.*

Джерело: побудовано на основі даних [198].

По-перше, основним податковим надходженням до спеціального фонду місцевих бюджетів впродовж 2012-2014 рр. був єдиний податок (питома вага коливалася в межах 16,4-28,9%, а обсяги надходжень з кожним роком зростали). В 2015 р. цей податковий платіж було зараховано до надходжень загального фонду місцевих бюджетів, що означає втрату вагомого джерела наповнення спецфонду.

По-друге, змінювалася і роль екологічного податку як джерела наповнення місцевих бюджетів. Так, у 2012-2014 рр. податок стабільно наповнював спецфонд приблизно на 1,5 млрд грн., що становило в різні роки 3,5-6,7% обсягу надходжень. Проте, у 2015 році цей податковий платіж було зараховано до загального фонду місцевих бюджетів у визначених обсягах. У 2016 році його знову було зараховано до спеціального фонду. При цьому, внаслідок зміни відсотку зарахування до місцевих бюджетів відповідних рівнів, в 2016 році надійшло 3 368,3 млн грн. податку, що становило 13,7% доходів спецфонду у 2017 році – 2 977,6 млн. грн. (6,2%).

По-третє, зросли надходження неподаткових платежів до спеціального фонду місцевих бюджетів. так, якщо у 2012-2014 рр. ці надходження коливалися в середньому на рівні 10,0 млрд грн., то у 2015-2017 рр. – 16,3 млрд. грн. Практично усі неподаткові надходження впродовж аналізованого періоду – це власні надходження бюджетних установ. Проте, внаслідок зміни складу і структури доходів спеціального фонду місцевих бюджетів, суттєво змінилася питома вага неподаткових надходжень в їх складі: у 2012-2014 рр. вона становила в середньому 35,3% доходів, у 2015-2017 рр. – 74,7%.

По-четверте, великий вплив на обсяги надходжень до спеціального фонду місцевих бюджетів мають надані з державного бюджету міжбюджетні трансферти. Як видно з рис. 3.8, обсяги наданих міжбюджетних трансфертів в різні роки аналізованого періоду значно різняться. Найвищими вони були в період до реформування, зокрема у 2012 та 2014 роках, та у 2017 році. Ситуація кардинально змінилася у 2015-2016 роках. Якщо у 2012-2014 роках трансферти

становили в середньому 28,4% доходів спеціального фонду місцевих бюджетів України, то у наступні роки – 10,2%.

Негативним наслідком фінансової децентралізації для місцевих бюджетів стало зростання диференціації надходжень до загального та спеціального фондів: якщо у попередні роки аналізованого періоду відношення обсягів надходжень до цих фондів не перевищувало 8,6 разу, то у 2015-2017 рр. воно становило майже 14 разів. Це свідчить про соціальну направленість бюджетних ресурсів та відсутність спрямування коштів на економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць нижчих рівнів.

Аналізуючи доходи загального фонду місцевих бюджетів, передусім слід звернути увагу на надходження податку на додану вартість як основного бюджетоутворюючого податку. На рис. 3.9 наведено дані надходження від оподаткування ПДФО на одну особу у 2012 та 2017 рр.

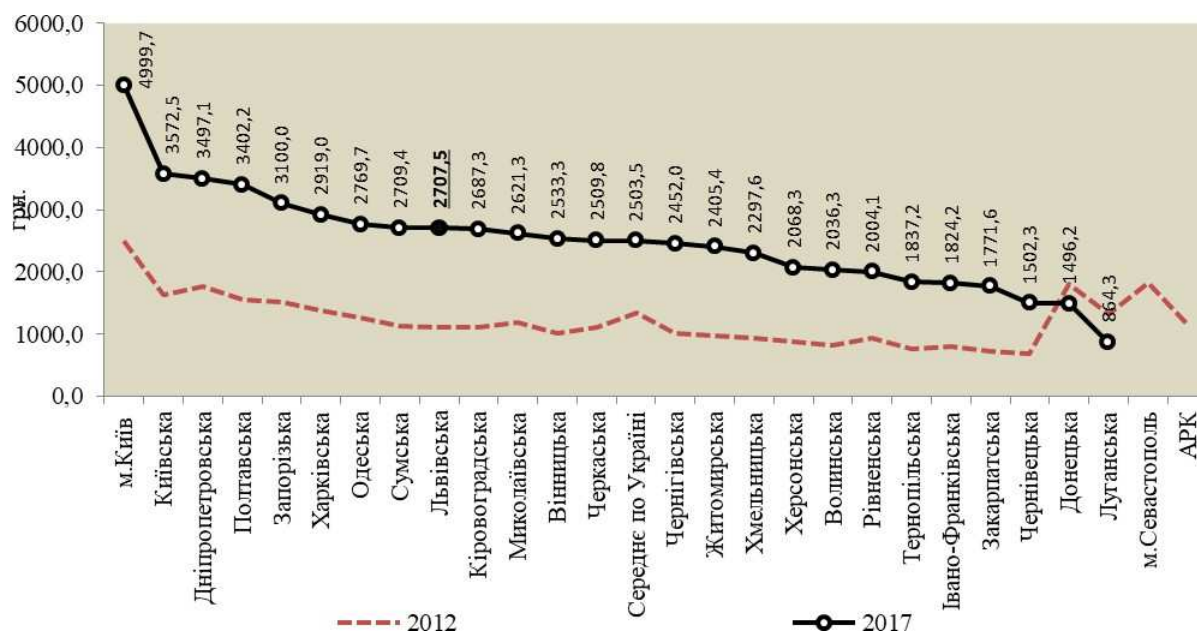

Рис. 3.9. Надходження ПДФО на одну особу до місцевих бюджетів України у 2012 та 2017 рр.

Джерело: побудовано на основі даних [199].

Рівень асиметрії за показником надходжень ПДФО до зведених бюджетів регіонів у 2017 році в порівнянні з 2012 роком зріс, що пов'язано зі зростанням надходжень від оподаткування ПДФО на одну особу в м.Києві (з 2 496,7 грн. до 4 999,7 грн.) та зниженням надходжень у Луганській області (з 1 313,4 грн. до

864,3 грн.), що стало наслідком воєнних дій на Донбасі. При цьому у, значне зниження доходів від ПДФО на особу спостерігається також і по Донецькій області (з 1 802,7 грн. до 1 496,2 грн.). По решті областях України цей показник суттєво не змінився (темп приросту в середньому при порівнянні 2017 року з 2012 роком становив 186,9%).

Відтак підтверджується, що в результаті реформи системи місцевого самоврядування та фінансової децентралізації розподіл надходжень ПДФО відбувся не на користь місцевих бюджетів.

Окремо слід дослідити питання складу та структури місцевих податків та зборів, а також їх ролі в наповненні місцевих бюджетів, яка суттєво змінилася з внесенням змін до бюджетно-податкового законодавства (рис. 3.10, 3.11).

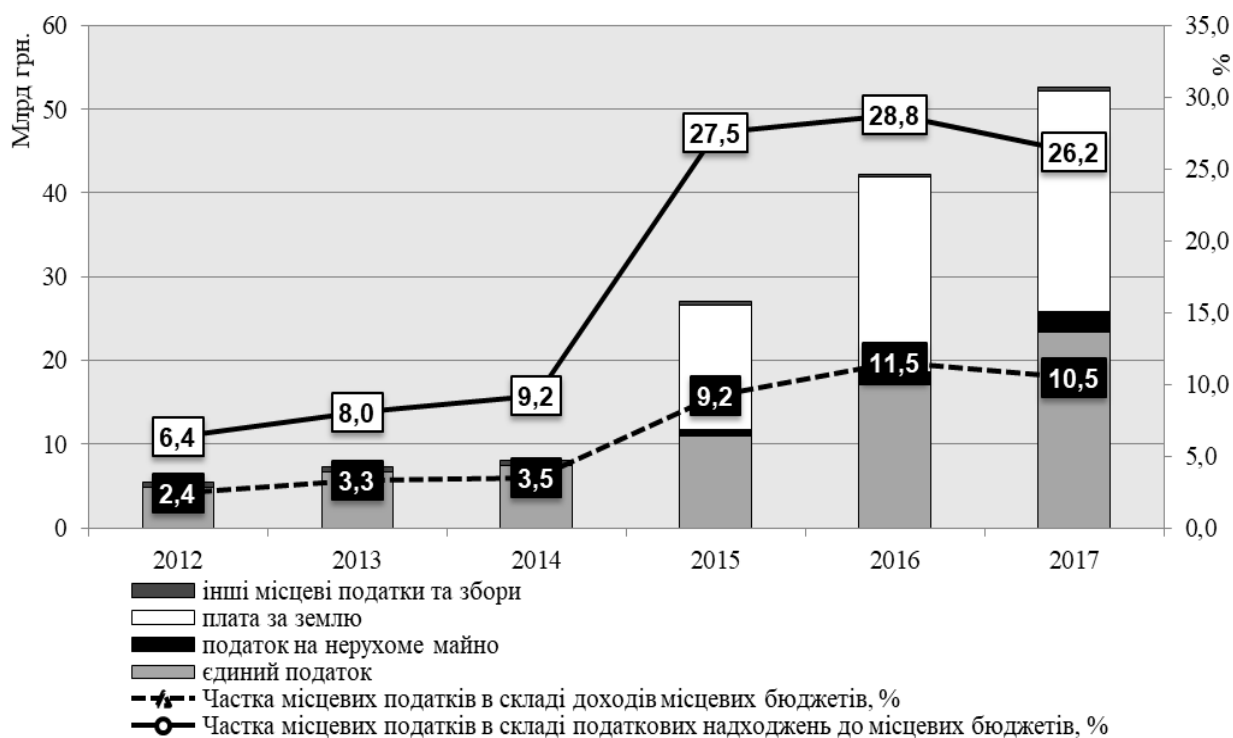

Рис. 3.10. Динаміка надходжень місцевих податків та зборів до місцевих бюджетів України у 2012-2017 рр.

Джерело: побудовано на основі даних [198].

Передусім зросла частка місцевих податків та зборів в складі податкових доходів місцевих бюджетів. Якщо у 2012-2014 рр. цей показник, хоча і поступово зростав, проте становив 6,4-9,2%, то у 2015-2017 рр. він дорівнює середньому 27,5%.

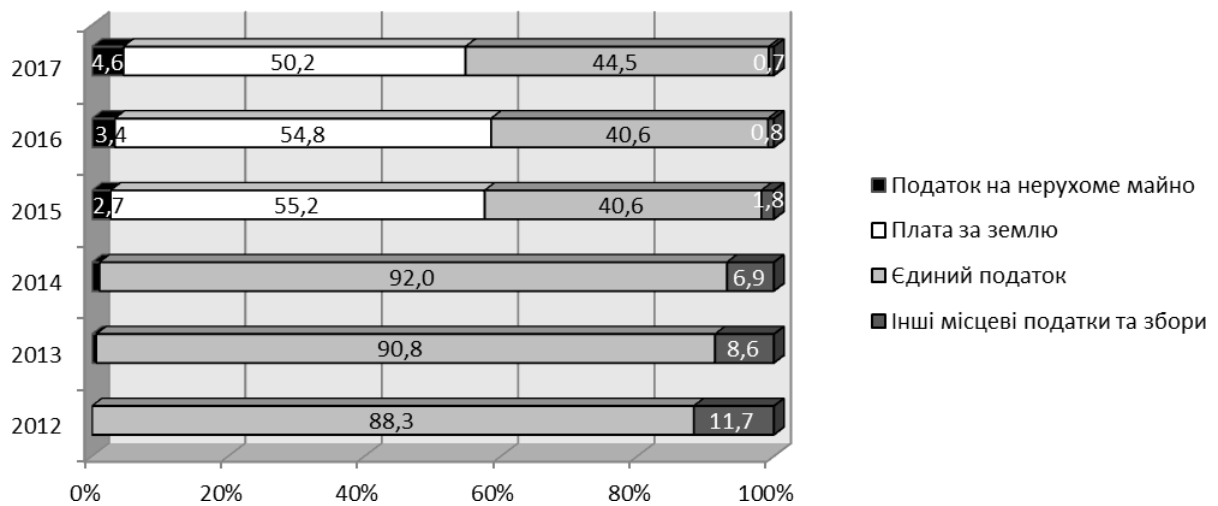

Рис. 3.11. Структура надходжень місцевих податків та зборів у 2012-2017 рр., %

Джерело: побудовано на основі даних [198].

Причиною зростання питомої ваги місцевих податків та зборів в складі податкових надходжень до місцевих бюджетів України є зарахування до місцевих податків плати за землю, яка з 2015 року стала основним податковим доходом в складі місцевих податків та зборів. Її частка коливається в середньому в межах 55,0%, а надходження у 2015 році становили 14,8 млрд. грн., у 2016 році - 23,3 млрд. грн., у 2017 – 26,4 млрд. грн.

Зростання обсягів надходжень спостерігається і за доходами від справляння єдиного податку: якщо у 2012 році цей показник становив 4,8 млрд. грн., то у 2016 році – 17,2 млрд. грн., у 2017 – 23,4 млрд. грн., тобто темп приросту дорівнює 356,5%.

Відтак, основну роль в складі місцевих податків та зборів в результаті реформування бюджетно-податкової системи займають податки на майно (включають плату за землю (50,2%), податок на нерухоме майно (4,6%), відмінне від земельної ділянки, та транспортний податок) та єдиний податок (44,5%).

Останнім напрямом дослідження є визначення місця та ролі міжбюджетних трансфертів в складі доходів місцевих бюджетів. це питання заслуговує особливої уваги, оскільки дозволяє визначити основні вектори розвитку адміністративно-територіальних утворень, на які спрямовується державна підтримка. З рис. 3.12 видно, що з реформуванням податкової системи

змін зазнала і система міжбюджетного вирівнювання. Так, передовсім змінилася структура трансфертів, які надходять до місцевих бюджетів з державного, про що вже згадувалося, і що помітно з рис. 3.12.

Ріст обсягів міжбюджетних трансфертів з 2012 року до 2017 року становить 2,2 раза. Відтак відбулася і зміна надходжень трансфертів з державного бюджету на одну особу. Порівняння цих показників у 2012 та 2017 роках показано на рис. 3.13.

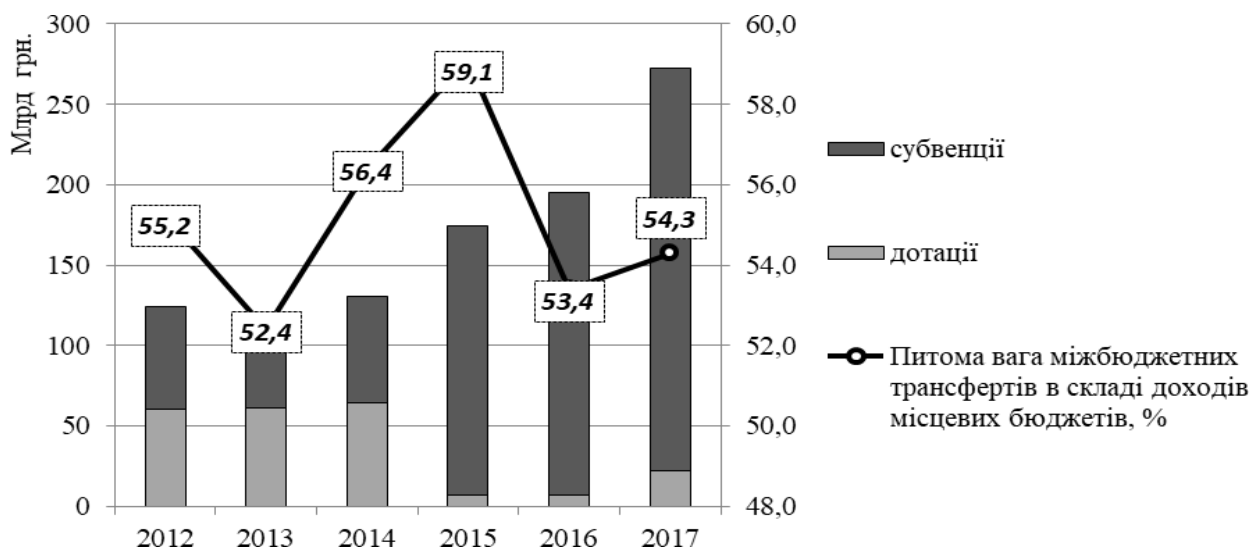

Рис. 3.12. Динаміка міжбюджетних трансфертів до місцевих бюджетів у 2012-2017 рр.*

Джерело: побудовано на основі даних [198].

Як видно, рівень надходжень міжбюджетних трансфертів на одну особу суттєво зріс у всіх регіонах окрім Луганської (відношення надходження трансфертів 2017 року до 2012 року становить 62,8%) та Донецької областей (89,9%), чому є логічне пояснення – воєнні дії на Донбасі та захоплення частини зазначених областей. В середньому по Україні темп приросту становить 221,3%: якщо у 2012 році на одну особу надходило 2 727,4 грн. трансфертів, то у 2017 році – 7806,1 грн.

Найвищими показниками надходжень трансфертів з державного бюджету характеризується Рівненська (8877,5 грн.), Івано-Франківська (8638,4 грн.), Волинська (8571,1 грн.) та Тернопільська (8338,5 грн.), тобто області, які показують низькі показники економічного росту.

Натомість найнижчими трансфертами на особу, окрім Луганської та Донецької областей, характеризуються м. Київ (4889,7 грн.), Харківська (5668,3 грн.) та Одеська (5534,0 грн.) області – економічно розвинені адміністративно-територіальні утворення.

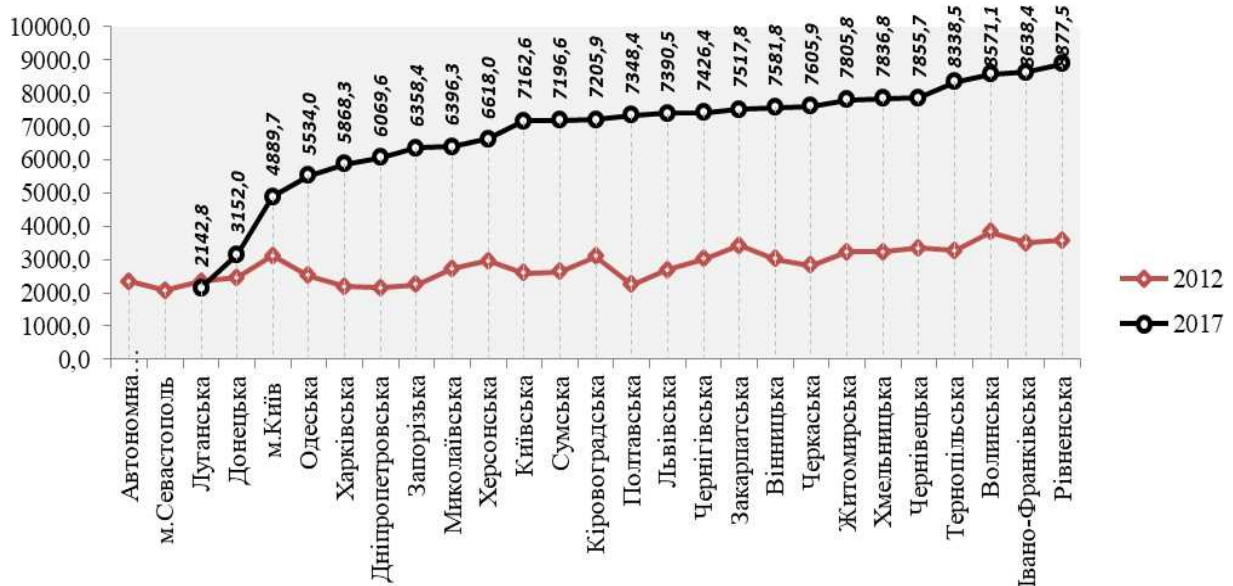

Рис. 3.13. Порівняння надходжень офіційних трансфертів з державного бюджету до місцевих бюджетів на одну особу в розрізі регіонів України у 2012 та 2017 рр., грн.

Джерело: побудовано на основі даних [198].

Як уже зазначалося, змінилася і структура міжбюджетних трансфертів. На рис. 3.14 та у табл. 3.2 показано структуру трансфертів з державного бюджету до місцевих бюджетів у 2012 та 2017 роках.

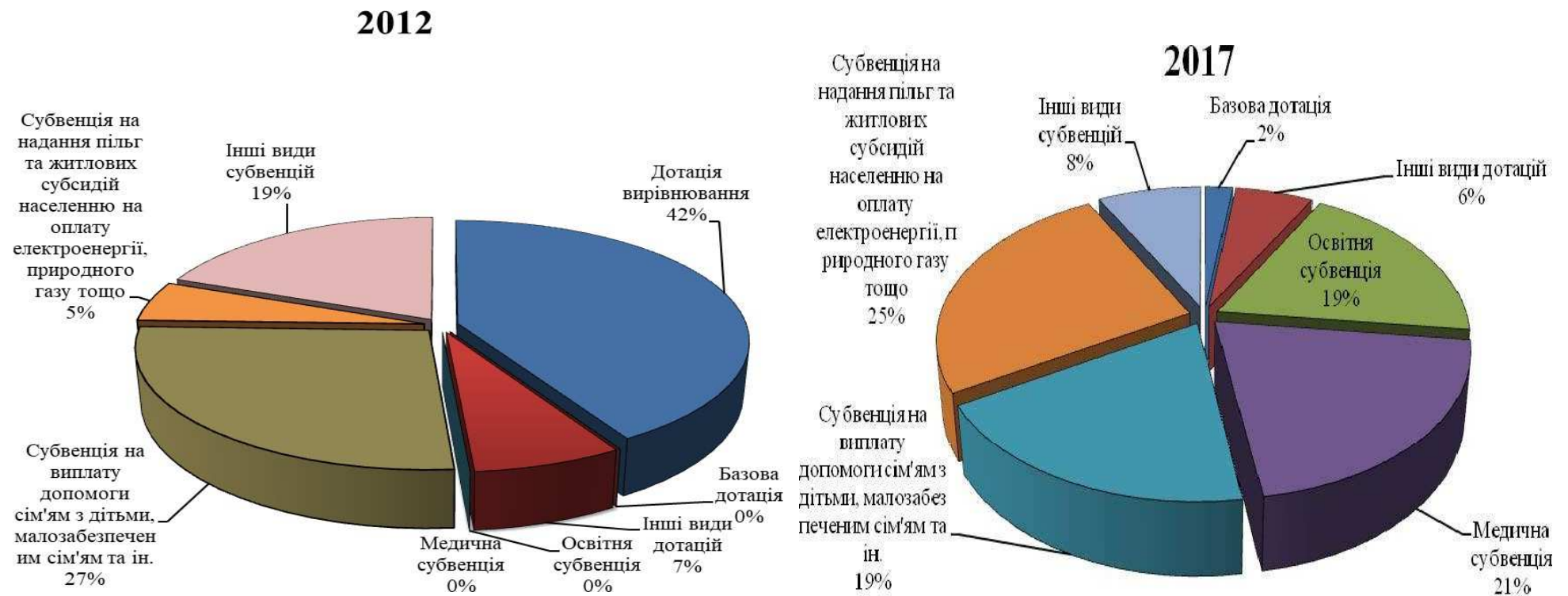

Рис. 3.14. Порівняння структури міжбюджетних трансфертів з державного бюджету до місцевих бюджетів у 2012 та 2017 роках*

Джерело: побудовано на основі даних [198].

Якщо у 2012 році дотація вирівнювання сягала 42%, а інші дотації 7% усіх міжбюджетних трансфертів, то у 2017 році базова дотація становила лише 2,1%, інші дотації – 5,1%. Відтак, можна говорити про зменшення можливості самостійного вирішення органами місцевого самоврядування питання спрямування коштів з наданих трансфертів на відповідні напрямки.

Зменшилася і частка субвенції на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, дітьми, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам та тимчасової державної допомоги дітям – 27% у 2012 році та 19% у 2017 році. При цьому, темп приросту субвенції становить 154,8%.

Таблиця 3.2

Динаміка складу та структури міжбюджетних трансфертів з державного бюджету до місцевих бюджетів України у 2012-2017 рр.

(млн. грн.)

Показник	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7
Дотації	60626,3	61220,4	64434,4	7276,9	6836,6	21998,5
Дотація вирівнювання	51649,9	55695,4	60480,8			
Базова дотація				5261,9	4744,2	5815,5
Інші види дотацій	8976,4	5525,0	3953,6	2015,0	2092,4	16183,0
Субвенції	63833,3	54627,9	66166,6	166703,1	188558,7	250604,4
Освітня субвенція				44085,3	44512,5	51487,6
Медична субвенція				46177,0	44433,7	56220,1
Субвенція на виплату допомог сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам та тимчасової державної допомоги дітям	33330,8	39565,2	40837,8	41892,9	47153,8	51591,8
Субвенція на надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату електроенергії,	6718,1	6046,0	6172,8	17892,9	44120,1	69740,5
Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах	2213,2	1766,4	1395,5			

Продовження табл. 3.2

1	2	3	4	5	6	7
Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на погашення заборгованості з різниці в тарифах, яка виникла у зв'язку з невідповідністю фактичної вартості теплової енергії та послуг з централізованого водопостачання та водовідведення тарифам, що затверджувалися та/або погоджувалися органами державної влади чи місцевого самоврядування	14442,7	2052,5	12423,1	4685,1		1798,0
Інші види субвенцій	23784,4	9016,7	19156,0	11969,9	8338,6	89506,9

Джерело: складено на основі даних [198].

Значно зросла питома вага субвенції на надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату електроенергії, природного газу, послуг тепло, водопостачання і водовідведення, квартирної плати (утримання будинків і споруд та прибудинкових територій), вивезення побутового сміття та рідких нечистот: якщо у 2012 році вона сягала 5% і становила 6 718,1 млн. грн., то у 2017 році – 26% і дорівнює 69740,5 млн. грн. (зростання у 10 разів), що пов'язано з підняттям тарифів на комунальні послуги та оновлення системи субсидування населення.

У 2012 році окрім зазначених вище інші субвенції становили 19% трансфертів. В 2016-2017 рр. сформовані внаслідок реформування 2014 року освітня та медична субвенції становили відповідно по 23%, тобто складали практично половину всіх трансфертів, які надавалися з державного бюджету до місцевих бюджетів. Освітня субвенція склала 51487,6 млн. грн., медична – 56220,1 млн. грн. Інші види субвенцій – 4%.

Слід зауважити, що темп приросту субвенцій у 2017 році в порівнянні з 2012 роком становив 392,6%: у 2012 році обсяг наданих субсидій становив 63 833,3 млн. грн., у 2017 – 250604,4 млн. грн. Таке зростання – знову ж результат

оновлення системи міжбюджетного вирівнювання та вибір цільового спрямування державних коштів.

Як висновок, аналізуючи систему доходів місцевих бюджетів у 2012- 2019 роках, слід зауважити наступне: бюджетно-податкова децентралізація сприяла, по-перше, формуванню більш ефективної податкової бази для наповнення місцевих бюджетів (зокрема, через надання акцизного податку з реалізації підакцизних товарів та формування нових місцевих податків), по- друге, введенню в дію нової системи міжбюджетного вирівнювання – горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів, та запровадження нових видів субвенцій, що дозволяє забезпечити більш якісний розподіл фінансового ресурсу. Попри це, ці зміни сприяли зростанню рівня диференціації фінансової спроможності місцевих бюджетів.

3.2. Кількісний вимір структурних змін видатків місцевих бюджетів в Україні

Суспільний добробут визначається у тому числі ступенем задоволення сукупності індивідуальних та колективних потреб мешканців відповідної територіальної громади та країни у цілому. Відповідальність за створення благ і надання послуг, кореспондуючих із такими потребами, раціонально розподіляється між різними ієрархічними рівнями системи публічного управління. Наприклад, базисна за моделлю Маслоу потреба у безпеці, усвідомлення якої відбувається вже на мікрорівні, задовольняється в межах національної економіки і потребує фінансування з державного бюджету, адже репрезентує прагнення всіх мешканців країни. Чимало конкретних запитів громадськості концентруються на мезорівні; вони мають вирішуватися зусиллями територіальної громади, зокрема із застосуванням відповідних фінансових ресурсів місцевого самоврядування.

Видатки місцевих бюджетів здійснюють суттєвий вплив на забезпечення суспільного добробуту територіальних утворень. Переважну частину видатків місцевих бюджетів України складає фінансування витрат на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист. Протягом 2010-2020 років сумарне значення питомої ваги місцевих видатків за цими напрямками має тенденцію до зменшення (починаючи з 2016 року) від 87,84 % у 2010 р. до 53,54 % у 2019 р. (рис. 3.15).

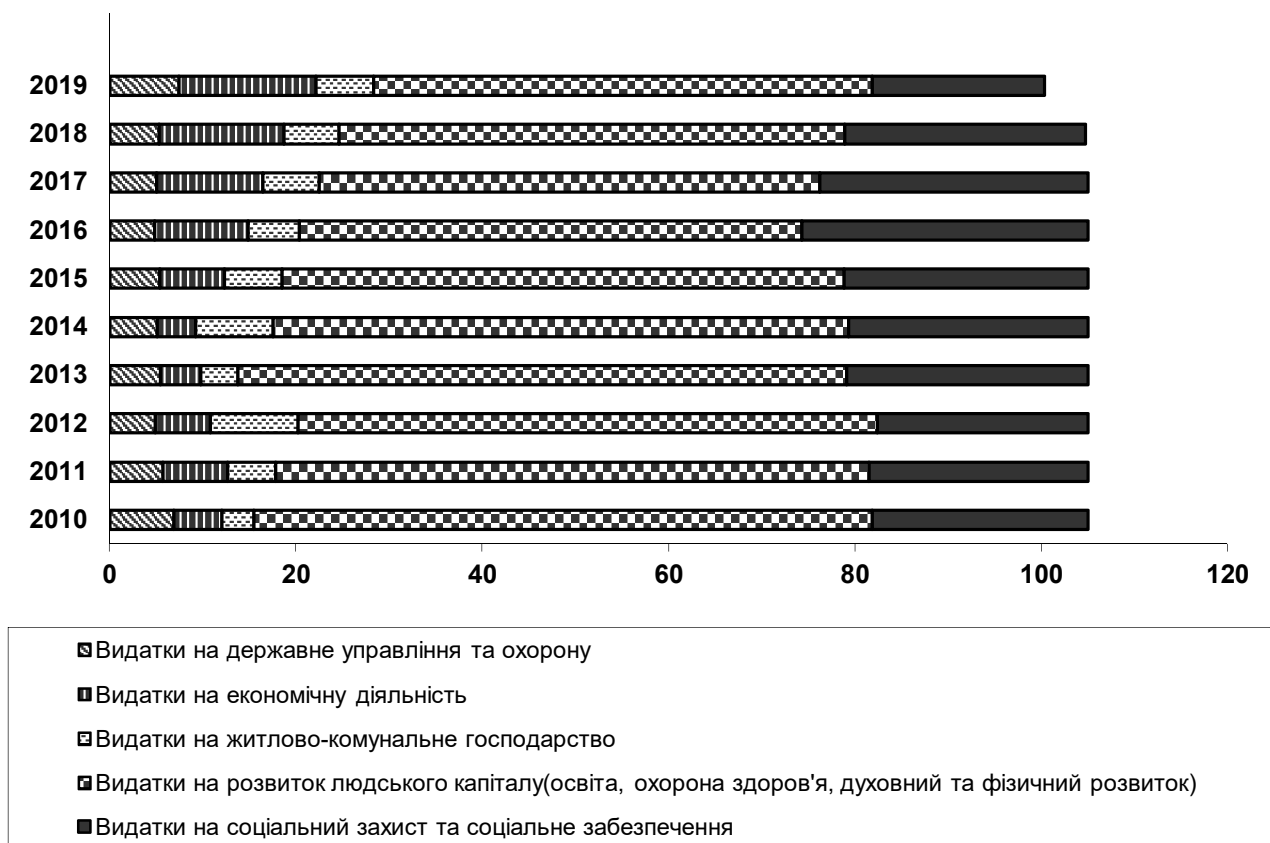

Рис. 3.15 Структура видатків місцевих бюджетів України (на основі функціональної класифікації) за період 2010-2019 рр*.

Джерело: побудовано авторкою на основі даних: [198;199].

Проведений аналіз свідчить, що найбільшу питому вагу мали видатки на розвиток людського капіталу та на соціальний захист і соціальне забезпечення, складаючи разом понад 80,00 % у загальній структурі видаткової частини місцевих бюджетів.

У складі видатків на управління, оборону та громадську безпеку традиційно найвагомим компонентом були витрати на забезпечення загальнодержавних функцій. Їх середнє значення за весь період становило 6,00 %

у структурі видатків, а питома вага у ВВП — 0,83%. Заходи щодо оптимізації послуг публічного адміністрування спричинили градуальне зменшення їх вагового коефіцієнту у загальній структурі з 7,25 % у 2004—2008 роках до 4,96 % у 2014—2018 роках та відповідного зменшення рівня перерозподілу ВВП з 0,92% до 0,74 %. Видатки на оборону, громадський порядок, безпеку та судову владу фінансувалися переважно з державного бюджету та в контексті місцевих бюджетів виявилися статистично незначущими, складаючи в середньому 0,26 % у загальній структурі.

Питома вага видатків на економічну діяльність характеризувалася значною волатильністю. Найвищі її значення характерні для докризового 2007 року — 11,17 %, а також починаючи з 2016 року, коли річний приріст перевищив 3,00 в. п., а показник набув стійкої позитивної динаміки. Найнижчі вагові коефіцієнти дос-ліджуваного індикатора спостерігалися в період Великої Рецесії та в 2014—2015 роки. Середнє значення питомої ваги цієї категорії видатків у загальній структурі в 2004—2018 роках склало близько 8,35 % або 1,17 % ВВП.

Аналогічні тенденції виявилися характерними і для видатків на розвиток інфраструктури та охорону навколишнього середовища. Статистична значущість екологічних видатків місцевих бюджетів виявилася невисокою, оскільки їх середня питома вага у структурі не перевищувала 0,50 %, а у ВВП — 0,07 %. Видатки на житлово-комунальне господарство традиційно характеризувалися значною питомою вагою у структурі, сягнувши максимального значення 10,84 % у 2006 році. Середнє значення показника 6,14 %, що еквівалентно 0,86% ВВП було досягнуто завдяки поступовому зниженню у період 2014—2018 років. Примітним є факт, що індикатор зростав у 2014 році, коли спостерігалось загальне погіршення соціально-економічної ситуації в країні.

Суттєвий вплив на споживчу та інвестиційну поведінку населення традиційно мають видатки на: а) розвиток людського капіталу; б) соціальний захист та соці-альне забезпечення. Призначення цих категорій видатків та їх сукупний ефект кардинально різняться. Перша група здійснюється із метою примноження інтелек-туальних цінностей та охорони здоров'я суспільства, друга — із метою

зниження соціальної напруженості та елімінації ймовірних конфліктів. Продуктивність першої категорії апіорі вища, проте не досягається автоматично, виступаючи наслідком реалізації стратегії, реалізованої органами місцевого самоврядування впродовж тривалого часу.

Середні видатки місцевих бюджетів на освіту — 31,07 % і охорону здоров'я — 26,01 % є зіставними за ваговими коефіцієнтами і загальним трендом. Середня питома вага видатків на освіту у загальній структурі місцевих бюджетів помірно знизилася з 30,47 % у 2004—2008 роках до 29,38 % у 2014—2018 роках, що частково пояснюється провадженням бюджетної децентралізації й освітньої реформи, внаслідок якої оптимізовано вартість та стандартизовано якість надання на- селенню послуг. Найбільшу частку у місцевих бюджетах видатки на освіту становили у 2009—2013 роках — 33,36 % (що відповідало близько 4,82 % ВВП).

Освітня реформа в Україні ознаменувалася формуванням спеціальних округів, створенням опорних шкіл та їх філій, організацією трансферу учнів до шкіл з використанням шкільних автобусів, оптимізацією комплектності класів тощо. Станом на кінець 2018—2019 навчального року в Україні діяло 793 опорні школи та 1284 їх філії, де навчалося 347175 учнів; в об'єднаних територіальних громадах працювало 343 опорні школи і 551 їх філія, що забезпечували навчальний процес для 154548 учнів. Ефективне провадження реформи стало можливим завдяки поліпшенню транспортного сполучення та організації трансферу школярів: загалом 66237 учнів (з них — 31661 у об'єднаних територіальних громадах) підвозилися до опорних шкіл. Однак мала чисельність та низька щільність населення в окремих об'єднаних територіальних громадах, зокрема об'єктивний дефіцит їх учнівського контингенту, перешкоджають планам формування повноцінного освітнього округу з опорною школою та її філіями, спонукає до формування округів, що не співпадають з межами відповідних громад. Подібні проблеми виникають і у разі фінансування місцевим самоврядуванням закладів дошкільної і професійно-технічної освіти [21].

Відбувається поступова передача середніх освітніх закладів з відання районних державних адміністрацій до юрисдикції місцевих самоврядних

органів. За даними щомісячного моніторингу процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування частка загальноосвітніх шкіл, що перебувають в управлінні райдержадміністрацій з січня по червень 2019 року скоротилася на 2,6 відсоткові пункти, склавши 55,5 % від загальної кількості вказаних освітніх установ. Водночас значну частку видатків місцевих бюджетів на освіту становлять кошти, спрямовані не на власне генерування та примноження інтелектуального потенціалу суспільства, а витрати на утримання будівель і споруд, комунальне господарство тощо. Попри їх безумовну значущість, вони не можуть однозначно ідентифікуватися у якості продуктивних, потребують перегляду і оптимізації.

Повноваження органів місцевого самоврядування щодо оплати комунальних платежів освітніх закладів за умов фіскальної децентралізації потребують додаткового інституційного визначення. Наразі з цією метою місцевим бюджетам надаються додаткові цільові дотації, однак уточнення вимагають механізми її розподілу в контексті дотримання стратегічної задачі енергозбереження. Іншим проблемним аспектом є ймовірність порушення фіскальної дисципліни у формі планування місцевих бюджетів із апріорі завищеними доходами, а потім формулюванням місцевим самоврядуванням вимог щодо додаткового бюджетного асигнування.

На національному та первинно-муніципальному рівнях (об'єднана територіальна громада, село, селище, район або місто районного значення) здійснюється не тільки започаткування правових засад та унормування процесів суспільної організації, але й розширене відтворення конкретних практик виконання загальнодержавних функцій, у тому числі – в контексті прямої взаємодії владних та самоврядівних органів із громадянами. Проте слід підкреслити, що загальноновизнаний факт достатньо низького рівня ефективності функціонування системи державного управління та публічного адміністрування в Україні додатково свідчить про недостатню ефективність видатків у цій сфері на всіх рівнях бюджетної системи.

В той же час необхідно також відзначити найбільш гострі проблемні питання, розв'язання яких, з одного боку, утруднюється через нестачу належного обсягу фінансових ресурсів держави, а з іншого – через невідкладну нагальність потребує обов'язкового урахування при здійсненні фінансової децентралізації (зокрема, у напрямку посилення мотиваційного зосередження дій органів місцевої влади та самоврядування в напрямку вирішення такого роду проблем).

Так, частка витрат на охорону навколишнього природного середовища в державному бюджеті протягом досліджуваного періоду поступово скорочувалася (з 1,52% до 0,84%) попри очевидне посилення негативних проявів екодеструктивної діяльності на більшості територій держави, так само як відбувалося і зменшення відносно більш високої питомої ваги зазначених видатків на рівні районів, селищ та сіл, через бюджети яких внаслідок об'єктивної обмеженості доступних доходів неможливим є фінансування у будь-якій мірі масштабних програм природоохоронної спрямованості.

На незадовільно низькому рівні, зважаючи на екстремально високу моральну та фізичну зношеність об'єктів основного капіталу комунальних підприємств житлово-комунального господарства (ЖКГ), залишається також частка відповідних витрат в місцевих бюджетах, навіть на регіональному та районному рівні, де такого роду проблеми набувають найбільш реального та фактичного змісту.

Тільки для бюджетів міст районного значення, селищ та сіл у 2015-2017 рр. слід відзначити наявність позитивної тенденції зростання витрат на утримання та відновлення ЖКГ до 25,40%-28,07% (міста районного значення), до 19,41%-28,76% (селища), 10,41%-14,14% (сіла) від загальних видатків. В той же час на негативну оцінку заслуговує скорочення питомої ваги витрат на ЖКГ, яке спостерігалось в місцевих бюджетах у 2017 р. Доцільно також вказати на необхідність збільшення як абсолютних обсягів, так і питомої ваги витрат такого роду у обласних та районних бюджетах, з яких звичайно здійснюється фінансування великих або транстериторіально-діючих об'єктів даної галузі.

Крім того, слід відзначити, що логіка здійснення реформ в сфері фінансової децентралізації полягає в реалізації певного роду селективного підходу, відповідно до якого центральний уряд (через державний бюджет) у великому обсязі зберігає за собою обов'язки щодо фінансування через трансфертний механізм ключових сфер соціальної підтримки та забезпечення населення (власне, соціальний захист, освіта та охорона здоров'я), передаючи, проте, органам місцевої влади та самоврядування більшість повноважень щодо вибору конкретних напрямків та форм використання одержаних з державного бюджету трансфертів. При цьому велика питома вага основних субвенцій (соціальна, освітня, медична) у відповідних видатках місцевих бюджетів, в тому числі – на регіональному рівні свідчить як про високий рівень залежності органів місцевої влади та місцевого самоврядування при наданні відповідних публічних послуг (в аспектах, якості, повноти охопту населення, диференціації тощо) від своєчасності та повноти виконання зобов'язань центрального уряду стосовно виділення коштів (що вже, власне кажучи, є суперечливим з точки зору дотримання демократичних принципів реалізації народовладдя та самоврядування територіальних громад), так і ймовірну нестачу мотиваційної зацікавленості щодо пошуку внутрішніх джерел фінансування розвитку соціальної, культурної, освітньої, медичної сфер життєдіяльності населення території.

Необхідно також підкреслити, що об'єктивна обмеженість доступних для централізованого перерозподілу в зазначених напрямках територіального розвитку фінансових ресурсів держави у поєднанні із недостатньою (в багатьох випадках) дієвістю використовуваних способів і форм контролю раціональності та результативності витрачання виділених коштів на місцевому рівні, а також із цілком реальними загрозами порушення виконавцями вимог бюджетної дисципліни, до цього часу не дають підстав щодо переконливого висновку про досягнення належного стану результативності здійснення реформи трансфертного механізму.

Аналіз видатків місцевих бюджетів потребує комплексності та багатоетапності. На першій стадії здебільшого оцінюється роль і значення

місцевих бюджетів у розподільчих процесах, а також рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту через вказані бюджети. Характер та динаміка цих показників може опосередковано свідчити про загальні характеристики реалізованої в країні фіскальної політики. Паралельно на основі спеціального індексу оцінюється фактичний рівень децентралізації за видатками, що певним чином корелює із соціально-економічним розвитком адміністративно-територіальних одиниць.

Водночас ані масштаб перерозподілу ВВП через видатки місцевих бюджетів, ані високий індекс децентралізації за видатками не є безумовним свідченням стійкого економічного зростання та не гарантує збільшення добробуту населення. Первинний аналіз видатків місцевих бюджетів як фінансової бази функціонування місцевого самоврядування логічно доповнюється такою аналітичною фазою: визначенням продуктивності видатків у контексті забезпечення стійкого економічного зростання.

Динаміка вагових показників видатків місцевих бюджетів та індексу децентралізації в Україні протягом 2004—2018 років представлено в таблиці 3.4.

Впродовж аналізованого періоду частка перерозподілу ВВП через видаткову частину місцевих бюджетів зростає з 11,24 % у 2004 році до 15,83 % у 2018 році. Показник мав тенденцію до повільного збільшення, становлячи в середньому 12,62 % у 2004—2008 роках, 14,44 % у 2009—2013 роках та 14,98 % у 2013—2018 роках.

Таблиця 3.3

**Питома вага трансфертів з державного бюджету (за субвенціями) у відповідних видатках місцевих бюджетів
(фактичний стан) у 2013-2017 рр.***

АдмТО	Питома вага субвенцій, за видами, у відповідних видатках місцевих бюджетів, за АдмТО, по роках, %														
	соціальні субвенції у видатках на соціальний захист і соціальне забезпечення					освітня субвенція у видатках на освіту					медична субвенція у видатках на охорону здоров'я				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	84,35	89,57	87,74	89,38	88,62	0,00	0,00	54,48	48,99	39,39	0,00	0,00	77,75	70,77	65,96
Вінницька	89,81	89,81	89,53	92,29	91,92	0,00	0,00	57,71	52,42	44,29	0,00	0,00	84,66	75,41	63,87
Волинська	91,07	90,83	92,81	93,31	92,83	0,00	0,00	64,26	57,71	47,88	0,00	0,00	86,06	79,83	73,94
Дніпропетровська	88,78	90,53	88,69	87,09	88,67	0,00	0,00	44,68	41,66	33,13	0,00	0,00	75,81	65,95	65,98
Донецька	89,93	91,83	87,98	90,12	89,77	0,00	0,00	57,60	47,94	33,10	0,00	0,00	83,94	80,22	71,60
Житомирська	88,43	87,61	88,42	90,97	90,17	0,00	0,00	58,07	52,05	44,49	0,00	0,00	85,31	74,45	71,73
Закарпатська	92,75	93,09	92,14	92,80	92,36	0,00	0,00	64,67	59,55	50,00	0,00	0,00	90,60	84,64	76,12
Запорізька	87,73	88,31	85,57	87,10	86,87	0,00	0,00	50,38	43,87	37,33	0,00	0,00	76,04	64,82	58,81
Івано-Франківська	92,32	92,47	93,16	94,18	94,15	0,00	0,00	66,79	62,62	53,73	0,00	0,00	85,71	77,91	74,45
Київська	87,78	88,02	87,33	88,11	87,93	0,00	0,00	53,48	45,52	37,12	0,00	0,00	80,83	66,37	62,79
Кіровоградська	87,70	87,70	89,10	90,85	89,32	0,00	0,00	52,99	46,92	39,13	0,00	0,00	81,54	73,42	65,65
Луганська	86,75	89,46	84,99	89,20	89,75	0,00	0,00	58,69	61,13	33,76	0,00	0,00	90,23	71,28	51,37
Львівська	90,14	89,88	91,04	92,23	91,19	0,00	0,00	59,26	55,95	47,69	0,00	0,00	85,94	78,94	71,64
Миколаївська	88,65	88,71	88,34	89,37	87,97	0,00	0,00	54,43	47,42	36,53	0,00	0,00	87,32	77,14	74,48
Одеська	88,03	87,88	85,30	85,13	83,18	0,00	0,00	60,04	56,44	38,48	0,00	0,00	89,91	83,39	74,00
Полтавська	84,02	84,51	86,05	89,00	88,42	0,00	0,00	53,92	46,28	35,38	0,00	0,00	80,13	69,82	59,02
Рівненська	89,47	90,98	91,44	93,66	92,80	0,00	0,00	66,07	61,43	51,13	0,00	0,00	83,25	75,81	68,69
Сумська	87,58	87,82	90,09	92,53	90,16	0,00	0,00	48,29	45,39	35,73	0,00	0,00	85,16	73,66	68,75
Тернопільська	90,46	91,30	91,88	94,30	93,05	0,00	0,00	62,36	56,71	47,68	0,00	0,00	87,59	81,22	76,63
Харківська	90,76	91,29	88,88	89,10	87,89	0,00	0,00	54,03	48,58	35,44	0,00	0,00	88,59	80,25	75,74
Херсонська	90,59	90,53	89,48	90,69	89,84	0,00	0,00	52,98	48,03	37,42	0,00	0,00	87,96	77,20	74,67
Хмельницька	88,01	87,91	90,17	90,83	90,32	0,00	0,00	57,40	53,29	41,16	0,00	0,00	83,74	73,00	70,70
Черкаська	86,05	86,66	87,39	90,35	89,66	0,00	0,00	52,90	48,22	39,96	0,00	0,00	80,99	69,71	62,89
Чернівецька	90,28	90,57	90,89	92,74	90,00	0,00	0,00	62,23	55,97	41,68	0,00	0,00	90,68	80,07	73,99
Чернігівська	84,12	84,53	86,29	89,79	88,77	0,00	0,00	54,38	50,25	41,32	0,00	0,00	83,27	73,06	67,29
м. Київ	85,13	90,50	68,59	68,17	69,51	0,00	0,00	33,50	28,00	27,61	0,00	0,00	38,83	42,42	44,18

Суттєве ускладнення соціально-економічних умов в 2014 і 2015 роках спричинило деяке зниження показника на 0,87 та 0,14 в. п. відповідно, проте з відновленням позитивної динаміки суспільного виробництва цей фінансовий індикатор також почав зростати. Середній рівень перерозподілу ВВП через систему місцевих бюджетів у 2004—2018 роках склав 14,01 %.

Таблиця 3.4

**Динаміка видатків місцевих бюджетів
та індекс децентралізації в Україні у 2004—2018 роках***

Рік	Частка видатків місцевих бюджетів у ВВП, %	Частка видатків місцевих бюджетів у видатках зведеного бюджету, %	Індекс децентралізації у сфері видатків
2004	11,24	39,40	0,21
2005	11,80	37,71	0,20
2006	13,30	43,20	0,22
2007	13,38	46,38	0,23
2008	13,38	44,95	0,22
<i>2004–2008</i>	<i>12,62</i>	<i>42,33</i>	<i>0,22</i>
2009	13,92	44,33	0,21
2010	14,04	42,28	0,20
2011	13,54	43,42	0,20
2012	15,70	45,20	0,20
2013	15,00	43,46	0,20
<i>2009–2013</i>	<i>14,44</i>	<i>43,74</i>	<i>0,20</i>
2014	14,13	42,73	0,17
2015	13,99	41,20	0,15
2016	14,53	41,94	0,18
2017	16,43	46,94	0,21
2018	15,83	45,64	0,21
<i>2014–2018</i>	<i>14,98</i>	<i>43,69</i>	<i>0,18</i>
<i>2004–2018</i>	<i>14,01</i>	<i>43,25</i>	<i>0,20</i>

Джерело: розраховано авторкою на основі даних [198; 199; 201].

Середня значення частки видатків місцевих бюджетів у видатках зведеного не мала чіткої динаміки, зазнаючи певних екзогенно заданих циклічних змін. Напередодні Великої Рецесії показник зріс з 39,40 % у 2004 році до 46,38 % у 2007 році. В 2008—2010 роках спостерігалася спадна динаміка, проте з 2011-го намітився певний ріст. Висока волатильність аналізованого індикатора у період

2015—2018 років пояснюється перманентним пошуком оптимальної конфігурації бюджетної системи України в контексті започаткованої децентралізації. Індикатор складав у 2004—2008 роках 42,33 %, у 2009—2013 роках — 43,74 %, у 2014—2018 роках — 43,69 %. Середнє значення за весь період становило близько 43,25 %.

Емпіричний аналіз дозволив виявити, що індекс децентралізації за видатками в Україні характеризувався відчутною волатильністю. Водночас після запровадження відповідних заходів він виявився аналогічним докризовому та дореформеному періоду. Суттєве зниження індексу спостерігалося лише протягом 2014—2015 років, що цілком співпало із загальним ускладненням соціально-економічної ситуації в країні та явним розбалансуванням публічних фінансів. У розрізі п'ятирічних періодів індекс взагалі характеризувався спадною динамікою, складаючи у 2004—2008 роках 0,22, у 2009—2013 роках — 0,20, у 2014-2018 роках — 0,18. Оцінка подібної доволі контроверсійної динаміки вимагає певних методичних уточнень.

Конкуренція між фіскальними юрисдикціями об'єктивно присутня в кожній країні, однак її вплив на характер поведінки економічних суб'єктів неоднозначний: вона може як сприяти розвитку регіонів, так і загострювати наявні ендегенні проблеми. Частина функцій публічного адміністрування, в т. ч. щодо інституційного інструментарію забезпечення макроекономічної стабільності та підтримки соціально незахищених верств населення, навіть на думку апологетів фіскальної децентралізації має безумовно залишатися у функціоналі центральних органів виконавчої влади. Таким чином, результативність заходів бюджетної децентралізації априорі обмежена. Роль місцевих владних органів зводиться переважно до створення рамкових умов та надання якісних послуг у сферах житлово-комунального господарства, транспортної та соціальної інфраструктури, освіти, охорони громадського здоров'я, духовного і фізичного розвитку. Підзвітність органів місцевого самоврядування мешканцям територіальної громади не лише впродовж

електоральних процесів, а й в міжвиборчий період підвищує якість виконання ними власних та делегованих завдяки децентралізації обов'язків.

Парадоксальне поєднання позитивної динаміки питомої ваги видатків місцевих бюджетів у ВВП зі зниженням індексу децентралізації впродовж 2004—2015 років переконливо посвідчило необхідність імплементації науково-обґрунтованої стратегії розвитку публічних фінансів, задачею якої є стійке економічне зростання та збільшення добробуту населення. Внаслідок розпочатої в 2015—2016 роках в Україні реформи досліджуваний індекс відчутно зріс, склавши в 2018 році 0,21 та досягши найвищого значення, починаючи з 2009 року. Передумовою децентралізації були трансформації законодавства, створення сприятливого інституційного середовища для добровільного об'єднання територіальних громад з метою стійкого зниження трансакційних витрат, створення можливостей для укрупнення / об'єднання громад і їх подальшої комплексної, зокрема й фінансової, підтримки. Укрупнення є поширеною практикою для країн з розвинутою економікою: в Бельгії у 1977 році число адміністративних одиниць було скорочено з 2359 до 596, в Новій Зеландії у 1989 році — з 230 до 74, в Данії у 2007 році — з 270 до 98. Реалізація реформи в Україні відбувається паралельно аналогічним заходам в Фінляндії та Норвегії [128].

Доцільним видається горизонтальний аналіз фактично досягнутих темпів економічного зростання територіально-адміністративних одиниць в контексті значущих характеристик політики відповідних органів місцевого самоврядування у сфері публічних видатків. Водночас має враховуватися інерційність процесів розвитку, лаговий ефект, у також інтенсивність заходів фіскального вирівнювання регіонів.

У загальному випадку продуктивні видатки можуть бути ототожені з видатками розвитку, здійснюваними із врахуванням середньострокової та стратегічної перспектив, покликаних забезпечити стійкий приріст фізичного та інтелектуального капіталів. Згідно з бюджетною класифікацією в Україні диференціюються видатки споживання та розвитку. Останні, згідно з п. 2 ст. 71 Бюджетного кодексу, включають капітальні видатки, зокрема капітальні

трансфери іншим бюджетам, внески місцевих самоврядних органів до статутного капіталу різноманітних суб'єктів господарювання, кошти на розроблення містобудівної документації та проведення експертної грошової оцінки земельних ділянок, що перебувають у межах відповідних юрисдикцій, а також витрати на погашення місцево боргу і виконання гарантійних зобов'язань територіальних громад. Безпосередній склад бюджетів розвитку залежить від пріоритетів, визначених органами місцевого самоврядування. Основними структурними компонентами, що можуть бути однозначно ідентифікованими у складі видатків бюджету розвитку є витрати на житлово-комунальне господарство, а також на будівництво та регіональний розвиток. Впродовж 2007—2018 років динаміка бюджетів розвитку була нечіткою. Так, на початку періоду їх питома вага у ВВП сягала максимального значення — 3,12 %. У період Великої Рецесії намітився суттєвий спад (-0,39 в. п. у 2008 році та -1,48 в. п. у 2009 році), що мав екзогенне походження. Скорочення питомої ваги видатків бюджетів розвитку у ВВП спостерігалось до 2014 року включно, коли індикатор сягнув мінімального за період значення — 0,89 %, що співпало із загальним розбалансуванням соціально-економічного становища країни. Заходи фіскальної децентралізації сприяли поступовому зростанню показника на 0,74 в. п. вже в 2015 році, хоча річна амплітуда росту з того часу мала спадну динаміку, в період до 2018 року включно спостерігалось зростання відповідного вагового показника. Динаміка основних структурних елементів бюджетів розвитку була достатньо симетричною загальному показнику, проте характеризувалася деякими особливостями. Максимальна річна амплітуда спаду видатків на будівництво та регіональний розвиток, що склала - 0,55 в. п., зафіксована у 2009 році; максимальна амплітуда зростання показника в межах 0,49 в. п. характерна для 2015 року, однак зростання відповідного вагового коефіцієнта супроводжувалось розбалансуванням процесів суспільного виробництва загальним зниженням ВВП. Наприкінці аналізованого періоду даний ваговий індикатор досягнув значення 1,06 %, що виявилось лише на 0,02 в. п. менше максимуму, зафіксованого у 2008 році. Питома вага видатків на житлово-ко-

мунальне господарство у ВВП характеризувалася меншою волатильністю: максимальний спад показника склав - 0,15 в. п. у 2009 році, а максимальний приріст становив 0,21 в. п. у 2015 році. Таким чином можна констатувати, що започаткування фіскальної децентралізації певним чином сприяло зміцненню фінансового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць щодо реалізації проектів регіонального (в т. ч. інфраструктурного) розвитку.

Питома вага видатків бюджетів розвитку у загальній структурі видатків місцевих бюджетів впродовж періоду була досить волатильним індикатором. Його загальна тенденція подібна до характеру змін описаних вище: максимальне значення 23,33 % зафіксовано у 2007 році, мінімальне 6,30 % — у 2014 році. Максимальний спад, еквівалентний 11,43 в. п., відмічено у 2009 році, за мінімальним значенням показника спостерігався максимальний ріст, еквівалентний 5,32 в. п., що зафіксовано у 2015 році. Досягнуте наприкінці аналізованого періоду значення 16,19 % хоча й не досягнуло вихідних параметрів аналізованого індикатора, проте свідчить про поступове відновлення позитивної макроекономічної динаміки на основі ефективного провадження заходів фіскальної децентралізації.

Таким чином, обґрунтовано позитивний характер впливу видатків місцевих бюджетів щодо номінального ВВП в Україні. Серед стримуючих факторів такого впливу було виокремлено недосконалість існуючої системи бюджетного планування, зокрема в частині видатків на інфраструктуру. У зв'язку з цим актуальності набуває питання вдосконалення методологічних підходів щодо планування і прогнозування місцевих бюджетів з метою підвищення ефективності їх формування та виконання.

3.3. Напрями забезпечення розвитку місцевих бюджетів України в умовах фінансової децентралізації

Реалізація отриманих в рамках реформи міжбюджетних відносин розширених компетенцій та повноважень, створення надійних гарантій забезпечення реальної автономії та самостійності територіальних громад в сфері формування та виконання місцевих бюджетів у визначальній мірі залежить від здатності органів місцевого самоврядування щодо ефективного управління наявними бюджетними ресурсами для забезпечення повноцінного виконання функцій та обов'язків з надання населенню достатніх обсягів якісних суспільних послуг. Іншою необхідною передумовою для реалізації потужного потенціалу зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів є нормативне упорядкування та інституціональне закріплення достатніх і стабільних власних джерел доходів, врегулювання питань забезпечення та компенсації державним бюджетом видатків з виконання делегованих на місцевий рівень функцій та повноважень. В комплексі реформ, спрямованих на здійснення суттєвих трансформаційних змін в механізмі міжбюджетних відносин, має бути не тільки досягнуто оптимізацію структури розподілу відповідальності та збагачення змістовного й функціонального наповнення владних повноважень в бюджетній системі держави, але й створено належні організаційно-економічні та нормативно-правові засади для підвищення обґрунтованості встановлення ключових фінансових пропорцій в бюджетній сфері, виявлення резервів та визначення шляхів розширення фіскального простору місцевих бюджетів як одного з основних пріоритетів при проведенні децентралізації державних фінансів.

Формування та розвиток місцевих бюджетів, відповідно до запропонованого вище авторського бачення положень теоретико-методологічного базису та концептуальних засад здійснення даного процесу, передбачає послідовне упорядкування та регулювання зв'язків та залежностей між складовими, факторами та детермінантами розбудови регіонально-локалізованої розмаїтої системи явищ та процесів, в нерозривній єдності та

взаємодії яких в контексті реалізації цілеспрямованої активної фіскальної політики відбувається утворення фінансового потенціалу територіального розвитку. Здійснення такого роду упорядкування та регулювання органами місцевої влади та місцевого самоврядування в межах делегованих державою повноважень зосереджується у переважній мірі на доходному (реалізація податкового потенціалу та використання можливостей залучення додаткових надходжень для поповнення місцевого бюджету) та видатковому (структурна оптимізація та підвищення ефективності видатків) аспектах бюджетного процесу, результати якого, в кінцевому рахунку, визначають нагальні потреби та наявні можливості для розширення регіонального фіскального простору. Отже, розгляд перспектив та питань зазначеного розширення здається доцільним здійснювати також у контексті визначення детермінант, розподілених за доходною та видатковою складовими місцевих бюджетів.

Основу для акумулювання доходів місцевих бюджетів, як то було встановлено при вивченні тенденцій формування бюджетного потенціалу ланок адміністративно-територіального устрою України, становлять податкові надходження. Слід при цьому відзначити, що недостатня диверсифікованість джерел бюджетних (тобто, з огляду на фактичну структуру доходів місцевих бюджетів – податкових) надходжень на місцевому рівні являє собою найбільш вагому структурну та системну загрозу щодо стабільності фінансового стану різного рівня адміністративно-територіальних утворень (місцеві бюджети в даному аспекті в неприйнятній для ефективного самоврядування мірі залежать від рішень центральної влади відносно принципів та критеріїв розподілу потоків податкових надходжень; можливості акумулювання доходів від різних податків відповідно до бази оподаткування часто визначаються слабо- або неконтрольованими на місцевому рівні факторами економічної кон'юнктури, розміщення продуктивних сил та ін.).

Таким чином, недостатня диверсифікованість джерел доходів місцевого бюджету, з одного боку, визначає неухильне збільшення потреб у розширенні фіскального простору (через зростання загроз непередбачуваного звуження

фінансової бази територіального розвитку), а з іншого – власне являє обмеження для такого розширення. Подолання зазначеного дисбалансу в структурі доходів місцевих бюджетів, з точки зору автора, має здійснюватися в двох напрямках: через удосконалення (об'єктивізацію дії) механізму міжбюджетного розподілу податкових надходжень при урахуванні регіональної диференціації місцевих фінансів та просторових обмежень у споживанні публічних послуг; через стимулювання залучення додаткових (неподаткових) джерел надходжень.

Підвищення змістовності засад (об'єктивізація) визначення критеріїв та обґрунтованості розбудови механізмів розподілу доходів від сплати податків в системі бюджетів усіх рівнів базується насамперед на концептуальному відході від ідеології домінування доходного підходу, що у великій мірі слід вважати спадщиною від умов згаданого раніше жорстко-централізованого адміністративного (позаринкового) державного регулювання економічних відносин та господарських процесів, що до цього часу знаходить відображення у адміністративно-територіальному устрої України. Так, І. Луніна [138] відзначає з цього приводу, що досягнення та підтримка належного режиму функціонування багаторівневої бюджетної системи держави прямо залежить від ступеня урахування в ній територіальних особливостей диференціації суспільного попиту на публічні послуги при розподілі владних обов'язків та повноважень в сфері фінансового забезпечення діяльності з надання таких послуг. Тому, як наполягає Р. Бьорд [145], раціональність структурної побудови та ефективність функціонування багаторівневої бюджетної системи буде визначатися мірою дотримання в ній вимог принципу еквівалентності, що знаходить виявлення в суб'єктивному сприйнятті та усвідомленому відношенні платників податків до балансу власних оцінок корисності публічних послуг, які надаються суб'єктами різних рівнів державного механізму, та витрат у вигляді сплачених податків, що розподіляються за рівнями цього механізму. Таким чином, за думкою Р. Бьорда [145], в раціонально побудованій системі розподілу податків частка доходів, які доцільно залишати на місцевому рівні, в загальних обсягах надходжень від сплати податків резидентами певної території має бути

еквівалентною корисності (вигодам), безпосередньо отриманим населенням цієї території від діяльності місцевої влади та самоврядування.

Крім того, раціональність побудови бюджетної системи в контексті розгляду закономірностей оподаткування суто виробничих факторів (здійснюється шляхом стягнення або податку на власність підприємств, задіяну у виробництві за диференційованими ставками, або податку на заробітну плату, або податку на декілька факторів виробництва з використанням коефіцієнтів, які зважують фактори виробництва – працю та різні види основних засобів) нерозривно пов'язана із дотриманням принципу взаємозв'язку, відповідно до вимог якого при упорядкуванні розподілу податкових надходжень серед бюджетами різних рівнів обов'язково необхідно враховувати територіальні особливості розміщення продуктивних сил суспільства. Проте в даному випадку визначення критеріїв та встановлення механізму розподілу податків на використання факторів виробництва ускладнюється цілком ймовірними ризиками не виправданого перекладання відповідного податкового навантаження між кінцевими платниками: зокрема, шляхом збільшення суб'єктами господарювання цін на продукцію або зменшення заробітної плати найманих працівників. Отже, оподаткування факторів виробництва на місцевому рівні зумовлює переміщення податкового тягаря на постачальників факторів виробництва або виготовленої продукції залежно від ринкових умов (еластичність попиту на ресурси та продукцію й еластичність відповідної пропозиції) або платників податків інших територій.

При виборі об'єктів та бази оподаткування, а також принципів і критеріїв визначення обсягів податків, які надаються державою в розпорядження органів місцевої влади та самоврядування, слід також брати до уваги те, що такий вибір має враховувати необхідність реалізації різних – іноді достатньо суперечливих – цілей, пріоритетів та імперативів. Так, динаміка доходів, які можуть забезпечувати такі податки, повинна відповідати динаміці видатків місцевих бюджетів – тому, наприклад, якщо на місцевому рівні за територіальними громадами будуть закріплені видатки, які зростатимуть у середньостроковій

перспективі, то й доходам місцевих бюджетів має обов'язково бути властива тенденція до зростання.

З іншого боку, слід також підкреслити, що в рамках здійснення в Україні сучасної реформи державних фінансів, орієнтованої на децентралізацію та підвищення автономії місцевих бюджетів, у великій мірі та у найбільш широкому обсязі було реалізовано саме заходи щодо оптимізації податкового аспекту міжбюджетних відносин, внаслідок чого відбулося реальне і помітне зростання фінансової самостійності та спроможності місцевого самоврядування. Проте звертає на себе увагу той факт, що розширення фіскальних повноважень на місцевому рівні далеко не завжди супроводжується належним збільшенням відповідальності фахових працівників органів місцевої влади та самоврядування щодо адміністрування та стягнення податків, що, зокрема, знаходило прояв у помітному зростанні обсягів податкового боргу до місцевих бюджетів у 2013-2017 рр. та при збільшенні диспропорцій у структурі регіонального розподілу податкової заборгованості (див. табл.3.17). Так, обсяги податкового боргу в Україні протягом зазначеного періоду зросли з 1777,5 млн. грн. до 9099,1 млн. грн. (більш, ніж в 4 рази), в тому числі: за податком на доходи фізичних осіб – з 457,2 млн. грн. до 1208,4 млн. грн. (на 164,3%), за податком на прибуток підприємств – з 117,7 млн. грн. до 1807,1 млн. грн. (більш, ніж у 14 разів). При цьому у переважній мірі зазначене зростання відбулося протягом 2014-2016 рр., тобто під час здійснення фінансової децентралізації, пов'язаної, зокрема, зі змінами при розподілі надходжень за згаданими податками. Зрозуміло, що причини зростання податкового боргу, очевидно, були пов'язані із негативним впливом наслідків загострення фінансово-економічної кризи в державі, але навіть за такі умови темпи накопичення заборгованості відзначалися значною диференціацією: від досить суттєвого рівня темпів зростання цього показника у 96,40%-99,09% (Кіровоградська, Рівненська області) до більш ніж у 5 разів у Сумській, Запорізькій областях, та навіть у 6,7 рази в Одеській області (місцевий бюджет якої за темпами нарощування податкового боргу наблизився навіть до показників частково окупованої Донецької області).

Таблиця 3.17

Структура податкового боргу до місцевих бюджетів у 2013-2017 рр., %

Адміністративно-територіальні одиниці	Структура податкового боргу до місцевих бюджетів, по роках, %														
	УСЬОГО, в т.ч.					в тому числі:									
	2013	2014	2015	2016	2017	податок на доходи фізичних осіб					податок на прибуток підприємств				
						2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	25,72	28,36	18,87	15,44	13,28	6,62	3,73	14,03	14,64	19,86
Вінницька	2,53	2,52	1,88	1,46	1,85	1,09	1,74	0,93	0,45	0,74	0,02	0,01	0,11	0,10	0,13
Волинська	1,64	1,11	1,19	0,95	0,97	0,60	0,43	0,34	0,29	0,19	0,04	0,02	0,16	0,05	0,03
Дніпропетровська	8,39	6,27	6,14	7,71	8,31	1,68	1,17	0,81	0,79	0,70	1,28	0,75	0,98	0,86	0,88
Донецька	7,68	17,14	19,68	18,43	13,51	1,16	1,15	1,00	0,72	0,75	0,62	0,45	0,78	0,53	0,93
Житомирська	2,26	1,29	1,27	1,38	1,19	0,66	0,34	0,26	0,39	0,28	0,13	0,04	0,11	0,06	0,05
Закарпатська	1,77	1,24	0,98	0,82	0,93	0,72	0,58	0,34	0,23	0,20	0,10	0,06	0,06	0,02	0,07
Запорізька	1,82	1,79	1,92	2,24	2,24	0,43	0,71	0,42	0,28	0,22	0,06	0,03	0,14	0,15	0,14
Івано-Франківська	2,55	1,91	1,97	2,01	1,82	0,66	0,43	0,30	0,22	0,19	0,06	0,07	0,24	0,06	0,09
Київська	7,08	6,90	5,66	5,45	5,19	1,72	3,54	2,14	1,77	0,85	0,43	0,25	0,45	0,41	0,45
Кіровоградська	2,66	1,40	1,26	1,05	1,02	0,78	0,58	0,31	0,26	0,25	0,60	0,11	0,15	0,08	0,05
Луганська	5,24	13,75	9,40	7,09	6,27	0,78	0,83	0,52	0,37	0,31	1,08	0,53	0,59	0,44	0,46
Львівська	4,98	3,36	3,71	2,82	2,97	1,31	1,31	1,28	0,61	0,55	0,41	0,15	0,38	0,33	0,21
Миколаївська	1,99	1,40	1,33	1,67	1,89	0,35	0,39	0,26	0,33	0,33	0,01	0,00	0,11	0,09	0,04
Одеська	2,57	1,97	2,47	3,12	3,86	0,63	0,53	0,43	0,54	0,44	0,02	0,01	0,28	0,34	0,33
Полтавська	3,13	1,39	1,49	1,65	1,70	1,34	0,55	0,31	0,38	0,36	0,03	0,01	0,34	0,27	0,15
Рівненська	3,72	1,96	1,44	1,18	1,45	2,45	1,19	0,68	0,45	0,26	0,47	0,22	0,28	0,17	0,14
Сумська	1,99	2,25	1,89	2,07	2,40	0,83	0,48	0,26	0,23	0,33	0,01	0,01	0,18	0,07	0,04
Тернопільська	0,84	0,66	0,53	1,64	0,53	0,34	0,33	0,16	0,19	0,13	0,01	0,01	0,02	0,02	0,01
Харківська	7,19	4,66	4,08	2,74	2,94	2,84	1,34	1,05	0,66	0,66	0,05	0,19	0,43	0,21	0,26
Херсонська	1,62	1,47	1,03	0,98	1,10	0,50	0,63	0,29	0,31	0,33	0,10	0,04	0,11	0,03	0,05
Хмельницька	2,65	1,68	1,76	1,80	1,43	0,80	0,50	0,31	0,30	0,20	0,04	0,01	0,16	0,11	0,09
Черкаська	1,36	1,70	1,51	1,26	1,19	0,38	0,52	0,33	0,19	0,13	0,03	0,09	0,17	0,06	0,04
Чернівецька	1,61	1,71	1,20	1,02	0,87	0,46	1,06	0,62	0,43	0,24	0,01	0,01	0,05	0,01	0,01
Чернігівська	1,58	1,02	0,88	0,89	1,20	0,46	0,29	0,18	0,16	0,31	0,06	0,03	0,09	0,07	0,04
м. Київ	19,47	17,59	18,61	22,43	20,34	2,77	7,53	5,23	4,78	4,23	0,77	0,43	3,64	5,67	5,06
Центральний офіс по роботі з крупними платниками	1,69	1,87	6,73	6,15	12,85	0,00	0,19	0,13	0,09	0,08	0,21	0,21	4,03	4,44	10,13

Крім того, навіть за ключовим для місцевих бюджетів регіонів України податком на доходи фізичних осіб (в цілому темпи зростання заборгованості у 2013-2017 рр. становили порівняно із наведеними вище екстремальними значеннями відносно помірні 164,3%), наприклад, в Рівненській області було досягнуто скорочення розміру боргу (на 44,72%), а у значній кількості областей (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Полтавська, Харківська, Хмельницька, Черкаська) темпи збільшення боргу склали від 19,05% до 77,94%, в той час як у п'яти інших регіонах (Вінницька, Миколаївська, Одеська, Херсонська, Чернігівська області) накопичення заборгованості відбувалося із значним прискоренням (від 239,33% у Херсонській області до 258,93% у Одеській області), а у м. Києві зростання цього показника досягло неймовірного рівня майже у 7 разів. Отже, здається, що причиною накопичення значної частки обсягів заборгованості за податковими надходженнями на місцевому рівні все ж таки слід вважати вади та упущення при адмініструванні податків. Підтвердженням справедливості такого припущення слід вважати також динаміку змін боргів за іншим важливим для місцевих бюджетів податком – на прибуток підприємств, за яким у Кіровоградській області у 2014-2017 рр. було досягнуто скорочення заборгованості (на 55,14%), в той час як в переважній більшості інших регіонів темпи росту цього показника склали 2,5-2,6 рази (4 області), 3,3-4,4 рази (3 області), 6,2-7,4 рази (3 області), 10,2-15,5 разів (4 області), 2,6-3,9 рази (5 областей), а у Одеській області досягли надзвичайного рівня у 10,0 разів.

Слід відзначити також наявність суттєвих резервів збільшення доходів місцевих бюджетів не тільки за рахунок та у напрямку удосконалення роботи з адміністрування податків, але й на засадах підвищення ефективності управління місцевими фінансами. Так, багаторазове зростання залишків коштів місцевих бюджетів (у тому числі, за загальним та спеціальним фондами) на рахунках в органах Державного Казначейства у 2013-2017 рр. (див. дод. М.3, табл. М.24-М.26) переконливо демонструють необхідність покращення планування (зокрема, в часовому аспекті) руху фінансових потоків в рамках формування та виконання бюджетних показників. При цьому показовим у порівнянні із

динамікою розглянутих показників слід вважати зростання обсягів наданих позик на покриття тимчасових касових розривів (див. табл. 3.18), яке після тривалого періоду скорочення (2013-2016 рр.) у наступному, 2017 році, досягло надзвичайно високого рівня (збільшилося в 5 разів) для державного бюджету та суттєвого (на 113%) для місцевих бюджетів у цілому, у тому числі – за рахунок районних бюджетів, для яких потреби у подоланні касового розриву збільшилися за рік на 191,6%. Проте, наприклад, для обласних бюджетів зазначена проблема майже не виникала, не потребуючи для вирішення на рівні регіонів виділення додаткового фінансового ресурсу.

Таблиця 3.18

Динаміка наданих позик на покриття тимчасових касових розривів в розрізі видів бюджетів, тис. грн.

Вид бюджету	Обсяги надання позик на покриття тимчасових касових розривів, тис. грн.					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Державний	43106123	28113850	1901021	170929	1066106	-34,8	-93,2	-91,0	523,7
Місцеві, з яких									
обласні	31059	20007	2199	347	739	-35,6	-89,0	-84,2	113,0
міські	59	4	0	0	0	-93,2	-100,0	0,0	0,0
районні	5406	8935	16659	5406	8935	65,3	86,4	-67,5	65,3
селищні (сільські)	8935	6196	1287	119	347	-30,7	-79,2	-90,8	191,6
	16659	9971	616	178	214	-40,1	-93,8	-71,1	20,2

З іншого боку, вражаючими темпами відбувалося збільшення (в абсолютному вимірі та за темпами зростання) обсягів коштів місцевих бюджетів, розміщених на депозитних рахунках у банках у 2013-2017 рр. Тільки протягом невеликого періоду часу, в якому почали відчуватися наслідки збільшення фінансової самостійності та автономії місцевого самоврядування (2016-2017 рр.), у значній кількості регіонів (8 областей) темпи збільшення обсягів розміщення коштів місцевих бюджетів в цілому становили від 121,24% (Волинська область) до майже 7,8 разів (Рівненська область), при чому до складу даної групи належали також Луганська (242,9%) та Донецька (346,6%) області, в якій здійснення бюджетного процесу та планомірне розпорядження бюджетними ресурсами було ускладнено за зрозумілі об'єктивні причини. Додатково слід відзначити, що при

розміщенні на депозитних рахунках в банках органами місцевої влади та самоврядування більш масштабно використовувалися кошти загального фонду (питома вага даного виду фінансових ресурсів у розміщенні в цілому становила 72,19%), в той час як для депозитів, джерелом яких виступали кошти спеціального фонду, притаманними були набагато більш високі темпи зростання обсягів відповідних грошових ресурсів (на 112,9% проти 35,1% для грошей загального фонду). Отже, тому цілком логічними та закономірними (навіть в контексті фінансової децентралізації) з точки зору належного забезпечення інтересів держави та територіальних громад виглядають дії уряду стосовно спроб обмеження повноважень органів місцевого самоврядування при розміщенні тимчасово вільних коштів на депозитних рахунках у банках через внесення відповідних змін до [159].

В даному випадку співпадіння векторів зацікавленості держави та громадськості пов'язано насамперед із необхідністю як посилення фінансової дисципліни щодо належного планування та цільового використання коштів місцевого бюджету, так і, наприклад, відносно доцільності активізації зусиль щодо залучення додаткових джерел доходів бюджету. Так, за результатами проведеного вище аналізу умов формування бюджетного потенціалу регіонів України було визначено обмеженість використання такого перспективного джерела збільшення надходжень як результати господарської діяльності комунальних підприємств, відновлення прибутковості значної частки з яких потребує залучення суттєвих обсягів інвестиційних ресурсів, а також поповнення обігового капіталу даних суб'єктів господарювання. Підвищення ж обґрунтованості та цільової спрямованості бюджетних планів, очевидно, могло б дозволити досягти оптимізації розподілу коштів у часі для того, щоб в рамках діючого законодавства та повноважень місцевого самоврядування визначити шляхи та можливості для того, щоб хоча б частково пом'якшити гостроту питань фінансового забезпечення сталого розвитку комунальних та муніципальних підприємств.

Зростання обсягів розміщення тимчасово вільних ресурсів місцевих бюджетів за регіонами України у 2016-2017 рр. виглядає нелогічним та

недостатньо обґрунтованим також і на фоні набагато більш масштабного збільшення кредиторської заборгованості бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів у 2013-2017 рр. (див. табл. 3.14). Отже, темпи збільшення обсягів кредиторської заборгованості за даний період в цілому склали 5,2 рази, в тому числі, за простроченими боргами – у 4,6 рази. При цьому у переважній більшості регіонів (20 областей України) зростання кредиторської заборгованості перевищувало рівень у більш ніж 5 разів; тільки у м. Києві темпи зростання заборгованості в зазначеному періоді були відносно помірними (61,34%). Дещо іншими структурними параметрами, але однаковою за кількістю представлених регіонів (20 областей) була група областей, в яких темпи зростання обсягів простроченої заборгованості бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, досягали рівня у 4 рази, у тому числі для п'яти областей (Полтавська, Волинська, Рівненська, Тернопільська, Житомирська) значення цього показника перевищувала поріг у 10 разів. Питома ж вага прострочених боргів у загальних обсягах кредиторської заборгованості бюджетних установ, що фінансувалися з місцевих бюджетів, у переважній більшості областей України після помітного (у 1,5-2,0 рази) зменшення протягом 2014-2015 рр. у наступні роки (у період 2016-2017 рр.) відновила значення або навіть перевищила докризовий рівень (2013 р.): 14,55%-24,87% (три області).

При цьому найбільші обсяги простроченої кредиторської заборгованості припадали на видатки бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, за соціальним забезпеченням, а темпи росту заборгованості за даною статтею у 2013-2017 рр. становили більш ніж 3,5 рази.

Таблиця 3.19

Кредиторська заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, у 2013-2017 рр., млн. грн.

Адміністративно-територіальні одиниці	Кредиторська заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, по роках					Прострочена кредиторська заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, по роках				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	4535,1	3653,6	8939,9	24391,8	28210,7	2102,2	886,1	907,9	7691,7	11772,8
Вінницька	90,9	47,6	355,5	913,7	1028,8	53,1	16,6	63,3	319,1	518,7
Волинська	48,1	45,5	225,6	707,1	757,1	11,9	1,6	9,1	144,8	188,3
Дніпропетровська	350,5	216,6	307,7	1879,6	2091,5	186,3	40,3	35,0	767,6	1042,9
Донецька	357,9	659,4	866,9	1618,3	1785,2	141,3	164,0	48,7	520,0	570,2
Житомирська	74,2	44,6	402,2	936,9	1006,4	6,2	1,5	17,7	218,1	238,4
Закарпатська	80,6	48,8	104,3	423,1	546,8	47,4	12,2	1,8	128,4	295,1
Запорізька	129,4	75,7	239,5	927,3	1066,5	70,4	11,8	4,7	165,2	359,0
Івано-Франківська	137,0	142,2	512,4	993,0	1192,1	64,2	27,5	144,2	392,6	513,4
Київська	224,8	127,9	232,1	1309,2	1408,0	79,8	21,9	11,0	447,5	520,3
Кіровоградська	77,9	87,8	229,4	634,5	737,8	34,4	10,3	2,8	121,6	281,2
Луганська	267,0	510,8	666,2	948,2	964,0	67,0	197,1	39,7	98,2	140,3
Львівська	150,9	124,4	375,9	1469,0	1765,3	73,5	21,3	6,2	333,9	564,4
Миколаївська	79,7	35,7	143,3	440,0	501,4	42,8	3,2	2,8	127,0	153,5
Одеська	195,6	94,7	105,2	416,1	586,6	95,2	23,2	2,8	98,3	243,3
Полтавська	141,2	138,5	645,9	1366,2	1445,2	67,5	23,9	95,8	551,2	752,3
Рівненська	75,7	46,3	306,3	848,8	970,0	21,7	4,3	24,4	259,6	465,1
Сумська	119,9	81,8	553,2	977,9	1177,8	53,8	11,0	75,4	321,1	558,7
Тернопільська	49,1	35,6	650,9	1009,7	1110,3	24,0	2,8	160,4	410,6	551,3
Харківська	472,8	232,9	644,0	1847,6	2217,4	253,0	35,5	29,9	580,3	970,9
Херсонська	59,6	32,4	96,5	403,3	527,0	24,5	7,0	4,1	137,7	229,5
Хмельницька	77,1	59,9	224,4	848,7	1012,9	38,9	13,1	7,7	320,9	399,8
Черкаська	134,4	100,9	523,3	1156,6	1343,6	72,3	22,1	98,4	341,9	566,1
Чернівецька	50,9	19,8	91,1	362,1	444,6	23,1	2,4	4,7	99,7	203,3
Чернігівська	243,4	121,5	352,7	980,0	1158,9	67,1	27,8	11,1	301,3	406,4
м. Київ	846,4	522,4	85,3	974,9	1365,6	482,9	183,5	6,0	485,2	1040,2

Крім того, навіть за майже повну відсутність простроченої кредиторської заборгованості за оплатою праці (що є цілком з'ясовним через жорсткість та суворість встановленої законом міри покарання для керівників підприємств та установ при виявленні такого роду порушень), власне середньомісячна заробітна платня штатних працівників (без нарахувань) освітніх, медичних, соціально-культурних закладів, що фінансуються з місцевих бюджетів, у зазначений період залишалася на неприпустимо низькому рівні. Зростання обсягів кредиторської заборгованості (особливо в частині прострочених розрахунків) для установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, не може бути пов'язано тільки із певними порушеннями у платіжній дисципліні в комерційних та господарських відносинах, оскільки, зокрема, темпи зростання розміру дебіторської заборгованості (для тих само суб'єктів є набагато більш помірними. При цьому наростання відзначеного дисбалансу у структурі заборгованості бюджетних установ, що фінансувалися з місцевих бюджетів, очевидно, пов'язано насамперед із певними проблемними моментами у підготовці та виконанні бюджетних планів (в аспекті раціональності організації та методичної досконалості планового процесу), а не тільки із недодержанням фінансово-бюджетної дисципліни в діяльності зазначених закладів, а також при використанні комунальних ресурсів, оскільки динаміка виявлених порушень у аналізованій період визначається низхідним характером спрямованості (див. табл. 3.20).

Таким чином, слід відзначити, що фіскальні умови, які склалися в Україні навіть за умови розгортання процесу фінансової децентралізації, не в повній мірі забезпечують стимулювання представницьких органів територіальних громад до нарощування фінансового потенціалу відповідних місцевих бюджетів. Податкові надходження від окремих регіонів до державного та місцевих бюджетів характеризуються значними диспропорціями, які до того ж в окремих аспектах мають тенденцію до зростання, що являє собою ознаку недостатньої ефективності бюджетної системи, оскільки зумовлює зустрічний рух фінансових ресурсів і нерівномірні внески різних адміністративно-територіальних одиниць у формування державних та місцевих фінансів.

Таблиця 3.20

**Виявлення обсягів порушень фінансово-бюджетної дисципліни при використанні комунальних ресурсів,
за видами порушень, у 2013-2017 рр., по кварталах, млн. грн.**

Адміністративно-територіальні одиниці	Суми виявлених порушень фінансово-бюджетної дисципліни при використанні комунальних ресурсів, за видами порушень, по роках, млн. грн.																			
	недоотримання фінансових ресурсів					незаконні витрати ресурсів					нецільові витрати ресурсів					недостача ресурсів				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	386,4	237,1	458,8	204,7	142,8	579,7	407,9	371,5	316,8	295,8	99,2	62	48	45,8	38,5	18,6	16,6	17,3	9,7	4,4
Вінницька	9,4	11,5	6,5	14,3	15,6	21,5	9,8	11,0	14,2	6,2	1,2	12,3	5,4	4,2	5,9	0,2	0,5	0,1	0,3	0,4
Волинська	3,1	1,5	4,0	1,2	0,9	19,1	7,9	6,4	3,5	11,3	0,7	0,1	1,4	0,0	0,0	0,0	0,4	0,1	0,4	0,1
Дніпропетровська	38,5	18,0	33,0	11,4	2,0	32,9	66,4	28,7	18,2	19,2	0,3	6,9	0,5	1,3	1,0	0,3	0,2	1,4	0,9	0,1
Донецька	21,2	4,2	2,2	3,0	0,9	89,5	64,6	20,5	5,0	5,2	17,2	2,2	2,0	2,0	0,1	1,9	2,8	0,2	0,0	0,1
Житомирська	30,0	6,9	5,1	3,5	8,6	22,7	22,1	16,4	9,2	13,0	2,1	0,8	0,0	0,0	0,0	0,6	0,4	0,5	3,1	0,0
Закарпатська	11,3	7,7	2,9	4,6	3,3	9,8	6,8	5,3	5,4	5,0	0,2	0,2	0,8	0,5	0,3	0,5	0,2	0,2	0,0	0,1
Запорізька	8,2	12,1	30,0	7,2	3,1	10,4	10,1	7,1	12,4	11,9	12,5	8,0	0,6	0,4	4,6	0,3	0,2	0,5	1,5	1,3
Івано-Франків.	3,4	9,9	13,4	1,6	7,8	13,7	9,5	29,8	7,9	6,5	2,1	1,8	1,3	1,0	0,0	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1
Київська	19,3	28,5	258,0	62,6	0,0	28,6	15,7	19,7	19,3	0,0	8,3	1,6	3,0	0,6	0,0	0,2	0,6	5,8	0,0	0,0
Кіровоградська	9,8	2,8	3,4	0,5	2,8	11,9	10,0	8,1	3,2	7,9	1,0	1,7	0,5	0,0	0,3	1,2	0,8	0,1	0,0	0,0
Луганська	23,9	4,2	1,8	0,2	0,9	21,4	7,8	5,5	2,8	5,4	2,9	0,8	0,6	3,9	0,0	1,8	0,1	0,2	0,0	0,0
Львівська	12,3	15,3	9,9	21,3	4,9	32,7	15,6	21,7	11,9	69,5	1,6	1,6	2,8	6,7	7,2	1,5	0,8	1,4	0,0	1,2
Миколаївська	11,5	6,1	6,8	2,8	7,1	10,8	9,7	8,1	60,2	9,1	0,3	0,8	1,7	0,0	0,1	0,1	0,1	2,0	0,0	0,0
Одеська	42,6	25,9	10,2	5,5	31,0	26,0	28,2	22,8	23,0	19,3	2,9	1,8	1,2	0,4	2,5	6,8	0,3	0,4	0,2	0,7
Полтавська	11,5	10,0	7,9	2,3	2,3	23,7	17,3	17,8	23,2	13,0	2,9	1,9	1,7	17,9	6,7	0,4	1,5	0,1	0,6	0,0
Рівненська	4,3	9,0	4,7	1,9	10,0	10,3	4,6	4,0	3,2	4,7	0,2	0,1	0,1	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Сумська	10,6	19,8	11,6	0,7	3,1	8,6	7,9	13,9	3,1	3,7	4,9	0,5	0,4	0,1	1,0	0,3	0,2	0,0	0,1	0,0
Тернопільська	24,9	6,8	2,6	7,8	5,4	12,4	8,9	12,2	10,1	10,8	0,7	4,1	0,5	1,1	0,0	0,2	0,2	0,2	0,1	0,0
Харківська	19,9	4,8	7,0	1,9	2,2	26,1	13,0	17,8	10,2	21,1	1,7	0,3	11,1	0,7	0,3	0,9	0,1	0,2	2,0	0,1
Херсонська	13,5	6,6	3,1	2,7	3,6	15,9	15,0	9,3	8,1	9,6	28,1	8,4	7,3	1,3	7,7	0,5	0,3	0,0	0,0	0,1
Хмельницька	13,5	3,3	8,8	32,2	8,1	21,8	9,4	11,6	8,4	7,6	2,0	1,1	1,7	0,3	0,1	0,1	0,4	0,5	0,2	0,0
Черкаська	15,3	2,3	7,5	2,4	9,3	16,2	13,1	26,1	26,6	20,4	3,8	4,4	1,7	1,0	0,3	0,2	0,0	1,6	0,0	0,1
Чернівецька	6,5	7,6	4,2	1,1	6,7	10,6	6,8	8,4	6,2	6,3	0,9	0,5	0,5	0,1	0,3	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0
Чернігівська	10,3	5,2	3,9	3,7	3,2	11,8	13,3	11,3	6,5	9,1	0,2	0,1	0,9	1,0	0,0	0,1	0,8	0,1	0,1	0,0
м. Київ	11,6	7,1	10,3	8,3	0,0	71,3	14,4	28,0	15,0	0,0	0,5	0,0	0,3	0,9	0,0	0,3	4,8	1,5	0,0	0,0

Крім того, в Україні місцеві бюджети демонструють дуже низьку активність у сфері місцевих запозичень, а також при здійсненні заходів щодо залучення додаткових неподаткових надходжень до місцевих бюджетів. Основними причинами стагнації в сфері акумулювання місцевого та місцевого гарантованого боргу (детальніше динаміка, рушійні сили та закономірності здійснення даного процесу будуть розглянуті у наступному матеріалі дисертаційної роботи) слід вважати прогнозовану для місцевих бюджетів недостатність коштів для покриття майбутніх виплат за відсотками і суми позики, а також нестачу надійних гарантій із боку держави за запозиченнями адміністративно-територіальних утворень (відсутність солідарної участі держави у місцевих запозиченнях), а також недостатню розвиненість інфраструктури вітчизняного ринку обігу муніципальних боргових інструментів (зокрема, в аспекті рейтингування).

Доцільність запровадження та розвитку в Україні механізмів солідарної участі державного та місцевих бюджетів у здійсненні муніципальних запозичень в цілому визначається та може бути обґрунтована з позицій забезпечення державних пріоритетів та реалізації концептуальних засад державної регіональної політики, за якими задекларована спільна участь держави та регіонів у забезпеченні усталеного соціально-економічного розвитку територій (в той час як наявна побудова та діючий механізм функціонування системи муніципальних запозичень в Україні орієнтовані на своєрідну автономізацію при прийнятті місцевою владою та самоврядуванням ризиків залучення коштів з кредитних джерел).

Таким чином, було ідентифіковано ключові детермінанти забезпечення розвитку місцевих бюджетів України в умовах фінансової децентралізації, які доцільно згрупувати таким чином:

- інституційні (юридичні правила, норми та інституції, що регламентують бюджетний процес на місцевому рівні);

- економічні (рівень економічної активності в регіоні (території), ступінь залучення інвестицій, рівень інноваційності виробництва, рівень доходів населення тощо);

- соціальні (диференціація соціальних потреб територіальних утворень, відсоток соціально незахищених верств населення на певній території, ступінь вирішення суспільно значущих проблем на місцях);

- географічні (географічне розташування територіального утворення, його масштаб, забезпеченість території природними ресурсами, наявність родовищ корисних копалин тощо) та демографічні (кількість економічно активного населення території, рівень зайнятості та безробіття, міграційні процеси і т. ін.).

РОЗДІЛ 4

СВІТОВИЙ КОНТЕКСТ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

4.1. Досвід формування місцевих бюджетів при децентралізації в європейських країнах

Дослідження формування та організації місцевих бюджетів в країнах Європи є важливим етапом створення ефективної системи місцевих бюджетів в Україні в умовах децентралізації. Враховуючи те, що досвід європейських держав у формуванні системи місцевих бюджетів побудовано на основі реформи адміністративно-територіального устрою та перерозподілу повноважень і передачі ресурсів на місцевий рівень, для України він особливо важливий. Тому, особливості розвитку місцевого самоврядування та його фінансового забезпечення доцільно аналізувати з позиції консолідації двох напрямів дослідження: адміністративно-територіальної організації країн-членів ЄС як фундаменту ефективного функціонування місцевого самоврядування та особливостей формування та функціонування місцевих бюджетів в рамках реформування фінансової децентралізації.

Застосування принципів децентралізації на практиці в країнах Європи ключовим наслідком мало формування процесів регіоналізації, які вплинули на зміну системи державного устрою в цих державах у ХХ ст. та становленні місцевої і регіональної автономії. Західні економісти звертають увагу на те, що основними векторами європейської політики є децентралізація, регіоналізація та деконцентрація. При цьому, важливим є досвід європейських країн з приводу існування комплексу проблем в процесі децентралізації, які необхідно завчасно врахувати та усунути. «В цьому плані слід забезпечити послідовність у здійсненні цього процесу, зокрема, органи влади зобов'язані забезпечити спроможність участі народу в управлінні суспільно-політичними та суспільно-економічними процесами в державі» [248].

В рамках децентралізації, яка є основним вектором розвитку управлінсько-фінансових систем держав Європи в останні десятиліття, ці країни стикалися з необхідністю удосконалення адміністративно-територіального устрою. Причиною такої потреби європейських держав, які планували автономізацію адміністративно-територіальних утворень базового рівня, була відсутність в них територіальної, матеріальної та демографічної бази для виконання відповідних повноважень та надання суспільних послуг належного рівня. Тому реформування місцевого самоврядування в цих країнах розпочиналося з укрупнення територіальних одиниць базового рівня та формування територіального устрою, який би відповідав історичним, географічним та вимогам економічного розвитку. Так, в період з 1950 р. в Європі з метою посилення базового рівня управління кількість органів місцевого самоврядування зменшилася практично на 40 тис. [249]. Зокрема, в таких країнах як Данія, Литва та Швеція кількість органів місцевого самоврядування зменшилася на 80%, у Великобританії – на 77%, в Німеччині – вдвічі. Загалом, внаслідок реформ 1965-1977 років малі адміністративно-територіальні утворення були або об'єднані, або згруповані в відповідні асоціації під спільним управлінням (табл. 4.1).

Причиною вибору одного з цих двох напрямів реформування були вихідні умови, що склалися в країнах напередодні реформи децентралізації. Згідно теоретичних висновків, збільшення розміру базової одиниці адміністративно-територіального устрою держави – громади, забезпечує зростання її економічного потенціалу, але, при цьому, знижує рівень впливу громади на управління її територією та ресурсами. Основними цілями реформи адміністративно-територіального устрою та, зокрема, його базової ланки є, по-перше, збільшення економічного потенціалу громади, по-друге, укріплення демократії на місцях.

**Кількість адміністративно-територіальних одиниць базового рівня
в окремих країнах Європи**

Держава	Базові одиниці місцевого самоврядування		Особливості організації
	назва	кількість	
1	2	3	4
Австрія	Громади	2359	14 міст та м. Відень мають особливий статус
Бельгія	Муніципалітети	589	262 Валлонських муніципалітети, 19 Брюссельських муніципалітети, 308 Фламандських муніципалітети
Болгарія	Муніципалітети Кметства та округи	260 3850	Передбачено поділ муніципалітетів на кметства та округи, створені радою муніципалітету
Великобританія	Округи та інші територіальні утворення:		
	Англія		
	- унітарні утворення	47	
	- метропольні округи	36	
	- округи	23	
	- райони Лондона	33	
	Шотландія		
	- унітарні утворення	32	
	Уельс		
	- унітарні утворення	22	
	Північна Ірландія		
	- округи	26	
Греція	Муніципалітети	900	
	Комуни	133	
Данія	Муніципалітети	98	
Естонія	Муніципалітети	227	
Іспанія	Муніципалітети	8111	
1	2	3	4
Італія	Комуни	8103	
Кіпр	Муніципалітети Комуни	33 85	
Латвія	Муніципалітети Міста-райони	535 7	Органи публічної влади міст-районів здійснюють повноваження як муніципалітету, так і району

Продовження табл. 4.1

1	2	3	4
Литва	Муніципалітети	60	
Люксембург	Муніципалітети	118	
Мальта	Місцеві ради	68	
Нідерланди	Муніципалітети	496	
Німеччина	Громади	14000	
Польща	Гміни	2489	
Португалія	Муніципалітети Метропольні округи Лісабон та Опорто Парафії	308 4252	
Словаччина	Муніципалітети	2887	
Словенія	Міські муніципалітети Сільські муніципалітети	11 181	
Туреччина	Міські муніципалітети Метропольні муніципалітети Сільські муніципалітети	3215 16 35128	
Угорщина	Муніципалітети	3168	Включають: 3122 міст та сіл, 22 урбанізованих графства, місто Будапешт та 23 його округи
Фінляндія	Муніципалітети	446	
Франція	Муніципалітети	36763	
Чехія	Муніципалітети	6254	
Швеція	Комуни	288	

Джерело: складено за даними [250]

Відтак, зважаючи на порядок пріоритетності цілей, кожною з держав було обрано напрям реформування. Цілі підвищення адміністративного потенціалу та ефективності територіального управління досягалися через об'єднання невеликих територіальних громад в крупні одиниці місцевого самоврядування, цілі збереження взаємозв'язку між владою та населенням досягалися через формування проміжних структур міжмуніципального співробітництва [251].

В результаті, можна виділити дві схеми адміністративно-територіального реформування, а саме:

- північноєвропейську – передбачає формування крупних базових адміністративно-територіальних утворень базового рівня (Великобританія, Швеція);

- південноєвропейську – передбачає об'єднання громад в невеликі формування базового рівня (Італія, Франція).

Відповідно до концепції реформування, в країнах Європи було сформовано різні за розміром та повноваженнями базові ланки адміністративно-територіального устрою. Так, у Швеції в результаті укрупнення чисельність комун скоротилася у 10 разів. Сьогодні їх налічується 288, а середній розмір комуни становить 34 тис. мешканців. В Данії середня чисельність жителів базової адміністративно-територіальної одиниці становить 55 тис., у Великобританії – 120 тис. осіб, в Німеччині – 45 тис. жителів. Натомість, в Італії нові комуни в 90-х рр. створювалися при мінімальній чисельності населення 10 тис. осіб. При цьому, законодавством було передбачено стимулювання комун з чисельністю жителів менше 5 тис. осіб до об'єднання або приєднання до більших адміністративних формувань [255].

В результаті укрупнення новосформовані муніципалітети характеризувалися вищим рівнем фінансово-економічного та управлінського потенціалу. При цьому, як і в Україні, об'єднання муніципалітетів в європейських країнах анонсувалося як добровільне. Проте, по факту, укрупнення проводилося під чітким контролем з боку органів державної влади із значною часткою примусу. Так, в процесі об'єднання громад добровільна фаза стосувалася процесу адаптації громади до запропонованого з центру плану формування адміністративно-територіальної одиниці. Якщо об'єднання громад на добровільній основі не здійснювалося, рішення приймалися на центральному рівні. Зважаючи на досвід адміністративно-територіального реформування в країнах ЄС та його позитивні результати, можна стверджувати про необхідність контролю з боку держави в процесі адміністративно-територіального реформування та підвищення ефективності управління на локальному рівні через

можливість існування суб'єктивних конфліктів та невідповідність інтересів різних суспільних груп.

Відповідно до концепції, яка полягала в збереженні сталої кількості муніципалітетів, для забезпечення ефективного фінансово-економічного розвитку територіальних одиниць базового рівня було сформовано інститути міжмуніципального співробітництва. Таким шляхом пішли Іспанія, Італія, Франція, Швейцарія. Зокрема, у Франції існує 36 565 органів місцевого самоврядування (комун), кількість жителів в яких становить близько 2 тисяч. Натомість, в країні створено інститути міжмуніципального співробітництва – «комуни комун». Ця система у Франції закріплена на законодавчому рівні у 1999 році та передбачає формування трьох публічно-правових структур міжмуніципального співробітництва, відповідно до чого з 2002 року в країні утворено 14 регіонів метрополій, 120 агломерацій та 2033 об'єднання комун, які покривають 92,2% населення Франції [256, 257, 258].

Як зазначає професор Ж. Марку, міжмуніципальні утворення (публічні заклади міжмуніципального співробітництва – EPCI) – це публічні інституції, тобто юридичні особи публічного права, наділені фінансовою автономією і підпорядковані принципу специфікації (конкретизації, спеціалізації), тобто, на відміну від територіальних громад, вони можуть виконувати лише повноваження, якими вони наділені за законом, або комуни самостійно наділили їх цими повноваженнями [257]. Таким чином, основною відмінністю такого підходу є можливість реалізації індивідуальних рішень територіальних громад в процесі управління територією. Проте, якщо аналізувати її з позиції перерозподілу фінансових ресурсів, можна звернути увагу на те, що Франція є однією з найбільш централізованих країн Європейського Союзу.

Тому, як висновок, при дослідженні системи міжмуніципального співробітництва можна зауважити: «така система забезпечення населення на місцях необхідними суспільними послугами є значно складнішою, аніж через просте укрупнення громад, проте більше відповідає суті децентралізації в частині покладання і реалізації відповідальності місцевої влади на місцях» [259].

Досліджуючи питання формування ефективної з точки зору фінансової спроможності та достатнього економічного потенціалу базової ланки адміністративно-територіального устрою, доцільним є виокремлення ролі центральних органів ЄС у визначенні напрямів розвитку політики місцевого самоврядування та забезпечення єдиної системи адміністративно-територіального поділу. Як уже зазначалося, Європейським агентством статистики (Eurostat) у 1988 році було сформовано єдину систему адміністративно-територіальних одиниць Європейського Союзу The Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS). Відповідно до Рішення Єврокомісії 2001/0046 від 14 лютого 2001 року Європейська класифікація NUTS одержала статус стандарту територіального поділу країн-членів ЄС для цілей статистики. У 2003 році Регламентом Європейського Парламенту і Ради Європи цю систему класифікації введено в дію, в результаті чого держави-члени ЄС були змушені запровадити систему NUTS 1, 2, 3 і на добровільній основі NUTS 4, 5. Для кожного рівня визначено відповідну кількість населення (рис. 4.1).

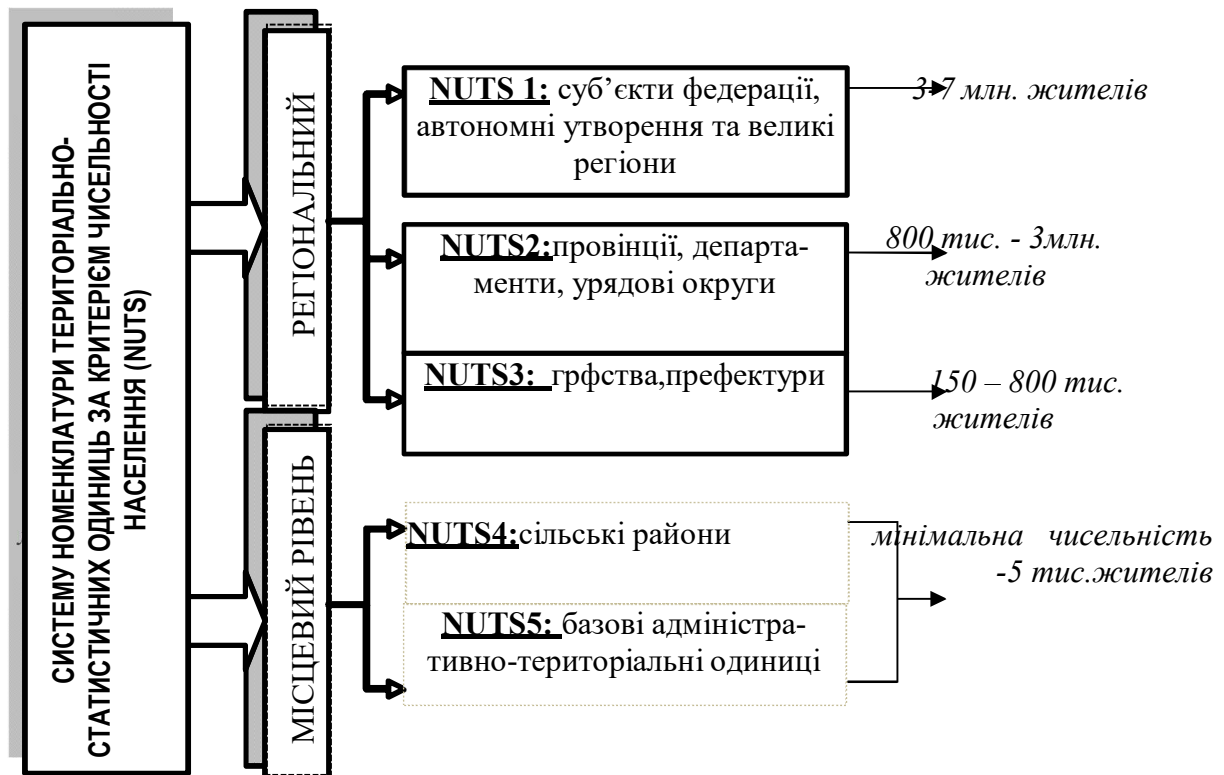

Рис. 4.1. Класифікація адміністративно-територіальних одиниць відповідно до Системи номенклатури територіально-статистичних одиниць за критерієм чисельності населення (NUTS)*

Джерело: сформовано авторкою на основі [260, 261, 262, 263].

В результаті визначення євроінтеграційного напрямку розвитку кожною з держав, які тепер є членами ЄС, було проведено роботу в напрямі оптимізації системи адміністративно-територіального устрою до стандартів NUTS. Зокрема, урядом Литви запропоновано такі рівні відповідності єдиній системі адміністративно-територіальних одиниць Європейського Союзу: NUTS 1 – Литва, NUTS2 – Литва, NUTS 3 – повіт, NUTS 4 – самоврядування, NUTS5 – сянюнія. В Словаччині відповідно до Закону «Про територіальний і адміністративний поділ Республіки Словаччини» у 1996 році було сформовано адміністративно-територіальний поділ країни, яким визначено 8 країв та 79 округів. В результаті адаптації до системи NUTS, адміністративно-територіальний поділ країни характеризується такими рівнями: NUTS 1 – Словаччина, NUTS2 – Братиславський край, Західна Словаччина, Центральна Словаччина, Східна Словаччина, NUTS3 – це вісім країв, NUTS 4 та 5 – це населені пункти місцевого рівня [259].

Відтак, можна говорити про те, що реформа територіальних структур країн Європи на основі системи NUTS передбачає формування стабільної системи управління на рівні регіонів та локальних формувань, а також забезпечення єдиного підходу до цього процесу в різних країнах.

Якщо звернутися до питання відповідності адміністративно-територіального устрою України вимогам NUTS та порівняти її зі схожими за територіальними показниками країнами ЄС, можна дійти таких висновків. Якщо взяти до уваги адміністративно-територіальний поділ нашої держави на області, можна зауважити, що вони відповідають вимогам NUTS. Середня кількість населення в областях України становить 1696 тис. осіб. Щодо районів, ситуація складніша. Середня площа району в Україні становить 1232 кв. км., тоді як, наприклад, у Франції – 5440 кв. км., що в чотири рази більше, в Іспанії – 9568 кв. км., що більше у 8 разів. Аналогічна ситуація і щодо чисельності жителів в районах: в Україні вона становить 94 тис. осіб, у Франції – 569 тис. осіб, в Іспанії – 747 тис. жителів [260]. Про необхідність укрупнення районів та наближення їх до вимог NUTS 3 в різний час говорило багато вчених. На даний

час в рамках реформи адміністративно-територіального устрою мова йде про формування так званих госпітальних округів. Сьогодні сформовано проекти 49 округів з 13 областей України [264, 265]. Відтак, мова йде про формування адміністративно-територіальних утворень, які б відповідали вимогам ЄС щодо адміністративно-територіального устрою держави та забезпечували максимально ефективне використання фінансово-економічного потенціалу та наближеність суспільних послуг до населення.

Окремим етапом реформи децентралізації, окрім формування спроможних адміністративно-територіальних утворень, є ефективний розподіл завдань і компетенцій публічної влади та закріплення за органами місцевого самоврядування відповідних повноважень. При цьому, повноваження органів місцевого самоврядування надаються на основі принципу субсидіарності, з максимальним наближенням надання суспільних послуг до населення, а сам орган, який приймає рішення про її надання, - до проблеми, яку він покликаний вирішити. Для прикладу, в Німеччині система розподілу завдань і компетенцій публічної адміністрації передбачає розподіл на п'ять рівнів. На федеральному рівні вирішуються завдання загальнонаціонального значення (оборона, міжнародні відносини, грошово-кредитна політика, розвиток атомної енергетики тощо). На другому рівні - рівень 16 федеративних земель - вирішуються питання культурного розвитку, вищої освіти, радіо та телебачення, функціонування поліції,

визначення самої системи місцевого самоврядування. На рівні громад розподіл завдань передбачає три групи:

- завдання, виконання яких передбачене за вказівкою зверху - делеговані державні повноваження, які громада зобов'язується виконувати чітко та з дотриманням усіх визначених процедур та обмежень (реєстрація актів цивільного стану, реєстрація за місцем проживання тощо);

- самоврядні завдання, що обов'язкові до виконання - завдання, які громада зобов'язана виконувати, але з самостійно визначеним порядком дій

(повноваження, пов'язані з захистом від пожеж, експлуатацією шкіл та дошкільних навчальних закладів тощо);

- самоврядні завдання, виконання яких передбачене на добровільній основі (утримання спортивних і культурних закладів, формування та розвиток молодіжних центрів тощо).

На окрему увагу заслуговує сформована система розподілу повноважень Швеції. В цій країні передбачено поділ завдань та функцій між трьома рівнями влади: центральним, регіональним та місцевим. На місцевому рівні повноваження поділяються на ті, які надані в сфері загальної компетенції, тобто законом про управління на місцевому рівні, та ті, які надаються спеціальним законом. Принцип загальної компетенції передбачає, що муніципалітетами здійснюється вирішення будь-якого питання, яке стосується жителів відповідної території, але яке не належить до повноважень органів центральної та регіональної влади. Це, передусім, питання розвитку культури, дозвілля, утримання доріг та вулиць, водопостачання та водовідведення, транспортного сполучення та інші.

Спеціальним законодавством повноваження надаються на локальний рівень з боку органів регіонального управління. Це повноваження соціального захисту (з приводу догляду за особами похилого віку, охорона материнства та дитинства), а також аварійні служби.

Загалом, більшість країн Європи здійснює розподіл повноважень на різних рівнях на основі принципу загальної компетенції. Повноваження,

віднесені до компетенції органів місцевого самоврядування в окремих країнах ЄС, наведені на рис. 4.2.

АВСТРІЯ	ДАНІЯ	ІСПАНІЯ	ЛИТВА
Загальні питання муніципалітетів Місцева система охорони здоров'я Міське планування Управління місцевим дорожнім рухом Організація публічних заходів та активності місцевої громади	Соціальні послуги: надання та фінансування Початкова освіта та спеціальна освіта Загальні питання муніципалітетів Місцева система охорони здоров'я Інтеграція іммігрантів Міське планування та охорона довкілля Підтримка доріг місцевого значення Організація публічних заходів та активності місцевої громади	Підтримка правопорядку Співпраця в освітній галузі Міське планування Охорона здоров'я Підтримка історико-культурної спадщини Захист прав споживачів Водопостачання та освітлення громадських місць Муніципалітети з кількістю жителів більше 5 тис. осіб – переробка побутових відходів Муніципалітети з кількістю жителів більше 20 тис. осіб – протипожежний захист та цивільна оборона, соціальний захист Муніципалітети з кількістю жителів більше 50 тис. осіб – охорона навколишнього середовища та управління громадським транспортом	Територіальне планування Міське планування Міське планування Організація транспортного сполучення Охорона навколишнього середовища Житлове будівництво Благоустрій доріг місцевого значення Освіта та перепідготовка кадрів Охорона здоров'я на місцевому рівні Підтримка правопорядку Культурний розвиток громади Протипожежна безпека Туризм
НІМЕЧЧИНА	ПОЛЬЩА	ФРАНЦІЯ	ДАНІЯ
Самоврядні завдання, виконання яких передбачене на добровільній основі (стимулювання економічної активності, підтримка транспортної інфраструктури, управління енергопостачанням, культура та спорт співпраця з муніципалітетами інших країн) Самоврядні завдання на обов'язковій основі (міське планування, підтримка і будівництво початкових шкіл, водопостачання та водовідведення, організація дозвілля, соціальне забезпечення і підтримка молоді, відновлення природних ресурсів)	Землеустрій Охорона навколишнього середовища Охорона здоров'я Освіта Управління нерухомістю Водне господарство Транспортне сполучення Соціальна допомога Культура і охорона пам'яток архітектур Спорт Протипожежна безпека та правопорядок Озеленення на місцевому рівні Ярмарки та ринки Цвинтарі	Соціальний захист Охорона здоров'я Освіта Економічний розвиток муніципалітету Міське планування Охорона навколишнього середовища Культура	Повноваження, надані в сфері загальної компетенції (культура і релігія, благоустрій доріг місцевого значення та парків, водопостачання, водовідведення та переробка побутових відходів, енергопостачання, охорона навколишнього середовища) Повноваження, надані згідно спеціального законодавства (соціальний захист, шкільна освіта, міське планування, послуги у випадку надзвичайних ситуацій)

Рис. 4.2. Повноваження органів місцевого самоврядування на прикладі окремих країн ЄС*

Джерело: складено за [268].

Доцільно зауважити, що формування повноважень органів місцевого самоврядування, базуючись передусім на можливості максимального наближення суспільних послуг до їх споживачів, залежить від порядку розподілу доходів між бюджетами різних рівнів.

Зважаючи на особливості побудови бюджетної системи країн ЄС, науковці виділяють три моделі розподілу доходів бюджетів різних рівнів, а саме [266, 267]:

- розподіл податкових надходжень та інших доходів між різними рівнями бюджетної системи країни – модель, частково характерна для США;

- розщеплення доходів від оподаткування через закріплення за бюджетами різних рівнів конкретно визначених часток податкових надходжень в межах єдиної податкової ставки – модель, частково характерна для Німеччини;

- встановлення на рівні адміністративно-територіальних утворень надбавок до загальнодержавних податків – модель, характерна для Швеції.

Досліджуючи формування доходів місцевих бюджетів, доцільно звернути увагу на те, що серед країн ЄС є і країни, місцеві бюджети яких характеризуються високим рівнем фіскальної автономії, і країни, формування доходів місцевих бюджетів яких більшою мірою залежать від трансфертів, розподіл яких відбувається на центральному рівні. Причиною різних підходів до формування дохідної частини місцевих бюджетів країн-членів ЄС є їх орієнтованість в цьому питанні на один з двох принципів:

- принцип бюджетної еквівалентності, в основі якого лежить ідея фіскальної справедливості: доходи місцевих бюджетів мають бути пропорційними рівню податкового навантаження на жителів регіону чи адміністративно-територіальної одиниці;

- принцип національної солідарності, в основі якого лежить ідея фінансового вирівнювання на центральному рівні можливостей регіонів. Необхідність вирівнювання продиктована тим, що, по-перше, державою гарантоване надання соціальних послуг своїм громадянам на однаковому рівні, по-друге, низький рівень розвитку регіону тягне за собою зниження рівня ефективності переміщення капіталу, використання праці та інших економічних чинників. Окрім того,

внаслідок існування особливостей стягнення податкових платежів до місцевих бюджетів в різних регіонах, виникає необхідність фінансового вирівнювання з центру регіональної диференціації податкових доходів [269].

Країнами, формування доходів місцевих бюджетів яких залежить від міжбюджетного вирівнювання, є Ірландія, Італія, Португалія, в яких трансферти становлять 60-80% в структурі доходів місцевих бюджетів. Так, в Італії та Нідерландах муніципалітети на 80% залежні від перерозподілу коштів з державного бюджету. При цьому, в країнах ЄС державні трансферти надаються в трьох формах, а саме: у вигляді дотацій, цільових субсидій (субвенцій) та через перерозподіл податкових доходів. При цьому, аналізуючи особливості фінансового вирівнювання в країнах Заходу, можна виділити такі підстави до запровадження міжбюджетних трансфертів:

- вертикальна фінансова розбалансованість;
- потреба забезпечення горизонтального балансу фіскальних надходжень;
- необхідність гарантованого надання суспільних благ;
- забезпечення політичної та макроекономічної стабільності.

Одним з важливих джерел наповнення місцевих бюджетів є субсидії, на які у Бельгії та Великобританії припадає 60% доходів місцевих бюджетів, в Данії та Німеччині – 45%, а у Франції – 30%. Слід зауважити, що цільові субсидії призначені для фінансування конкретно визначених проектів та планів, тому можна говорити про контроль розвитку території (субвенції на фінансування проектів розвитку соціальної та економічної інфраструктури в Італії та Німеччині) або конкретної сфери (субвенції на фінансування програм у сфері охорони здоров'я та освіти в скандинавських країнах, розвитку та підтримки поліції та виправних установ в Італії та Німеччині) з боку держави [270].

Трансфертом, який дозволяє знизити рівень фінансової залежності органів місцевого самоврядування від управління з центру, є дотація, яка надається для покриття дефіциту місцевого бюджету. Цей вид трансферту широко використовується у функціонуванні бюджетної системи Бельгії, Великобританії,

Німеччини та Франції. Зокрема, бюджети комун у Франції на 35% забезпечені за рахунок дотацій, департаментів – на 42% [270].

Країнами з високим рівнем фінансової автономії місцевих бюджетів є Австрія, Іспанія, Швейцарія та Швеція – 98-70%, в Фінляндії та Франції рівень фінансової автономії становить 55-70%. Фундаментом фінансової автономії місцевих бюджетів цих країн є місцеві податки та збори, а також надбавки до загальнодержавних податків, встановлених на місцевому рівні.

Якщо проаналізувати основні аспекти, які впливають на рівень податкової автономії місцевих бюджетів країн Європи, можна дійти таких висновків [271]:

- лише у восьми країнах органи місцевого самоврядування мають право самостійно встановлювати податкові ставки та визначати базу оподаткування при оподаткуванні окремими податками та зборами. При цьому, в податкових системах цих країн низька питома вага місцевих податків;

- натомість, органи місцевого самоврядування в більшості європейських країн самостійно визначають граничні ставки податків на місцевому рівні (у Бельгії, Іспанії, Великобританії, Данії, Нідерландах, Швеції, Швейцарії та Фінляндії такі надходження забезпечують близько 84% податкових надходжень місцевих бюджетів, у Польщі, Норвегії, Чехії та Угорщині –45%);

- практично у всіх країнах Європи існує практика пропорційного розподілу локальних податкових доходів між місцевими та центральним бюджетом, проте, держав, в яких пропорцію розподілу визначають органи місцевого самоврядування, немає. Натомість, в чотирьох країнах Європи така пропорція може бути змінена лише за умови погодження цих змін з місцевими органами влади;

- тільки в одній країні Європи (Португалії) на центральному рівні встановлюються граничні ставки локальних податків та визначається база оподаткування цими податками.

Слід зауважити, що формування податкової політики на місцевому рівні в країнах Європи побудоване на основі досягнення консенсусу при поєднанні двох цілей:

- забезпечення сприятливого податкового клімату для можливості ефективної діяльності суб'єктів господарювання;

- забезпечення надходження до місцевих бюджетів відповідних податкових доходів для надання населенню суспільних послуг відповідної якості.

Оскільки основним джерелом доходів місцевих бюджетів є податкові надходження, важливо звернути увагу на особливості їх формування. Структура доходів місцевих бюджетів в країнах Європи показано у табл. 4.2.

Якщо проаналізувати дані, що наведені у табл. 1.4, видно можливість поділу країн за критерієм формування податкових доходів місцевих бюджетів на три групи:

- країни з високим рівнем надходжень від оподаткування майна (Великобританія, Франція, окрім того, Ірландія, Люксембург, Нідерланди та Португалія [31]);

- країни з високою питомою часткою податків на прибуток (Данія, Норвегія, Швеція);

- країни зі змішаними податковими доходами (Іспанія, Бельгія, Італія).

Таблиця 4.2

Структура доходів місцевих бюджетів в країнах Європи у 2019 р., %

Країна	Податкові надходження				Неподаткові надходження	Доходи від операцій з капіталом	Гранти
	Всього	з них:					
		податки на прибуток, доходи, заробіток	майно	товари і послуги			
Австрія	59,9	22,8	4,9	19,3	18,8	1,6	19,7
Великобританія	13,7	-	13,6	-	12,9	2,8	70,6
Данія	46,7	43,3	3,3	-	8,0	0,8	44,5
Іспанія	50,1	9,8	15,1	22,2	13,0	2,2	34,7
Італія	38	11,6	1,6	48,8
Німеччина	39,9	20,9	4,6	34,6
Норвегія	44,3	39,8	4,2	0,3	17,4	0,7	37,6
Фінляндія	46,6	30,2	2,0	21,2
Франція	47,2	7,2	16,8	5,1	18,1	0,5	34,2
Швеція	70,1	70,1	...	-	10,5	0,3	19,1

Джерело: побудовано за [278].

Ключовим податком, який надходить до місцевих бюджетів в країнах Європи, є податок на доходи фізичних осіб. Так, у країнах Північної Європи питома вага податку становить 1/3 всіх податкових надходжень місцевих бюджетів, в Люксембурзі – 93%, у Чехії – 82%, в Німеччині – 80%, у Бельгії 62% [282]. Вчені виокремлюють його характеристику як справедливого з точки зору податкоспроможності платників податку, а також можливість застосування прогресивних податкових ставок при оподаткуванні осіб, які мають високі доходи. При цьому, основною проблемою, яка виникає у випадку справляння цього податку є невідповідність в окремих випадках місця роботи та місця проживання особи. В такому випадку громадяни отримують суспільні послуги на території проживання, а податок сплачують, в основному, за місцем праці. Відтак, доцільно звернути увагу на думку В.А. Пігенка: «Ця проблема не так гостро стоїть, коли оподаткування здійснюється не муніципалітетами, а проміжними рівнями урядування, наприклад, штатом або провінцією, адже людей, що живуть і працюють у різних штатах, у них відносно менше» [293].

На окрему увагу заслуговує справляння майнових податків, зокрема, податку на нерухомість. Питома вага даного податкового платежу в структурі доходів місцевих бюджетів в унітарних державах Європи становить в середньому 30%, у федераціях – 50%. Основними причинами доцільності введення даного податкового платежу є постійність надходжень від його справляння, оскільки об'єкти нерухомості неможливо вивести за межі певної юрисдикції, а обсяги надходжень від оподаткування цим платежем можна легко передбачити через щорічну зміну реєстру нерухомості. Проте, як звертає увагу І. Луніна, оподаткування податком на нерухомість має свої вагомні недоліки. По-перше, негативним є вплив на заощадження та інвестиції, оскільки збільшується податкове навантаження на платників податків, і фізичних, і юридичних осіб. По-друге, негативним є вплив на розвиток підприємств з високою матеріаломісткістю виробничого процесу [284].

Щодо іншого майнового податку, земельного, слід зазначити, що питома вага цього платежу в складі податкових доходів місцевих бюджетів поступово

знижується в країнах Європи. Так, у Бельгії цей податковий платіж становить 17% податкових доходів місцевих бюджетів, в Італії та Іспанії – 14%, у Франції – 10%, у Нідерландах – 8%.

Окрему увагу слід звернути на питання ролі органів місцевого самоврядування в визначенні механізму стягнення непрямих податків. В окремих країнах Європи органи місцевого самоврядування можуть самостійно визначати товари та послуги, які звільняються від оподаткування. Такими товарами, в основному, виступають товари першої необхідності, такі як продукти харчування та медикаменти. Таким чином, органи місцевого самоврядування мають можливість контролювати споживання товарів та податкове навантаження на малозабезпечені верстви населення, що є особливо важливим аспектом при формуванні ефективної системи непрямого оподаткування.

Досліджуючи податкову систему країн Європи на локальному рівні, доцільно звернути увагу на роль та місце місцевих податків та зборів в цій системі. Так, у Франції за рахунок місцевих податків та зборів дохідна частина місцевих бюджетів наповнюється на 60%, у Німеччині – на 45%, у Великобританії – на 36%. При цьому, в європейських країнах розгалужена система місцевих податків та зборів: у Бельгії їх налічується близько ста, в Італії – 70, а у Франції – 50 [295]. А у Великобританії існує лише один місцевий податок – подушний, проте, зважаючи на питому частку в доходах місцевих бюджетів, це один з найважливіших бюджетоутворюючих податків країни.

Як висновок доцільно зауважити, що організація податкової системи на локальному рівні в країнах Європи різна, кожна країна характеризується притаманними їй особливостями стягнення податкових платежів до місцевих бюджетів. Так, як і в Україні, справляння податку на доходи фізичних осіб є одним з основних джерел доходів місцевих бюджетів у таких європейських країнах як Австрія, Бельгія, Данія, Норвегія, Польща та Швейцарія. Натомість, у Великобританії та Нідерландах, цей бюджетоутворюючий податок не надходить до місцевих бюджетів. Схожа ситуація і з іншими податками: в одних країнах вони є одними з ключових у формуванні доходів місцевих бюджетів, в інших –

не відіграють жодної ролі в розвитку муніципалітетів. Проте, в загальному систему локального оподаткування країн Європи можна показати на рис. 4.3.

Окремим аспектом дослідження є поділ місцевих бюджетів на самостійні функціональні види. Для країн Європи закономірним є існування поточного бюджету та бюджету розвитку або інвестиційного бюджету. При цьому, доходи поточного бюджету сформовано за рахунок податків та зборів, платежів та наданих трансфертів. Доходи бюджету розвитку сформовано за рахунок муніципальних позик, інвестиційних субсидій, банківських кредитів тощо.

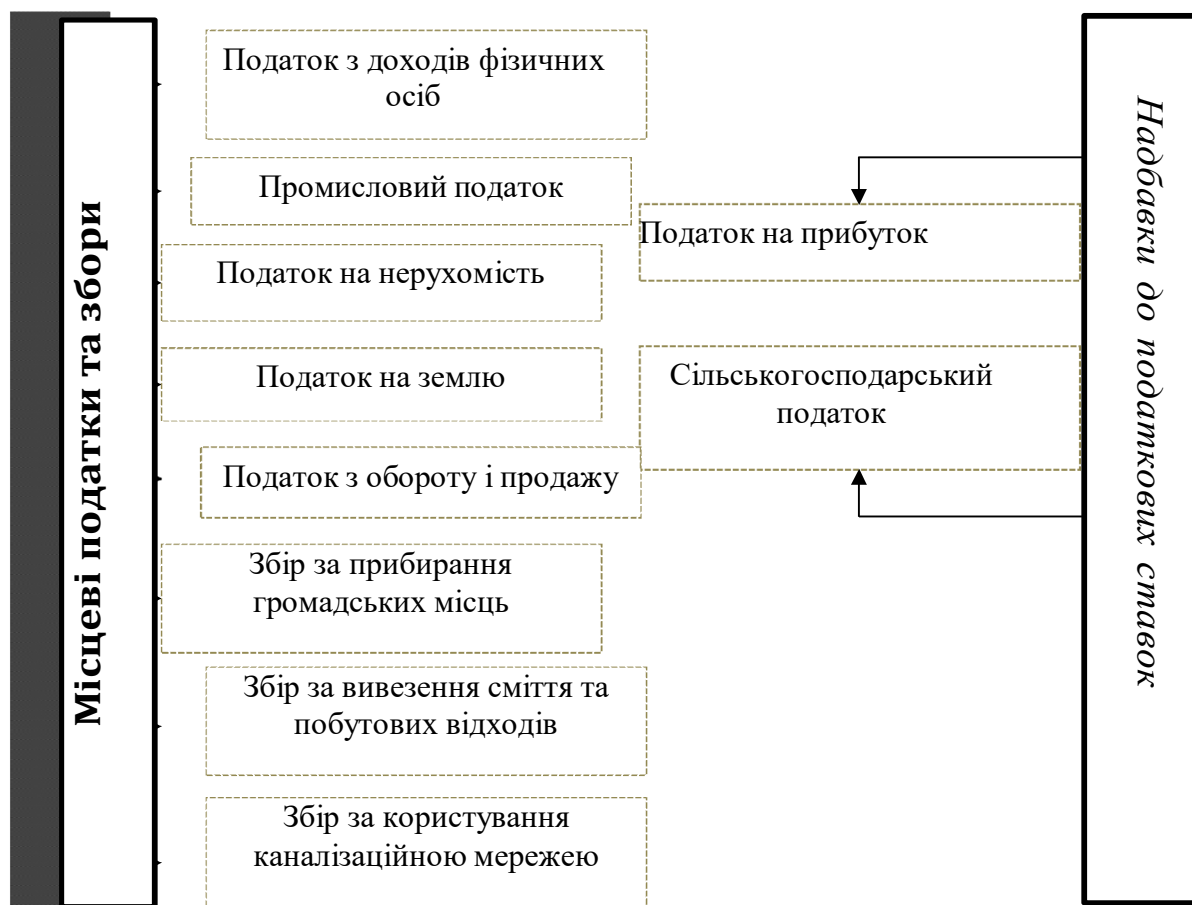

Рис. 4.3. Система оподаткування на місцевому рівні в країнах Європи*

Джерело: складено за [26].

Як і в Україні, в країнах Європи на законодавчому рівні заборонено використання коштів бюджету розвитку на забезпечення поточних видатків місцевих бюджетів. Окрім поділу на поточний та інвестиційний бюджети, в окремих країнах існує поняття додаткового або приєднаного бюджету. Так, у

Франції додатковий бюджет є уточнювальним по відношенні до поточного бюджету та забезпечує зв'язок між бюджетами різних періодів. Формування системи місцевих бюджетів в країнах Європи відбувалося на тлі децентралізаційних процесів, що забезпечило безпосередній вплив на рівень фінансової автономії таких бюджетів. Незважаючи на особливості організації системи місцевих бюджетів (формування їх дохідної частини та визначення видаткових повноважень, організація системи міжбюджетних трансфертів тощо), вона побудована на основі максимального наближення суспільних послуг до їх споживачів.

4.2. Інструментарій сприяння зміцненню та розвитку місцевих бюджетів: міжнародний аспект

Первинне уявлення про специфіку побудови і функціонування бюджетних систем у країнах Європи можна сформулювати на основі аналізу динаміки частки видатків та доходів місцевих бюджетів у ВВП. Загальне оцінювання досягнутого рівня бюджетної децентралізації може бути здійснено винятково із застосуванням інструментарію аналізу інституційного середовища кожної національної системи публічних фінансів. Фінансові системи більшості країн з розвиненою економікою (табл. 4.4) впродовж 1998–2017 рр. характеризувалися відносною стабільністю масштабу перерозподілу ВВП через спектр місцевих бюджетів.

Для транзитивних економік характерна помітна волатильність у межах 4–5 в. п. за 20 років. Для скандинавських країн частка видатків локальних бюджетів стабільно перевищувала 20 % ВВП, причому в 2013–2017 рр. цей показник порівняно з 1998–2002 рр. зріс на 1,3 в. п.; частка бюджетних доходів у ВВП відповідно зросла на 1,4 в. п. Слід зазначити, що для країн Північної Європи характерна модель активної участі держави у забезпеченні економічної та соціальної стабільності, що знаходить відображення в особливій побудові їх бюджетних систем.

Для Італії, Польщі, Хорватії, Чехії, Великобританії, Угорщини та Франції зазначені індикатори впродовж всього періоду перевищували 10,0 %. Для Угорщини за п'ятирічкою спостерігалось суттєве звуження масштабу перерозподілу валового внутрішнього продукту через систему місцевих бюджетів на 5,1 в. п. за видатками і 4,0 в. п. за доходами у 2013–2017 рр. проти 1998–2002 рр.

Таблиця 4.4

**Частка видатків та доходів місцевих бюджетів у ВВП
країн Європи у 1998–2017 рр., %**

Регіон/країна	1998–2002		2003–2007		2008–2012		2013–2017		1998–2017	
	ДОХОДИ	ВИДАТКИ	ДОХОДИ	ВИДАТКИ	ДОХОДИ	ВИДАТКИ	ДОХОДИ	ВИДАТКИ	ДОХОДИ	ВИДАТКИ
Країни Скандинавії	20,9	20,4	20,4	20,3	21,6	21,2	22,2	21,8	21,3	20,9
Фінляндія	17,8	17,6	19,0	18,5	22,1	21,6	23,0	22,5	20,5	20,0
Італія	14,0	13,6	15,0	14,3	15,4	15,2	14,5	14,6	14,7	14,5
Польща	13,0	12,5	13,2	13,1	14,2	13,5	13,2	13,1	13,4	13,0
Хорватія*	13,3	13,3	12,7	12,5	12,0	11,9	12,0	11,9	12,3	12,2
Чехія	10,8	10,7	12,4	12,2	12,2	11,9	11,0	11,6	11,6	11,6
Великобританія	10,3	9,9	11,6	11,4	12,7	12,3	10,4	10,2	11,2	11,0
Угорщина	12,2	11,9	12,5	12,1	11,3	11,2	7,1	7,9	10,8	10,8
Франція	9,6	9,7	10,6	10,4	11,6	11,3	11,5	11,4	10,8	10,7
Країни Балтії	8,1	9,2	9,1	8,9	10,5	10,2	9,0	9,1	9,2	9,3
Бенілюкс	8,7	8,7	8,8	8,8	9,2	9,0	8,6	8,6	8,8	8,8
Словенія	8,2	8,2	8,5	8,4	9,5	9,3	9,0	9,0	8,8	8,7
Австрія	8,5	8,5	8,0	8,0	8,4	8,2	8,4	8,4	8,3	8,2
Румунія	5,0	5,1	7,8	7,7	9,7	9,1	9,2	9,6	7,9	7,9
Німеччина	7,4	7,2	7,2	7,1	7,7	7,6	7,8	7,9	7,5	7,5
Ірландія	12,5	12,3	9,3	9,4	5,5	5,4	2,6	2,7	7,5	7,5
Болгарія	7,2	7,1	6,5	6,5	7,1	6,9	8,3	8,2	7,3	7,2
Іспанія	5,9	5,9	6,0	5,9	6,7	6,2	5,9	6,5	6,1	6,1
Словаччина	3,2	3,0	6,5	6,6	6,8	6,4	6,8	7,0	5,8	5,7
Греція	3,8	3,8	3,2	3,2	3,6	3,6	3,4	3,8	3,5	3,6

* з 2001 р.

Джерело: розраховано та складено авторкою за даними [200].

Найнижчим рівнем перерозподілу ВВП для цієї вибірки країн характеризувалися Іспанія, Словаччина та Греція. Слід відзначити принципову незіставність показника для Чехії і Словаччини. Якщо першу із зазначених країн можна віднести до групи із достатньо високим ступенем фіскальної автономії, то другу – до групи централізованих бюджетних систем. Найвідчутніше зниження

показників за весь період характерне для Ірландії, тобто прослідковувалися централізаційні тенденції. Примітним є і факт, що в унітарній Ірландії та Німеччині в середньому за 1998–2017 рр. збіглися значення масштабу перерозподілу ВВП через дохідну та видаткову частини місцевих бюджетів, а в 2017 р. обидві країни характеризувалися практично однаковим показником модифікованого валового національного продукту для Ірландії та ВНП на душу населення для Німеччини. Однак для Німеччини бюджетний індикатор перерозподілу ВВП характеризувався низькою волатильністю (в межах 0,3–0,5 в. п. упродовж 20 років), очевидно внаслідок жорсткої інституційної визначеності у сфері публічних фінансів та багаторічних традицій ефективного місцевого самоврядування.

Значна частина аналізованого періоду для країн вибірки характеризувалася домінуванням в їх зовнішньоекономічній доктрині євроцентричних тенденцій, про що свідчили три хвилі розширення ЄС. Поглиблення економічної та політичної інтеграції неминуче потребує гармонізації норм законодавства держави-претендента на вступ відповідно до трендів наднаціональних інтеграційних об'єднань. Дослідники вказують на щільний зв'язок процесів децентралізації та глобалізації. П. Капланова, аналізуючи досвід Словаччини напередодні та після її приєднання до ЄС 1 травня 2004 р., визначає посилення фіскальної автономії адмінутворень як значущої та обов'язкової передумови інтеграції: гармонізація бюджетно-податкових норм і практик одночасно спрощує та каталізує євроцентризм [28].

До основних перешкод ефективному провадженню бюджетного федералізму в країнах Центральної та Східної Європи слід віднести систематичну реалізацію ризиків макроекономічної нестабільності, незрілість інфраструктури публічних фінансів, рудиментарність практик централізованого директивного планування, дублювання фінансових функцій різних рівнів влади тощо. Еволюція бюджетних відносин у країнах з емерджентними економіками відбувалася із стратегічним пріоритетом щодо раціонального розподілу адміністративно-політичних та фіскальних функцій між центральними та місцевими органами влади із врахуванням регіональної структури та

міжнародної спеціалізації національної економіки. Фінансові ресурси місцевих бюджетів при цьому здебільшого спрямовуються на розвиток територіальної громади, охоронута відновлення довкілля, комунальні, захисні та соціальні, зокрема освітні та медичні, послуги.

Загальною характеристикою розвитку бюджетного федералізму в країнах Європи було стійке переважання рівня децентралізації за видатками над відповідним показником за доходами. При зіставних пропорціях перерозподілу ВВП через видаткові та дохідні частини місцевих бюджетів, одержані останніми міжбюджетні трансферти сприяли фіскальному вирівнюванню й усуненню міжрегіональних диспропорцій, штучному збалансуванню системи. Середні рівні децентралізації бюджетних систем країн Європи зведено на рис. 4.4. Розмах варіації за видатковим індикатором становить 61,1 в. п., за дохідним – 28,8 в. п.

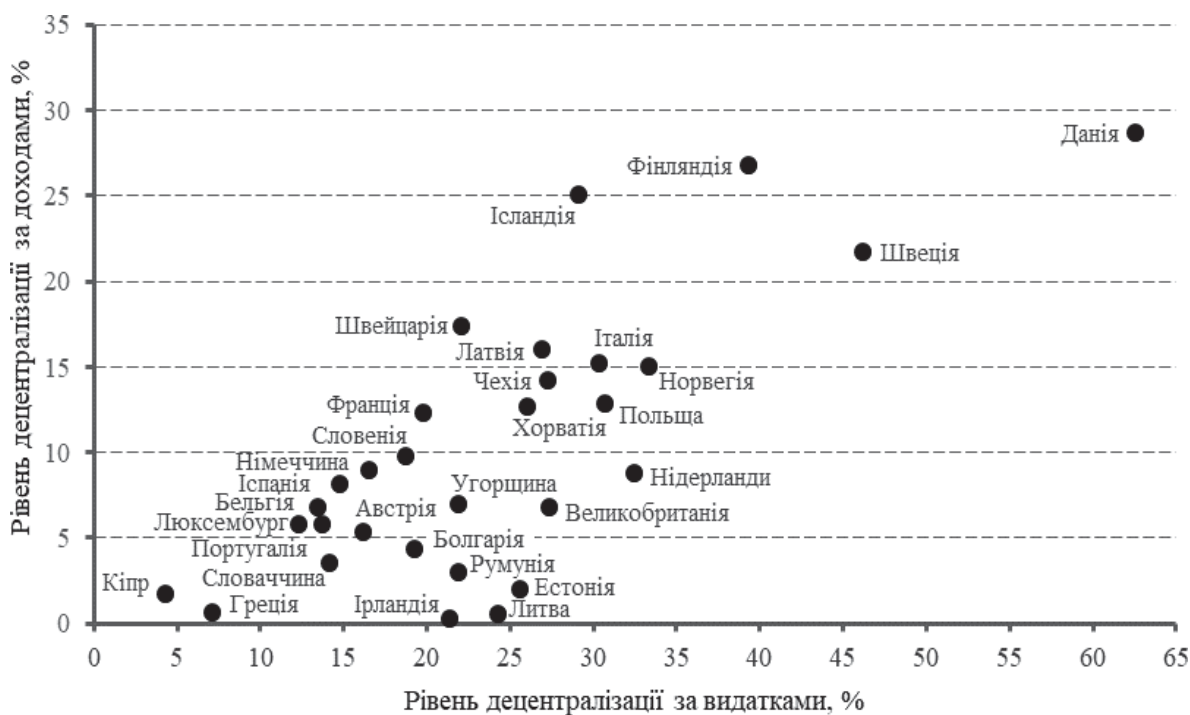

Рис. 4.4. Бюджетна децентралізація за доходами та видатками в країнах Європи у 1998–2017 рр., %

Джерело: розраховано та побудовано авторами за даними [227].

Відчутно низькі параметри бюджетної децентралізації, притаманні Кіпру та Мальті, можуть бути раціонально пояснені специфікою адміністративно-територіального устрою. Помірні значення фіскальної автономії зафіксовано і в

Греції (середня децентралізація за доходами на рівні 0,7 % та 7,1 % – за видатками), що пояснюється переважно природно-географічними умовами та сецесійними ризиками. У цій країні навіть впроваджено модель безпосереднього фінансового забезпечення державою місцевих самоврядних органів на основі механізму Central Autonomous Resources з метою підтримки довгострокової стійкості локальних фінансів, що є елементом програми макропруденційного стратегічного управління. Загалом, у 1998–2017 рр. для більшості країн вибірки характерна висока фіскальна децентралізація: понад 10 % за видатками та 5 % за доходами.

Найвищі ступені децентралізації притаманні для Фінляндії та країн Скандинавії, чії моделі фіскального простору ще з середини ХХ ст. асоціюються із соціально-ринковою економікою, стійкими та високими темпами розвитку, належним рівнем життя населення. Значний масштаб перерозподілу ВВП через систему публічних фінансів, зокрема її потужний і ситуативно-адаптивний локальний сегмент, підкріплено у цій групі країн високим рівнем якості відповідного інституційного супроводу, що дає змогу збалансувати індивідуальні та публічні інтереси.

Середній рівень бюджетної децентралізації за видатками впродовж аналізованого відрізка часу в країнах Європи становив 23,2 %. Максимально наближені до нього національні індикатори зафіксовано у країнах із відчутно різними параметрами економічного розвитку та незіставними інституційними традиціями фіскальної автономії. Серед зазначеної групи високим рівнем громадського добробуту виділяються Великобританія (відхилення +4,1 в. п.), а також Швейцарія (–1,2 в. п.) і Франція (–3,4 в. п.). Іншу групу складають деякі постсоціалістичні країни, зокрема Болгарія (–3,9 в. п.), Хорватія (+2,8 в. п.), Угорщина (–1,4 в. п.), а також Румунія (–1,3 в. п.) та країни Балтії (у середньому +2,3 в. п.), що досягли помітного результату шляхом стратегічних поступальних перетворень у фіскальній сфері. Середній рівень децентралізації за доходами місцевих бюджетів – 9,9 %. Максимально наближені до цього індикатори зафіксовано в Німеччині (відхилення –0,9 в. п.), Нідерландах (–1,1 в. п.) та Словенії (–0,2 в. п.).

Оскільки податкові надходження становлять найважливішу частину доходів місцевих бюджетів у переважній більшості країн, рівень податкової автономії адміністративно-територіальних утворень потребує спеціального вивчення. За результатами емпіричних досліджень, чутливість громадськості до застосування відповідних фіскальних інструментів є надзвичайно високою: неадекватний поточний склад та стратегія реформування податкової системи в контексті гармонізації партикулярного економічного законодавства із нормами наднаціональних об'єднань може одночасно дестабілізувати як публічні, так і приватні фінанси. Для податків характерна універсальність, а завдання удосконалення фіскального простору полягає у планомірному підвищенні довіри громадськості до фінансової політики держави, консенсусному сприйнятті чинних ставок та методик оцінювання баз оподаткування.

Податкові системи країн Європи мають специфіку. Впродовж 1998–2017 рр. в окремих державах надходження від сплати ПДВ частково зараховувалися до місцевих бюджетів: у Німеччині – 0,1 % ВВП, Іспанії – 0,5 % ВВП, Італії – 0,4 % ВВП, Португалії – 0,3 % ВВП, а у Чехії, починаючи з 2001 р., – 1,9 % ВВП. Ця практика малопоширена, що доводить доцільність закріплення цього податку – через особливості адміністрування – за рівнем центрального бюджету. Надходження від сплати податків на споживання впродовж аналізованого періоду включалися до доходів місцевих бюджетів практично всіх країн Європи, крім Нідерландів та Швеції. За дослідженням Г. Карраса та Д. Фурсері, впродовж 1965–2003 рр. ця група податків була визначальною для фінансових систем Австрії, Греції, Ісландії, Ірландії, Португалії та Іспанії [8]. На початку XXI ст. її фіскальний потенціал скоротився, статистично значимими податки на споживання залишилися для місцевих бюджетів Чехії та Угорщини (по 1,7 % ВВП кожної країни відповідно), Франції (1,4 % ВВП), Італії (1,2 % ВВП), Польщі (0,9 % ВВП) та Іспанії (0,8 % ВВП) [27].

Стабільно високу значимість у контексті формування надходжень місцевих бюджетів європейських країн становили дві групи фіскальних інструментів: податки на виробництво та імпорт товарів і послуг; податки на

дохід та багатство, зокрема майнові. Середнє значення частки першої із зазначених груп у ВВП країн Європи становило 1 %. При цьому найбільші значення цього показника характерні для Франції (4,1 % ВВП), Італії (4,3 %) та Ісландії (1,9 % ВВП). Частка майнових податків, закріплених за місцевими бюджетами, у ВВП є низьковолатильною, що відображено у серії досліджень [7; 8]. Група податків на дохід та багатство стійко зберігає високу частку у ВВП, особливо це характерно для країн Північної Європи, зокрема 9,6 % для Фінляндії, 12 % для Данії, 13,6 % для Швеції. Натомість для Мальти, Кіпру, Греції ваговий індикатор відповідної групи прямує до нуля, що інтегрується до концепції побудови їх фіскального простору.

Р. Масгрейв констатував, що локальні владні органи повинні володіти повноваженнями із оподаткування найіммобільніших баз, щонає оптимізувати трансакційні витрати на їх адміністрування. Майнове оподаткування становить центральну науково-практичну проблематику в контексті формування дохідної частини місцевих бюджетів. Закріплення вказаної групи саме за локальними бюджетами є раціональним та виправданим через просторову визначеність та іммобільність бази. При цьому перелік категорій майна специфікується залежно від країни; типовими групами оподаткованої власності є земельні ділянки, в т. ч. використовувані для агропромислового виробництва, житлове та нежитлове нерухоме майно, зокрема об'єкти туристично-рекреаційного призначення тощо. Базою оподаткування у різних системах є не лише ринкова вартість нерухомого майна, а й інші його параметри. Податки на майно та споживання, за результатами численних досліджень, є достатньо стійкими до циклічних коливань [7; 8; 16; 29].

Фінансовий базис функціонування системи місцевих бюджетів може бути суттєво зміцнений шляхом трансформації підходу до детермінації бази майнового оподаткування. Зазвичай площа об'єкта нерухомого майна помірно корелює з його вартістю, принципове ж значення зберігає економічна зональність та призначення відповідного майна. Диференціація ставок оподаткування від 0,1 до майже 3 % вартості об'єкта оподаткування свідчить

також про наявність національних інституційних традицій формування та виконання місцевих бюджетів. Методологія визначення бази майнового оподаткування суттєво відрізняється у країнах з розвинутою і трансформаційною економіками. Якщо для першої категорії детермінація бази здійснюється переважно на основі ринкової (у Данії) чи кадастрової вартості майна (в Італії та Франції), то для другої – або вартості, або площі об'єкта (наприклад, для Польщі). Особливого значення набуває проблема актуалізації баз оподаткування. Навіть для країн з розвинутою економікою характерними є певні лаги оновлення інформації стосовно вартості об'єктів власності, а це прямо впливає на зниження фіскальної ефективності майнового оподаткування в контексті формування дохідної частини місцевих бюджетів. Встановлення диференційованих ставок залежно від способу використання майна є виправданим економічно, проте за недосконалості процедур державного фінансового аудиту і моніторингу породжує ризик недоотримання місцевими бюджетами податкових надходжень.

Визначальними характеристиками системи місцевих бюджетів країн Європи є рівень залучення мешканців територіальних громад до процесів їх обговорення, формування і виконання, а також відповідність обсягу і спектру надаваних публічними установами послуг динамічній структурі громадських запитів і потреб. Спосіб алокації публічних фінансів визначає рівень довіри платників податків до проваджуваної як у державі загалом, так і в її конкретному регіоні фіскальної політики, породжуючи феномен податкової конкуренції між різними юрисдикціями і раціоналізуючи рух ресурсів. Серед типових механізмів забезпечення громадського контролю й транспарентності локальних фінансів у країнах з розвиненими і трансформаційними економіками широко застосовуваним є партисипативне бюджетування: бюджети участі формуються з початку 1990-х у Великобританії, Франції, Німеччині, Італії, а із розширенням фіскальної автономії і в країнах Центральної та Східної Європи, зокрема Польщі, Чехії, Словаччині, Хорватії тощо. Існує декілька альтернативних стандартних моделей партисипативного бюджетування, зокрема

«Порту-Алегрі, адаптована для Європи», «Консультацій з публічних фінансів», «Наближеності участі» тощо.

За визначенням ООН, партисипативний бюджет або бюджет участі є спеціальним механізмом, завдяки якому мешканці адміністративної одиниці безпосередньо вирішують або суттєво впливають на процес прийняття рішень щодо способу використання фінансових ресурсів відповідного територіального утворення [27]. За даними авторського колективу під керівництвом І. Сінтомера, лише з 1993 по 2008 рр. кількість партисипативних бюджетів в Європі зросла більш ніж у 100 разів, а за останні 5 років аналізованого періоду – подвоїлась [27].

Для Східної та Центральної Європи запровадження партисипативного бюджетування на рівні муніципалітетів характеризувалося недостатньою обізнаністю мешканців щодо їх реальної спроможності впливати на розподіл місцевих фінансів. Наприклад, у 2015 р. у м. Пазин (Хорватія) тільки 6,8 % мешканців брали участь у публічному обговоренні регіональних фінансових проектів, приймаючи відповідні рішення, внесок чого бюджет участі склав лише 0,4 % муніципального бюджету. В інших хорватських регіонах частка бюджету участі коливалася приблизно в тих самих межах, хоча спостерігалися й поодинокі випадки, коли частка партисипативного бюджету становила 7,5 % бюджету м. Рієка. У Польщі для муніципалітетів характерна неоднозначна динаміка широти охоплення мешканців механізмом партисипативного бюджетування та масштабу перерозподілу ресурсів через нього. Бюджети участі діють у 80 % польських міст з населенням понад 300 тис. осіб, 60 % міст з населенням понад 100 тис. осіб, але лише в 0,2–0,3 % малих населених пунктів. Попри розвиток вказаного механізму, масштаб реального залучення громадян не перевищує 25 %. Так, у м. Гданську в 2015 р. порівняно з 2014 р. частка мешканців, що взяли участь у публічному обговоренні бюджету участі, скоротилася на 3,5 в. п. з 13,6 % до 10,1 %, а частка цього бюджету у загальноміському зросла лише на 0,1 в. п. до 0,4 %. Для деяких інших територіальних громад зміни мали яскравіше виражений характер, наприклад, за аналогічний період охоплення процесом партисипативного бюджетування зросло з 7 % до 15,5 % мешканців м. Сопота і з 6,5 % до 24,1 %

жителів м. Семяновіце-Шльонські, а частки бюджетів участі збільшилися відповідно з 0,2 % до 0,7 та з 1,4 до 2,2 %. Подібні тенденції характерні для словацьких міст, зокрема Банської Бистриці, Братислави та Ружомберока, де розширення суспільного бюджетування в 2011–2014 рр. відбувалося із поглибленням використання сучасних медіа, зокрема онлайн-сервісів, що розширило охоплення респондентів. Наприклад, із імплементацією практики інтернет-голосування частка мешканців м. Братислави, що беруть участь в обговоренні та ухваленні партисипативних проєктів, зросла з 0,5 % до 5,3 %. Проте частка бюджету участі у муніципальному залишалася невисокою, не перевищуючи 0,3 % [294]. Для зазначеної групи країн експертами зафіксовано підвищення якості проєктної документації, зокрема інноваційного спрямування, запропонованої для публічного обговорення та схвалення. Формування бюджетів участі пов'язане також зі зміною структури видатків органів місцевого самоврядування.

Реалізація бюджетної політики у сфері видатків на місцевому рівні корелює зі способом надання послуг населенню. Досвід свідчить про наявність декількох стандартних способів пропонування соціальних послуг:

- безпосередньо органами місцевої влади, що дає змогу забезпечувати належне співвідношення якості і вартості;
- унітарними та корпоративними комунальними підприємствами, які функціонують відповідно до регіональної стратегії фінансово-економічного розвитку, проте наділені певною управлінською автономією;
- на основі механізму публічно-приватного партнерства;
- шляхом делегування на контрактній основі частини функцій приватним підприємствам та неприбутковим організаціям за умови збереження місцевими органами влади можливості щодо контролю за дотриманням виробниками послуг стандартів з якості.

Якщо перші два способи домінують переважно для країн Східної та Центральної Європи, то у державах з потужними традиціями фіскальної децентралізації застосовуються усі чотири форми, а обрання конкретного способу визначається за критерієм раціональності. Наприклад, в Італії, Австрії та

Німеччині частка приватного капіталу у сфері надання соціальних послуг на засадах публічно-приватного партнерства або спільного володіння підприємством-виробником становить 30–40 % та має помірну тенденцію до зростання [28].

На місцевому рівні почали впроваджуватися фіскальні практики, які раніше були успішно апробовані в національних масштабах, у т. ч.: загальне управління якістю (total quality management), бюджетування з нульовою базою (zero-based budgeting), програмно-цільовий метод (performance-based budgeting) [2; 4; 9]. Однак брак досвіду цілювого бюджетування на рівні адміністративних одиниць, відчутна нестача власних фінансових ресурсів територіальних громад та їх залежність від трансфертів із державного бюджету, рудименти фіскального централізму тощо сповільнює процеси імплементації фінансових інновацій.

За результатами спільного польсько-американського дослідження І. Диновської та С. Креоли, виконаного у Вармінсько-Мазурському воєводстві (Польща) у 2015–2017 рр., переважна більшість територіальних громад загалом схвально ставиться до запровадження програмно-цілювого бюджетування на рівні муніципалітетів за умов:

- належного інформаційного забезпечення; імплементації дієвих контрольних процедур;
- покращання якості середньо- та довгострокового фіскального прогнозування і планування; посилення бюджетної транспарентності;
- ущільнення комунікації органів місцевого самоврядування та громадськості в процесі прийняття стратегічних рішень.

Автори наголошують, що пропонована методика має розглядатися виключно як комплементарна, а не альтернативна стосовно традиційних практик бюджетування [2]. Ця ж теза культивується й іншими авторами зі Східної та Центральної Європи [5]. Раніше до подібних висновків дійшли Ф. ван Ніспен та Й. Поссет, що зіставили досвід провадження бюджетних реформ у трьох європейських країнах з диферентним рівнем економічного розвитку: Фінляндії, Нідерландах та Іспанії [38]. З'ясовано, що хоча нормативне забезпечення програмно-цілювого бюджетування у Фінляндії та Іспанії впроваджено

одночасно та раніше, ніж у Нідерландах, через загальну неміцність іспанських публічних фінансів індикатори бюджетної результативності у цій країні практично не поліпшилися.

О. Йонсен, проаналізувавши досвід Норвегії щодо особливостей застосування програмно-цільового методу на рівні місцевих бюджетів, дійшов висновку, що лише 22 % цільових програм, прийнятих муніципалітетами, були повністю виконані, а їх результати належним чином оцінені і враховані у подальшій прогностично-плановій діяльності, близько 40 % програм призвели до раціональної алокації ресурсів, але не досягли поставленої цілі повною мірою, тоді як 43 % бюджетних ініціатив навіть не знайшли документального оформлення [296].

У дослідженні для країн ОЕСР згруповано основні сучасні проблеми програмно-цільового методу, окреслено перспективи його імплементації на рівні адміністративних утворень. До важливих проблем, вирішення яких здатне суттєво посилити ефективність бюджетної політики, віднесено:

- відсутність або низька ефективність механізму аудиту виконання цільових програм на локальному рівні (Чехія, Іспанія);
- недосконалість процедур контролю досягнення програмних цілей (Угорщина, Ірландія);
- недостатня якість механізмів верифікації фінансової інформації (Італія, Швейцарія, Чехія);
- відсутність контролю логіки побудови моделей виконання програми (Угорщина, Іспанія);
- недостатньо критичний підхід до перегляду програм (Бельгія, Ірландія) [3].

Попри відмінності у рівнях економічного розвитку, європейські країни характеризуються спільністю проблем щодо побудови ефективної моделі формування місцевих бюджетів, які можуть бути вирішені шляхом трансформації підходів до фіскального планування.

У зарубіжній практиці фінансові інновації поєднуються з концептуальним переглядом підходів до проектування видатків. Р. Барро [239–240] та Х. Сала-і-Мартін [240] наголошують на необхідності поділу бюджетних видатків на продуктивні та непродуктивні, залежно від їх впливу на загальний характер та динаміку суспільного виробництва. Цій проблематиці присвячено і праці вітчизняних науковців, які пропонують включати до продуктивних (відповідно до досвіду країн з розвиненими трансформаційними економіками) видатки бюджету, зокрема місцевого, на освіту, науку, охорону громадського здоров'я, духовний і фізичний розвиток, транспортну та інформаційну інфраструктуру [212; 216].

Систематизація й використання досвіду європейських країн щодо формування місцевих бюджетів із врахуванням вітчизняної специфіки фіскального простору може забезпечити підвищення рівня бюджетної результативності. Децентралізація бюджетних повноважень у поєднанні з раціональними інституційними обмеженнями сприяла зростанню якості надаваних мешканцям територіальних громад суспільних послуг, впливаючи на рівень добробуту. Виявлено тенденцію переважання децентралізації за видатками над відповідним індикатором за доходами. У структурі доходів місцевих бюджетів європейських країн переважали податкові надходження.

Доцільність закріплення фіскальних інструментів за місцевими бюджетами визначається комплексом факторів:

- мобільністю і прозорістю для органів місцевого самоврядування бази оподаткування;
 - адміністративним устроєм та регіональною структурою економіки;
 - просторовою локацією та масштабами ділової активності підприємств; процесами урбанізації;
 - мобільністю населення, зокрема в контексті глобалізації;
 - потребою забезпечення податкової конкурентоспроможності адміністративно-територіальних одиниць.
- Удосконалення алгоритму формування місцевих бюджетів можливе на основі імплементації перспективного планування і прогнозування.

У зарубіжній практиці розробка проекту місцевого бюджету здійснюється з урахуванням орієнтації видатків на результат та посилення їх продуктивної складової, ущільнення зв'язку оперативного та перспективного планування.

Пріоритетом відповідної політики зарубіжних країн є забезпечення стійкості бюджетної системи в межах фаз економічного циклу, тому доцільними видаються зміни управління соціальною сферою та підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Бюджетна політика у сфері видатків характеризувалася запровадженням низки інноваційних методик: участі територіальної громади, приватно-публічного партнерства, загального управління якістю, бюджетування з нульовою базою, програмно-цільового методу.

Дослідження множинності та варіативності окремих аспектів практики країн ЄС щодо формування місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації зумовило систематизацію досвіду окремих груп країн за такими ознаками: за рівнем фінансової незалежності щодо здійснення витрат; за ступенем фінансової автономії щодо доходів; за рівнем фінансової децентралізації за видатками; за набором джерел фінансування місцевих бюджетів.

Виявлення відмінностей у системах місцевих фінансів країн-членів ЄС щодо співвідношення обсягів власних податкових надходжень до бюджетів з обсягами фінансування від міжбюджетних трансфертів та загальнодержавних податків дало можливість встановити залежність рівня самостійності територій щодо впровадження власної бюджетної та фіскальної політики від питомої ваги місцевих податків у бюджетних доходах. У країнах, що мають нижчий показник частки власних податкових надходжень, бюджетне регулювання здійснюється за допомогою трансфертної політики центральних органів влади. Такий підхід дозволяє синхронізувати трансфертну політику з цілями стимулювання самостійного розвитку територіальних утворень, створює передумови для формування власного фінансового підґрунтя та ідентифікації пріоритетів фіскальної політики на місцевому рівні.

4.3. Варіативність використання кращих практик світового досвіду щодо посилення фінансової самостійності місцевих бюджетів України

В європейській практиці оцінювання фінансів територіальних громад здійснюють на основі аналізу рівня цих фінансових ресурсів у контексті витрат ОМС територіальних громад, а також потенціалу органів місцевого самоврядування щодо спроможності нарощення власних доходів. Як декларує Європейська хартія місцевого самоврядування, місцевим органам влади потрібно мати «...власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в рамках своїх повноважень», а фінансові ресурси місцевих органів влади мають бути «пропорційними» щодо їхньої відповідальності. Відповідно, перше положення є умовою місцевої фінансової автономії та реалізації засад демократичного управління на практиці; друге – це гарантія щодо надання необхідних ресурсів для фінансування завдань, які покладено на органи місцевого самоврядування. Аналітики міжнародних організацій вважають, що фінансова автономія в процесі мобілізації ресурсів бюджетів місцевих громад привела до зростання ролі місцевих органів самоврядування в державному управлінні країн Європи [2]. А автономність у мобілізації доходів, як вказують науковці, передбачає незалежність у здійсненні витрат. За показником автономії витрат місцевих бюджетів виокремлюють фінансово спроможні громади країн Європи, поділяючи їх на три групи [300]:

- три країни Північної Європи (Данія, Фінляндія, Швеція) та Швейцарія, витрати бюджетів громад яких перевищують 20% ВВП;
- велика група країн (країни-члени ЄС), витрати бюджетів громад яких становлять від 6% до 13% ВВП (Франція, Німеччина, Іспанія, Італія та інші);
- невелика група країн, де витрати бюджетів громад становлять менш як 5% ВВП (Греція, Кіпр, колишня Югославія, Македонія та Мальта). Водночас із визначенням реальної фінансової автономії місцевих громад за критерієм частки витрат місцевих бюджетів у ВВП про фінансову незалежність територіальних громад у країнах Європи свідчить рівень самостійного управління фінансовими

ресурсами, що перебувають у розпорядженні місцевої влади, в частині оптимізації витрат, мобілізації доходів і розширення дохідної бази місцевих бюджетів.

Щодо оптимізації витрат варто зауважити, що відповідно до вимог Європейської хартії місцевого самоврядування юридично визначені функції ОМС мають бути забезпечені фінансовими ресурсами – це «принцип поєднання», дотримання якого залежить від структури видатків місцевих бюджетів. Основа розрахунку обсягу і структури видатків – рівень і якість послуг, які достатні та необхідні для членів територіальної громади, що є базою формування фінансових вимог органів місцевого самоврядування до центральних органів влади для визначення видів і величини державної допомоги. Статистичні дані підтверджують, що середнє значення частки видатків місцевих бюджетів у ВВП у федеративних розвинених країнах ОЕСР у 2016 р. становило 20,8%, в унітарних – 1,3%, в країнах ЄС – 1,4%. Водночас середнє значення видатків місцевих бюджетів у структурі загальнодержавних витрат становило у федеративних розвинених країнах – 51,9%, унітарних – 39,2%, країнах ЄС – 50,9%. Ці показники свідчать, що країни з федеративним і квазіфедеративним устроєм (більшість країн ЄС) є найбільш децентралізованими.

Відповідно за видатками в межах ОЕСР ідентифікуються дві групи країн з низькими та високими значеннями показників фінансової децентралізації.

Так, першу групу країн становлять: Австрія, Чилі, Чеська Республіка, Данія, Естонія, Греція, Угорщина, Ісландія, Ірландія, Латвія, Люксембург, Нова Зеландія, Норвегія, Польща, Словацька Республіка, Словенія, Туреччина, Об'єднане Королівство Великобританія. У цій групі середнє значення частки видатків місцевих бюджетів у ВВП країни становить 2%, а середнє значення видатків місцевих бюджетів у структурі загальнодержавних витрат – 30,1%. У цій групі країн середні значення: видатків місцевих бюджетів становлять 8,9 млрд дол. США, видатків місцевих бюджетів на душу населення 937,2 дол. США.

У другій групі країн ОЕСР середнє значення частки видатків місцевих бюджетів у ВВП країни становить 10,8%, а середнє значення витрат місцевих бюджетів у структурі загальнодержавних витрат становить 55,2%. До цієї групи

належать: Австралія, Бельгія, Канада, Німеччина, Мексика, Іспанія, Швейцарія, США, Фінляндія, Франція, Ізраїль, Італія, Японія, Корея, Нідерланди, Португалія, Швеція. Відповідно у цій групі країн середні значення: видатків місцевих бюджетів становлять 361,9 млрд дол. США, видатків місцевих бюджетів на душу населення, 5021,7 дол. США.

Зазначені дані свідчать, що країни другої групи є найбільш фінансово децентралізовані за видатками. Якщо розглянути структуру видатків місцевих бюджетів країн ОЕСР та країн ЄС у 2016 р. за класифікацією COFOG, то є очевидним той факт, що найбільша частка видатків місцевих бюджетів країн ОЕСР припадає на освіту та інші види послуг, а в країнах ЄС – на освіту і соціальний захист [4].

Законодавство країн Європи гарантує, що будь-яке делегування повноважень і функцій супроводжується адекватною передачею фінансових ресурсів, насамперед повноважень щодо їхньої мобілізації та нарощування. На нашу думку, ця норма має бути закріплена у вітчизняному законодавстві й безапеляційно виконуватись. Зауважимо, що у Франції цей принцип уперше зреалізований у законодавстві в 1982 р., а згодом закріплений у Конституції Франції в 2003 р. (п. 4 ст. 2-2-2).

У Конституції Німеччини в 2006 р. прописано заборону на внесення змін федеральними законами щодо передачі виконання певних повноважень держави до муніципальних рад та їхніх об'єднань без розширення їхніх прав у сфері мобілізації доходів місцевих бюджетів (новий п. 1 ст. 84 Конституції). Це унеможливило практику, коли за федеральним законодавством витрати перекладались на місцеві органи влади і не надавались відповідні фінансові ресурси на їхнє покриття. Фінансова автономія місцевих громад також залежить від їхньої ресурсної спроможності та стану національної економіки кожної країни. Саме це визначає розвиток місцевих фінансів і засади зміцнення місцевого самоврядування у країнах Європи [295].

Відповідно на першому плані ефективна мобілізація доходів як детермінанта фінансової децентралізації. Про рівень фінансової децентралізації

розвинених країн за доходами свідчать показники частки доходів місцевих бюджетів у ВВП. Як засвідчує аналіз статистичних даних, найбільш децентралізованими знову ж таки є країни федеративного державного устрою порівняно з унітарними державами. Згідно з показниками частки доходів місцевих бюджетів у структурі загальнодержавних доходів та доходами місцевих бюджетів на душу населення найбільш децентралізованими є країни федеративного державного устрою порівняно з унітарними державами. Щодо структури доходів місцевих бюджетів за видами доходів, то можна зазначити, що в країнах ЄС у структурі доходів місцевих бюджетів у середньому субсидії і гранти становили 44,1%; тарифи і збори – 11,6%; доходи від власності – 1,2% та соціальні внески – 2%.

При цьому в країнах ЄС частка податків, що надходять до місцевих бюджетів становить 24% від загальнонаціональних податків. Одночасно аналогічні показники в межах країн ОЕСР в структурі доходів місцевих бюджетів у 2016 р.: субсидії і гранти – 48,3%; тарифи і збори – 12,3%; доходи від власності – 1,8% та соціальні внески – 1,2 %.

Водночас у країнах ОЕСР частка загальнонаціональних податків, що надходять до місцевих бюджетів, становить 20%. Отже, у більшості європейських країн у структурі доходів місцевих бюджетів податкові надходження територіальних громад складаються здебільшого із визначених часток загальнодержавних податків, які встановлюють центральні органи влади.

Єдиними джерелами доходів, щодо яких органи місцевого самоврядування приймають рішення про регулювання ставок і бази оподаткування, є власні податкові надходження та доходи від місцевих адміністративних послуг. Оскільки доходи, отримані від місцевих адміністративних послуг, значною мірою залежать від того, якими інституціями вони надаються – безпосередньо місцевою владою або комунальними підприємствами й установами, то у структурі доходів домінантою є власні податкові надходження.

У деяких європейських країнах саме на основі обсягів місцевих податкових надходжень визначають розмір міжбюджетних трансфертів [5]. Зауважимо, що

відмінності між різними європейськими системами фінансування місцевого самоврядування зумовлені різною природою джерел формування доходів місцевих бюджетів. Це, зокрема, стосується власних податкових надходжень, трансфертів, місцевих податків і доходів від надання адміністративних послуг [6]. Так, практики [6] пропонують розрізняти фінансові системи країн Європи щодо детермінації структури доходів бюджетів територіальних громад із власними податковими надходженнями чи із трансфертами.

Відповідно до цього виявлено, що власні податкові надходження домінують у бюджетах місцевих громад лише у восьми країнах Європи, зокрема таких: Бельгія, Данія, Фінляндія, Франція, Ісландія, Норвегія, Швеція та Швейцарія [7]. У всіх цих країнах у структурі доходів бюджетів громад власні податкові надходження становлять більш як 40%. В інших країнах Європи власні податкові надходження формують 35% від загального обсягу фінансових ресурсів громади, за винятком Албанії, де вони становлять 40%. Загалом результати [8] свідчать, що є відмінності між системами місцевих фінансів країн Європи за рівнем власних податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів.

Так, у країнах із часткою 30–40% власних податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів за умови, коли власні податкові надходження більші, ніж надходження від трансфертів та загальнодержавних податків, фінансове забезпечення бюджетів громад регулюється місцевим оподаткуванням і органи місцевого самоврядування можуть провадити власну фіскальну політику. І навпаки: у країнах, де власні податкові надходження місцевих громад значно нижчі та становлять менш як 30% від обсягу загальних доходів місцевого бюджету, фінансове регулювання забезпечується лише трансфертами.

Проте саме за допомогою трансфертної політики з боку органів центральної влади здійснюється тиск через зниження їхнього обсягу, спонукаючи органи місцевого самоврядування або нарощувати власні доходи місцевих бюджетів, або скорочувати видатки. Ця дієва практика має бути імплементована у вітчизняну, що дає поштовх до саморозвитку об'єднаних територіальних громад щодо формування власної ресурсної бази та визначення

орієнтирів політики оподаткування місцевими податками й зборами, а не розрахунку на надходження міжбюджетних трансфертів. Щодо формування доходів у контексті здійснення місцевого оподаткування існує декілька різних тенденцій у країнах Європи. Так, усі країни Європи, крім Швеції, формують надходження від місцевого податку на нерухомість. І цей податок, як правило, вважається найбільш прийнятним для місцевого оподаткування через локалізацію податкової бази. Цю точку зору поділяє більшість урядів у всьому світі [9, с. 279–293], але якість адміністрування й обсяги надходжень до місцевого бюджету залежать від наявності повноцінного земельного реєстру, якого немає у багатьох країнах Центральної та Східної Європи. У вітчизняній практиці зростання доходів бюджетів ОТГ за цим місцевим податком також має бути більш перспективним на основі формування Банку землі, який декларований як інструмент інвентаризації земель України. Податок на прибуток як джерело наповнення місцевих бюджетів територіальних громад країн Європи, зокрема в Австрії, Німеччині, Угорщині та Польщі, розподіляється між центральним і місцевими бюджетами, натомість у Болгарії, Хорватії та Румунії всі надходження від цього податку використовуються для фінансування місцевих бюджетів. Однією з переваг спрямування надходжень від податку на прибуток у місцевий бюджет є усвідомлення платниками податків прямого зв'язку між сплаченими податками та наданими публічними послугами на місцях. У половини країн Європейського Союзу (Австрія, Кіпр, Данія, Франція, Німеччина, Угорщина, Ірландія, Люксембург, Португалія та Іспанія) існує місцевий податок, який додатково стягується з економічної діяльності, що здійснюється на певній території та є додатковим джерелом доходів їхніх бюджетів територіальних громад [9, с. 279–293]. Загалом загальноєвропейська тенденція щодо місцевого оподаткування ґрунтується на тому, щоб зменшення її частки у доходах бюджетів територіальних громад можна було завжди компенсувати трансфертами з бюджету вищого рівня і перерозподілом часток загальнонаціональних податків. Проте така практика у Франції, Німеччині, Нідерландах призвела до зменшення фінансової автономії місцевих громад.

Натомість Швеція, Італія, Словаччина продовжують процес відновлення місцевого оподаткування, надходження до місцевих бюджетів громад за якими замінили повністю трансферти. Це означає, що в більшості європейських країн забезпечення фінансовими ресурсами територіальних громад здійснюється стабільно визначеними пропорціями розподілу загальнодержавних податків і трансфертів за узгодженням із платниками податків й органами місцевого самоврядування (практика Австрії та Німеччини) за умови формування балансу доходів і видатків бюджетів цих територіальних громад. Водночас надходження від плати за місцеві адміністративні послуги є одним із перспективних джерел нарощування власних надходжень бюджетів територіальних громад країн Європи [10, с. 237–274]. В європейській практиці вважається, що підвищення тарифів та інших платежів на місцеві адміністративні послуги сприймається легше, ніж збільшення податків. Зокрема, у країнах Центральної та Східної Європи такими платежем є доходи від власності (доходи від відчуження або успадкування), що відіграють важливу роль у мобілізації фінансових ресурсів, збільшуючи частку доходів бюджетів територіальних громад.

Серед альтернативних джерел фінансування доходів бюджетів територіальних громад в європейській практиці використовують різні форми державно-приватного партнерства, що ґрунтуються на Британській приватній фінансовій ініціативі 1992 р. [11].

Наприкінці 1990-х рр. багато країн Європи прийняли законодавство про державно-приватне партнерство, яке в різних правових формах у різних країнах забезпечує той самий процес співпраці приватного сектору з місцевими органами самоврядування. Таке партнерство розширює фінансові можливості та частково покриває недостатність надходжень до бюджетів територіальних громад. Проте результати щодо такого джерела фінансування територіальних громад неоднозначні. Так, навіть у Великобританії нині надходження від державно-приватного партнерства не становлять більш як 11% від доходів місцевих бюджетів. Цей обмежений успіх можна пояснити тим фактом, що умови для доступу місцевих органів самоврядування до кредитів були обмеженими до появи Акта місцевого

самоврядування в 2003 р., що відкрив можливість доступу до додаткових фінансових ресурсів місцевим бюджетам через приватні фінансові ініціативи.

Незважаючи на те, що державно-приватні партнерства дають змогу збільшити обсяги надходжень до місцевих бюджетів, вони не набули популярності. Так, у більшості країн Європи частка надходжень до місцевих бюджетів від державно-приватного партнерства продовжує бути незначною, навіть якщо органи місцевого самоврядування іноді встановлюють амбітні цілі, як наприклад, у Франції, де до 2010 р. була визначена мета – забезпечити 10% надходжень до місцевих бюджетів від державноприватного партнерства, яка, проте, не була реалізована [12].

Варто також наголосити, що, зважаючи на нерозвиненість державно-приватного партнерства, особливо на мезорівні, таке джерело наповнення дохідної бази бюджетів ОТГ є перспективою для вітчизняної практики, проте поки що віддаленою.

У контексті дослідження варто акцентувати на розподілі повноважень між органами державної та місцевої влади, що є важливою проблемою запровадження реформи децентралізації в Україні. Зазначимо, що уст. 4.2 Європейської хартії місцевого самоврядування визначено принцип фінансової свободи, що є надзвичайно важливим з точки зору закріплення фінансових ресурсів на реалізацію переданих повноважень органів місцевого самоврядування. В європейській практиці існує загальна тенденція до розширення сфери повноважень органів місцевого самоврядування, зокрема у Німеччині, Австрії, Італії, Чехії, Угорщині та Словенії, де місцеві ради нині виконують адміністративні завдання, що традиційно реалізовувала держава. Це сприяє посиленню ролі органів місцевого самоврядування на місцях, проте реальне розширення повноважень та обов'язків залежить від обсягів фінансових ресурсів і контролю за їхньою реалізацією. Аналогічна тенденція спостерігається у вітчизняній практиці за делегування повноважень і закріплення фінансових ресурсів.

Так, у країнах Центральної та Східної Європи широкий спектр фінансових завдань, за які відповідають місцеві органи влади, є часто не зіставним з обсягами

наєвних фінансових ресурсів, сформованих у місцевих бюджетах на такі цілі. Виняток становлять країни, де державне управління було відновлено або збережено в деяких сферах на місцевому рівні через нестачу фінансових ресурсів, що надавалися місцевим органам самоврядування (Чехія – охорона здоров'я та освіта, Болгарія – освіта) [13]. Водночас Португалія делегує місцевим радам містобудівне планування (містобудування, планування, проекти розвитку), надання соціальних пілг та управління соціальними установами для певних категорій населення, зокрема для людей похилого віку. До переліку повноважень також належать такі: підтримка доріг; громадський транспорт; розподіл води (за винятком Великобританії); утримання соціального житла (за винятком Нідерландів, Італії та Швейцарії); будівництво й обслуговування шкільних будівель; надання освітніх послуг тощо. Ці завдання можна вважати загальною сукупністю повноважень і обов'язків ОМС, що фінансуються з місцевих бюджетів у країнах Європи. Зауважимо, що найважливіші відмінності між країнами Європи щодо повноважень і відповідальності існують у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту і надання пілг. Загалом місцеві органи влади відповідно до національного законодавства несуть відповідальність за такі послуги в північних країнах і Великобританії. Починаючи з 2012 р., ОМС у Данії здійснюють управління охороною здоров'я та системою медичного страхування на місцях, що раніше належало до повноважень центрального уряду. У Швеції соціальне забезпечення фінансується на національному рівні, але місцеві громади управляють лікарняними закладами та системою охорони здоров'я членів цієї громади. Натомість у Німеччині, Франції, Італії та Іспанії місцеві органи самоврядування виконують лише часткові або граничні повноваження та несуть відповідальність за ними, освіта і охорона здоров'я – це компетенція державних або регіональних органів влади. В Угорщині, Литві, Польщі та Румунії, навпаки, це є відповідальністю муніципалітетів. В Естонії, Латвії, Чехії, Словаччині та Словенії фінансування освіти й охорони здоров'я розподілене між державою та органами місцевого самоврядування пропорційно, держава відповідає лише за управління персоналом у цих сферах. У Болгарії право на управління і фінансування систем охорони

здоров'я та освіти надано муніципалітетам у середині 1990-х рр., проте повернуто на державний рівень у 2003 р. у зв'язку з неефективною політикою ОМС у цій сфері. Обов'язки щодо фінансування громадської безпеки також віддані місцевим органам влади у багатьох європейських країнах, хоча і не в усіх. У Бельгії, Нідерландах і Великобританії громадська безпека за традицією є важливою відповідальністю місцевих органів влади.

Натомість у Німеччині, Угорщині та Швеції суспільна безпека не належить до компетенції органів місцевого самоврядування і не фінансується з місцевих бюджетів.

Отже, незважаючи на визнання постулатів Європейської хартії місцевого самоврядування, тенденцію до централізації повноважень можна спостерігати в багатьох країнах Європи у сфері освіти (Латвія, Чехія, Словаччина, Великобританія), охорони здоров'я (Норвегія, Словенія, Чехія) та громадської безпеки (Бельгія, Нідерланди, Німеччина).

З огляду на це, вітчизняна практика ілюструє аналогічну тенденцію – Європейську хартію місцевого самоврядування, більшість повноважень і фінансових ресурсів зосереджено в державі. Таку ситуацію необхідно змінювати, і саме реформування територіальної організації влади в Україні створює умови для переформатування повноважень через призму їх передачі ОМС. Здійснення муніципальних запозичень є поширеною практикою в зарубіжних країнах у контексті залучення додаткових фінансових ресурсів ОМС з метою забезпечення ефективного розвитку територіальних громад. Домінантною умовою здійснення муніципальних запозичень є запровадження на законодавчому рівні обов'язковості розкриття інформації про діяльність і фінансовий стан муніципалітетів. В Україні на цьому напрямку розроблено законодавчі ініціативи, проте їх розгляд перманентно відкладається, що негативно впливає на функціонування ринку місцевих запозичень. Міжнародна практика підтверджує переваги залучення муніципальних позик ОМС, зокрема це:

- акумуляція необхідних коштів бюджетів територіальних громад для покриття капітальних видатків місцевих бюджетів;

- зменшення вартості інвестиційних проєктів та зниження терміну їхньої окупності;

- доступ до грантів від міжнародних фондів і донорів, хоча часто необхідною умовою їхнього отримання є забезпечення частки власних коштів в інвестиційних проєктах. Оскільки бюджети територіальних громад часто не мають достатньо ресурсів для забезпечення такої частки проєктного фінансування, саме муніципальні позики дають змогу скористатися грантами та уможливають реалізацію проєктів. Основним ризиком при залученні такого джерела фінансування є надмірне зростання боргового навантаження на бюджети територіальних громад.

Для мінімізації цього процесу запроваджено у міжнародній практиці відповідне державне регулювання місцевих запозичень, контроль за яким покладено на державу та місцеві громади, основними завданнями якого є такі:

- координація щодо здійснення місцевих запозичень (за умови, коли органи місцевого самоврядування планують / координують запозичення разом);

- прозорість і підзвітність органів місцевого самоврядування у контексті прийняття та реалізації фінансових рішень;

- дотримання чітких критеріїв і правил щодо науково обґрунтованого рівня залучення позик (обмеження щодо дефіциту бюджету територіальної громади, «золоте правило», за яким капітальні видатки фінансуються виключно за рахунок місцевих запозичень);

- адміністративні обмеження – заходи прямого контролю за муніципальними запозиченнями (пряме узгодження з органами центральної влади);

- оцінювання можливостей органів місцевого самоврядування ефективно використовувати залучені кошти й обслуговувати муніципальні позики.

Аналогічну процедуру із здійснення перманентного контролю за недопущенням надмірного боргового навантаження на бюджети територіальних громад і регулювання обсягу місцевих запозичень, на наше переконання, необхідно запровадити в Україні. Окрім того, як свідчить практика, муніципальні запозичення є менш ризикованими, ніж корпоративні. Так, наприклад, у США

рівень муніципальних дефолтів у десятки разів менший, ніж у корпоративному секторі, зокрема протягом 1970–2016 рр. муніципальні дефолти у США склали 0,18%, а в 2018 р. – 0,05%, тоді як корпоративні – 1,74% [15].

У контексті дослідження зазначимо, що у зарубіжній практиці встановлено обмеження на залучення муніципальних позик. Так, усі країни Східної Європи, окрім Чехії, мають такі види обмежень: загальна сума боргу не повинна перевищувати певний відсоток поточних доходів бюджету (зазвичай близько 60%), а витрати на обслуговування боргу не більші 15–25% поточних доходів місцевого бюджету.

Водночас в Італії та Іспанії фінансові витрати на обслуговування муніципальних боргів не мають перевищувати 25% поточних доходів бюджету. У Франції боргове навантаження повинне бути менше, ніж профіцит і заощадження за попередні роки.

У Німеччині та Швейцарії обмеження встановлені кожним регіоном («землею») зокрема, а у Фінляндії обмеження відсутні загалом. У країнах Східної Європи необхідне обов'язкове погодження умов місцевих запозичень із центральною владою (відповідними міністерствами, комісіями тощо). У Німеччині, Фінляндії – затверджується місцевою владою, а в Ірландії, Іспанії та Великій Британії – відповідними міністерствами.

Фінансові умови, на яких муніципалітети можуть залучати кошти (наприклад термін погашення боргу, допустимі відсоткові ставки й інше), зазвичай не встановлено законодавством, а регулюються опосередковано. Гарантування повернення кредитних коштів є одним із найважливіших. Відповідно здійснення місцевих запозичень відбувається:

- без забезпечення (бланкові кредити);
- під державні гарантії;
- під заставу муніципальної власності й активів;
- під забезпечення міжбюджетних трансфертів;

- під забезпечення власних доходів місцевих бюджетів. Доволі поширеною є практика надання позик без забезпечення – загальне зобов'язання повернути кредит без пріоритетного права на будь-які активи чи кошти муніципалітету.

Міжнародний досвід свідчить, що надання позик без забезпечення (бланкові кредити) є ефективним джерелом залучення коштів. Проте у вітчизняній практиці кредитування органів місцевого самоврядування без фінансового забезпечення, враховуючи законодавчу неврегульованість цього процесу, не можливе, відповідно, і використання такого джерела нарощування доходів бюджетів територіальних громад також. Надані державні гарантії під муніципальні позики є найбільш оптимальним методом знизити кредитний ризик, проте багато країн цього не практикують (наприклад, Литва, Польща, Фінляндія).

Однак така модель існує у Німеччині, в разі невиконання зобов'язань загрожує муніципалітетам частковою втратою фінансування, автономії та підпорядкуванням центральному уряду. Застава у вигляді муніципальної власності й активів у деяких країнах (Британія, Франція, Бельгія, Італія, Іспанія, Португалія) як вид забезпечення не дозволяється.

Вважається, що муніципалітет повинен володіти активами, які мають публічну користь (а отже, не можуть бути використані як забезпечення за кредитом, оскільки в такому разі існує ризик їх втрати). Якщо актив не має публічної користі, то він має бути приватизований. Використання активів у вигляді застави дозволяється в таких країнах, як Ірландія, Норвегія, Фінляндія, Данія, Чехія, Польща та Хорватія. У цих країнах на законодавчому рівні є чіткий поділ активів на ті, що є критичними для виконання публічних функцій («public domain»), та які не виконують публічних функцій («private domain»), і відповідно можуть використовуватися як застава. Здійснення муніципальних запозичень, які забезпечуються трансфертами із державного бюджету, є окремою формою застави й надає кредитору право на стягнення заборгованості за рахунок трансфертів із центрального бюджету до місцевого.

У випадку, якщо муніципалітет прострочує платежі, то борг сплачується за рахунок трансферту, який мав би спрямовуватися до місцевого бюджету (Болгарія, Хорватія, Туреччина, США, Колумбія, Бразилія).

Гарантування місцевих запозичень під забезпечення власних доходів місцевих бюджетів є ефективним інструментом зниження кредитного ризику та пріоритетним правом кредитора на надходження до місцевого бюджету (наприклад, надходження за окремим видом податку). Такий механізм гарантування більше поширений у розвинених країнах (Велика Британія, США), але впроваджується й у країнах, що розвиваються: Литва, Румунія, Угорщина, Албанія із детальною розробкою необхідних законодавчих підстав щодо забезпечення можливості стягнення цих коштів. Також у практиці використовують додаткові інструменти зниження кредитних ризиків. Наприклад, у таких країнах, як США, Канада, Хорватія, Туреччина, існує практика створення резервного фонду, що відокремлений від бюджету [16].

Кошти резервного фонду можуть використовуватися лише в разі неможливості місцевого бюджету виконувати свої зобов'язання, але впродовж певного часу муніципалітет повинен відшкодувати витрати резервному фонду. Варто наголосити, що майже у всіх країнах світу є законодавчо затверджені процедури у випадку неплатоспроможності місцевого бюджету. Наприклад, в Угорщині, Аргентині, Колумбії та Південній Африці такі положення передбачають тимчасове взяття державою зобов'язань муніципалітетів з обслуговування кредитів.

Відтак, муніципалітет перебуває під «змушеним втручанням» до відновлення стану платоспроможності. Протягом такої процедури муніципалітету заборонено залучати кошти, окрім випадків рефінансування, що рекомендоване спеціальною комісією та узгоджено з урядом. В інших країнах існують схожі процедури, зокрема: у Швейцарії, Німеччині та Великій Британії призначають адміністрацію для контролю за реструктуризацією та розробкою плану погашень боргу, проте вона працює тільки в інтересах певних кредиторів.

Окрім муніципальних позик, залежно від спрямування фінансової політики використовують й інші інструменти кредитування органів місцевого самоврядування:

- позики комерційних банків (європейська модель);
- випуск муніципальних облігацій (модель США);
- запозичення від спеціальних фінансових установ (муніципальні, приватні, державні або змішані фонди).

Поширеною в європейських країнах практикою залучення додаткових фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування є кредитування муніципалітетів, що формує додаткові фінансові інвестиції для розвитку територіальних громад.

Ефективність функціонування ринку кредитування муніципалітетів залежить від трьох ключових елементів:

- нормативно-правової бази, що регулює відносини на ринку;
 - наявності пропозиції фінансових ресурсів;
 - необхідної інфраструктури для оцінювання кредитних ризиків [17].
- У багатьох країнах використовуються відразу декілька механізмів залучення фінансових ресурсів муніципалітетами (у Німеччині – банківське кредитування та кредит залучення коштів через випуск облігацій, у Польщі – кредитування муніципалітетів і запозичення від спеціальних міжнародних фінансових установ) [18].

За високих відсоткових ставок, ОМС диверсифікують структуру позик, активно використовуючи кошти міжнародних донорів і фінансових організацій [19]. Проте здебільшого фінансування характеризується змішаною моделлю, за якою залучаються як кошти донорів (на пільгових умовах), так і приватного сектору (на ринкових умовах) [20], забезпечуючи бюджет територіальної громади додатковими фінансовими ресурсами.

Саме змішана модель, на нашу думку, найбільш адекватна для імплементації у вітчизняну практику. Як свідчить зарубіжний досвід, основними перевагами змішаного фінансування в контексті муніципальних запозичень є такі:

- зростання показника фінансового левериджу, що підвищить ефект від інвестованих коштів донорів;

- збільшення загального обсягу фінансових ресурсів приватного сектору, що дасть змогу ОМС виконати важливі проєкти у різних сферах [21], що сприятиме формуванню необхідної інфраструктури місцевої громади [21].

Також ефективним джерелом наповнення місцевих бюджетів є інвестиції з цих бюджетів. Так, розглянувши структуру інвестицій з місцевих бюджетів країн ЄС та ОЕСР 2016 р. за класифікацією COFOG, можемо зазначити, що найбільше інвестиційних проєктів органів місцевого самоврядування країн ЄС та ОЕСР реалізують в економічній галузі, що свідчить про їхню активну позицію щодо забезпечення економічного розвитку територіальних громад та нарощування дохідної бази їхніх бюджетів.

Зазначимо, що аналітики ОЕСР вказують, що вплив муніципальних інвестицій багато в чому залежить від управління органами місцевого самоврядування цими ресурсами, впровадження інвестиційних проєктів на рівні цих громад, а також від координації між різними рівнями влади в контексті забезпечення розвитку і фінансової спроможності територіальних громад.

Саме тому для підвищення ефективності багаторівневого управління державними та муніципальними інвестиціями в контексті сприяння поширенню передових практик такого управління, ОЕСР розроблено «Рекомендації щодо ефективної публічної інвестиційної діяльності і формування місцевих фінансів», які були прийняті Радою ОЕСР ще у 2014 р. як офіційний інструмент місцевого розвитку в ОЕСР.

Відповідно до «Рекомендацій щодо ефективної публічної інвестиційної діяльності і формування місцевих фінансів» виокремлено три основні напрямки, на яких мають сконцентруватися країни, що активно впроваджують реформи децентралізації:

1. Координація державних інвестиційних програм із видатками на різних рівнях управління та бюджетів. Для реалізації цього напрямку необхідно: забезпечити розробку інтегрованих інвестиційних місцевий/місцевого

самоврядування органів м та міжмуніципальних стратегій; розробку ефективних інструментів координації видатків місцевих бюджетів на національному та субнаціональному рівнях.

2. Зміцнення потенціалу територіальних громад для формування необхідних обсягів місцевих фінансових ресурсів. Для реалізації цього напрямку необхідно:

- оцінити довгострокові наслідки та ризики державних інвестицій;
- налагодити горизонтальну взаємодію між муніципальними формуваннями;
- мобілізувати приватний сектор та інноваційні механізми фінансування для диверсифікації джерел фінансування та зміцнення потенціалу громад;
- посилити досвід державних службовців та установ, залучених до державних інвестицій; сприяти поширенню серед громад успішного досвіду реалізації інвестиційних проектів.

3. Забезпечити належні рамкові умови для інвестицій на місцевому рівні. Для реалізації цього напрямку необхідно:

- розробити фіскальні рамки, адаптовані до поставлених інвестиційних цілей територіальних громад; забезпечити надійне та прозоре управління фінансами на муніципальному та регіональному рівнях;
- сприяти прозорості та стратегічному використанню державних закупівель;
- забезпечити якість та послідовність регуляторних систем на всіх рівнях фінансової системи країни. Переконані, що вказані рекомендації необхідно імплементувати у вітчизняну практику, оскільки інвестиційна складова на рівні бюджетів територіальних громад є альтернативним джерелом їхнього наповнення. Еволюція систем місцевого самоврядування в Канаді та США зумовлена відмінностями моделей фінансової децентралізації, що історично домінували в європейських країнах [22, с. 93–108].

З одного боку, центральні уряди цих країн надавали органам місцевого самоврядування обмежені юридичні повноваження порівняно з дозволеними у континентальному праві європейських країн і меншу фінансову підтримку з

центрального бюджету. З іншого боку, ОМС у США і Канаді були також менше підпорядковані прямому державному контролю за фінансовою діяльністю, володіючи високим рівнем місцевої фіскальної автономії порівняно з країнами Європи. Європейські тенденції у сфері місцевого самоврядування (об'єднання територіальних громад) почали реалізовуватися в країнах Північної Америки в 2000- х рр. за створення неформальних і спеціалізованих міжмуніципальних утворень. Зокрема, у Канаді консолідація одиниць місцевого самоврядування на основі європейського досвіду започаткована й активно впроваджувалась у провінціях Квебек, Нова Шотландія та Онтаріо [24].

У США ступінь об'єднання територіальних громад є різним у різних штатах. В останні десятиліття темпи об'єднання територій місцевими органами самоврядування були високими у штатах Півдня і Заходу. На решті територій США створення об'єднаних територіальних громад відбувається доволі повільно.

За часткою видатків бюджетів територіальних громад у державних витратах, місцеве самоврядування в Канаді та США має середні позиції за рейтингом серед розвинених країн [23, с. 3–18]. У США роль місцевого самоврядування більш вагома, ніж у Канаді. Так, відносна самостійність і незалежність місцевих органів самоврядування щодо управління власними фінансовими ресурсами й обмежений нагляд з боку федеральних урядів зумовлюють наявність специфічних рис моделей місцевого самоврядування цих країн, відмінних від європейської моделі децентралізації. Відповідно, частка видатків місцевих бюджетів у витратах федеральних бюджетів нижча, ніж у країнах Європи. Так, протягом 2001–2015 рр. 18% у Канаді та 27% у США від обсягу державних витрат припадало на органи місцевого самоврядування [24], що є свідченням значної централізації ресурсів. У структурі основна частка витрат місцевих бюджетів громад припадала на освіту: 57% від загального обсягу місцевих витрат у США та 40% – у Канаді. Видатки бюджетів територіальних громад на забезпечення безпеки і правопорядку становлять близько 8% від обсягу місцевих видатків у США, 9% – у Канаді [25].

Отже, у здійсненні видатків бюджетів територіальних громад також спостерігається обмежена роль місцевого самоврядування. У США окремі штати призначають органи місцевого самоврядування відповідальними за початкову, середню та дошкільну освіту, а також за громадську безпеку. Ці традиційні сфери місцевої відповідальності фінансуються з місцевих бюджетів стабільно. У більшості провінцій Канади органи місцевого самоврядування здійснюють видатки на соціальні послуги.

У штаті Онтаріо, наприклад, органи місцевого самоврядування призначають відповідальними за фінансування й управління соціальним забезпеченням і дитячими садками, чого в інших провінціях не практикується. Незважаючи на те, що протягом останніх чотирьох десятиліть відбувалося поступове розширення обсягу та видів повноважень, що потребують фінансування з місцевих бюджетів, поширеною практикою у США є надання соціальних та адміністративних послуг приватним бізнесом або неприбутковими організаціями. У формуванні доходів бюджетів територіальних громад у Канаді податок на нерухомість є найважливішим джерелом доходів місцевих органів влади, зокрема він становить від 80% до 90% щодо обсягу місцевих податкових надходжень загалом. У США податок на нерухомість формує 72% місцевих податкових надходжень [26].

Зауважимо, що відмінною рисою податків на майно, а також більшості інших місцевих податків, у цих країнах є порівняно великий ступінь свободи вибору, яку мають місцеві органи самоврядування у встановленні тарифів та оцінюванні майна. Так, рейтинги місцевої податкової автономії послідовно демонструють високу дискретність місцевих ставок оподаткування у США і Канаді порівняно з іншими країнами світу [26, с. 23–30]. Зокрема, у США закони деяких окремих штатів обмежують місцеві ініціативи щодо підвищення податків і зборів, вимагаючи попереднього їхнього схвалення місцевими виборцями; в Канаді встановлення цих ставок майже завжди делегується місцевій владі, але підлягає контролю з боку адміністрацій провінцій. Проте і в США, і в Канаді органи місцевого самоврядування є менш залежними від державних трансфертів

і дотацій порівняно з іншими державами світу. Незважаючи на зменшення обсягів державних трансфертів, а також місцеву протидію збільшенню податків, органи місцевого самоврядування в Канаді та США розширили сферу відповідальності. Додаткову відповідальність і фінансування дедалі частіше делегують місцевим органам влади у таких сферах: екологічне регулювання, планування, транспорт, охорона здоров'я, імміграція, освіта, готовність до надзвичайних ситуацій та безпека. Однак не завжди центральний уряд надає фінансові ресурси на реалізацію вказаних повноважень. Отже, така практика характерна не тільки для України.

Активне збільшення доходів місцевих бюджетів реалізують також через місцеві запозичення. Ця практика найбільш поширена у США, незважаючи на складність процедури здійснення: місцеві виборці затверджують голосуванням запозичення органів місцевого самоврядування. У Канаді рішення про місцеві запозичення іноді потребують навіть схвалення губернатора, і відповідно вони є доволі обмеженим джерелом нарощування дохідної бази органів місцевого самоврядування. Нарощування доходів, відповідно зростання обсягів фінансових ресурсів відбувається також за приватизації муніципальної власності.

Так, у США приватизація тепер налагоджена як прагматична альтернатива, коли інші джерела нарощення фінансових ресурсів місцевих бюджетів вичерпуються. В емпіричних дослідженнях [279] доведено, що доходи місцевих бюджетів від приватизації муніципального майна та продажу активів у США були і залишаються важливим джерелом формування доходів місцевих бюджетів. Хоча приватизація муніципального майна також активно здійснювалась у Канаді, однак вона не проводилася настільки агресивно, як у США. Висновки. Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що досвід як європейських країн, так і США й Канади щодо фінансової децентралізації, засад формування доходів, оптимізації видатків, розподілу повноважень і функцій, а також використання нових джерел нарощування дохідної бази бюджетів територіальних громад та їхніх об'єднань, частково може бути імплементованим у вітчизняну теорію і практику.

Проте варто враховувати певні особливості. Так, якщо в країнах ЄС місцеві податки та збори є одними з основних бюджетоутворюючих платежів і фактично базисом забезпечення фінансової спроможності територіальних громад, то в Україні вони другорядні за фіскальною вагою джерела доходів бюджетів ОТГ. Відповідно зростання ролі місцевих податків і зборів за зміцнення фінансової спроможності територіальних громад можливе за таких умов:

1) наповнення реєстру прав власності на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (що містить відомості про зареєстровані права та їхніх суб'єктів, об'єкти нерухомого майна і незавершеного будівництва), оскільки за станом на 01.01. 2020 р. в ньому зареєстровано лише 7% від обсягу нерухомого майна загалом. Відповідно це перешкоджає нарахуванню податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, і не дає змоги охопити оподаткуванням усе нерухоме майно й отримати в повному обсязі доходи від цього податку до бюджетів ОТГ;

2) з метою повноти нарахування плати за землю, передання земель поза межами суб'єктів ОТГ у розпорядження органам місцевого самоврядування, оскільки досі їхнім основним розпорядником є Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру, хоча в процесі формування об'єднаних територіальних громад новоутвореним місцевим радам влада зобов'язувалась передати їх на баланс ОТГ;

3) надання фінансових ресурсів для проведення нормативного грошового оцінювання земель та інвентаризації, оскільки з 01.01. 2016 р. плату за землю зараховано до місцевих податків і зборів, а ради ОТГ приймають рішення щодо її встановлення та визначення ставок оподаткування, а також пільг із сплати цього податку;

4) стимулювання ОТГ до збільшення надходжень від надання адміністративних та інших публічних послуг. Незважаючи на розширення джерел формування доходів бюджетів ОТГ і передачу певних повноважень, що дають змогу впливати на обсяги власних доходів громад, існують проблеми щодо забезпечення їхньої фінансової спроможності. Ураховуючи міжнародний

досвід, можемо стверджувати, що подальше зміцнення фінансової бази ОТГ можливе лише на основі:

- вдосконалення систем адміністрування місцевих податків і зборів у напрямку їхньої оптимізації та забезпечення прозорості в контексті оптимізації податкових надходжень бюджетів ОТГ;

- сприяння розвитку малого та середнього бізнесу на території ОТГ, надання податкових преференцій зі сплати місцевих податків і зборів, що дасть змогу збільшити обсяги податкових надходжень до бюджетів територіальних громад;

- реалізації державно-приватних програм і проєктів на засадах державноприватного партнерства, що передбачають створення інфраструктурних та інноваційно-інвестиційних проєктів у межах територіальної громади;

- реанімування практики випуску місцевих облігацій, що є ефективним джерелом нарощування доходів бюджетів територіальних громад європейських країн, США і Канади.

Критичне осмислення досвіду зарубіжних країн щодо активізації процесів посилення фінансової самостійності місцевих бюджетів дало змогу запропонувати механізм імплементації закордонного досвіду щодо зміцнення та розвитку бюджетів місцевого рівня (рис. 4.5).

Аргументовано, що враховуючи широкий перелік фінансових інструментів зміцнення ресурсного забезпечення місцевих бюджетів та багатоаспектність їхнього застосування в зарубіжній практиці, доцільним є групування найбільш ефективних засобів сприяння їхньому розвитку на такі групи:

Рис. 4.5. Графічна візуалізація механізму імплементації закордонного досвіду посилення фінансової самостійності місцевих бюджетів в Україні*

Джерело: систематизовано авторкою.

фіскальні, що включають застосування податкових преференцій при сплаті місцевих податків і зборів; розширення переліку місцевих податків; надання органам місцевого самоврядування права щодо самостійного встановлення ставок місцевих податків у межах визначених лімітів; зміна податкової структури доходів місцевих бюджетів у бік прямих податків; стимулювання нарощення органами місцевого самоврядування власних доходів за рахунок трансфертної політики; кредитні інструменти – поширення та активізація практики здійснення муніципальних (місцевих) запозичень; активізація отримання позик органами місцевого самоврядування від комерційних банків; удосконалення механізму випуску муніципальних облігацій; сприяння в отриманні зовнішніх запозичень від міжнародних організацій, фондів і т. ін., та інвестиційний інструментарій, що передбачає застосування механізму державно-приватного партнерства для реалізації інноваційно-інвестиційних проєктів та програм; узгодження інвестиційних стратегій із політикою видатків місцевих бюджетів та державних інвестиційних програм. Реалізація запропонованих заходів створить підґрунтя для розробки актуальних дій щодо формування та фінансового забезпечення місцевих бюджетів у контексті фінансової децентралізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаров С.М., Кушнір Н.Б. Тлумачний словник економіста / С.М. Тимошенко. Рівне: НУВГП, 2008. 264 с.
2. Бюджетний кодекс України: Кодекс від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
3. Даньків В. Й., Галас М. М. Роль бюджету у соціально-економічному розвитку держави. *Науковий вісник Ужгородського університету : збірник наукових праць*. 2013. Вип. 3(40). С. 219–226.
4. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 544 с.
5. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України: Навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 607 с.
6. Бюджетний менеджмент: [підручник] / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; за заг. ред. В. Федосова. К.: КНЕУ, 2004. 864 с.
7. Раделицький Ю.О. Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації в Україні: дис. ... док. економ. наук / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2019. 443 с.
8. Сукрушева Г.О. Місцеві бюджети як основна ланка місцевих фінансів України. *Комунальне господарство міст*. 2012. №102. С. 220-227.
9. Корягін М. Еволюція наукових поглядів на місцеві бюджети у світовій економічній думці. *Ефективність державного управління*. 2011. Вип. 28. С. 312-318.
10. Корягін М. В. Місцеві бюджети в парадигмі розвитку фінансових відносин на місцевому рівні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.15. С. 214-219.
11. Штурм Р. Бюджет / [перев.. А.С. Изгоева]. СПб, 1907. 600 с.
12. Першко Л. О., Довгань Л. П. Особливості процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування на сучасному етапі. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2018. № 8(77). С. 7-10.

13. Брязкало А. Є. Теоретичні аспекти сутності місцевих бюджетів в Україні. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2013. Вип. 3. С. 244-248.
14. Павлюк К.В. Формування доходів місцевих бюджетів. *Фінанси України*. 2006. № 4. С. 24-37.
15. Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: Навчальний посібник. К.: Знання, 1999. 487 с.
16. Мочерний, С.В. Економічна енциклопедія: У трьох томах. ТІ. К.: Видавничий центр «Академія», 200. 864 с.
17. Бечко П.К., Ролінський О.В. Місцеві фінанси. Навч. пос. К.: Центр учбової літератури, 2007. 192 с.
18. Василик О.Д. Теоретичні основи побудови бюджетного механізму. *Фінанси України*. 2000. №11. С.38-46.
19. Власюк Н.І., Мединська Т.В., Мельник М.І. Місцеві фінанси: Навчальний посібник. К. : Алерта, 2011. 328 с.
20. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика). К.: НІОС, 2000. 384 с.
21. Кульчицький М.І. Місцеві бюджети і механізм їх формування. *Фінанси України*. 2001. № 9. С. 99.
22. Матвєєва О. Ю. Використання економічно орієнтованого підходу до визначення поняття “місцеві бюджети” як основи фінансового забезпечення місцевого самоврядування. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2010. Вип. 2. URL: <http://www.dridu.dp.ua/>.
23. Ніколаєва О.М., Маглаперідзе А.С. Місцеві фінанси: Навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2013. 354 с.
24. Опарін В.М., Малько В.І., Кондратюк С.Я. Бюджетна система: навч.-метод, посібник для самоств. вивч. дисц. К.:КНЕУ, 2000. 208 с.
25. Попов В.М., Малімон Н.І. Роль місцевих бюджетів у забезпеченні розвитку регіонів. *Наукові записки*. 2015. Вип.18. С.64-71.

26. Сазонець І. Л., Гринько Т. В., Придатко Г. Ю. Управління місцевими фінансами. К. : ЦНЛ, 2006. С. 116.
27. Сунцова О.О. Місцеві фінанси. К.: ЦУЛ, 2010. 488 с.
28. Трещов М., Мунько А. Місцеві фінанси та місцеві бюджети: точки дотику та відмінності понять. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 42. С. 183-190.
29. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
30. Кириленко О.П. Місцеві фінанси: навч. посібник. Тернопіль: Астон, 2004. 140 с.
31. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник. К.: НІОС, 2000. С. 181.
32. Єфремова І.І. Місцеві бюджети та бюджети місцевого самоврядування: проблема правового визначення. *Форум права*. 2009. №1. С. 157-161.
33. Євдокімова М.О. Місцеві фінанси: навч. посібник. ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Х.: 2014. 343 с.
34. Татарин Н.Б., Войтович В.В. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування . *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 11. С. 159-162.
35. Нездойминога О.Є. Особливості формування бюджету територіальної громади. *Економіка і суспільство*. 2017. № 11. С.443-449.
36. Васильєва Н. В., Гринчук Н. М., Дерун Т. М., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. К.: 2017. 119 с.
37. Набатова Ю. О., Ус Т.В. Формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів. *Ефективна економіка*. 2015. Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4100>.

38. Bell M., Adams C. Fiscal Decentralization Indicators: Local Democratic Governance. Proceedings of 92' annual conference. Atlanta: National Tax Association.1999. P. 236-241.

39. Зайчикова В.В. Місцеві фінанси України та європейських країн. К.: НДФІ, 2007. 299 с.

40. Камінська Н. В. Децентралізація влади і досвід її проведення у зарубіжних державах. *Наукові записки Інституту законодавства ВРУ: зб. наук. праць*. Ін-т законодавства ВРУ. 2014. № 4. С. 3-40.

41. Бондаренко В. М., Бондаренко О. В. Напрями удосконалення підходів до проведення адміністративної територіальної реформи в рамках зміцнення місцевих бюджетів. *Економіка та держава*.2020.№7. С. 50-54.

42. Волохова І.С. Фінансова децентралізація, її недоліки та переваги. *Прометей*. 2011. № 3 (36). С. 281-285.

43. Децентралізація та ефективне місцеве самоврядування: навч. посіб. для посадовців місцевих та регіональних органів влади та фахівців з розвитку місцевого самоврядування. К.: ПРООН МПВСРТ, 2007. 269 с.

45. Tiebout Ch. A Pure Theory of Local Expenditures. *Journal of Political Economy*.1956. P. 416-424.

46. Oates W. The theory of public finance in a federal system. *Canadian Journal of Economics*. 1968. Vol. 1. P. 37-54.

47. Oates W. Fiscal Federalism. New-York: Harcourt Brace Jovanovich Press, 1972. 256 p.

49. Musgrave R. A. Economics of Fiscal Federalism. *Public Finance in a Democratic Society: Coll. Papers*. Vol. 2. Brighton, U.K. : Wheatsheaf Books Ltd, 1986. P. 33-41.

50. Перощук З.І. Деякі правові питання бюджетів та їх складових елементів в умовах бюджетної децентралізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2014. № 11. Том 1. С. 154–157.

51. Проект з регіонального врядування та розвитку України «Фіскальна децентралізація в Україні: поточний стан та необхідність реформ». URL: http://www.rgd.org.ua/resources/publications_list/Fiscal_decentralization_in_Ukraine_UKR.pdf.

52. Клименко О.М. Фінансова децентралізація як основа розвитку місцевого самоврядування. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2018. Том 29 (68). № 5. С.103-107.

53. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу. Аналітична доповідь. Авт.: Жаліло Я.А., Шевченко О.В., Романова В.В. та ін. Національний інститут стратегічних досліджень. К.: 2019. 115 с.

54. World Bank. Decentralization in the transition economies: challenges and the road ahead. Poverty Reduction and Economic Management Unit, Europe and Central Asia, 2001. P. 3–11.

55. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посіб. К.: 2017. 110 с.

56. Дорош У. М. До визначення поняття децентралізації влади. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 3. С. 130-137.

57. Decentralization in the transition economies: challenges and the road ahead. / D. Wetzel, L. Sujarittanonta, J. Dunn, A. Panton.; World Bank. Poverty Reduction and Economic Management Unit, Europe and Central Asia. Washington: World Bank, 2001. 75 p.

58. Сергеев Е.А. Административно-территориальное устройство, фискальный федерализм и вопросы экономического развития в странах ЕС: опыт анализа. *Мировое и национальное хозяйство*. 2017. № 4. С. 11.

59. Валігура В., Амбрик Л. Фінансові ефекти фіскальної децентралізації в Україні. *Світ фінансів*. 2016. №2 (47). С.123-135.

60. Лопушняк Г.С., Лободіна З.М., Ливдар М.В. Фіскальна децентралізація в Україні: декларації та практична реалізація. *Економічний часопис-XXI*. 2016. № 161. С. 79-84.

61. Криворотько Ю., Сокол Д. Фискальные концепции в региональном и местном управлении. Минск: Фонд им. Ф. Эберта, 2016. 16 с.
62. Davey K. Fiscal Autonomy and Efficiency. Reforms in the Former Soviet Union. Local Government and Public Service Reform Initiative. Budapest: Open Society Institute 2002.139 p.
63. Вишневський В. П., Рекова Н.Ю. Принципи, економічні й інституційні передумови фіскальної децентралізації в умовах постконфліктного відновлення. *Проблеми економіки*. 2016. №4. С. 183-189.
64. Романюк С.А. Децентралізація: теорія та практика застосування : монографія. Київ: НАДУ. 2018. 216 с.
65. Дяченко С. А. Фіскальна децентралізація як тенденція реформування міжбюджетних відносин. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 21. С. 89-94.
66. Герчаківський С. Д., Кабаш О.Р. Теоретичний логос фіскальної децентралізації. *Регіональна економіка*. 2009. № 2. С. 133–141.
67. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е. та ін. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. К. : ТОВ «Софія». 2012.128 с.
68. Деркач М. І. Фіскальна децентралізація як фактор забезпечення сталого розвитку України. *Фінанси України*. 2011. №2. С. 56–63.
69. Хамініч С. Ю., Климова В.М. Особливості фіскальної децентралізації в умовах розвитку національного господарства України. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Економіка*. 2011. Вип. 5(2). С. 143–148.
70. Стукало Н. В., Деркач М.І., Стукало М.В. Теоретико-методологічні засади фіскальної децентралізації. *Економічний простір*. 2010. № 40. С. 147-154.
71. Нехайчук Д.В., Нехайчук Ю.С. Финансовая децентрализация местного самоуправления: современные вызовы. *Культура народов Причерноморья*. 2014. № 275. С. 40-46.
72. Петренко О.С. Проблеми децентралізації в умовах реформування публічного управління України. *Публічне адміністрування: теорія та*

практика. 2010. №1 (3). URL: <http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2010'01/10pospuu.pdf>.

73. Бикадорова Н. О. Фінансова децентралізація місцевого самоврядування. *Економічний вісник Донбасу*. 2010. № 2. С. 145–151.

74. Дроздовська О. С. Теоретичні засади фінансової децентралізації. *Фінанси України*. 2002 . № 8. С. 19–25.

75. Бутурлакiна Т. О., Мiнкович В.Т. Фiнансова децентралiзацiя як фактор економічного зростання регіонів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2010. Вип. 31. С. 237–243.

76. Лушагіна Т. В. Типологія та спрямованість децентралізації влади. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"*. Серія : Політологія. 2016. Т. 273, Вип. 261. С. 7-10.

78. Мельничук Л. М. Принцип децентралізації влади як ключовий вектор модернізаційних перетворень у системі державного управління соціальним розвитком регіонів. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 7-8. С. 77-84.

79. Соколова О.М., Ковальчук А.В. Теоретичні засади фінансової децентралізації в умовах реформування системи державного управління. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*. Серія : Державне управління. 2016. № 4. С. 117-124.

80. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ: монографія. НАН України. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України», 2016. 520 с.

81. Роман В. Ф. Особливості децентралізації та деконцентрації влади: теоретичний аспект. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 38. С. 92-98.

82. Мізіна І.В. Фінансова децентралізація та її вплив на систему місцевих фінансів України. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 6-7 (32-33). С.41-48.

83. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 (у редакції від 16.11.2009). URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_036.

84. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

85. Першко Л. О., Івасюк О. М. Фінансові аспекти зміцнення місцевих бюджетів в умовах бюджетної децентралізації. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2017. № 1. С. 212-226.

86. Першко Л. О. Ратифікація європейських стандартів фінансового забезпечення місцевих бюджетів. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2017. № 4(71). С. 159-162.

87. Стрижеус Л. В. Фінансове забезпечення регіонального розвитку. *Зб. наук. пр. "Економічні науки"*. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2008_5_2/zbirnuk_O_FN_5_%D0%A7_2_238.pdf.

88. Булеца Н.В. Особливості фінансового забезпечення регіонів України. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2016. Випуск 1 (47). с. 37-42.

89. Резніков О. Л. Забезпечення соціально-економічної безпеки регіону – нагальне завдання сьогодення. *Економіка промисловості*. 2008. № 1. С. 78-82.

90. Першко Л. О., Козлова О. О., Цикалюк Є. О. Теоретичні засади формування та практична реалізація фінансового забезпечення розвитку регіонів. *Вісник Одеського національного університету*. 2018. Том 23. Вип. 6(71). С. 153-158.

91. Білик Р. Р. Фінансове забезпечення регіонального розвитку в Україні у контексті децентралізації. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. 2015. №2(167). С. 43-48.

92. Кравченко С. О., Марковський С.С. Сутність фінансового забезпечення державної регіональної політики. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Kravchenko.pdf>.

93. Іванова О. Ю. Актуальні проблеми фінансового забезпечення регіонального розвитку. *Управління розвитком*. 2015. № 1 (179). С. 80-84.

94. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів: монографія / за ред. І.О. Луїної. К.: Ін-т екон. та прогнозів. НАН України, 2010. 320 с.

95. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин: Закон України від 28 грудня 2014 року №79-VIII. URL: Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/79-19>.

96. Першко Л. О. Ратифікація європейських стандартів фінансового забезпечення місцевих бюджетів. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2017. № 4(71). С. 159-162.

97. Regions Matter: Economic Recovery, Innovation and Sustainable Growth.- OECD Publishing, 2009. с. 132.

98. Florax R.J.G.M., Plane D.F. Fifty Years of Regional Science. Springer-Verlag Berlin Heidelberg. 2004. с. 186.

99. Crowdfunding's Potential for the Developing World. Washington: World Bank, 2013. 104 p. URL: http://www.infodev.org/infodev-files/wb_crowdfundingreport-v12.pdf.

100. Recommendation of the Council on Effective Public Investment Across Levels of Government. URL: <http://www.oecd.org/cfe/regional-policy/Principles-Public-Investment.pdf>.

101. The Innovation Imperative: Contributing to Productivity, Growth and Well-Being. OECD Publishing, 2015.

102. OECD Regional Outlook 2016: Productive Regions for Inclusive Societies, OECD Publishing, Paris, 2016. С. 241.

103. Щур Р. І. Можливості запозичень територіальних громад в контексті процесів децентралізації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Економічні науки». 2018. Вип. 30 (4). С. 96.

104. Пастернак М. М. Місцеві позики як інструмент фінансування соціально-економічних програм органів місцевого самоврядування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.04.01. Ірпінь, 2001. С. 6.

105. Падалка В. М. Становлення та розвиток ринку місцевих запозичень в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.04.01. Київ, 2006. С. 8.

106. Муніципальні запозичення в Україні. Проблеми фінансування розвитку великих міст за рахунок муніципальних запозичень та шляхи їх розв'язання : зб. матеріалів доповідей Міжнародної наук.-практ. конференції / за заг. ред. В. І. Кравченко, В. М. Падалко, Д. М. Грижук. Київ : МІФ, 2005. С. 41.

107. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій : монографія / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. С. 8.

108. Буряченко А. Є. Переваги та недоліки боргового фінансування місцевих потреб. *Фінанси, облік і аудит*. 2009. Вип. 13. С. 14.

109. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Русін В. Київ : ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. С. 322.

110. Про затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.2011 р. № 110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/110-2011-п>.

111. Кізима Т. О. Прагматика та перспективи трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиціях. *Економіка, фінанси, право*. 2010. № 10. С. 23–26.

112. Кухтій Л. П., Воробйова К.О. Вплив макроекономічних факторів на динаміку заощаджень населення. *Економіка розвитку*. 2011. № 1 (57). С. 59–62.

113. Франченко О. Л. Фондовий ринок України як базова структура з перетворення заощаджень населення в інвестиційні ресурси. *Вісник БУМіБ*. 2010. № 3 (11). С. 103–107.

114. Породко Ю. М. Особливості функціонування інвестиційних фондів як досконалої форми капіталовкладення фінансових ресурсів населення. *Інноваційна економіка*. 2010. № 3. С. 244–248.

115. Іващенко М. В. Інституціональний аналіз видів фінансової поведінки українських домогосподарств. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2011. № 1 (10). С. 17–21.

116. Дмитренко М. Г. Формування та реалізація регіональної ощадної політики. *Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України* : зб. наук. пр. 2010. Вип. 29. С. 13–23.
117. Кундицький О. О. Регіональні особливості фінансової бази інвестування в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.6. С. 242–249.
118. Рубенок Т. М., Грушицька Г. В. Кредитні механізми зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів України. *Наук. вісн. Буков. держ. фін. академії*. 2010. № 1 (18). С. 86–90.
119. Рекуненко І. І., Котляревський О. В. Роль муніципальних облігацій на ринку місцевих запозичень. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. Економічні науки. 2009. Вип. 22. С. 40–44.
120. Далєвська Т. А. Основні теорії та моделі місцевих фінансів. *Економічний вісник університету*. 2015. Вип. 27(1). С. 155-162.
121. Камінська І. М. Діагностика фінансової стійкості регіонів України. *Збірник праць Луцького національного технічного університету: Економічні науки*. Луцьк: ЛНТУ, 2008. Вип. 5(20). С. 168–182.
122. Нуреев Р.М. Теоретические основы критики меркантилизма. Дж. Локк. *Всемирная история экономической мысли*: В 6 томах / Гл. ред. В. Н. Черковец. М.: Мысль, 1987. Т. I. От зарождения экономической мысли до первых теоретических систем политической жизни. 606 с.
123. Нудельман В. Вдосконалення адміністративно-територіального устрою України. *Регіональна економіка*. 2001. № 3. С. 126-130.
124. Данілов О.Д., Серебрянський Д.М. Фінанси у запитаннях та відповідях: Навчальний посібник (2-е вид., перероб. Та доп.). К:КТН, 2008. 528 с.
125. Bahl R. Sequencing Fiscal Decentralization. / R Bahl, J. Martinez-Vazquez. Washington: The World Bank, 2006. 48 p.
126. Bird R.M. Intergovernmental fiscal relations: universal principles, local applications. Georgia State University. Andrew Young School of Policy Studies. International Studies Program, Working Paper, 2000. 28 p.

127. Clark J.M. Economic Institutions And Human Welfare Paperback. Literary Licensing, LLC , 2013.308 p.

128. Пепру Ф. Экономическое пространство: теория и приложения. *Пространственная экономика*. 2007. № 2. С. 77–93.

127. Stiglitz J.E. The economic role of the state. Blackwell Pub, 1989. 128 p.

129. Samuelson P. A. The Pure Theory of Public Expenditure. *The Review of Economics and Statistics*, 1954. Vol. 36. № 4. P. 387–389.

130. Єфименко Т. І. Податки в інституційній системі сучасної економіки. НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. К.: Ін-т економіки та прогнозування. НАН України, 2011. 688 с.

131. Корнієнко М. Місцеве самоврядування та “урядова вертикаль”. *Місцеве самоврядування*. 1997. № 3/4 (5). С. 37-43.

132. Пузаков А.В. Специфика механизма финансирования деволюционных регионов Великобритании: формула Барнетта. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. 2012. № 11 (25). Ч. I. С. 144-147.

133. Rodriguez-Pose A., Gill N. The global trend towards devolution and its implications. *Environment and Planning C: Government and Policy*. – 2003. vol. 21. P. 333-351.

134. Тарасенко Т. Проблема децентралізації в реформуванні місцевого самоврядування в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 2. С. 277-286.

135. Фіскальний простір сталого соціально-економічного розвитку держави: монографія. за ред. д. е. н., проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 332 с.

136. J. D. Ostry, A. R. Ghosh, J. I. Kim, M. S. Qureshi. Fiscal Space. *IMF Staff Position Note*. 2010. № SPN/10/11. P. 3-4.

137. Хеллер П. Фискальное пространство – что это такое и как его получить? *Финансы и развитие*. 2009. Июнь. С. 32–33.

138. Кругман П., Обстфельд М. Международная экономика. Теория и политика. М.: Экономический факультет МГУ: ЮНИТИ, 1997. 474 с.
139. Минакир П.А. Пространственная экономика: эволюция подходов и методология. *Пространственная экономика*. 2010. № 2. С. 6-32.
140. Кічурчак М. В. Фіскальна децентралізація як чинник удосконалення відтворення суспільних благ в економіці України. *Регіональна економіка*. 2016. № 2. С. 141-148.
141. Buchanan J M. An Efficiency Basis for Federal Fiscal Equalization. The Analysis of Public Output. NBER, 1970. 425 p.
142. King D. Fiscal Tiers. The Economics of Multi-Level Government. Routledge Revivals, 2016. 340 p.
143. Treisman D.S. The Architecture of Government: Rethinking Policy Decentralization. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 348 p.
- Ostrom E. A Behavioral Approach to the Rational Choice Theory of Collective Action. *American Political Science Review*. 1998. Vol. 92. №1. P. 1-22.
144. Міль Дж.С. Про свободу та інші есе. К: Видавництво Соломії Павличко Основи, 2001. 463 с.
145. New Keynesian Economics - Vol. 2: Coordination Failures and Real Rigidities, vol 1. / N.G. Mankiw, D. Romer. MIT Press, 1991. 450 p.
146. Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування : монографія / За ред. Ю.Б. Іванова ; Наук.-дослід. центр індустр. проблем розвитку. Харків : Інжек, 2007. 448 с.
147. Опарін В. М. Домінанти та пріоритети фінансового вирівнювання в Україні. *Фінанси України*. 2015. № 6. С. 29–43.
148. Tanzi V. Fiscal federalism and decentralization: a review of some efficiency and macroeconomic aspects. *Annual World Bank Conference on Development Economics*. Washington: World Bank. 1996. 364 p.
149. Канеман Д., Словик П., Тверски А. Принятие решений в условиях неопределенности: правила и предубеждения. Харьков: Изд-во «Гуманитарный центр», 2005. 632 с.

150. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм. XV-XVIII вв. Т. 3. Время мира. М.: Прогресс, 1992. 678 с.
151. Олсон М. Логика коллективных действий. Общественные блага и теория групп. М. : ФЭИ, 1995. 174 с.
152. Recommendation Rec (2000) 14 of the Committee of Ministers to member states on local taxation, financial equalisation and grants to local authorities // Council of Europe Committee of Ministers : Adopted by the Committee of Ministers on 6 September 2000 at the 719th meeting of the Ministers' Deputies. URL: https://www.edqm.eu/medias/fichiers/Recommendation_No_97_15_of_the_Committee_of_Ministers_to_member_states
153. Фінансові механізми формування конвергентної моделі регіонального розвитку : монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» ; наук. ред. І. З. Сторонянська. – Львів, 2014. – 438 с.
154. Wildasin D.E. Comment on «Fiscal Federalism and Decentralization: A Review of Some Efficiency and Macroeconomic Aspects» by Vito Tanzi .Annual World Bank Conference on Development Economics . – Washington: World Bank, 1996. p. 323-328.
155. Ткачук А. Місцеве самоврядування та децентралізація. Законодавство (навчальний модуль). К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 80 с.
156. Тихомиров Ю.А. Государство: монография.. М.: Норма: НИЦ ИНФРА-М, 2013. 320 с.
157. Козак Т. М. Європейська інтеграція та проблеми регіонів. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 236 с.
158. Сімків Л.Є., Кулик Т.П. Реформування місцевого самоврядування в Україні: тенденції і проблемні аспекти. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Економіка і менеджмент». 2017. № 28. С. 15-18.
159. Квітка С. А. Місцеве самоврядування. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2004. 108 с.

160. Харитончук М. Теорія та практика процесу демократизації суспільних відносин. (Критичний аналіз сучасних концепцій). К. : Ін-т політ. та етнонаціональних досліджень НАНУ, 2000. 247 с.
161. Павлов О. Сільська територіальна громада як складник політичної системи суспільства. *Політичний менеджмент*. 2007. № 3. С. 60-68.
162. Пахомов І.В. Централізація і децентралізація виконавчої влади в сучасній Україні. *Право України*. 1997. № 2. С. 18–19.
163. Цурканова І.О. Сутність та особливості централізації та децентралізації органів влади в Україні. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Сер. : Політологія. 2012. Т. 197, Вип. 185. С. 67-70.
164. Калиновський Б. В. Конституційні засади децентралізації влади в Україні. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2015. №2. С. 84-89.
165. Капустіна Н. Б. Децентралізація влади та її повноважень. *Вопросы философии*. 2001. №3. С. 752–754.
166. Либман А. Формальная и неформальная децентрализация и политические трансформации. *Общественные науки и современность*. 2012. №4. С. 62-73.
167. Турусин С.В. Централизация-децентрализация: управленческий аспект. *Основы экономики, управления и права*. 2013. №1. С. 27–29.
168. Hutchcroft P.D. Decentralization in Administration and Politics: Assessing Territorial Dimension of Authority and Power. *Governance*. 2001. Vol. 14 (1). P. 23–53.
169. Schneider A. Decentralization: Conceptualization and Measurement. *Studies in Comparative International Development*. 2003. Vol. 38 (3). P. 32–56.
170. Сергеев Е.А. Административно-территориальное устройство, фискальный федерализм и вопросы экономического развития в странах ЕС: опыт анализа . *Мировое и национальное хозяйство*. 2017. № 4. С. 11.
171. Мельничук Н. Ю. Проблеми та перспективи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні. *Економіка Крима*. 2011. № 1 (34). С. 78–81.

172. Гончаренко М. В. Фінансове забезпечення розвитку території: теоретичний аспект. *Державне будівництво*. 2012. № 2. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_21.

173. Панасюк Л. В. Удосконалення механізму формування фінансових ресурсів місцевих органів влади з урахуванням світового досвіду. *Економіка та держава*. 2009. № 1. С. 46-50.

174. Кравченко С. О. Сутність фінансового забезпечення державної регіональної політики. 2011. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Kravchenko.pdf>.

175. Козій І. С. Місце і значення фінансового забезпечення в структурі фінансового механізму. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18.9. С. 223-229.

176. Юрій С. І. Фінанси: Підручник / Юрій С. І. та ін.; За заг. ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.

177. Романенко О. Фінанси: Підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.

178. Брязкало А.Є. Удосконалення фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування в контексті децентралізації. *Фінансове забезпечення економічного зростання в Україні: стан, тенденції, перспективи монографія / за ред. П.О. Нікіфоров*. Чернівці: Чернівецький національний університет. 2015. С. 135-150.

179. Зайчикова В. В. Системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в європейських країнах : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит / В. В. Зайчикова. Ірпінь, 2003. 20 с.

180. Про затвердження Порядку складання фінансової та бюджетної звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів: Наказ Міністерства фінансів України: від 24.01.2012 р. № 44. *Офіційний вісник України*. 2012. № 14. Ст. 519.

181. Про затвердження Примірною переліку результативних показників бюджетних програм: Наказ Міністерства фінансів України: від 14.01.2011 р.

№ 15. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=282924&cat_id=50097.

182. Поляк Г. Б. Территориальные финансы: [учеб. пособие]. М.: Вузовский учебник, 2006. 479 с.

183. Снісаренко О. Б. Оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. 2010. № 1 (9). С. 18–27.

184. Щербакова В. І. Проблеми оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах ринкової економіки. *Економічний вісник Донбасу*. 2011. № 2(24). С. 94–99.

185. Лисяк Л. В. Оцінка бюджетної стійкості: регіональний аспект. *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії: Економічні науки*. 2011. № 2. С. 62–68.

186. Чікіта І. Б. Місцеві бюджети в умовах демократизації суспільства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08. Нац. банк України, Ун-т банк. справи. К., 2010. 20 с.

187. Консультаційна підтримка реформи місцевих бюджетів, QCBS-2: остаточний звіт. Світовий банк; Woos, Allen, Hamilton, 2010. 388 с.

188. Рябушка Л. Б. Стратегічні напрямки регіонального розвитку у контексті реформування місцевих бюджетів. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. Суми: ДВНЗ „УАБС НБУ”, 2013. Вип. 37. С. 158–169.

189. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації : монографія. Чернігів : НУЧП, 2020. 300 с.

190. Першко Л. О., Козлова О. О., Цикалюк Є. О. Теоретичні засади формування та практична реалізація фінансового забезпечення розвитку регіонів. *Вісник Одеського національного університету*. 2018. Том 23. Вип. 6(71). С. 153-158.

191. Першко Л. О. Фактори забезпечення розвитку місцевих бюджетів України в умовах децентралізації. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 35. С. 524-532.
192. Качула С.В., Малоок І.А., Проценко К.В. Соціальні аспекти зміцнення місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Молодий вчений*. 2018. №6 (58). С. 400-406.
193. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755 – VI зі змінами та доповненнями. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
194. Лисяк Л.В. Напрями вдосконалення бюджетної політики України в умовах децентралізації. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2017. № 2. (58). С. 42-56.
195. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку : монографія / за ред. І. Я. Чугунова. К.: ДННУ “Академія фінансового управління”, 2009. 848 с.
196. Ціна держави. CASEУкраїна. URL: www.cost.ua
197. Державна казначейська служба України. Офіційний сайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua>.
198. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: www.minfin.gov.ua.
199. Вахович І.М., Камінська І.М. Резерви нарощування фінансової спроможності регіонів України. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 3 (105). С. 187-196.
200. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
201. Allers M. A., & Geertsema J. B. (2016). The effects of local government amalgamation on public spending, taxation, and service levels: Evidence from 15 years of municipal consolidation. *Journal of Regional Science*, 56 (4), 659—682.
202. Луніна І. О. Формування місцевих бюджетів на основі принципу еквівалентності: шлях до ефективної бюджетної системи України. *Фінанси України*. 2010. № 9. С. 3–12.

203. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України №214 від 8 квітня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п>.

204. Bahl, R., & Bird, R. (2008). Subnational taxes in developing countries: The way forward. *Public Budgeting & Finance*, 28 (4), 1–25.

205. Рубан М.О. Європейський досвід формування доходів місцевих бюджетів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Серія економічні науки. №30 (2). С.104-109.

206. Остріщенко Ю. Особливості планування та виконання місцевих бюджетів у контексті реалізації бюджетної реформи та реформи децентралізації. *Світ фінансів*. 2017. №4(53). С. 132-144.

207. Простебі Л.І. Реформування інституту місцевих податків і зборів у контексті підвищення надходжень місцевих бюджетів. *Економіка і суспільство*. 2016. № 2. С. 589-593.

208. Підхомний О.М., Журба О.Ю. Проблеми забезпечення та шляхи збільшення доходів місцевих бюджетів. *Молодий вчений*. 2017. №10(50). С. 996-1000.

209. Грубляк О.М., Карвацький М.В. Оцінка ефективності реформування системи міжбюджетних відносин в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2018. №1(51). С. 317-321.

210. Боголіб Т. М. Дотації місцевим бюджетам як інструмент фінансового вирівнювання. 2017. URL: <http://ephsheir.phdpu.edu.ua:8081/xmlui/handle/8989898989/1704>.

211. Шірінян Л.В., Еш С.М. Міжбюджетні відносини в Україні в сучасних умовах. *Наукові праці НУХТ*. 2018. Том 24, № 4. С.112-119.

212. Вінницька О.А. Міжбюджетні трансферти – основа міжбюджетного регулювання. Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, «Інформаційно-аналітичне агентство», 2018. С. 16-19.

213. Ропотан І. Методичні підходи до оптимізації розподілу дотацій вирівнювання за регіонами країни. 2018. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/7208>.

214. Строгнацкая О. А. Межбюджетные инструменты выравнивания социально-экономических условий жизнедеятельности регионов: на примере Латвии: автореферат на соиск. науч. степени к.э.н. : 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / О. А. Строгнацкая. СПб, 2009. URL: <http://www.dissercat.com/content/mezhbyudzhetnye-instrumenty-vyravnivaniya-sotsialnoekonomicheskikh-uslovii-zhiznedeyatel'nos>.

215. Черновська М. М. Основні напрями вдосконалення системи міжбюджетних відносин в Україні. URL: http://www.rusnauka.com/SND/Economics/3_chernovs_ka%20m.m..doc.htm.

216. Карлін М. І. Фінанси України та сусідніх держав. URL: http://pidruchniki.ws/2008021547267/finansy/problemi_ekonomichnoyi_efektivnosti_byudzhetnogo_virivnyuvannya.

217. Ливдар М.В., Пелехата О.В., Івахів М.А. Модернізація міжбюджетних відносин в умовах фінансової децентралізації. Молодий вчений. 2018. № 5(57). С. 302-310.

218. Мельник Л. М. Вплив системи міжбюджетних відносин на бюджетний потенціал регіону. Л. М. Мельник, В. Л. Дума. Економіка і суспільство. 2016. Вип. 7. С. 793–799.

219. Зубриліна В. В. Міжбюджетні відносини: теоретичні підвалини та практика сьогодення. Економіка і управління. 2014. № 2. С. 102–109.

220. Шинкарюк О. Проблеми вдосконалення нормативно-правового забезпечення формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації. Світ фінансів. 2015. Вип. 4. С. 76–86.

221. Фінансовий словник. 2-ге вид., випр. та доп. А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. Львів: Центр Європи, 1997. 576 с.

224. Теорія фінансів: Навч. посібник. П. М. Леоненко, П. І. Юхименко, А. А. Ільєнко та ін.; За ред. О. Д. Василика. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 480 с.
225. Фінанси (загальна теорія): Навч. посібник. 4-те вид., без змін. В. М. Опарін. К.: КНЕУ, 2007. 240 с.
226. Перевознюк В. Фінансова політика місцевого самоврядування: теоретичний аспект. Світ фінансів. 2009. № 2(19). С.109-117.
227. Сіташ Т.Д. Фінансова політика держави: прагматика та проблематика. Академічний огляд. 2015. №1(42). С.29-34.
228. Тарасова О.В. Фінансова політика і бюджетна безпека України. Економіка харчової промисловості. 2018. №1. С. 76-80.
229. Буковинський С. А. До питання здійснення бюджетної політики в Україні. Фінанси України. 2007. № 11. С. 3–30.
230. Заїчко І.В. Роль бюджетної політики у забезпеченні фінансової незалежності органів місцевого самоврядування. Наукові праці НДФІ. 2010. 1(50). С. 47-55.
231. Павелко А., Чугунов І. Бюджетна політика економічного розвитку. Вісник КНТЕУ. 2015. № 64-73.
232. Дем'янишин В.Г., Кізима Т.О. Регіональна бюджетна політика: теоретична концептуалізація та перспективи розвитку. Регіональна економіка 2016, №4. С. 91-99.
233. Формування і функціонування бюджетної системи України (Монографія). С. О. Булгакова, О. Т. Колодій, Л. В. Єрмошенко та ін.; за заг. ред. А. А. Мазаракі. К.: Книга, 2003. 344 с.
234. Словник сучасної економіки Макміллана: довідкове видання. [ред. Д. В. Пірс]. К. : АртЕк, 2000. 640 с.
235. Снісаренко О.Б., Котеленець Е.В. Оптимізація трансфертної політики на рівні місцевих бюджетів. Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. 2011. № 1(13). С. 39-49.

236. Балацький Є.О. Міжбюджетні трансферти і державна політика. Збірник наукових праць ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ». URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/54257/6/Balatsky_Mizhbiudzhetni%20.pdf.

237. Савастєєва О.М. Організація бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика [монографія] / О.М. Савастєєва. Чернігів: ЧНТУ, 2020. – 322 с.

238. Мельник В.М., Савастєєва О.М. Ефективність бюджетного процесу: поняття та підходи до аналізу. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2017. №3. С. 75-81.

239. Савастєєва О.М. Проблематика системи міжбюджетного вирівнювання в сучасних умовах. Науково-виробничий журнал Бізнес-Навігатор. 2019. №1 (50). С. 154-159.

240. Бикадорова Н. О. Фінансова децентралізація місцевого самоврядування. Економічний вісник Донбасу. 2010. № 2 (20). С. 145–151.

242. Воробйов Ю.М. Формування фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах підвищення самостійності регіонів: [монографія]: / Ю. М. Воробйов, І. А. Когут. Мелітополь : Видавничий будинок ММД, 2012. 249 с.

243. Клець Л. Є. Система кількісних показників фінансової автономії місцевих органів влади. Вісник Донецького інституту економіки та господарського права. 2009. № 1. С. 46–57.

244. Корнєєв М. В. Удосконалення теоретико-методологічного забезпечення узагальнюючої оцінки рівня фінансової автономії. Актуальні проблеми економіки. 2009. № 7 (97). С. 229–236.

245. Люта О. В. Удосконалення методів оцінювання фінансової стійкості місцевого бюджету. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 9 (135). С. 194–201.

246. Сукач О. М. Сучасні підходи до управління фінансовою автономією території. Сталий розвиток економіки. 2011. № 5 (8). С. 110–113.

247. Щербакова В. І. Проблеми оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах ринкової економіки. *Економічний вісник Донбасу*. 2011. № 2(24). С. 94–99

246. Першко Л. О. Фінансові аспекти зміцнення місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Чернігівський науковий часопис*. 2019. № 1. С. 110-118.

247. Першко Л. О., Воронкова О. М. Фіскальні результати формування місцевих бюджетів у сучасних умовах бюджетної децентралізації. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. 2018. № 2(11). С. 131-139.

248. Захарова О.В., Баштанник В.В., Василюшина А.П. Впровадження зарубіжного досвіду децентралізації управління. НАДУ при ПУ. *Дніпропетровський регіональний інститут державного управління*. 2015. 23 с.

249. Данилишин Б. М., Пилипів В. В. Децентралізація у країнах ЄС: уроки для України. *Регіональна економіка*. № 1. 2016. С. 5-11.

250. Демчишак Н. Бюджетна політика в Україні: проблеми фінансування та регулювання інноваційної діяльності. Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. праць. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. Вип. 31. Ч. 1. С. 196-203.

251. Васильєва Т.А. Реформа державних інститутів в Італії. *Государство и право*. 1993. № 3. С. 133.

252. Марку Ж., Безсмертна І. А. Реформа місцевого самоврядування у Франції як поглиблення міжмуніципального співробітництва. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія «Право». 2011. Вип. 2. С. 136-145.

253. Полтавець В.Д. Міжмуніципальне співробітництво у Франції. Досвід та уроки. *Державне управління: теорія і практика*. 2013. № 2. С. 214-218.

254. Про Францію та подрібненість комун. Інститут громадянського суспільства. 9.06.2015. URL: <http://www.csi.org.ua/pro-frantsiyu-ta-podribnenist-komun>.

255. Адміністративно-територіальний устрій країн Європейського Союзу / за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, М.К. Орлатого. К.: НАДУ, 2015. 628 с.

256. Буряченко А. Матрична структура фінансового потенціалу та її вплив на соціально-економічний розвиток регіонів. *Ринок цінних паперів України*. 2016. №1-2. URL: <http://securities.usmdi.org/?p=22&n=92&s=957>. (дата звернення: 1 вересня 2015 р.).

257. Карлін М. Інноваційні підходи до проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні та в областях Західного Полісся. *Економіст*. 2011. №1. С. 2-5.

258. Карлін М.І. Необхідність врахування фінансової спроможності регіонів в контексті проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні. *Наукові записки*. 2010. Вип. 15. С. 21-31.

259. Пелехатий А. О., Західна О. Р. Адміністративно-територіальна реформа як інструмент децентралізації фінансових ресурсів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. Вип. 4 (108). 2014. С. 167-175.

260. Адміністративно-територіальна реформа зменшить кількість районів у 4 рази. 21.03.2014. *ZIK. Західна інформаційна корпорація*. URL: http://zik.ua/news/2014/03/21/administratyvnoterytorialna_reforma_zmenshyt_kilki_st_rayoniv_v_ukraini_u_4_razy_472848. (дата звернення: 25 липня 2015 р.).

261. Госпітальні округи: хто вирішує долю лікарень? 30.01.2017. Міністерство охорони здоров'я України. Офіційний веб-сайт. URL: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/pre_20170130_a.html. (дата звернення: 23 квітня 2017 р.).

262. Кириленко О. Етапи розвитку місцевих бюджетів України. *Фінанси України*. 2006. №4. С. 22-28.

263. Пігуль Н.Г., Боярко І.М., Люта О.В. Європейський досвід формування доходів місцевих бюджетів. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2012. № 5 (192), т.2. С. 138-142.

264. Бондаренко А. І. Вплив держави на формування місцевих бюджетів у країнах Європи // Теорія та практика державного управління. 2010. Вип. 4. С. 185-192.

265. Кориєва О.В. Європейський досвід формування матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування. Юридичний науковий електронний журнал. 2015. №1. С. 20-24.
266. Письменний В.В. Місцеве оподаткування в умовах реформування податкової системи України: монографія. Тернопіль: Видавничо- поліграфічний центр «Економічна думка», 2011. 196 с.
267. Полинюк Н.І. Зарубіжний досвід міжбюджетних відносин та можливість його використання в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.6. С. 269-275.
268. Пігенко В. Нотатки щодо оподаткування на місцевому рівні. К.: Фонд «Україна – США». Програма сприяння парламентові України. С. 2.
269. Луніна І. О. Державні фінанси у перехідний період / Х.: «Форт», 2000. С. 102.
270. Разуваєва Д. В. Вітчизняний та зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів. *Управління розвитком*. 2014. № 10 (173). С. 69-71.
271. European Commission. URL: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>.
272. Baskaran, T., & Feld, L. P. (2013). Fiscal Decentralization and Economic Growth in the OECD Countries: Is There a Relationship? *Public Finance Review*, 41, 421-445.
273. Dynowska, J., & Cereola, S. J. (2018). Expectations Related to the Implementation of Performance Budget in Municipalities. *Olsztyn Economic Journal*, 13 (4), 475-486.
273. Downes, R., Moretti, D., & Nicol, S. (2017). Budgeting and performance in the European Union. *OECD Journal on Budgeting*, 17 (1), 1-60.
274. Džinić, J., Svidroňová, M. M., & Markowska-Bzducha, E. (2016). Participatory budgeting: a comparative study of Croatia, Poland and Slovakia. *The NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*, 9 (1), 31-56.

275. Emerling, I., & Wojcik-Jurkiewicz, M. (2018). The Risk Associated with the Replacement of Traditional Budget with Performance Budgeting in the Public Finance Sector Management. *Ekonomicko-manazerske spektrum*, 12 (1), 55-63.
276. Johnsen, Å. (2016). Strategic planning and management in local government in Norway: status after three decades. *Scandinavian Political Studies*, 39 (4), 333-365.
277. Kaplanova, P. (2016). Public goods as factors of a local economic development in Slovakia. *Administratie si Management Public*, 26, 6-24.
278. Karras, G., & Furceri, D. (2015). Taxes and growth in Europe. South-Eastern Europe *Journal of Economics*, 7(2), 181-204.
279. Wollmann, H., Koprić, I., & Marcou, G. (Eds.). (2016). Public and social services in Europe: From public and municipal to private sector provision. Springer.
280. Kopańska, A. (2016). The expenditure decentralization—measurement and effects on spending behaviours of Local Governments—analysis for Poland. In The 24th NISPAcee Annual Conference.
281. Дем'янишин В., Лободіна З. Концептуальні засади бюджетного механізму соціально-економічного розвитку держави. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2017. № 1. С. 77-88.
282. Лисяк Л. В. Бюджетна політика як інструмент забезпечення фінансової безпеки України. *Modern economics*. 2018. № 9. С. 53-59.
283. Луніна І. О. Бюджетна децентралізація в Україні у контексті європейських тенденцій. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. № 2. С. 155-171.
284. Чугунов І. Я., Павелко А. В., Канєва Т. В. та ін. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія; за заг. ред. А. А. Мазаракі. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2015. 376 с.
285. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія; за заг. ред. І. Я. Чугунова. Київ: Глобус-Пресс, 2018. 350 с.
286. Buchanan, J. M., & Musgrave, R. A. (1999). Public finance and public choice: two contrasting visions of the State. Mit Press.

287. Buchanan, J. M., & Tullock, G. (1962). *The calculus of consent* Vol. Ann Arbor: *University of Michigan Press*.
288. Musgrave, R. A. (1959). *Theory of public finance: a study in public economy*.
289. Peacock, A. T. (1954). *Income redistribution and social policy*. Cape.
290. Oates, W. E. (1999). An Essay on Fiscal Federalism. *Journal of Economic Literature*, 37 (3), 1120-1149.
291. Swan, T. W. (1956). Economic Growth and Capital Accumulation. *Economic Record*, 32, 344-361.
292. Solow, R. M. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth, *Quarterly Journal of Economics*, 70, 65-94.
293. Thießen, U. (2003). Fiscal Decentralization and Economic Growth in High Income OECD Countries. *Fiscal Studies*, 24, 237-274.
294. Задорожний О. Європейська хартія місцевого самоврядування. Політична енциклопедія / редкол. Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парлам. вид-во, 2011. 808 с.
295. OECD. Decentralisation and economic growth. Network on fiscal relations across levels of government. Paris, 2016. 254 p.
296. Alegre J. G. Decentralization and the composition of public expenditure in Spain. *Regional Studies*. 2015. № 44 (8). P. 1067–1083.
297. Sacchi A., Salotti S. How regional inequality affects fiscal decentralisation: accounting for sub-central governments autonomy. *Environment & Planning C: Policy & Government*. 2014. № 32(1). P. 144–162.
298. Tommasi M., Weinschelbaum F. Centralization vs. decentralization: a principal agent analysis. *Journal of Public Economic Theory*. 2007. № 9(2). P. 369–389.
299. Stegarescu D. The effects of economic and political integration on fiscal decentralization: evidence from OECD countries. *Canadian Journal of Economics*. 2016. № 42(2). P. 694–718.
300. Shah A. Fiscal federalism and macroeconomic governance: for better or for worse? *World Bank Policy Research Working Paper*. 2006 (13). P. 437–462.

301. Weingast B.R. Second generation fiscal federalism: the implications of fiscal incentives. *Journal of Urban Economics*. 2014. № 65(3). P. 279–293.

302. Першко Л. О. Шляхи імплементації європейських стандартів фінансового забезпечення місцевих бюджетів в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 44. С. 244-250

303. Першко Л. О. Зарубіжний досвід сприяння зміцненню та розвитку місцевих бюджетів в контексті фінансової децентралізації. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 38. С. 166-174.

304. Першко Л. О. Ратифікація європейських стандартів фінансового забезпечення місцевих бюджетів. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2017. № 4(71). С. 159-162.

ДОДАТКИ

**Теоретичні підходи щодо визначення сутності процесу фінансової
(бюджетної, фіскальної, податкової) децентралізації**

Вид децентралізації	Визначення сутності процесу фінансової (бюджетної, фіскальної) децентралізації	Автор, літ. джерело
Фіскальна	Найбільш повним та, ... найбільш прозорий вид децентралізації... на пряму пов'язана з бюджетними практиками передача ресурсів з центру на місця... (на умовах, які) обговорюються під час переговорів між центральними та місцевими владами – з урахуванням кількох чинників – взаємозв'язок регіонів, доступність ресурсів та місцеві можливості щодо управління	У. Дорош [56]
	делегування фінансових ресурсів та повноважень, формування дохідної частини бюджету... передає місцевим органам влади, приватним підприємствам фінансові засоби, повноваження збирати місцеві податки, а також право визначати видатки місцевих бюджетів з метою виконання ними децентралізованих функцій	Д. Ветзел [57]
	...прямо пов'язана з бюджетними практиками... передача ресурсів з центра на місця... (на умовах угоди) між центральною і місцевою владою на основі декількох факторів, серед яких – взаємозв'язок регіонів, доступність ресурсів і місцеві можливості управління	А. Лелеченко та ін. [55]
	Оптимізація розподілу податково-бюджетних повноважень між урядами різних рівнів	Є. Сергєєв [58]
	Оптимізація надання суспільних послуг місцевими органами влади, яка має ґрунтуватись на фінансуванні місцевих видатків зі сформованих власних доходів місцевих бюджетів. Формування доходів може здійснюватись за допомогою податкових, неподаткових надходжень та запозичень	В. Валігура, Л. Амбрик [59]
	Процес передачі повноважень, фінансових ресурсів та відповідальності від центральної влади до місцевих органів влади... механізм забезпечення фінансової стабільності місцевих бюджетів та підвищення ефективності розподілу і використання бюджетних коштів	Г. Лопушняк, З. Лободіна, М. Ливдар [60]
	(надання) місцевим органам влади деякої податкової влади, доступу до фінансових ринків, відповідальність у витрачанні коштів і дозволу ним самостійно визначати рівень, структуру і порядок витрачання їх місцевих бюджетів... вимагає від місцевих органів влади певної автономії, з метою реалізації незалежних фінансових рішень	Ю. Криворотько, Д. Сокол [61]

Вид децентралізації	Визначення сутності процесу фінансової (бюджетної, фіскальної) децентралізації	Автор, літ. джерело
	Область міжбюджетних відносин держави з розділеними фінансовими повноваженнями і обов'язками серед рівнів управління, де «центр ваги» в цих відносинах переноситься в сторону муніципальних і регіональних урядів... охоплює два взаємопов'язаних питання... (перше): поділ витратних відповідальностей і джерел доходів між рівнями управління (національний, регіональний, місцевий)... (друге) надання регіональним місцевим органам влади визначених рамок свободи дій, в частині визначення їх витрат і доходів, як в сукупності так і окремо	К. Деві [62]
	Передача частини фінансових повноважень і ресурсів субцентральним органам влади, які завдяки цьому отримують великі можливості будувати свою діяльність відповідно до місцевих інтересів... (результативність) завдяки економії на трансакційних витратах у зв'язку з переходом на загальновизнані в цій територіальній групі правила співжиття, а також економії на трансформаційних витратах у зв'язку з наданням суспільних благ відповідно до місцевого попиту та витрат	В. Вишневський, Н. Рекова [63]
Фіскальна	передавання органам влади нижчого територіального рівня фіскальних повноважень (у формуванні доходів та здійсненні видатків на основі власних рішень)... може мати багато форм (:): самофінансування, відшкодування витрат за рахунок користувачів; спільне фінансування чи спільну угоду, за якою користувачі беруть участь у виробництві послуг та використовують інфраструктуру за рахунок грошових внесків або внесків працею; розширення місцевих доходів від власності чи податків з продажу, чи непрямих зборів; міжбюджетні трансфери, що перерозподіляють основні доходи від податків, які збираються центральною владою і розподіляються між місцевими органами влади для загальних чи специфічних потреб; право на муніципальні запозичення та мобілізацію державних чи місцевих ресурсів через кредитні запозичення	С. Романюк [64]
	Передача місцевому самоврядуванню як фінансових ресурсів, так і певних фінансових повноважень, що передбачають їх витрачання	С. Дяченко [65, с. 93]
	Здатність місцевого самоврядування незалежно і ефективно забезпечувати суспільними послугами шляхом узгодження видатків органів влади з місцевими потребами і уподобаннями	С. Герчаківський, О. Кабаш [66]

Продовження дод. А
Продовження табл. А1

Вид децентралізації	Визначення сутності процесу фінансової (бюджетної, фіскальної) децентралізації	Автор, літ. джерело
Фіскальна	Децентралізація видатків (надання субцентральним органам влади фінансових ресурсів на виконання завдань і функцій)... децентралізація доходів (закріплення за субцентральними органами влади власних доходів, які необхідні для якісного виконання поставлених перед ними завдань і функцій)... процесуальна і організаційна самостійність (право самостійно формувати, виконувати фінансові плани, кошториси, бюджети, забезпечувати звітність і контроль тощо)	О. Бориславська, І. Заверуха, Е. Захарченко та ін. [67]
	Природний процес та інструмент демократизації суспільства, підвищення ефективності адміністративної системи, якісного людського розвитку	М. Деркач [139, с. 57]
	Передача повноважень органам місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання щодо програмних видатків та автономного збільшення власної дохідної бази	В. Зайчикова [39]
	Здатність місцевого самоврядування незалежно і ефективно забезпечувати суспільними послугами шляхом узгодження видатків органів влади з місцевими потребами і уподобаннями	С. Хамініч, В. Климова [69]
	Надання місцевим органам влади певної податкової влади, доступу до фінансових ринків, відповідальності у витрачанні коштів та дозволити їм самостійно визначати рівень, структуру та порядок витрачання коштів їх місцевих бюджетів	Н. Стукало, М. Деркач, М. Стукало [70]
Фінансова	Процес розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їх використання між центральним м локальним рівнями управління... розширення прав і компетенцій місцевих органів управління у вирішенні питань місцевого значення	Д. Нехайчук, Ю. Нехайчук [71]
	Чітке закріплення відповідних джерел надходжень або трансфертів з державного бюджету за місцевими бюджетами для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень	О. Петренко [72]
	Процес розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їх використання між центральними і локальними рівнями управління	Н.Бикадорова [73]
	Сприяє ефективному забезпеченню населення «соціально-інфраструктурними» послугами шляхом ретельнішого узгодження структури видатків місцевих бюджетів із місцевими потребами та уподобаннями	Т. Бутурлакiна, В. Мiнкович [75]

Вид децентралізації	Визначення сутності процесу фінансової (бюджетної, фіскальної) децентралізації	Автор, літ. джерело
Фінансова	Можливість самостійного розпорядження фінансовими ресурсами, що перебувають у власності територіальної громади	Т. Лушагіна [76]
	Процес розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їхнє використання між центральним та локальним рівнями управління	С. Герчаківський, О. Кабаш [66]
	Широкий процес який включає не лише передачу фінансових ресурсів, а й передачу повноважень у фінансовій сфері (видаткових, дохідних, податкових)	І. Волохова [42]
	Процес розподілу функцій, фінансових ресурсів та видаткових повноважень між державною владою та органами місцевого самоврядування	О. Дроздовська [74]
Фінансова (бюджетна)	Забезпечення ефективності асигнувань та справедливості у розподілі податків, а також про децентралізацію надання громадських послуг... припускає незалежність бюджетів усіх рівнів, а саме закріплення за кожним рівнем управління власних джерел доходів, право самостійно визначати напрями видатків, недопущення вилучення додаткових надходжень, право на компенсацію видатків, що виникають унаслідок рішень вищих органів влади та управління, право надання податкових та інших пільг тільки за рахунок власних доходів, право запозичення в певних законодавчих межах.	О. Петренко [72]
	Удосконалення фінансових механізмів реалізації завдань забезпечення соціального розвитку територій, зокрема на основі децентралізації видатків (надання органам влади регіонального та місцевого рівня достатніх фінансових ресурсів на виконання завдань і функцій); децентралізації доходів (закріплення за кожним рівнем управління переліку власних доходів, достатніх для належного і якісного виконання встановлених завдань і функцій, та право самостійно встановлювати їх розміри); організаційної самостійності (право самостійно, під відповідальність регіональних/місцевих органів влади формувати, затверджувати, виконувати фінансові плани, кошториси, бюджети, забезпечувати звітність і контроль тощо	Л. Мельничук [78]
	Багаторівневі фінансові відносини з позицій економічної ефективності та цілковитого задоволення потреб місцевих громад і відображають нагальну потребу у фінансовій самостійності органів місцевого самоврядування, розширення їх прав і компетенцій, підвищення ефективності вирішення завдань, пов'язаних із місцевими потребами	О. Соколова, А. Ковальчук [79]

Вид децентралізації	Визначення сутності процесу фінансової (бюджетної, фіскальної) децентралізації	Автор, літ. джерело
Фінансова (бюджетна)	Складний процес розподілу функцій, повноважень, фінансових ресурсів та відповідальності за їх використання	Г. Возняк [80]
	Пов'язана з передачею ресурсів, необхідних для здійснення переданої влади і відповідальності	В. Роман [81]

**Принципи децентралізації державної влади та забезпечення організації
бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової
децентралізації**

Принцип	Зміст принципу	Автор
Принципи децентралізації державної влади		
Субсидіарність	Завдання, які можуть ефективно вирішуватися на місцях, повинні перебувати в компетенції муніципальних органів як найбільш близьких до населення. Якщо вони не можуть впоратись, то вирішення відповідних проблем має передаватися в компетенцію вищих (і більш віддалених від громадян) рівнів влади — регіонального, загальнодержавного та наднаціонального	Європейська хартія місцевого самоврядування
	Передача повноважень на прийняття рішень з центрального на нижчі організаційні рівні	А. Ткачук
	Захист автономії особи і право на самоврядування нижчих політичних одиниць: громади, територіальної громади, регіону	А. Лелеченко та ін.
	Інкапсуляція повноважень нижніх ланок управління від втручання верхніх, заборона наскрізного керування зверху вниз, тобто перебирання верхніми ланками повноважень нижніх	І. Цурканова
	Близькість реалізації повноважень до громадян – споживачів послуг	Б. Преображенський
Доцільність	Відповідність дій в рамках децентралізації уявленням про цільову орієнтацію даного процесу	Л. Сус
Справедливість	Домірності вкладеного та отриманого в ході децентралізації... відповідність внеску індивідів у спільну діяльність із соціальним становищем та суспільним визнанням	Л. Сус
Відповідальність	Глибоке усвідомлення суб'єктами влади життєво важливих інтересів суспільства і країни, свого покликання самовіддано боротися за їх здійснення, здатність виробляти якісну політику, приймати оптимальні рішення, здійснювати їх з найбільшою користю для загального блага	А. Лелеченко та ін. Л. Сус
Ефективність	Досягнення поставленої мети при максимально можливій економії суспільної праці або досягнення певної мети при найменших затратах, тобто штучне злиття результатів і засобів	А. Лелеченко та ін.
	Відповідність реальним суспільним потребам, наявність чітких цілей, прийнятих з урахуванням оцінки їхнього очікуваного впливу та попереднього досвіду... прийняття рішень своєчасно, з передбаченням певної міри гнучкості в їхній реалізації з метою врахування місцевих умов або специфічних особливостей сфери управління	В. Пилипишин

Принцип	Зміст принципу	Автор, літ. джерело
Демократизація суспільної організації	Запровадження принципів діалогу і співпраці на різних рівнях соціального управління	В. Андрущенко
		В. Гриневич
	Спрямування змін на формування демократичної системи, яка б характеризувалась захистом індивідуальних прав та громадянських свобод	О. Вівчар та ін.
Створення умов для самоорганізації	Цілеспрямований розвиток розгалуженої системи місцевого самоврядування	В. Андрущенко
		В. Гриневич
Деконцентрація повноважень	Реалізація різних форм взаємодії органів виконавчої влади по вертикалі, що будуються насамперед на засадах субординації та координації при реалізації повноважень	Н. Базавлук, В. Баштанник
		Л. Андріченко
Активна й ефективна участь	Багатосторонність залучення громадськості до планування місцевого розвитку, заснованого на співпраці децентралізованих органів управління, приватного сектору та громадянського суспільства	О. Берданова, В. Вакуленко
	Сприймання громадян та їхніх організацій не як пасивних об'єктів (або суб'єктів) політики й адміністративних рішень, а як безпосередніх, активних і зацікавлених сторін, що мають право брати широку участь у процесі прийняття адміністративних рішень на всіх етапах політики – від початкових стадій і протягом усього циклу політики й управління	В. Пилипишин
Належне врядування	Розподіл та управління ресурсами для вирішення колективних проблем	Програма розвитку ООН
	Чітке законодавче розмежування функцій та повноважень між різними рівнями управління	В. Гриневич
	Врахування протиріч або різних інтересів, організованих спільних дій; відносини, які включають як офіційні інституції, так і неформальні домовленості та соціальний капітал громадян»	Т. Безверхнюк
Суверенність та самодостатність	Наділені свободою від народження ... мають право на утворення певної спільноти та добровільно і на свій розсуд делегувати здійснення частини своїх владних повноважень органам публічної влади як державним, так і самоврядним.	О. Павлов
	Незалежність від форми державного устрою... невтручання держави у сферу суверенних прав регіонів	В. Гриневич
Стабільність	Формування стабільної організації і діяльності виконавчої влади	І. Цурка нова

Принцип	Зміст принципу	Автор, літ. джерело
Злагожденість	Потребує не лише політичного лідерства, а й більшої послідовності між різноманітними інструментами, механізмами політики та різними стратегіями впливу на одну й ту ж реальність	В. Пилипишин
Відкритість	Активна комунікація з громадськістю стосовно завдань і обов'язків різних органів влади та державних установ, а також рішень, що приймаються ними	В. Пилипишин
	Дотримання норм, які передбачають побудову структурно-функціональних основ і механізмів діяльності органів влади, що забезпечують постійну їх взаємодію з фізичними та юридичними особами при формуванні і реалізації рішень	Н. Мельтюхова, Я. Ваніна
Пропорційність	Співвідношення самостійності в реалізації повноважень і відповідальності на даному рівні влади	Б. Преображенський
Об'єктивність	Спеціалізація при визначенні складу і структури повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування	Б. Преображенський
Конгруентність	Досягнення оптимальності обов'язків і компетенцій на даному рівні влади	Б. Преображенський
Редукція	Підтримка здатності щодо зміни цілей в процесі функціонування органів системи місцевого самоврядування та органів державної влади	Б. Преображенський
Адаптивність	При делегуванні повноважень органам місцевого самоврядування ід центральних чи регіональних органів, органи місцевого самоврядування по мірі можливості мають право пристосовувати свою діяльність до місцевих умов	А. Ткачук
Реальна керованість території	Здійснення державних повноважень, як правило, має в основному покладатися на органи влади, найбільш близькі громадянам... надання будь-яких з цих повноважень іншому органу влади Має здійснюватися з урахуванням обсягу і природи поставленого завдання, а також вимог ефективності та економії	Європейська хартія місцевого самоврядування
Принципи забезпечення організації бюджетного процесу на місцевому рівні		
Фіскальна рівновага	Одночасність та одноосібність ухвалення рішень щодо розміру суспільних витрат та щодо розміру громадських доходів	В. Оатс
Загальний добробут	Допущення можливості співвіднесення добробуту суспільства та індивіда	С. Ларіна
Фінансове вирівнювання	За відсутності адекватної політики індивідуального розподілу центральний уряд має забезпечувати певний ступінь вирівнювання між краще та гірше забезпеченими територіями	Р. Масгрейв
		С. Герчаківський, О. Кабаш

Принцип	Зміст принципу	Автор, літ. джерело
Суспільна корисність	Збалансованість співвідношення суспільних витрат і громадських вигод	С. Ларіна
Вирівнювання бюджетної забезпеченості	Обмеження причин виникнення та запобігання загостренню територіальних та інших диспропорцій та дисбалансів при формуванні бюджетної системи	Б. Преображенський
Плюралізм інститутів	Сполучення в межах певної території декількох автономних (формально взаємно незалежних, але діючих узгоджено) фіскальних юрисдикцій, множинність кола яких передбачає їх здатність до самоорганізації без звернення до центральної влади, що забезпечує стійкий характер функціонування	О. Морозова
Змагальність	Витрати на спільне здійснення схожих за змістом повноважень субнаціональних і органів місцевого самоуправління не призводить щодо дублювання бюджетних послуг, але розширює можливості користувачів щодо вільного вибору, підвищує економічну та соціальну ефективність, дозволяє оптимізувати структуру бюджетних ресурсів, мінімізувати витрати	
Договірний підхід	Наявність суспільних функцій, що спільно фінансуються з субнаціональних та місцевих бюджетів, вимагає інституціонального узгодження дій відповідних владних органів (на відміну від концепту жорсткого розподілу повноважень щодо виконання цих функцій)	
Публічність	Будь-які зміни в системі фіскальних та міжбюджетних відносин мають проходити обговорення як в органах державної влади, так і в органах місцевого самоврядування	
Деконцентрація фіскальних повноважень	Чітке розмежування повноважень в межах системи державної влади, а також розосередження державних повноважень - підключення до процесу реформування саморегулювальних організацій, регіональних і муніципальних асоціацій, професійних об'єднань та ін.	
Збалансованість надходжень та видатків	Відповідність розміру податкових надходжень до місцевих бюджетів фінансовим аспектам належного виконання функціям, що виконуються відповідними органами МСВ	П. Свяневич
Відповідність	Рішення про виробництво суспільних благ мають приймати ті громадяни, які проживають на території, де отримуватимуться вигоди, платежі й адмініструватимуться податки і збори для фінансування суспільного блага	Р. Масгрейв
		С. Герчаківський, О.Р. Кабаш

Принцип	Зміст принципу	Автор, літ. джерело
Централізований перерозподіл	Зміни в розподілі мають покладатися на центральний уряд, який володіє необхідними важелями для здійснення політики розподілу	Р. Масгрейв
		С. Герчаківський, О. Кабаш
Створення національних бажаних благ	Центральний уряд може стимулювати цільовими трансфертами надання певних локальних суспільних благ, оскільки їхнє виробництво характеризується просторовими зовнішніми ефектами або вони є особливо значущими благами з національної точки зору	Р. Масгрейв
		С. Герчаківський, О. Кабаш
Територіальної відповідності	Локальні суспільні послуги мають оплачуватися безпосередньо користувачами	С. Ларіна
Еквівалентність	Податкові платежі та надходження до бюджету того рівня, на якому надаються суспільні послуги, мають відповідати розміру витрат на надання цих послуг	

Принципи децентралізації державної влади та формування місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації

Принцип	Зміст принципу	Автор
Принципи децентралізації державної влади		
Субсидіарність	Завдання, які можуть ефективно вирішуватися на місцях, повинні перебувати в компетенції муніципальних органів як найбільш близьких до населення. Якщо вони не можуть впоратись, то вирішення відповідних проблем має передаватися в компетенцію вищих (і більш віддалених від громадян) рівнів влади — регіонального, загальнодержавного та наднаціонального	Європейська хартія місцевого самоврядування
	Передача повноважень на прийняття рішень з центрального на нижчі організаційні рівні	А. Ткачук
	Захист автономії особи і право на самоврядування нижчих політичних одиниць: громади, територіальної громади, регіону	А. Лелеченко та ін.
	Інкапсуляція повноважень нижніх ланок управління від втручання верхніх, заборона наскрізного керування зверху вниз, тобто перебирання верхніми ланками повноважень нижніх	І. Цурканова
	Близькість реалізації повноважень до громадян – споживачів послуг	Б. Преображенський
Доцільність	Відповідність дій в рамках децентралізації уявленням про цільову орієнтацію даного процесу	Л. Сус
Справедливість	Домірності вкладеного та отриманого в ході децентралізації... відповідність внеску індивідів у спільну діяльність із соціальним становищем та суспільним визнанням	Л. Сус
Відповідальність	Глибоке усвідомлення суб'єктами влади життєво важливих інтересів суспільства і країни, свого покликання самовіддано боротися за їх здійснення, здатність виробляти якісну політику, приймати оптимальні рішення, здійснювати їх з найбільшою користю для загального блага	А. Лелеченко та ін. Л. Сус
Ефективність	Досягнення поставленої мети при максимально можливій економії суспільної праці або досягнення певної мети при найменших затратах, тобто штучне злиття результатів і засобів	А. Лелеченко та ін.
	Відповідність реальним суспільним потребам, наявність чітких цілей, прийнятих з урахуванням оцінки їхнього очікуваного впливу та попереднього досвіду... прийняття рішень своєчасно, з передбаченням певної міри гнучкості в їхній реалізації з метою врахування місцевих умов або специфічних особливостей сфери управління	В. Пилипишин

Принцип	Зміст принципу	Автор, літ. джерело
Демократизація суспільної організації	Запровадження принципів діалогу і співпраці на різних рівнях соціального управління	В. Андрущенко
	Спрямування змін на формування демократичної системи, яка б характеризувалась захистом індивідуальних прав та громадянських свобод	В. Гриневич
Створення умов для самоорганізації	Цілеспрямований розвиток розгалуженої системи місцевого самоврядування	В. Андрущенко
		В. Гриневич
Деконцентрація повноважень	Реалізація різних форм взаємодії органів виконавчої влади по вертикалі, що будуються насамперед на засадах субординації та координації при реалізації повноважень	Н. Базавлук, В. Баштанник
		Л. Андріченко
Активна й ефективна участь	Багатосторонність залучення громадськості до планування місцевого розвитку, заснованого на співпраці децентралізованих органів управління, приватного сектору та громадянського суспільства	О. Берданова, В. Вакуленко
	Сприймання громадян та їхніх організацій не як пасивних об'єктів (або суб'єктів) політики й адміністративних рішень, а як безпосередніх, активних і зацікавлених сторін, що мають право брати широку участь у процесі прийняття адміністративних рішень на всіх етапах політики – від початкових стадій і протягом усього циклу політики й управління	В. Пилипишин
Належне врядування	Розподіл та управління ресурсами для вирішення колективних проблем	Програма розвитку ООН
	Чітке законодавче розмежування функцій та повноважень між різними рівнями управління	В. Гриневич
	Врахування протиріччя або різних інтересів, організованих спільних дій; відносини, які включають як офіційні інституції, так і неформальні домовленості та соціальний капітал громадян»	Т. Безверхнюк
Суверенність та самодостатність	Наділені свободою від народження ... мають право на утворення певної спільноти та добровільно і на свій розсуд делегувати здійснення частини своїх владних повноважень органам публічної влади як державним, так і самоврядним.	О. Павлов
	Незалежність від форми державного устрою... невтручання держави у сферу суверенних прав регіонів	В. Гриневич
Стабільність	Формування стабільної організації і діяльності виконавчої влади	І. Цурка нова

Принцип	Зміст принципу	Автор, літ. джерело
Злагожденість	Потребує не лише політичного лідерства, а й більшої послідовності між різноманітними інструментами, механізмами політики та різними стратегіями впливу на одну й ту ж реальність	В. Пилипишин
Відкритість	Активна комунікація з громадськістю стосовно завдань і обов'язків різних органів влади та державних установ, а також рішень, що приймаються ними	В. Пилипишин
	Дотримання норм, які передбачають побудову структурно-функціональних основ і механізмів діяльності органів влади, що забезпечують постійну їх взаємодію з фізичними та юридичними особами при формуванні і реалізації рішень	Н. Мельтюхова, Я. Ваніна
Пропорційність	Співвідношення самостійності в реалізації повноважень і відповідальності на даному рівні влади	Б. Преображенський
Об'єктивність	Спеціалізація при визначенні складу і структури повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування	Б. Преображенський
Конгруентність	Досягнення оптимальності обов'язків і компетенцій на даному рівні влади	Б. Преображенський
Редукція	Підтримка здатності щодо зміни цілей в процесі функціонування органів системи місцевого самоврядування та органів державної влади	Б. Преображенський
Адаптивність	При делегуванні повноважень органам місцевого самоврядування ід центральних чи регіональних органів, органи місцевого самоврядування по мірі можливості мають право пристосовувати свою діяльність до місцевих умов	А. Ткачук
Реальна керованість території	Здійснення державних повноважень, як правило, має в основному покладатися на органи влади, найбільш близькі громадянам... надання будь-яких з цих повноважень іншому органу влади Має здійснюватися з урахуванням обсягу і природи поставленого завдання, а також вимог ефективності та економії	Європейська хартія місцевого самоврядування
Принципи формування місцевих бюджетів		
Фіскальна рівновага	Одночасність та одноосібність ухвалення рішень щодо розміру суспільних витрат та щодо розміру громадських доходів	В. Оатс
Загальний добробут	Допущення можливості співвіднесення добробуту суспільства та індивіда	С. Ларіна
Фінансове вирівнювання	За відсутності адекватної політики індивідуального розподілу центральний уряд має забезпечувати певний ступінь вирівнювання між краще та гірше забезпеченими територіями	Р. Масгрейв
		С. Герчаківський, О. Кабаш

Принцип	Зміст принципу	Автор, літ. джерело
Суспільна корисність	Збалансованість співвідношення суспільних витрат і громадських вигод	С. Ларіна
Вирівнювання бюджетної забезпеченості	Обмеження причин виникнення та запобігання загостренню територіальних та інших диспропорцій та дисбалансів при формуванні бюджетної системи	Б. Преображенський
Плюралізм інститутів	Сполучення в межах певної території декількох автономних (формально взаємно незалежних, але діючих узгоджено) фіскальних юрисдикцій, множинність кола яких передбачає їх здатність до самоорганізації без звернення до центральної влади, що забезпечує стійкий характер функціонування	О. Морозова
Змагальність	Витрати на спільне здійснення схожих за змістом повноважень субнаціональних і органів місцевого самоуправління не призводить щодо дублювання бюджетних послуг, але розширює можливості користувачів щодо вільного вибору, підвищує економічну та соціальну ефективність, дозволяє оптимізувати структуру бюджетних ресурсів, мінімізувати витрати	
Договірний підхід	Наявність суспільних функцій, що спільно фінансуються з субнаціональних та місцевих бюджетів, вимагає інституціонального узгодження дій відповідних владних органів (на відміну від концепту жорсткого розподілу повноважень щодо виконання цих функцій)	
Публічність	Будь-які зміни в системі фіскальних та міжбюджетних відносин мають проходити обговорення як в органах державної влади, так і в органах місцевого самоврядування	
Деконцентрація фіскальних повноважень	Чітке розмежування повноважень в межах системи державної влади, а також розосередження державних повноважень - підключення до процесу реформування саморегульованих організацій, регіональних і муніципальних асоціацій, професійних об'єднань та ін.	
Збалансованість надходжень та видатків	Відповідність розміру податкових надходжень до місцевих бюджетів фінансовим аспектам належного виконання функціям, що виконуються відповідними органами МСВ	П. Свяневич
Відповідність	Рішення про виробництво суспільних благ мають приймати ті громадяни, які проживають на території, де отримуватимуться вигоди, платежі й адмініструватимуться податки і збори для фінансування суспільного блага	Р. Масгрейв
		С. Герчаківський, О.Р. Кабаш

Принцип	Зміст принципу	Автор, літ. джерело
Централізований перерозподіл	Зміни в розподілі мають покладатися на центральний уряд, який володіє необхідними важелями для здійснення політики розподілу	Р. Масгрейв
		С. Герчаківський, О. Кабаш
Створення національних бажаних благ	Центральний уряд може стимулювати цільовими трансфертами надання певних локальних суспільних благ, оскільки їхнє виробництво характеризується просторовими зовнішніми ефектами або вони є особливо значущими благами з національної точки зору	Р. Масгрейв
		С. Герчаківський, О. Кабаш
Територіальної відповідності	Локальні суспільні послуги мають оплачуватися безпосередньо користувачами	С. Ларіна
Еквівалентність	Податкові платежі та надходження до бюджету того рівня, на якому надаються суспільні послуги, мають відповідати розміру витрат на надання цих послуг	

**Визначення сутності теоретичних підходів щодо визначення сутності
процесу децентралізації державної влади**

Підхід	Визначення сутності процесу децентралізації державної влади	Автор, літ. джерело
Структурно-системний (конституційний)	Система управління, за якої частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів самоуправління; розширення прав низових органів управління	В. Бусел [78, с.218]
	Створення політичного середовища, де влада для доступу політичних, економічних і соціальних ресурсів розподіляється між центральним урядом і більш низьких рівнях влади	Ю. Тихомиров [614, с.82]
	Неодноразова передача владних повноважень від органів державної влади до органів місцевого самоврядування, та комплексний процес, що включає у себе такі елементи, як питання спроможності органів державної влади передати, а органів місцевого самоврядування – отримати і ефективно розпорядитися владними повноваженнями; визначення обсягу повноважень, який необхідно передавати механізм передачі владних повноважень; механізм взаємодії органів державної влади і органів місцевого самоврядування; питання адміністративно-територіальної реформи тощо	А. Матвієнко [387, с.284]
	Спосіб територіальної організації влади, за якого держава передає право на прийняття рішень із визначених питань або у визначеній сфері структурам локального або регіонального рівня, що не входять до системи виконавчої влади і відносно незалежні від неї	Б. Гурне [122, с.88]
	Спроможністю на рівні держави сформулювати такі політичні критерії, як незалежність, прозорість, демократичність, відповідальність і ефективність публічних інститутів	М. Лендєл [351, с. 47]
	Процес, за якого в рамках централізованої держави утворюються самостійні одиниці, що є носіями місцевого самоврядування (громади), потребує вироблення нових підходів до аналізу його змісту	А. Лелеченко та ін. [350, с.11]
	Політико-правові елементи взаємовідносин громади і держави утворюють особливий правовий режим, який надає місцевим органам самостійності і ієрархічної незалежності від органів як державного управління, так і самоврядування	А. Коваленко [258, с. 4]

Підхід	Визначення сутності процесу децентралізації державної влади	Автор, літ. джерело
Структурно-системний (конституційний)	Зворотний до централізації процес, що характеризується впорядкованим та законодавчо оформленим розосередженням політичних прав приймати управлінські рішення між співрівнявних центрів врядування, відносно незалежних один від одного, хоча стосунки між ними і можуть бути співвідпорядкованими (тобто координації, узгодження рішень, що ними приймаються на спільній законодавчо-правовій основі)	Т. Козак [260, с.54-55]
	Необхідний компонент процесу демократизації в країні, тому що означає передачу (делегування) державно-владних повноважень органам, які обираються місцевим населенням... створює більш сприятливі умови для безпосередньої участі населення у вирішенні питань місцевого значення, звільняючи державні органи від їх вирішення і дозволяючи їм сконцентруватися на стратегічних питаннях розвитку країни, ретельному плануванні й організації різних програм на національному рівні	В. Козак [261, с.136]
	Передача політичної влади в субнаціональні органи управління... від сільських рад та органів державного управління обираються повноважні субнаціональні органи	У. Дорош [150, с.134]
	Характерне для сфери державного управління явище, зумовлене об'єктивними і суб'єктивними факторами, певний протилежний бік централізації, своєрідний засіб відображення централізації	Н. Нижник та ін. [135, с. 16]
	Самостійність у підходах до управління з урахуванням багатоманітності місцевих особливостей при збереженні єдності в основному, суттєвому	Г. Одінцева, Г. Мостовий, О. Амосов [136, с. 112]
	У широкому розумінні – ослаблення або скасування централізації	В. Малиновський [379, с.51]
	Законодавче розмежування сфер компетенції, яка дає можливість місцевим органам влади вирішувати питання, які потрапляють у сферу їх відповідальності	І. Цурканова [658, с.68]
	Розмежування повноважень та відповідальності між центральним, регіональним та місцевим управлінням, по-друге, – розширення можливостей участі громадян у вирішенні політичних, економічних та соціальних проблем	Л. Мельничук [394, с.82]
	(Аспект) широкий – охоплює розподіл публічної влади на два її рівні – публічну державну владу і публічну самоврядну (муніципальну) владу	М. Баймуратов [21, с.41-53]
	Інституційно закріплене, конституційне перерозподіл центром владних повноважень і управлінських функцій на користь регіональних і місцевих властей	В. Лукін, Т. Мусієнко [359, с.1]

Підхід	Визначення сутності процесу децентралізації державної влади	Автор, літ. джерело
Структурно-системний (конституційний)	Конструкт, у якому в концентрованому вигляді подано характеристику системи (організаційна структура, повноваження, ресурси, управлінські та господарські справи, в рішенні яких беруть участь органи самоврядування адміністративно-територіальних одиниць, зазвичай у вигляді прийняття рішень), форма (тип), рівні концентрації влади (центральний, провінційний, префектурний, повітовий, міський чи сільський), повноваження і відповідальність	В. Андріяш та ін. [10, с.1]
	Система управління, протилежну централізації, тобто розширення мереж відання і влади місцевих адміністративних органів та установ громадського самоврядування	Н. Капустіна [238, с. 752]
	Своєрідна реформа, одна з форм розвитку суспільної демократії та народовладдя, розбудови громадянського суспільства, процес трансформації механізму реалізації владних повноважень у системі державного управління	П. Чернописький [667, с.99]
	Підвищення ефективності роботи державного механізму й активізації розвитку регіонів і муніципій на засадах демократії... показниками такої ефективності й активізації є повноцінне забезпечення прав, законних інтересів та обов'язків місцевого населення, структурованого в комунально-муніципальні та регіональні колективи, а також органи територіальної самоорганізації	Л. Гамбург [98, с.140]
	Закріплення органами державної влади компетенції за органами місцевого самоврядування які не перебувають в ієрархічному підпорядкуванні і формуються шляхом виборів	Л. Чіхладзе [665, с.2]
Трансфертний	Діяльність незалежного місцевого самоврядування унаслідок передачі їм повноважень держави, це процес розширення та зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць або нижчих органів та організацій за одночасного звуження прав і повноважень відповідного центру	І. Грицяк [122, с.55]
	Процес розширення і зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць або нижчих органів та організацій при одночасному звуженні прав і повноважень відповідного центру	Ю. Тихомиров [614, с.82]
	Особливий спосіб відтворення централізації... (що) отримує прояв протилежного її боку... органи загальної влади нижчих щаблів управління отримують можливість самостійно і остаточно приймати рішення, що належать до їх компетенції	Н. Нижник [135, с.16]
	Процес, який передбачає передачу влади ухвалювати рішення якомога нижчому рівню	Д. Донеллі та ін. [739, с. 507]

Підхід	Визначення сутності процесу децентралізації державної влади	Автор, літ. джерело
Трансфертний	Самостійність у підходах до управління з урахуванням багатоманітності місцевих особливостей при збереженні єдності в основному, в суттєвому	Г. Одінцова, Г. Мостовий, О. Амосов [136, с.112]
	Передання частини функцій державного управління центральних органів виконавчої влади місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, розширення повноважень нижчих органів за рахунок вищих за рівнем	О. Оболенський [138, с.111]
	Процес передачі частини функцій та повноважень вищими рівнями управління нижчим (від центральних органів виконавчої влади до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування); у широкому розумінні – ослаблення або скасування централізації	М. Малиновський [379, с.51]
	Поступове делегування постійно зростаючої частини повноважень регіональним, міським і сільським владним інститутам	М. Харитончук [648, с.12]
	Повна передача певних владних повноважень органам, не пов'язаним із центральною владою, які не перебувають у неї в підпорядкуванні	Ж. Ведель [76, с.310]
	Передача повноважень щодо прийняття рішень і ресурсів значно ближче до цільової популяції державної політики... і всі члени громадянського суспільства в контексті визначення ролі держави	У. Дорош [150, с.134]
	Перерозподіл та делегування повноважень на регіональний рівень з метою їхнього найефективнішого використання та заохочення регіональних ініціатив, оптимізації практичного вирішення питань на рівні адміністративно-територіальної одиниці	П. Курмаєв [333, с. 17]
	Правове відчуження повноважень держави як юридичної особи на користь іншої юридичної особи – місцевої влади	А. Колодій [456, с. 283]
	Передання певної низки компетенцій органам, які не знаходяться в підпорядкуванні центральної влади і обираються чи створюються громадою, тобто місцевим органам самоврядування	А. Нікончук [437, с. 30], В. Роман [543, с.92-93, 95]
	Передача владних повноважень органам влади на рівень управління, який нижчий центрального; по-друге, спільна розробка і реалізація політики шляхом залучення зацікавлених сторін... проявляється шляхом деволуції	А. Лелеченко та ін. [350, с.12]
Розширення компетенції місцевих адміністрацій органів влади, що діють у межах компетенції самостійно й незалежно (до певної міри) від центральної влади, хоча й призначаються центральним урядом	С. Квітка [248, с. 8].	

Підхід	Визначення сутності процесу децентралізації державної влади	Автор, літ. джерело
Трансфертний	Делегування, передача частини повноважень державної виконавчої влади на місцевий рівень відповідних адміністративно-територіальних одиниць (територіальних громад, регіонів, об'єднань) та органам, які населення цих одиниць обирає (місцеве самоврядування) при високому ступені фінансової автономії та обов'язковій виборності вищих службовців місцевого рівня	О. Петренко [475, с.6]
	Передання частини функцій державного управління центральних органів виконавчої влади місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, розширення повноважень нижчих органів за рахунок вищих за рівнем	О. Оболенський [138, с. 111]
	Процес передачі частини функцій та повноважень вищими рівнями управління нижчим (від центральних органів виконавчої влади до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування)... (які) ... не є повністю залежними й отримують часткову фінансову і структурну автономію	В. Малиновський [379, с.51]
	Делегування органами державної влади різноманітних адміністративних повноважень на місцевий рівень в інтересах суспільних представників, обраних громадянами відповідних спільнот на місцях... передання повноважень, якими раніше був наділений лише один державний орган, кільком владним структурам, кожна з яких відповідає за певну ділянку управління місцевою спільнотою	М. Харитончук [648, с. 156]
	Процес перерозподілу владних повноважень та обсягів компетенції між центральним та місцевими рівнями організації публічної влади зі зміщенням акценту виконання на місцях в частині здійснення заздалегідь окреслених і гарантованих державою функцій	Р. Мінченко [527, с.201].
	Цілеспрямований процес розширення повноважень органів місцевого самоврядування... (для) оптимізації й підвищення ефективності управління суспільно важливими справами; своєчасного та якісного надання всіх необхідних послуг мешканцям територіальних громад у повному обсязі; найповнішої реалізації місцевих інтересів; створення розгалуженої системи місцевого самоврядування, за якої питання місцевого значення вирішують представники не центрального уряду, а територіальної громади	Н. Мельтюхова, Я. Ваніна [395, с.166-167]
	Політичний процес переходу політичних повноважень і адміністративних функцій на субдержавного рівні управління, що володіють політичною і адміністративною автономією	Б. Преображенський [506, с.34-35]

Підхід	Визначення сутності процесу децентралізації державної влади	Автор, літ. джерело
Трансфертний	(Аспект) традиційний – містить парадигмально-технологічну характеристику здійснення децентралізації у формі делегування повноважень виконавчої влади на більш нижчий рівень управління, внаслідок чого в органів місцевого самоврядування виникають делеговані повноваження.	М. Баймуратов [21, с.41-53]
Функціонально-ресурсний	Процес передачі відповідальності за планування та реалізацію, розподіл ресурсного забезпечення від центральних органів державної влади до нижчих державних структур та органів місцевого самоврядування влади... можливість територіальних громад у межах закону здійснювати регулювання й управління суспільними справами в інтересах місцевого населення	К. Линьов [355, с.180]
	Передача повноважень, відповідальності та ресурсів через механізм деконцентрації влади, тобто делегування повноважень від центру – до нижчих рівнів органів виконавчої владної вертикалі	Ч. Шаббір [793, с. 2-3]
	Механізм субсидіарної регіональної політики в питаннях бюджетування, оподаткування, розмежування послуг, що повинні надаватися державними структурами центрального або національного рівня та органами субнаціонального (регіонального, муніципального/місцевого) рівня	М. Хвесик [164, с.9]
	Передача центральним (національним) урядом певних функцій, з усіма необхідними для їх виконання адміністративними, політичними і економічними атрибутами, до місцевих (або) органів влади, які є самостійними одиницями і суверенними в географічних межах або функціональних сферах діяльності, які визначені на законодавчому рівні	Ж.-П. Фагует [731, с. 5]
	(Засіб) більш рівномірного економічного зростання і перерозподілу доходів... органи місцевого самоврядування повинні реалізовувати власні проекти, а для цього їм необхідна власна податкова база, можливість прозорими методами захистити свою частку в центральних податках і певна автономія у використанні частини зібраних податків	М. Кальман [524, с. 7]
	Передача повноважень приймати рішення щодо використання ресурсів та відповідальності за процесом роботи певних напрямів соціальних служб на місцевому рівні	У. Дорош [150, с.134]
	Передача на місця повноважень приймати рішення, ресурси і відповідальність за роботу деяких видів соціальних служб... часто збігається з реформою соціальних служб	А. Лелеченко та ін. [350, с.12]

**Показники оцінки фінансової стійкості та фінансової автономії
в економічній літературі**

№	Показник	Методика розрахунку	Умовні позначення	Інтерпретація показника
1	2	3	4	5
1	Коефіцієнт бюджетної самостійності (концентрації власних та закріплених доходів)	$(Дв+Дз)/\Sigma Д$	Дв – власні доходи; Дз - закріплені доходи; $\Sigma Д$ – загальні доходи (включаючи трансферти)	характеризує частку власних та закріплених доходів у дохідних джерелах місцевого бюджету. Рекомендоване значення $\geq 0,8$
2	Коефіцієнт фінансової незалежності місцевого бюджету (автономії, самостійності, концентрації власних коштів)	$Дв/\Sigma Д$	Дв – власні доходи; $\Sigma Д$ – загальні доходи (включаючи трансферти)	Характеризує ступінь залежності доходних джерел місцевих органів влади від їхньої власної діяльності та власних рішень. Рекомендоване значення $\geq 0,6$
3	Коефіцієнт зацікавленості місцевої влади в пошуку додаткових джерел доходів	$Дневрах/\Sigma Д$	Дневрах – доходи, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів; $\Sigma Д$ – загальні доходи	Характеризує частку доходів, що залишається в розпорядженні місцевих органів влади, в загальній сумі їх доходів
4	Коефіцієнт вилучення коштів до державного бюджету (бюджетного вилучення)	$Дврах/\Sigma Д$	Дврах – доходи, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів; $\Sigma Д$ – загальні доходи	Показує міру впливу державних органів влади на формування доходів місцевих бюджетів, оскільки між значенням чисельника і сумою трансфертів, переданих до державного бюджету або одержаних з державного бюджету, існує прямо пропорційна залежність
5	Коефіцієнт незалежності по місцевих податках та зборах (показник рівня податкової ініціативи місцевих органів влади)	$МПЗ/\Sigma Д$	МПЗ – сума надходжень від місцевих податків і зборів; $\Sigma Д$ – загальні доходи	характеризує частину доходів місцевого бюджету, що формується за рахунок місцевих податків та зборів, встановлених місцевими органами влади відповідно до діючого законодавства.
6	Показник рівня податкової автономії	$МПЗ / ПД$	ПД – податкові доходи МПЗС – місцеві податки та збори	характеризує частку податків, на обсяг яких місцеві органи влади можуть самостійно впливати, в податкових надходженнях.
7	Коефіцієнт податкової самостійності (фінансової самодостатності)	$ПД / Д$	ПД - податкові доходи місцевого бюджету; Д – доходи місцевого бюджету без трансфертів	характеризує частину податкових доходів у доходах місцевого бюджету. Рекомендоване значення $\geq 0,80$
8	Показник стійкості доходної бази	$(ПД+ НД)/ Д$	НД – неподаткові надходження; ПД - податкові доходи; Д – загальні доходи	характеризує частку податкових та неподаткових надходжень у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів
9	Показник якості доходів	$ПД / НД$	НД – неподаткові надходження; ПД - податкові доходи	Характеризує співвідношення податкових і неподаткових доходів. Зростання частки неподаткових надходжень є негативною тенденцією, оскільки вони розглядаються як не надійні та не прогнозовані надходження. Зниження частки податкових доходів також є негативним, свідчить про зниження ініціативи місцевих органів влади щодо зусиль зі збільшення податкових надходжень

Продовження табл. К1

1	2	3	4	5
10	Показник стабільності дохідної частини бюджету	ПД / Т	ПД - податкові доходи; Т - загальна сума трансфертів	Характеризує фінансову самостійність та стабільність доходів місцевих органів влади
11	Показник незалежності від фінансової допомоги	Дв / Т	Дв - власні доходи; Т - сума міжбюджетних трансфертів	характеризує незалежність місцевих органів від державної фінансової допомоги і достатність власних джерел для фінансування своїх видаткових повноважень
12	Коефіцієнт податкової самостійності (варіант 1)	Дв / ПД	Дв - власні доходи; ПД - податкові доходи	Показує взаємозв'язок між обсягом власних доходів місцевого бюджету та податковими надходженнями, які збираються на території
13	Коефіцієнт співвідношення регулюючих і власних бюджетних доходів	Др/Дв	Др - регулюючі доходи; Дв - власні доходи	Показує взаємозв'язок між обсягом власних доходів місцевого бюджету та величиною його регулюючих доходів
14	Показник фінансової самостійності (варіант 2)	ДВ/ ДЗ ДК2/ ДК1	ДВ - доходи власні; ДЗ - доходи закріплені; ДК1 - доходи кошика 1; ДК2 - доходи кошика 2	відображає перевищення власних доходів над закріпленими і характеризує реальний рівень самостійності бюджету
15	Показник фінансової залежності	ДЗ / ДВ ДК1/ ДК 2	ДВ - доходи власні; ДЗ - доходи закріплені; ДК1 - доходи кошика 1; ДК2 - доходи кошика 2	показник, зворотний попередньому показнику, відображає перевищення закріплених доходів над власними.
16	Показник реальної фінансової автономії місцевих органів влади (ступінь залежності від окремих доходних джерел)	ДО / Д	ДО - доходи від окремого джерела Д - загальна сума доходів	характеризує залежність доходів місцевих бюджетів від окремих дохідних джерел, показує реальну фінансову автономію місцевих органів влади.
17	Коефіцієнт бюджетного покриття (загального покриття) (1 варіант)	Д/В	Д - доходи; В - видатки	Показує, в якій мірі бюджетні видатки покриваються доходами. Рекомендоване значення $\geq 1,0$
18	Коефіцієнт фінансової залежності	В / Дв	В - загальні видатки; Дв - власні доходи	Характеризує співвідношення загальних доходів та власних видатків. Рекомендоване значення $\leq 0,2$
19	Коефіцієнт покриття за рахунок власних коштів	Дв+Дз/ΣВ	Дв - власні доходи; Дз - закріплені доходи; ΣВ - загальні видатки	характеризує міру забезпечення видатків власними та закріпленими доходами $\rightarrow 1$
20	Коефіцієнт забезпеченості мінімальних витрат власними доходами	Дв/Вмін	Дв - власні доходи; Вмін - мінімальні видатки місцевих бюджетів	Показує відповідність доходів місцевих бюджетів і повноважень, покладених на місцеві органи влади
21	Коефіцієнт покриття власних видатків власними доходами місцевих бюджетів	Дв / Вв	Дв - власні доходи; Вв - сума видатків для забезпечення власних повноважень	Показує ступінь покриття видатків місцевих бюджетів для забезпечення власних повноважень власними доходами

Продовження табл. К.1

1	2	3	4	5
22	Коефіцієнт бюджетної залежності (дотаційності, дотаційної залежності, залежності місцевого бюджету)	МТ/Д+ МТ	МТ – міжбюджетні трансферти; Д – доходи місцевого бюджету без трансфертів	Показує міру залежності місцевих органів влади від фінансування з державного бюджету. Рекомендоване значення $\leq 0,2$
23	Коефіцієнт фінансової залежності	1 - Кс	Кс - коефіцієнт самостійності	Показник обернений коефіцієнту самостійності
24	Коефіцієнт стійкості бюджету	МТ / Д	МТ – міжбюджетні трансферти; Д – доходи місцевого бюджету без трансфертів	Характеризує відношення міжбюджетних трансфертів до суми власних та закріплених доходів. Рекомендоване значення $< 0,3$
25	Коефіцієнт податкової спроможності	В / ПД	В – видатки місцевого бюджету; ПД - податкові доходи місцевого бюджету	Характеризує відношення видатків місцевих бюджетів до податкових доходів. Рекомендоване значення < 2
26	Коефіцієнт відношення висхідного міжбюджетного трансферту до низхідного	МТвисх/МТнисх	МТвисх – трансферт, що передається з регіонального у державний бюджет; МТнисх - трансферт, що передається з державного у регіональний бюджет	Характеризує відношення трансферту, що передається з регіонального у державний бюджет до трансферту, що передається з державного у регіональний бюджет. Рекомендоване значення ≥ 50
27	Показник фінансової залежності від центральної влади за дотаціями	Тд / Д	Тд – трансфертні надходження у вигляді дотацій; Д – загальні доходи	Показує частку дотацій вирівнювання, що перераховується до місцевих бюджетів для покриття витрат, які не мають конкретного призначення
28	Показник фінансової залежності від центральної влади за субвенціями	Тс / Д	Тс – трансфертні надходження у вигляді субвенцій Д – загальні доходи	показник питомої ваги субсидій у доходах місцевих бюджетів
29	Частка дотації вирівнювання у загальній сумі трансфертів	Дот/МТ	Дот – дотація вирівнювання МТ – міжбюджетні трансферти	Характеризує питому вагу дотацій у загальній сумі міжбюджетних трансфертів. Рекомендоване значення < 60
30	Коефіцієнт фінансового важеля	МТ+Ф/Дв+Дз	МТ – міжбюджетні трансферти; Ф – фінансування; Дв – власні доходи; Дз - закріплені доходи	Характеризує співвідношення між обсягами міжбюджетних трансфертів і фінансування та розміром власних та закріплених доходів
31	Коефіцієнт бюджетної заборгованості	З/В	З – заборгованість місцевого бюджету; В – загальні видатки	Показує рівень заборгованості бюджету по залученим коштам
32	Коефіцієнт бюджетної результативності регіону (соціальної забезпеченості)	Д/Ч	Д – загальні доходи Ч – чисельність населення	Показує загальний рівень забезпеченості фінансовими ресурсами на душу населення
33	Коефіцієнт бюджетної результативності по власним доходам	Дв/Ч	Дв - власні доходи; Ч - чисельність населення	Показує рівень забезпеченості власними доходами на душу населення

Продовження табл. К1

1	2	3	4	5
34	Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення (бюджетно-соціальної результативності)	В/Ч	В – загальні видатки; Ч – чисельність населення	Характеризує середньодушовий рівень видатків місцевих бюджетів
35	Коефіцієнт бюджетної забезпеченості територій	БЗм / БЗсер	БЗм - бюджетна забезпеченість міста; БЗсер - бюджетна забезпеченість у середньому по Україні	Призначений для порівняння доходів місцевого бюджету з аналогічним показником у середньому по Україні для оцінки забезпеченості населення бюджетними послугами
36	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	З/КЗ	З – залишок коштів на рахунках бюджету і бюджетних установ; КЗ – кредиторська заборгованість бюджету	Характеризує здатність місцевого бюджету швидко погашати зобов'язання > 1
37	Коефіцієнт забезпечення спецфонду	Дсф/Всф	Дсф – доходи спецфонду; Всф – видатки спецфонду	Характеризує ступінь покриття видатків спецфонду доходами спецфонду.
38	Коефіцієнт запозичень	ЗП/Дбр	ЗП – обсяг запозичень місцевого бюджету; Дбр – доходи бюджету розвитку	Характеризує співвідношення між обсягом запозичень місцевого бюджету та доходами бюджету розвитку. Рекомендоване значення ≤ 0,5
39	Коефіцієнт боргового навантаження	(Пб+Об)/ ВВ	Пб – погашення основного боргу; Об – витрати на обслуговування боргу; Вв – сума видатків місцевих бюджетів для забезпечення власних повноважень.	Показує частку витрат на погашення та обслуговування боргу у видатках місцевих бюджетів для забезпечення власних повноважень. Рекомендоване значення ≤ 0,2
40	Коефіцієнт режиму економії	Тв/Тд	Тв – темп зростання видатків бюджету; Тд – темп зростання доходів бюджету	Показує випередження темпу зростання видатків над темпом зростання доходів місцевих бюджетів. Рекомендоване значення ≤ 1
41	Коефіцієнт фінансування захищених видатків бюджету	Вмін/В	Вмін – видатки мінімальні; В – видатки бюджету	Відображає частку витрат бюджету міста на захищені статті видатків у загальному обсязі видатків бюджету. Рекомендоване значення 0,2,-0,5
42	Коефіцієнт податкоспроможності	ВВПд.тер/ ВВПд.кр	ВВПд.тер. – ВВП на душу населення окремої території; ВВПд.кр - ВВП на душу населення країни	співвідношення між податкоспроможністю окремої території та середньою податкоспроможністю в межах країни >1

Динаміка надходжень податку на доходи фізичних осіб (ПДФО)

у 2015-2019 рр., за планом, млн. грн.

АдмТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	66686,4	63149,9	48659,5	72785,3	105411	-5,30	-22,95	49,58	44,82
Вінницька	1729,9	1831,7	1563,6	2338,4	3735,5	5,88	-14,64	49,55	59,75
Волинська	989,7	919,9	846,7	1331,1	1974,9	-7,05	-7,96	57,21	48,37
Дніпропетровська	6934,3	6460,1	5429,5	7920,6	10860,3	-6,84	-15,95	45,88	37,11
Донецька	8953,1	7889,2	2890,7	4329,9	5715,7	-11,88	-63,36	49,79	32,01
Житомирська	1432,4	1364,6	1233,6	1893,1	2849,9	-4,73	-9,60	53,46	50,54
Закарпатська	1017	972,5	889,5	1428,4	2125,1	-4,38	-8,53	60,58	48,77
Запорізька	3172,4	2920,1	2368,3	3650,9	5135,8	-7,95	-18,90	54,16	40,67
Івано-Франківська	1278,4	1217,6	1046,3	1622	2520,2	-4,76	-14,07	55,02	55,38
Київська	3179,7	3058,6	2502,1	3744,9	5723,7	-3,81	-18,19	49,67	52,84
Кіровоградська	1223,4	1260,1	1055,4	1578	2449,4	3,00	-16,24	49,52	55,22
Луганська	3635,6	3314,1	799,3	1120,4	1706,8	-8,84	-75,88	40,17	52,34
Львівська	3262,1	3109,1	2799,7	4423,6	6249,5	-4,69	-9,95	58,00	41,28
Миколаївська	1592,3	1546,8	1285,9	2020,6	2877,3	-2,86	-16,87	57,14	42,40
Одеська	3456,4	3319,1	2909,5	4404,5	6535,2	-3,97	-12,34	51,38	48,38
Полтавська	2653,8	2501,6	2052,2	3079,8	4652,4	-5,74	-17,96	50,07	51,06
Рівненська	1156,8	1170,5	996,8	1454,7	2194,2	1,18	-14,84	45,94	50,84
Сумська	1463,8	1407,6	1190,4	1848,1	2768,4	-3,84	-15,43	55,25	49,80
Тернопільська	886,4	880,3	766,4	1154,2	1819	-0,69	-12,94	50,60	57,60
Харківська	4389,5	4178,9	3412,1	4897,8	8042,9	-4,80	-18,35	43,54	64,21
Херсонська	1032,3	1011,8	860	1297,8	2008,1	-1,99	-15,00	50,91	54,73
Хмельницька	1450,6	1386	1197,2	1845,6	2775,6	-4,45	-13,62	54,16	50,39
Черкаська	1541,6	1532,1	1234,5	1915,4	2964,1	-0,62	-19,42	55,16	54,75
Чернівецька	689,5	643,7	543,7	840,1	1312,2	-6,64	-15,54	54,52	56,20
Чернігівська	1361,4	1294,2	1135,8	1586,9	2463,1	-4,94	-12,24	39,72	55,21
м. Київ	8203,7	7960	7650,4	11058,3	13951,4	-2,97	-3,89	44,55	26,16

Динаміка фактичних надходжень податку на доходи фізичних осіб (ПДФО)

у 2015-2019 рр., млн. грн.

АдмТО	Фактичні надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	61490,1	61964,9	54921,2	78971,3	110653	0,77	-11,37	43,79	40,12
Вінницька	1747,7	1874,2	1763	2716,1	4028,9	7,24	-5,93	54,06	48,33
Волинська	887,9	967,7	927,3	1436,5	2119,8	8,99	-4,17	54,91	47,57
Дніпропетровська	6124,8	6448,1	5994,7	8301	11297,1	5,28	-7,03	38,47	36,09
Донецька	8589,6	6865,8	4155,2	4660	6349,7	-20,07	-39,48	12,15	36,26
Житомирська	1321,3	1448,5	1345,4	2065	2983,8	9,63	-7,12	53,49	44,49
Закарпатська	943,5	1009,6	971,9	1514,3	2230,1	7,01	-3,73	55,81	47,27
Запорізька	2789,4	2946,4	2715,5	4060,5	5382,4	5,63	-7,84	49,53	32,56
Івано-Франківська	1162,8	1215	1101,9	1681,9	2517,2	4,49	-9,31	52,64	49,66

Додаток М
Таблиця М.1

АдМТО	Фактичні надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Київська	2966,1	3139,5	2977,7	4510,2	6196,5	5,85	-5,15	51,47	37,39
Кіровоградська	1190,1	1314	1164,3	1764	2595,4	10,41	-11,39	51,51	47,13
Луганська	3082,9	2362,6	1180,7	1324,3	1897,5	-23,36	-50,03	12,16	43,28
Львівська	2993	3189,2	3035	4623,5	6642,3	6,56	-4,84	52,34	43,66
Миколаївська	1503,5	1618,4	1505,1	2271,6	3113,9	7,64	-7,00	50,93	37,08
Одеська	3222,1	3386,6	3165,3	4704,5	6609,8	5,11	-6,53	48,63	40,50
Полтавська	2411,9	2476,1	2312,4	3476,2	4854,3	2,66	-6,61	50,33	39,64
Рівненська	1146,5	1190,7	1099,1	1612,6	2330,2	3,86	-7,69	46,72	44,50
Сумська	1373,8	1432,4	1326,6	2040	2920,4	4,27	-7,39	53,78	43,16
Тернопільська	854,6	892,9	850,1	1276,7	1946	4,48	-4,79	50,18	52,42
Харківська	4002	4188,1	3777,4	5579,3	7884,8	4,65	-9,81	47,70	41,32
Херсонська	988,8	1051,3	971,4	1477,1	2183,3	6,32	-7,60	52,06	47,81
Хмельницька	1334,5	1443,2	1331,2	2002,3	2953,1	8,15	-7,76	50,41	47,49
Черкаська	1487,5	1579,6	1409,6	2106,6	3090,1	6,19	-10,76	49,45	46,69
Чернівецька	648,5	682,3	616,1	915,9	1364,2	5,21	-9,70	48,66	48,95
Чернігівська	1152,3	1257,2	1181,7	1765,7	2533,9	9,10	-6,01	49,42	43,51
м. Київ	7565,1	7985,3	8042,6	11085,7	14628,2	5,55	0,72	37,84	31,96

Таблиця М.2

**Динаміка надходжень податку на прибуток підприємств приватного
сектору економіки у 2015-2019 рр., за планом, млн. грн.**

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	3353,1	4433,6	3353,1	4433,6	6061,5	32,22	36,72	32,22	36,72
Вінницька	38,9	58,7	38,9	58,7	68,5	50,90	16,70	50,90	16,70
Волинська	27	41,2	27	41,2	43,8	52,59	6,31	52,59	6,31
Дніпропетровська	617,5	360	617,5	360	813,7	-41,70	126,03	-41,70	126,03
Донецька	169,5	117,4	169,5	117,4	151	-30,74	28,62	-30,74	28,62
Житомирська	24,3	29	24,3	29	32,4	19,34	11,72	19,34	11,72
Закарпатська	19,7	29,6	19,7	29,6	27,2	50,25	-8,11	50,25	-8,11
Запорізька	162,2	331,1	162,2	331,1	278,9	104,13	-15,77	104,13	-15,77
Івано-Франківська	16,5	38,6	16,5	38,6	39,5	133,94	2,33	133,94	2,33
Київська	84,7	122	84,7	122	187	44,04	53,28	44,04	53,28
Кіровоградська	17	25	17	25	31,1	47,06	24,40	47,06	24,40
Луганська	20,6	21,5	20,6	21,5	20,1	4,37	-6,51	4,37	-6,51
Львівська	99,1	122,5	99,1	122,5	158,6	23,61	29,47	23,61	29,47
Миколаївська	23	48,8	23	48,8	75,3	112,17	54,30	112,17	54,30
Одеська	135,7	176,6	135,7	176,6	213,6	30,14	20,95	30,14	20,95
Полтавська	55,8	57,9	55,8	57,9	137,9	3,76	138,17	3,76	138,17
Рівненська	18,2	20,5	18,2	20,5	36,3	12,64	77,07	12,64	77,07
Сумська	37,1	65	37,1	65	67,3	75,20	3,54	75,20	3,54
Тернопільська	46	39	46	39	20,6	15,22	47,18	-15,22	-47,18
Харківська	135,3	124,5	135,3	124,5	150	-7,98	20,48	-7,98	20,48
Херсонська	12,3	13,4	12,3	13,4	22,5	8,94	67,91	8,94	67,91
Хмельницька	25,9	26,1	25,9	26,1	26,7	0,77	2,30	0,77	2,30
Черкаська	34,3	52,6	34,3	52,6	49,7	53,35	-5,51	53,35	-5,51
Чернівецька	7,9	12,5	7,9	12,5	12,9	58,23	3,20	58,23	3,20
Чернігівська	24,5	20,6	24,5	20,6	28,8	15,92	39,81	-15,92	39,81
м. Київ	1500	2479,4	1500	2479,4	3368,2	65,29	35,85	65,29	35,85

Динаміка фактичних надходжень податку на прибуток підприємств**приватного сектору економіки у 2015-2019 рр., млн. грн.**

АдМТО	Фактичні надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	3689,9	5648,6	3689,9	5648,6	6165,3	53,08	9,15	53,08	9,15
Вінницька	42	72,6	42	72,6	63,2	72,86	-12,95	72,86	-12,95
Волинська	29,8	49,7	29,8	49,7	40,1	66,78	-19,32	66,78	-19,32
Дніпропетровська	817,1	643,5	817,1	643,5	1214,3	-21,25	88,70	-21,25	88,70
Донецька	146,5	170	146,5	170	185,7	16,04	9,24	16,04	9,24
Житомирська	27,1	39,2	27,1	39,2	41,9	44,65	6,89	44,65	6,89
Закарпатська	21,4	36,2	21,4	36,2	27,4	69,16	-24,31	69,16	-24,31
Запорізька	214,7	469	214,7	469	301,2	118,44	-35,78	118,44	-35,78
Івано-Франківська	20,5	44,6	20,5	44,6	41	117,56	-8,07	117,56	-8,07
Київська	94,3	172,4	94,3	172,4	192,5	82,82	11,66	82,82	11,66
Кіровоградська	17,3	32,3	17,3	32,3	31,8	86,71	-1,55	86,71	-1,55
Луганська	22	20,1	22	20,1	12,6	-8,64	-37,31	-8,64	-37,31
Львівська	100,9	173,4	100,9	173,4	160,3	71,85	-7,55	71,85	-7,55
Миколаївська	29,3	69,1	29,3	69,1	76	135,84	9,99	135,84	9,99
Одеська	115,1	233,1	115,1	233,1	207,6	102,52	-10,94	102,52	-10,94
Полтавська	70,6	74,4	70,6	74,4	139,4	5,38	87,37	5,38	87,37
Рівненська	19,9	24,9	19,9	24,9	37,8	25,13	51,81	25,13	51,81
Сумська	38,8	71,7	38,8	71,7	68	84,79	-5,16	84,79	-5,16
Тернопільська	40,1	21,3	40,1	21,3	22,8	-46,88	7,04	-46,88	7,04
Харківська	140,5	176,2	140,5	176,2	178,6	25,41	1,36	25,41	1,36
Херсонська	13,5	25,4	13,5	25,4	27,6	88,15	8,66	88,15	8,66
Хмельницька	28,7	26,9	28,7	26,9	35,5	-6,27	31,97	-6,27	31,97
Черкаська	38,5	68,9	38,5	68,9	50	78,96	-27,43	78,96	-27,43
Чернівецька	9,4	16,3	9,4	16,3	14,8	73,40	-9,20	73,40	-9,20
Чернігівська	25,4	27,1	25,4	27,1	30,1	6,69	11,07	6,69	11,07
м. Київ	1566,4	2890	1566,4	2890	2965	84,50	2,60	84,50	2,60

Таблиця М.5

Динаміка надходжень по платі за землю у 2015-2019 рр., за планом, млн. грн.

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	13418,1	13099,5	13215,4	21148,5	25666,8	-2,37	0,88	60,03	21,36
Вінницька	313	312,9	385,6	525,9	690,5	-0,03	23,23	36,38	31,30
Волинська	101	107	144,4	235	293,6	5,94	34,95	62,74	24,94
Дніпропетровська	1814,8	1830,1	2048,1	3216,9	3988	0,84	11,91	57,07	23,97
Донецька	1233,5	1287,1	444,6	645	830,7	4,35	-65,46	45,07	28,79
Житомирська	154,9	164,2	218,6	319,7	540,7	6,00	33,13	46,25	69,13
Закарпатська	80,9	83,1	112,3	189,8	279,1	2,72	35,14	69,01	47,05
Запорізька	600,5	618,4	748,9	1196	1441,8	2,98	21,10	59,70	20,55
Івано-Франківська	209	218,9	251,8	374,6	467,7	4,74	15,03	48,77	24,85
Київська	466,2	482,1	549,8	806,6	1101,3	3,41	14,04	46,71	36,54
Кіровоградська	244,7	258,8	317,8	438,9	580,6	5,76	22,80	38,11	32,29

Продовження дод. М

Таблиця М.6

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Луганська	424,5	448	136,5	183,3	218,1	5,54	-69,53	34,29	18,99
Львівська	376,7	379,8	474,1	769	901,3	0,82	24,83	62,20	17,20
Миколаївська	249,1	250,3	297,9	463,4	607,7	0,48	19,02	55,56	31,14
Одеська	657,6	700,6	881,7	1575,9	1872	6,54	25,85	78,73	18,79
Полтавська	482,9	497,4	615,7	861,2	1090,9	3,00	23,78	39,87	26,67
Рівненська	127,5	132,9	172	272,8	313	4,24	29,42	58,60	14,74
Сумська	299,3	314,9	360	500,5	623,3	5,21	14,32	39,03	24,54
Тернопільська	87,9	100,6	135,1	197	266,5	14,45	34,29	45,82	35,28
Харківська	820	770,8	907,2	1309	1682,4	-6,00	17,70	44,29	28,53
Херсонська	204,6	193,5	249,2	367	467,3	-5,43	28,79	47,27	27,33
Хмельницька	195,3	217,3	281,7	456,6	553,5	11,26	29,64	62,09	21,22
Черкаська	343,4	361,9	447,5	619,3	751,2	5,39	23,65	38,39	21,30
Чернівецька	122,8	123	137,7	223	267,1	0,16	11,95	61,95	19,78
Чернігівська	201,3	214,9	297,4	447,5	606,2	6,76	38,39	50,47	35,46
м. Київ	3606,5	3031	2600	4954,5	5232,3	-15,96	-14,22	90,56	5,61

Таблиця М.7

Динаміка фактичних надходжень по платі за землю у 2015-2019 рр., млн. грн.

АдМТО	Фактичні надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	11924,1	11936,4	14831,4	23323,6	26384,5	0,10	24,25	57,26	13,12
Вінницька	321,7	339,9	435,5	627,1	754,3	5,66	28,13	44,00	20,28
Волинська	110,4	115	160,7	268,2	314,4	4,17	39,74	66,89	17,23
Дніпропетровська	1764,2	1913,5	2257,9	3375,6	3974,1	8,46	18,00	49,50	17,73
Донецька	1296,7	1037	764,3	726,2	884,9	-20,03	-26,30	-4,98	21,85
Житомирська	171,8	179,8	250,3	376,3	490,5	4,66	39,21	50,34	30,35
Закарпатська	83,3	88,5	125,8	224,6	281,8	6,24	42,15	78,54	25,47
Запорізька	625,4	632,6	784,2	1304,4	1491,4	1,15	23,96	66,34	14,34
Івано-Франківська	187	198,5	268,9	418,6	488,9	6,15	35,47	55,67	16,79
Київська	474,3	489,6	644,7	1012,1	1197,8	3,23	31,68	56,99	18,35
Кіровоградська	261,3	273,4	353,4	528,3	634,9	4,63	29,26	49,49	20,18
Луганська	397,7	310,8	235,2	219	210,4	-21,85	-24,32	-6,89	-3,93
Львівська	348,1	373,5	537	841,1	970,7	7,30	43,78	56,63	15,41
Миколаївська	261	266,5	353,7	549,1	647,6	2,11	32,72	55,24	17,94
Одеська	702,3	729,9	956,9	1732,1	1997,3	3,93	31,10	81,01	15,31
Полтавська	509,4	546,3	701,9	1001	1188,2	7,24	28,48	42,61	18,70
Рівненська	130,5	140,4	191,2	315,9	335,5	7,59	36,18	65,22	6,20
Сумська	322,9	313,4	392	569,7	662,2	-2,94	25,08	45,33	16,24
Тернопільська	97,7	114,3	149,1	235,3	289,4	16,99	30,45	57,81	22,99
Харківська	805,5	795,8	1029	1461,1	1758,5	-1,20	29,30	41,99	20,35
Херсонська	213,3	213,2	291,4	436,4	496,5	-0,05	36,68	49,76	13,77
Хмельницька	230,2	242,9	326,1	508,7	580	5,52	34,25	56,00	14,02
Черкаська	371,5	377,3	485,4	692,1	786	1,56	28,65	42,58	13,57
Чернівецька	125,5	127,7	164,1	254,8	288,5	1,75	28,50	55,27	13,23
Чернігівська	211,6	228,3	328	522,2	637,1	7,89	43,67	59,21	22,00
м. Київ	1900,7	1888,5	2644,6	5123,7	5023,6	-0,64	40,04	93,74	-1,95

Продовження дод. М

Таблиця М.8

Динаміка надходжень податку на нерухоме майно у 2015-2019 рр.,**за планом, млн. грн.**

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	21,7	23,2	594,5	1223,5	2064,7	6,91	2462,50	105,80	68,75
Вінницька	0,3	0,8	11,4	25,8	58,8	166,67	1325,00	126,32	127,91
Волинська	0,1	0,2	7,4	24,2	37,6	100,00	3600,00	227,03	55,37
Дніпропетровська	3,1	1,5	34,9	96,8	211	-51,61	2226,67	177,36	117,98
Донецька	0,7	1,4	9,3	29,3	49,7	100,00	564,29	215,05	69,62
Житомирська	0,2	0,4	11,1	25,4	41,3	100,00	2675,00	128,83	62,60
Закарпатська	0,2	0,3	8	11,7	26,6	50,00	2566,67	46,25	127,35
Запорізька	0,6	0,9	20,3	43,2	72	50,00	2155,56	112,81	66,67
Івано-Франківська	0,4	0,4	14,5	26	50,3	0,00	3525,00	79,31	93,46
Київська	0,9	1,4	43,8	80,5	144,8	55,56	3028,57	83,79	79,88
Кіровоградська	0,0	0,2	4,7	9,1	16	0,0	2250,00	93,62	75,82
Луганська	0,3	0,6	4,5	10,1	18,3	100,00	650,00	124,44	81,19
Львівська	1,4	0,9	20,4	70	105,6	-35,71	2166,67	243,14	50,86
Миколаївська	0,2	0,3	11,7	32,4	51,8	50,00	3800,00	176,92	59,88
Одеська	0,9	2	55,6	147,9	245,1	122,22	2680,00	166,01	65,72
Полтавська	0,2	0,8	18,3	32,1	59,3	300,00	2187,50	75,41	84,74
Рівненська	0,6	0,3	9,4	20,4	40,9	-50,00	3033,33	117,02	100,49
Сумська	0,3	0,4	7,1	15	23,9	33,33	1675,00	111,27	59,33
Тернопільська	0,5	0,2	11,1	27,3	45,2	-60,00	5450,00	145,95	65,57
Харківська	2,7	3,2	59,9	130,5	219,2	18,52	1771,88	117,86	67,97
Херсонська	0,7	0,4	5,8	17,6	33,2	-42,86	1350,00	203,45	88,64
Хмельницька	0,3	0,5	15,3	28,8	48,2	66,67	2960,00	88,24	67,36
Черкаська	0,6	0,9	19,1	38,1	53,4	50,00	2022,22	99,48	40,16
Чернівецька	0,0	0,1	2,8	9,9	20,8	0,0	2700,00	253,57	110,10
Чернігівська	0,1	0,5	14,2	19,5	31,7	400,00	2740,00	37,32	62,56
м. Київ	6,5	4,5	174	252,1	360	-30,77	3766,67	44,89	42,80

Таблиця М.9

Динаміка фактичних надходжень податку на нерухоме майно**у 2015-2019 рр., млн. грн.**

АдМТО	Фактичні надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	20,9	44,5	745,7	1418,9	2425,7	112,92	1575,73	90,28	70,96
Вінницька	0,4	0,8	15,4	28,9	64,3	100,00	1825,00	87,66	122,49
Волинська	0,2	0,4	10,1	25,6	43,3	100,00	2425,00	153,47	69,14
Дніпропетровська	1,4	3,3	46,2	109,5	225,5	135,71	1300,00	137,01	105,94
Донецька	1,2	1,7	19,7	34,7	56,6	41,67	1058,82	76,14	63,11
Житомирська	0,5	0,7	15,6	30,4	46	40,00	2128,57	94,87	51,32
Закарпатська	0,4	0,8	8	14,1	29,7	100,00	900,00	76,25	110,64
Запорізька	0,8	1,3	24,7	46,8	79,2	62,50	1800,00	89,47	69,23
Івано-Франківська	0,4	0,8	16,8	28,4	53,5	100,00	2000,00	69,05	88,38
Київська	1,6	5,7	62	107	194,6	256,25	987,72	72,58	81,87
Кіровоградська	0,3	0,6	6,4	11,2	19,7	100,00	966,67	75,00	75,89

Продовження дод. М
Продовження табл. М.9

АдМТО	Фактичні надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Луганська	0,6	1	8	15,4	19	66,67	700,00	92,50	23,38
Львівська	0,9	1,7	43,6	80,6	168,8	88,89	2464,71	84,86	109,43
Миколаївська	0,4	0,7	21,1	41,8	62	75,00	2914,29	98,10	48,33
Одеська	1	2,4	64,5	160,5	264,3	140,00	2587,50	148,84	64,67
Полтавська	0,9	1,8	27,4	39,8	68,2	100,00	1422,22	45,26	71,36
Рівненська	0,4	0,4	12,3	26,2	45,9	0,00	2975,00	113,01	75,19
Сумська	0,3	0,6	9,5	17,9	27,7	100,00	1483,33	88,42	54,75
Тернопільська	0,2	0,4	15,9	33,5	52,1	100,00	3875,00	110,69	55,52
Харківська	1,9	3,9	68,2	152,5	234,7	105,26	1648,72	123,61	53,90
Херсонська	0,3	0,7	9,6	22,9	42,7	133,33	1271,43	138,54	86,46
Хмельницька	0,3	0,6	15,5	37,4	57,5	100,00	2483,33	141,29	53,74
Черкаська	0,6	1,2	24,8	41,7	59,5	100,00	1966,67	68,15	42,69
Чернівецька	0,2	0,3	4,6	11,5	24	50,00	1433,33	150,00	108,70
Чернігівська	0,5	0,9	13,4	25	37,5	80,00	1388,89	86,57	50,00
м. Київ	5,3	11,5	182,5	275,4	449,3	116,98	1486,96	50,90	63,14

Таблиця М.10

Динаміка надходжень по акцизному податку у 2015-2019 рр., за планом, млн. грн.

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	6545,1	10487	6545,1	10487	12620,1	60,23	20,34	60,23	20,34
Вінницька	203,1	335,7	203,1	335,7	416,9	65,29	24,19	65,29	24,19
Волинська	176,1	271,3	176,1	271,3	300,3	54,06	10,69	54,06	10,69
Дніпропетровська	581,5	869,9	581,5	869,9	1061,6	49,60	22,04	49,60	22,04
Донецька	247,6	350	247,6	350	397,7	41,36	13,63	41,36	13,63
Житомирська	193,1	339,8	193,1	339,8	374,2	75,97	10,12	75,97	10,12
Закарпатська	267,1	433,5	267,1	433,5	508,1	62,30	17,21	62,30	17,21
Запорізька	330,9	503,7	330,9	503,7	593,6	52,22	17,85	52,22	17,85
Івано-Франківська	193,9	307	193,9	307	353,5	58,33	15,15	58,33	15,15
Київська	342,9	658,1	342,9	658,1	823,6	91,92	25,15	91,92	25,15
Кіровоградська	126	227,2	126	227,2	279,1	80,32	22,84	80,32	22,84
Луганська	53,6	81,9	53,6	81,9	103,8	52,80	26,74	52,80	26,74
Львівська	477,9	769,2	477,9	769,2	842,1	60,95	9,48	60,95	9,48
Миколаївська	151,8	236,1	151,8	236,1	327	55,53	38,50	55,53	38,50
Одеська	384,6	704,9	384,6	704,9	848,8	83,28	20,41	83,28	20,41
Полтавська	220,7	401,1	220,7	401,1	480	81,74	19,67	81,74	19,67
Рівненська	170,2	277,4	170,2	277,4	304,9	62,98	9,91	62,98	9,91
Сумська	117,4	212,8	117,4	212,8	288,9	81,26	35,76	81,26	35,76
Тернопільська	143,1	220,3	143,1	220,3	289,6	53,95	31,46	53,95	31,46
Харківська	412,5	642,6	412,5	642,6	751,3	55,78	16,92	55,78	16,92
Херсонська	167,1	275,7	167,1	275,7	321,6	64,99	16,65	64,99	16,65
Хмельницька	195,3	298,2	195,3	298,2	362,1	52,69	21,43	52,69	21,43
Черкаська	190,8	322	190,8	322	401,3	68,76	24,63	68,76	24,63
Чернівецька	155,4	251,9	155,4	251,9	280,6	62,10	11,39	62,10	11,39
Чернігівська	136,7	190,2	136,7	190,2	249,7	39,14	31,28	39,14	31,28
м. Київ	906	1306,4	906	1306,4	1659,5	44,19	27,03	44,19	27,03

Продовження дод. М

Таблиця М.11

Динаміка фактичних надходжень по акцизному податку у 2015-2019 рр., млн. грн.

АдмТО	Фактичні надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	7684,6	11628,2	7684,6	11628,2	13156	51,32	13,14	51,32	13,14
Вінницька	236,2	380,7	236,2	380,7	435	61,18	14,26	61,18	14,26
Волинська	211,3	308,2	211,3	308,2	340,7	45,86	10,55	45,86	10,55
Дніпропетровська	635,6	933	635,6	933	1063,7	46,79	14,01	46,79	14,01
Донецька	278,3	366,3	278,3	366,3	403,6	31,62	10,18	31,62	10,18
Житомирська	226,9	361,5	226,9	361,5	421,3	59,32	16,54	59,32	16,54
Закарпатська	323,9	480,5	323,9	480,5	522,2	48,35	8,68	48,35	8,68
Запорізька	367,1	549,2	367,1	549,2	606,9	49,61	10,51	49,61	10,51
Івано-Франківська	221,9	334,9	221,9	334,9	356,8	50,92	6,54	50,92	6,54
Київська	559,1	805,2	559,1	805,2	939,5	44,02	16,68	44,02	16,68
Кіровоградська	151,7	258,3	151,7	258,3	292,1	70,27	13,09	70,27	13,09
Луганська	67,1	94,2	67,1	94,2	101,5	40,39	7,75	40,39	7,75
Львівська	530,9	837,5	530,9	837,5	919,5	57,75	9,79	57,75	9,79
Миколаївська	196,8	295	196,8	295	353,1	49,90	19,69	49,90	19,69
Одеська	517	803,4	517	803,4	942,5	55,40	17,31	55,40	17,31
Полтавська	275,1	458,3	275,1	458,3	524,3	66,59	14,40	66,59	14,40
Рівненська	201,8	310,8	201,8	310,8	349,9	54,01	12,58	54,01	12,58
Сумська	143,9	240,8	143,9	240,8	287	67,34	19,19	67,34	19,19
Тернопільська	166,5	244,2	166,5	244,2	281,6	46,67	15,32	46,67	15,32
Харківська	458,9	708,5	458,9	708,5	782,7	54,39	10,47	54,39	10,47
Херсонська	201,7	313,1	201,7	313,1	346,2	55,23	10,57	55,23	10,57
Хмельницька	197	335,3	197	335,3	371,5	70,20	10,80	70,20	10,80
Черкаська	217,1	346,7	217,1	346,7	396,5	59,70	14,36	59,70	14,36
Чернівецька	181,8	267,9	181,8	267,9	288,7	47,36	7,76	47,36	7,76
Чернігівська	141,6	228,1	141,6	228,1	263,6	61,09	15,56	61,09	15,56
м. Київ	975,6	1366,4	975,6	1366,4	1565,6	40,06	14,58	40,06	14,58

Таблиця М.12

Динаміка надходжень по єдиному податку у 2015-2019 рр., за планом, млн. грн.

АдмТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	5430,6	6839	9289,4	14820,9	21579,7	25,93	35,83	59,55	45,60
Вінницька	173,1	228	353,1	571,2	868,4	31,72	54,87	61,77	52,03
Волинська	80,9	103	141,8	209,1	336,6	27,32	37,67	47,46	60,98
Дніпропетровська	332,9	490,5	709,3	1247,1	1758,7	47,34	44,61	75,82	41,02
Донецька	444,4	493,1	229,7	388,2	568,7	10,96	-53,42	69,00	46,50
Житомирська	136,1	177,8	229,9	344,8	523,6	30,64	29,30	49,98	51,86
Закарпатська	116,3	145	181,4	259,5	401,3	24,68	25,10	43,05	54,64
Запорізька	208,2	242,7	339,5	616,2	893,3	16,57	39,88	81,50	44,97
Івано-Франківська	117,8	143,2	197,7	294,2	448	21,56	38,06	48,81	52,28
Київська	218,6	315,8	474,7	737,5	1197,9	44,46	50,32	55,36	62,43
Кіровоградська	81,7	98,5	221,7	341,2	497,7	20,56	125,08	53,90	45,87
Луганська	190,5	191,2	81,3	120	217,5	0,37	-57,48	47,60	81,25
Львівська	346,7	361,4	569,7	909,8	1491,3	4,24	57,64	59,70	63,92

Продовження дод. М

Таблиця М.12

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Миколаївська	116,9	155,2	218,2	348,1	523,8	32,76	40,59	59,53	50,47
Одеська	348,5	428,3	635,9	1001,8	1407,2	22,90	48,47	57,54	40,47
Полтавська	152	185,9	306,8	492,1	790,2	22,30	65,03	60,40	60,58
Рівненська	95,4	120,8	171,9	255,2	392,2	26,62	42,30	48,46	53,68
Сумська	113,1	135	211,7	350,8	501,8	19,36	56,81	65,71	43,04
Тернопільська	85,8	105,2	164,1	252	387,9	22,61	55,99	53,56	53,93
Харківська	524,1	621,1	844,3	1365,5	1901,8	18,51	35,94	61,73	39,27
Херсонська	101,2	135,9	216,4	331,9	503,2	34,29	59,23	53,37	51,61
Хмельницька	137,3	166,3	267,9	424,6	631	21,12	61,09	58,49	48,61
Черкаська	153,6	187,7	304,5	517,7	779,3	22,20	62,23	70,02	50,53
Чернівецька	93,5	107,6	116,7	191,8	300,2	15,08	8,46	64,35	56,52
Чернігівська	99,9	132	200,6	307	474,5	32,13	51,97	53,04	54,56
м. Київ	962,2	1367,8	1900,7	2943,4	3783,6	42,15	38,96	54,86	28,55

Таблиця М.13

Динаміка фактичних надходжень по єдиному податку у 2015-2019 рр., млн. грн.

АдМТО	Фактичні надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	6269,1	7327,6	10975,1	17167,1	23388,3	16,88	49,78	56,42	36,24
Вінницька	201,7	242,5	438,6	712,4	947,6	20,23	80,87	62,43	33,02
Волинська	97,1	112,4	161,2	252,6	358,8	15,76	43,42	56,70	42,04
Дніпропетровська	434,4	567,1	863,8	1394,6	1840,8	30,55	52,32	61,45	31,99
Донецька	489,6	403,9	356,9	459	683,6	-17,50	-11,64	28,61	48,93
Житомирська	159,1	188,1	273,2	400,2	561,7	18,23	45,24	46,49	40,35
Закарпатська	148,4	167,8	196,8	296,5	441,7	13,07	17,28	50,66	48,97
Запорізька	231,1	268,7	448,4	723,4	979,6	16,27	66,88	61,33	35,42
Івано-Франківська	131,2	155,8	218,3	325,3	471,7	18,75	40,12	49,02	45,00
Київська	312,8	389,8	603,1	953	1337,2	24,62	54,72	58,02	40,31
Кіровоградська	99	113,5	275,5	440,4	560	14,65	142,73	59,85	27,16
Луганська	211,9	146,1	142,2	190,7	288,8	-31,05	-2,67	34,11	51,44
Львівська	342,1	437,4	617,4	1001,8	1418,8	27,86	41,15	62,26	41,63
Миколаївська	151,9	177,9	304,5	468,6	606	17,12	71,16	53,89	29,32
Одеська	395,5	460,9	707,3	1102	1498,7	16,54	53,46	55,80	36,00
Полтавська	193,4	225,3	416,5	648,7	888,4	16,49	84,86	55,75	36,95
Рівненська	120,7	140,8	198,1	308,5	437,1	16,65	40,70	55,73	41,69
Сумська	132,5	144,2	267,5	423,4	553,9	8,83	85,51	58,28	30,82
Тернопільська	105,9	117,5	203,2	303,8	436,7	10,95	72,94	49,51	43,75
Харківська	535,8	654,4	967,4	1494,2	1997,9	22,14	47,83	54,46	33,71
Херсонська	130,2	144	274,5	432	589,8	10,60	90,63	57,38	36,53
Хмельницька	161,4	190,1	326,1	494,7	666,7	17,78	71,54	51,70	34,77
Черкаська	173,2	205,6	395,9	622,9	834,9	18,71	92,56	57,34	34,03
Чернівецька	103,8	117,5	153,7	217,3	327,5	13,20	30,81	41,38	50,71
Чернігівська	126,7	147,2	242,5	380,8	526,7	16,18	64,74	57,03	38,31
м. Київ	1079,7	1408,8	1922,5	3120,1	4133,9	30,48	36,46	62,29	32,49

Продовження дод. М

Таблиця М.14

Показники виконання плану за податковими надходженнями до місцевих бюджетів у 2015-2019 рр.

АдмТО	Виконання плану за податковими надходженнями до місцевих бюджетів, за податками та за АдмТО, по роках														
	ПДФО					податок на прибуток підприємств					єдиний податок				
	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
УСЬОГО, в т.ч.	92,21	98,12	112,87	108,50	104,97	110,04	127,40	110,04	127,40	101,71	115,44	107,14	118,15	115,83	108,38
Вінницька	101,03	102,32	112,75	116,15	107,85	107,97	123,68	107,97	123,68	92,26	116,52	106,36	124,21	124,72	109,12
Волинська	89,71	105,20	109,52	107,92	107,34	110,37	120,63	110,37	120,63	91,55	120,02	109,13	113,68	120,80	106,60
Дніпропетровська	88,33	99,81	110,41	104,80	104,02	132,32	178,75	132,32	178,75	149,23	130,49	115,62	121,78	111,83	104,67
Донецька	95,94	87,03	143,74	107,62	111,09	86,43	144,80	86,43	144,80	122,98	110,17	81,91	155,38	118,24	120,20
Житомирська	92,24	106,15	109,06	109,08	104,70	111,52	135,17	111,52	135,17	129,32	116,90	105,79	118,83	116,07	107,28
Закарпатська	92,77	103,81	109,26	106,01	104,94	108,63	122,30	108,63	122,30	100,74	127,60	115,72	108,49	114,26	110,07
Запорізька	87,93	100,90	114,66	111,22	104,80	132,37	141,65	132,37	141,65	108,00	111,00	110,71	132,08	117,40	109,66
Івано-Франківська	90,96	99,79	105,31	103,69	99,88	124,24	115,54	124,24	115,54	103,80	111,38	108,80	110,42	110,57	105,29
Київська	93,28	102,65	119,01	120,44	108,26	111,33	141,31	111,33	141,31	102,94	143,09	123,43	127,05	129,22	111,63
Кіровоградська	97,28	104,28	110,32	111,79	105,96	101,76	129,20	101,76	129,20	102,25	121,18	115,23	124,27	129,07	112,52
Луганська	84,80	71,29	147,72	118,20	111,17	106,80	93,49	106,80	93,49	62,69	111,23	76,41	174,91	158,92	132,78
Львівська	91,75	102,58	108,40	104,52	106,29	101,82	141,55	101,82	141,55	101,07	98,67	121,03	108,37	110,11	95,14
Миколаївська	94,42	104,63	117,05	112,42	108,22	127,39	141,60	127,39	141,60	100,93	129,94	114,63	139,55	134,62	115,69
Одеська	93,22	102,03	108,79	106,81	101,14	84,82	131,99	84,82	131,99	97,19	113,49	107,61	111,23	110,00	106,50
Полтавська	90,88	98,98	112,68	112,87	104,34	126,52	128,50	126,52	128,50	101,09	127,24	121,19	135,76	131,82	112,43
Рівненська	99,11	101,73	110,26	110,85	106,20	109,34	121,46	109,34	121,46	104,13	126,52	116,56	115,24	120,89	111,45
Сумська	93,85	101,76	111,44	110,38	105,49	104,58	110,31	104,58	110,31	101,04	117,15	106,81	126,36	120,70	110,38
Тернопільська	96,41	101,43	110,92	110,61	106,98	87,17	54,62	87,17	54,62	110,68	123,43	111,69	123,83	120,56	112,58
Харківська	91,17	100,22	110,71	113,91	98,03	103,84	141,53	103,84	141,53	119,07	102,23	105,36	114,58	109,43	105,05
Херсонська	95,79	103,90	112,95	113,82	108,72	109,76	189,55	109,76	189,55	122,67	128,66	105,96	126,85	130,16	117,21
Хмельницька	92,00	104,13	111,19	108,49	106,40	110,81	103,07	110,81	103,07	132,96	117,55	114,31	121,72	116,51	105,66
Черкаська	96,49	103,10	114,18	109,98	104,25	112,24	130,99	112,24	130,99	100,60	112,76	109,54	130,02	120,32	107,13
Чернівецька	94,05	106,00	113,32	109,02	103,96	118,99	130,40	118,99	130,40	114,73	111,02	109,20	131,71	113,30	109,09
Чернігівська	84,64	97,14	104,04	111,27	102,87	103,67	131,55	103,67	131,55	104,51	126,83	111,52	120,89	124,04	111,00
м. Київ	92,22	100,32	105,13	100,25	104,85	104,43	116,56	104,43	116,56	88,03	112,21	103,00	101,15	106,00	109,26

Продовження дод. М
Продовження табл. М.14

АдмТО	Виконання плану за податковими надходженнями до місцевих бюджетів, за податками та за АдмТО, по роках														
	акцизний податок					плата за землю					податок на нерухоме майно				
	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
1	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
УСЬОГО, в т.ч.	117,41	110,88	117,41	110,88	104,25	88,87	91,12	112,23	110,28	102,80	96,31	191,81	125,43	115,97	117,48
Вінницька	116,30	113,40	116,30	113,40	104,34	102,78	108,63	112,94	119,24	109,24	133,33	100,00	135,09	112,02	109,35
Волинська	119,99	113,60	119,99	113,60	113,45	109,31	107,48	111,29	114,13	107,08	200,00	200,00	136,49	105,79	115,16
Дніпропетровська	109,30	107,25	109,30	107,25	100,20	97,21	104,56	110,24	104,93	99,65	45,16	220,00	132,38	113,12	106,87
Донецька	112,40	104,66	112,40	104,66	101,48	105,12	80,57	171,91	112,59	106,52	171,43	121,43	211,83	118,43	113,88
Житомирська	117,50	106,39	117,50	106,39	112,59	110,91	109,50	114,50	117,70	90,72	250,00	175,00	140,54	119,69	111,38
Закарпатська	121,27	110,84	121,27	110,84	102,78	102,97	106,50	112,02	118,34	100,97	200,00	266,67	100,00	120,51	111,65
Запорізька	110,94	109,03	110,94	109,03	102,24	104,15	102,30	104,71	109,06	103,44	133,33	144,44	121,67	108,33	110,00
Івано-Франківська	114,44	109,09	114,44	109,09	100,93	89,47	90,68	106,79	111,75	104,53	100,00	200,00	115,86	109,23	106,36
Київська	163,05	122,35	163,05	122,35	114,07	101,74	101,56	117,26	125,48	108,76	177,78	407,14	141,55	132,92	134,39
Кіровоградська	120,40	113,69	120,40	113,69	104,66	106,78	105,64	111,20	120,37	109,35	н/р	300,00	136,17	123,08	123,13
Луганська	125,19	115,02	125,19	115,02	97,78	93,69	69,38	172,31	119,48	96,47	200,00	166,67	177,78	152,48	103,83
Львівська	111,09	108,88	111,09	108,88	109,19	92,41	98,34	113,27	109,38	107,70	64,29	188,89	213,73	115,14	159,85
Миколаївська	129,64	124,95	129,64	124,95	107,98	104,78	106,47	118,73	118,49	106,57	200,00	233,33	180,34	129,01	119,69
Одеська	134,43	113,97	134,43	113,97	111,04	106,80	104,18	108,53	109,91	106,69	111,11	120,00	116,01	108,52	107,83
Полтавська	124,65	114,26	124,65	114,26	109,23	105,49	109,83	114,00	116,23	108,92	450,00	225,00	149,73	123,99	115,01
Рівненська	118,57	112,04	118,57	112,04	114,76	102,35	105,64	111,16	115,80	107,19	66,67	133,33	130,85	128,43	112,22
Сумська	122,57	113,16	122,57	113,16	99,34	107,89	99,52	108,89	113,83	106,24	100,00	150,00	133,80	119,33	115,90
Тернопільська	116,35	110,85	116,35	110,85	97,24	111,15	113,62	110,36	119,44	108,59	40,00	200,00	143,24	122,71	115,27
Харківська	111,25	110,26	111,25	110,26	104,18	98,23	103,24	113,43	111,62	104,52	70,37	121,88	113,86	116,86	107,07
Херсонська	120,71	113,57	120,71	113,57	107,65	104,25	110,18	116,93	118,91	106,25	42,86	175,00	165,52	130,11	128,61
Хмельницька	100,87	112,44	100,87	112,44	102,60	117,87	111,78	115,76	111,41	104,79	100,00	120,00	101,31	129,86	119,29
Черкаська	113,78	107,67	113,78	107,67	98,80	108,18	104,26	108,47	111,76	104,63	100,00	133,33	129,84	109,45	111,42
Чернівецька	116,99	106,35	116,99	106,35	102,89	102,20	103,82	119,17	114,26	108,01	н/р	300,00	164,29	116,16	115,38
Чернігівська	103,58	119,93	103,58	119,93	105,57	105,12	106,24	110,29	116,69	105,10	500,00	180,00	94,37	128,21	118,30
м. Київ	107,68	104,59	107,68	104,59	94,34	52,70	62,31	101,72	103,42	96,01	81,54	255,56	104,89	109,24	124,81

Питома вага податкових надходжень у загальному фонді місцевих бюджетів (фактичний стан) у 2015-2019 рр.

АдмТО	Питома вага податкових надходжень у загальному фонді місцевих бюджетів, за податками та за АдмТО, по роках, %														
	ПДФО					податок на прибуток підприємств					єдиний податок				
	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
УСЬОГО, в т.ч.	77,69	78,18	54,07	53,85	57,43	3,63	3,85	3,63	3,85	3,20	7,92	9,24	10,80	11,71	12,14
Вінницька	80,07	80,78	55,67	57,12	61,22	1,33	1,53	1,33	1,53	0,96	9,24	10,45	13,85	14,98	14,40
Волинська	82,82	83,51	54,62	56,50	60,88	1,76	1,95	1,76	1,95	1,15	9,06	9,70	9,50	9,94	10,31
Дніпропетровська	70,44	68,49	49,62	51,78	53,66	6,76	4,01	6,76	4,01	5,77	5,00	6,02	7,15	8,70	8,74
Донецька	81,32	82,37	65,47	68,53	69,62	2,31	2,50	2,31	2,50	2,04	4,64	4,85	5,62	6,75	7,50
Житомирська	77,12	78,23	55,74	57,26	61,05	1,12	1,09	1,12	1,09	0,86	9,29	10,16	11,32	11,10	11,49
Закарпатська	85,22	84,73	54,06	54,98	59,28	1,19	1,31	1,19	1,31	0,73	13,40	14,08	10,95	10,76	11,74
Запорізька	74,51	75,91	54,00	52,81	56,61	4,27	6,10	4,27	6,10	3,17	6,17	6,92	8,92	9,41	10,30
Івано-Франківська	79,68	79,41	49,93	55,45	60,12	0,93	1,47	0,93	1,47	0,98	8,99	10,18	9,89	10,72	11,27
Київська	81,33	82,08	56,37	56,91	58,79	1,79	2,18	1,79	2,18	1,83	8,58	10,19	11,42	12,02	12,69
Кіровоградська	75,83	76,63	54,69	55,35	59,83	0,81	1,01	0,81	1,01	0,73	6,31	6,62	12,94	13,82	12,91
Луганська	83,65	83,95	62,86	66,58	72,11	1,17	1,01	1,17	1,01	0,48	5,75	5,19	7,57	9,59	10,98
Львівська	82,30	83,52	57,62	57,16	60,89	1,92	2,14	1,92	2,14	1,47	9,41	11,46	11,72	12,38	13,01
Миколаївська	80,32	81,40	58,61	58,61	61,36	1,14	1,78	1,14	1,78	1,50	8,11	8,95	11,86	12,09	11,94
Одеська	76,93	77,34	52,45	50,94	54,28	1,91	2,52	1,91	2,52	1,70	9,44	10,53	11,72	11,93	12,31
Полтавська	76,93	76,47	54,96	56,69	59,76	1,68	1,21	1,68	1,21	1,72	6,17	6,96	9,90	10,58	10,94
Рівненська	82,26	82,20	58,16	57,93	61,88	1,05	0,89	1,05	0,89	1,00	8,66	9,72	10,48	11,08	11,61
Сумська	76,58	77,25	56,44	56,64	61,01	1,65	1,99	1,65	1,99	1,42	7,39	7,78	11,38	11,75	11,57
Тернопільська	83,08	83,18	55,28	56,90	60,91	2,61	0,95	2,61	0,95	0,71	10,30	10,95	13,21	13,54	13,67
Харківська	78,30	80,34	53,43	55,68	58,70	1,99	1,76	1,99	1,76	1,33	10,48	12,55	13,68	14,91	14,87
Херсонська	75,90	77,44	51,16	51,98	56,38	0,71	0,89	0,71	0,89	0,71	9,99	10,61	14,46	15,20	15,23
Хмельницька	78,13	80,66	55,75	55,96	60,21	1,20	0,75	1,20	0,75	0,72	9,45	10,62	13,66	13,83	13,59
Черкаська	74,66	76,21	50,94	51,38	56,43	1,39	1,68	1,39	1,68	0,91	8,69	9,92	14,31	15,19	15,25
Чернівецька	76,32	76,48	48,89	48,56	53,52	0,75	0,86	0,75	0,86	0,58	12,22	13,17	12,20	11,52	12,85
Чернігівська	78,42	78,28	55,60	54,59	58,17	1,20	0,84	1,20	0,84	0,69	8,62	9,17	11,41	11,77	12,09
м. Київ	73,97	76,09	49,70	44,86	48,83	104,43	116,56	104,43	116,56	88,03	10,56	13,42	11,88	12,63	13,80

Продовження дод. М
Продовження табл. М.15

АдмТО	Питома вага податкових надходжень у загальному фонді місцевих бюджетів, за податками та за АдмТО, по роках, %														
	акцизний податок					плата за землю					податок на нерухоме майно				
	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
1	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
УСЬОГО, в т.ч.	7,57	7,93	6,83	7,57	7,93	15,07	15,06	14,60	15,90	13,69	0,03	0,06	0,73	0,97	1,26
Вінницька	7,46	8,01	6,61	7,46	8,01	14,74	14,65	13,75	13,19	11,46	0,02	0,03	0,49	0,61	0,98
Волинська	12,45	12,12	9,79	12,45	12,12	10,30	9,92	9,47	10,55	9,03	0,02	0,03	0,59	1,01	1,24
Дніпропетровська	5,26	5,82	5,05	5,26	5,82	20,29	20,32	18,69	21,05	18,88	0,02	0,04	0,38	0,68	1,07
Донецька	4,39	5,39	4,43	4,39	5,39	12,28	12,44	12,04	10,68	9,70	0,01	0,02	0,31	0,51	0,62
Житомирська	9,40	10,02	8,62	9,40	10,02	10,03	9,71	10,37	10,43	10,04	0,03	0,04	0,65	0,84	0,94
Закарпатська	18,02	17,45	13,88	18,02	17,45	7,52	7,43	7,00	8,15	7,49	0,04	0,07	0,44	0,51	0,79
Запорізька	7,30	7,14	6,38	7,30	7,14	16,71	16,30	15,59	16,96	15,69	0,02	0,03	0,49	0,61	0,83
Івано-Франківська	10,06	11,04	8,52	10,06	11,04	12,81	12,97	12,19	13,80	11,68	0,03	0,05	0,76	0,94	1,28
Київська	10,58	10,16	8,91	10,58	10,16	13,01	12,80	12,20	12,77	11,36	0,04	0,15	1,17	1,35	1,85
Кіровоградська	7,13	8,10	6,73	7,13	8,10	16,65	15,94	16,60	16,58	14,64	0,02	0,03	0,30	0,35	0,45
Луганська	3,57	4,74	3,86	3,57	4,74	10,79	11,04	12,52	11,01	8,00	0,02	0,04	0,43	0,77	0,72
Львівська	10,08	10,35	8,43	10,08	10,35	9,57	9,78	10,20	10,40	8,90	0,02	0,04	0,83	1,00	1,55
Миколаївська	7,66	7,61	6,96	7,66	7,61	13,94	13,40	13,77	14,17	12,76	0,02	0,04	0,82	1,08	1,22
Одеська	8,57	8,70	7,74	8,57	8,70	16,77	16,67	15,86	18,76	16,40	0,02	0,05	1,07	1,74	2,17
Полтавська	6,54	7,47	6,45	6,54	7,47	16,25	16,87	16,68	16,32	14,63	0,03	0,06	0,65	0,65	0,84
Рівненська	10,68	11,16	9,29	10,68	11,16	9,36	9,69	10,12	11,35	8,91	0,03	0,03	0,65	0,94	1,22
Сумська	6,12	6,69	6,00	6,12	6,69	18,00	16,90	16,68	15,82	13,83	0,02	0,03	0,40	0,50	0,58
Тернопільська	10,83	10,88	8,81	10,83	10,88	9,50	10,65	9,70	10,49	9,06	0,02	0,04	1,03	1,49	1,63
Харківська	6,49	7,07	5,83	6,49	7,07	15,76	15,27	14,56	14,58	13,09	0,04	0,07	0,96	1,52	1,75
Херсонська	10,62	11,02	8,94	10,62	11,02	16,37	15,70	15,35	15,36	12,82	0,02	0,05	0,51	0,81	1,10
Хмельницька	8,25	9,37	7,57	8,25	9,37	13,48	13,58	13,66	14,22	11,83	0,02	0,03	0,65	1,05	1,17
Черкаська	7,85	8,46	7,24	7,85	8,46	18,65	18,20	17,54	16,88	14,35	0,03	0,06	0,90	1,02	1,09
Чернівецька	14,43	14,20	11,33	14,43	14,20	14,77	14,31	13,02	13,51	11,32	0,02	0,03	0,37	0,61	0,94
Чернігівська	6,66	7,05	6,05	6,66	7,05	14,40	14,22	15,43	16,14	14,63	0,03	0,06	0,63	0,77	0,86
м. Київ	6,03	5,53	5,23	6,03	5,53	18,58	18,00	16,34	20,74	16,77	0,05	0,11	1,13	1,11	1,50

Динаміка видатків місцевих бюджетів (державне управління)**у 2015-2019 рр., млн. грн.**

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	8497,3	8079,9	9769,6	13193,6	20204,5	-4,91	20,91	35,05	53,14
Вінницька	352,6	359,4	462,5	573,6	895	1,93	28,69	24,02	56,03
Волинська	175,4	182,4	229,1	278,3	465,8	3,99	25,60	21,48	67,37
Дніпропетровська	539	579,8	750,4	1064,5	1607,8	7,57	29,42	41,86	51,04
Донецька	711,8	579,5	498,2	684,2	1022,2	-18,59	-14,03	37,33	49,40
Житомирська	261,8	276,4	333,1	431,1	692,6	5,58	20,51	29,42	60,66
Закарпатська	201,9	208,3	272,1	345,5	522,3	3,17	30,63	26,98	51,17
Запорізька	305,3	327,4	435,7	649,2	953,5	7,24	33,08	49,00	46,87
Івано-Франківська	229,4	245,7	309	391,5	631,2	7,11	25,76	26,70	61,23
Київська	369,1	376,8	510,2	712	1067,3	2,09	35,40	39,55	49,90
Кіровоградська	224,9	240,1	307,2	369,7	583,1	6,76	27,95	20,35	57,72
Луганська	452,7	308,2	190,2	252,9	394	-31,92	-38,29	32,97	55,79
Львівська	427,6	458,8	578,5	746	1105,2	7,30	26,09	28,95	48,15
Миколаївська	196,5	207,9	257,4	323,6	527,4	5,80	23,81	25,72	62,98
Одеська	374,8	412	540,2	714,3	1128,3	9,93	31,12	32,23	57,96
Полтавська	364,4	376	497,5	665,9	1066,3	3,18	32,31	33,85	60,13
Рівненська	197,5	207,5	265	321,9	484,4	5,06	27,71	21,47	50,48
Сумська	251,5	272,6	347,7	438,9	671,9	8,39	27,55	26,23	53,09
Тернопільська	187,9	202,7	265,8	338	523,7	7,88	31,13	27,16	54,94
Харківська	436,8	464,8	568,5	870,1	1317,5	6,41	22,31	53,05	51,42
Херсонська	197,2	208,3	284,4	360,2	550,4	5,63	36,53	26,65	52,80
Хмельницька	238,2	250,7	327,7	414	681,2	5,25	30,71	26,34	64,54
Черкаська	278,6	287,4	354,9	438,6	744,8	3,16	23,49	23,58	69,81
Чернівецька	144,9	151,3	186,6	237,2	380,1	4,42	23,33	27,12	60,24
Чернігівська	219,3	228,3	293,1	380	596,1	4,10	28,38	29,65	56,87
м. Київ	577,5	667,6	704,5	1192,4	1592,3	15,60	5,53	69,25	33,54

Таблиця М.17

Динаміка видатків місцевих бюджетів (освіта) у 2015-2019 рр., млн. грн.

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	71880,1	68201,2	80917,6	90853,3	130706	-5,12	18,65	12,28	43,87
Вінницька	2651,1	2782,9	3407,1	3684,2	5342,1	4,97	22,43	8,13	45,00
Волинська	1986,5	2074,1	2539,2	2798,6	4001	4,41	22,42	10,22	42,96
Дніпропетровська	5316,6	5447,4	6998,1	7745,9	10618,8	2,46	28,47	10,69	37,09
Донецька	5789,8	4383,9	3464	4001,5	5780,6	-24,28	-20,98	15,52	44,46
Житомирська	2314,6	2393,4	2805,8	3098,1	4505,8	3,40	17,23	10,42	45,44
Закарпатська	2250,6	2348,3	2914,2	3145,7	4436,2	4,34	24,10	7,94	41,02
Запорізька	2894,7	2969	3705,7	4282	5922,6	2,57	24,81	15,55	38,31
Івано-Франківська	2227,3	2272,9	2834,5	3093,5	4430,8	2,05	24,71	9,14	43,23
Київська	2942,6	2996,2	3664,7	4395,7	6328,1	1,82	22,31	19,95	43,96
Кіровоградська	1787,4	1790,3	2194,1	2435,2	3544,1	0,16	22,55	10,99	45,54
Луганська	2856,6	2012,6	1290,2	1498,9	2171,8	-29,55	-35,89	16,18	44,89

Продовження дод. В
Таблиця В.17

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Львівська	3951,4	4039,2	5101,2	5437,5	8026,6	2,22	26,29	6,59	47,62
Миколаївська	2021,2	2091	2532,3	2878,5	4015,1	3,45	21,10	13,67	39,49
Одеська	3423,5	3617,6	4427	4832,1	7517	5,67	22,37	9,15	55,56
Полтавська	2307,2	2304,6	2918,4	3381,9	4889,6	-0,11	26,63	15,88	44,58
Рівненська	2087,3	2212,7	2748,1	2950,1	4326,8	6,01	24,20	7,35	46,67
Сумська	1842,6	1887,7	2266,6	2421,6	3566,8	2,45	20,07	6,84	47,29
Тернопільська	1854,5	1927,5	2313,7	2555,6	3676,2	3,94	20,04	10,46	43,85
Харківська	3570,8	3706,1	4462,8	5029,5	7139,2	3,79	20,42	12,70	41,95
Херсонська	1919,3	1983,1	2381,6	2596,7	3814	3,32	20,09	9,03	46,88
Хмельницька	2329,8	2372,7	2871,8	3141,4	4587,3	1,84	21,04	9,39	46,03
Черкаська	2107,4	2146,4	2687,2	2923,5	4209,5	1,85	25,20	8,79	43,99
Чернівецька	1534,3	1594	1917,1	2123,8	2993,1	3,89	20,27	10,78	40,93
Чернігівська	1693,6	1800,3	2159	2350,3	3327,4	6,30	19,92	8,86	41,57
м. Київ	4540,3	5047,3	6313,2	8051,6	11535,8	11,17	25,08	27,54	43,27

Таблиця М.18
**Динаміка видатків місцевих бюджетів (охорона здоров'я)
у 2015-2019 рр., млн. грн.**

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	48609,2	46078,9	59389,9	62783,2	85239,8	-5,21	28,89	5,71	35,77
Вінницька	1683,1	1758	2231,4	2364,8	3584	4,45	26,93	5,98	51,56
Волинська	1031,2	1087,8	1372,7	1422,9	1973,7	5,49	26,19	3,66	38,71
Дніпропетровська	3836	3946,8	5171,1	5664,4	7269,8	2,89	31,02	9,54	28,34
Донецька	5097,3	3959,8	3106	3233,3	4100,7	-22,32	-21,56	4,10	26,83
Житомирська	1343	1399,4	1726,4	1884,1	2501,9	4,20	23,37	9,13	32,79
Закарпатська	1157	1236,4	1578,1	1625,4	2325,7	6,86	27,64	3,00	43,08
Запорізька	1952,1	2139,4	2813,7	3227,9	4414	9,59	31,52	14,72	36,75
Івано-Франківська	1449,4	1553,4	1905,7	2034,8	2747,3	7,18	22,68	6,77	35,02
Київська	1827,4	1942,1	2522,3	2910,4	3943,3	6,28	29,87	15,39	35,49
Кіровоградська	1048,6	1081,8	1450,6	1503,1	2147,3	3,17	34,09	3,62	42,86
Луганська	2493,9	1593,2	1080,7	1353,2	1987,6	-36,12	-32,17	25,22	46,88
Львівська	2530,1	2693,6	3403,1	3549,2	5051,8	6,46	26,34	4,29	42,34
Миколаївська	1154,4	1222,2	1574,4	1692,6	2251,8	5,87	28,82	7,51	33,04
Одеська	2191,5	2333,1	3043,6	3175,2	4640	6,46	30,45	4,32	46,13
Полтавська	1590,3	1641,2	2144,7	2336,6	3511,7	3,20	30,68	8,95	50,29
Рівненська	1149,9	1209,8	1579,9	1642,4	2336,5	5,21	30,59	3,96	42,26
Сумська	1202,3	1241	1580	1742,1	2378,4	3,22	27,32	10,26	36,52
Тернопільська	1076,9	1111,4	1398,9	1436,9	1953,6	3,20	25,87	2,72	35,96
Харківська	2740,5	2870,8	3643,1	3929,9	5207,5	4,75	26,90	7,87	32,51
Херсонська	1074,4	1160	1418,5	1535,7	2023,2	7,97	22,28	8,26	31,74
Хмельницька	1347,2	1404	1861,5	2000,6	2645,4	4,22	32,59	7,47	32,23
Черкаська	1360,7	1434	1876,2	2069,6	2912,7	5,39	30,84	10,31	40,74
Чернівецька	876,5	919	1140	1228,6	1713,5	4,85	24,05	7,77	39,47
Чернігівська	1157,6	1259,9	1545,1	1663,7	2288,9	8,84	22,64	7,68	37,58
м. Київ	3635,1	3880,9	8222,2	7555,7	9329,5	6,76	111,86	-8,11	23,48

Динаміка видатків місцевих бюджетів (культура і мистецтво)

у 2015-2019 рр., млн. грн.

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	8818,1	9217	9457,2	11429,5	15484	4,52	2,61	20,86	35,47
Вінницька	300,4	315,5	389,7	438,8	581,1	5,03	23,52	12,60	32,43
Волинська	206,5	216,6	274,9	270,3	375,1	4,89	26,92	-1,67	38,77
Дніпропетровська	530,5	547,8	689,8	825	1087,2	3,26	25,92	19,60	31,78
Донецька	737,1	541,2	426,6	572,5	608,3	-26,58	-21,18	34,20	6,25
Житомирська	257,9	270,6	283,4	335	465,6	4,92	4,73	18,21	38,99
Закарпатська	241,3	249	299,7	324,6	441,1	3,19	20,36	8,31	35,89
Запорізька	308,1	314,9	383,8	458,3	644,2	2,21	21,88	19,41	40,56
Івано-Франківська	293,8	303,9	358,2	395,9	540,8	3,44	17,87	10,52	36,60
Київська	359,4	363,3	427,1	535,7	723,2	1,09	17,56	25,43	35,00
Кіровоградська	202	201,5	251,7	291,1	403,6	-0,25	24,91	15,65	38,65
Луганська	403,9	259,5	166,1	215,4	308,9	-35,75	-35,99	29,68	43,41
Львівська	504,6	526,9	637,2	735,8	1039,2	4,42	20,93	15,47	41,23
Миколаївська	221,4	230	295,9	335,9	463	3,88	28,65	13,52	37,84
Одеська	431,5	445,4	516,1	628,5	921,3	3,22	15,87	21,78	46,59
Полтавська	293,5	297,4	390,3	467,2	667,4	1,33	31,24	19,70	42,85
Рівненська	231,7	242,6	282,6	314,6	431,7	4,70	16,49	11,32	37,22
Сумська	218,4	226,1	272	308,4	438,3	3,53	20,30	13,38	42,12
Тернопільська	237,4	242,7	277,3	317,7	440,8	2,23	14,26	14,57	38,75
Харківська	477	564,5	635,9	762,6	1173,7	18,34	12,65	19,92	53,91
Херсонська	205,2	215	263	296,6	417	4,78	22,33	12,78	40,59
Хмельницька	274,8	282	344,3	411,3	534,4	2,62	22,09	19,46	29,93
Черкаська	269,3	273,2	332,9	372,3	527,7	1,45	21,85	11,84	41,74
Чернівецька	177,9	190,1	203,6	222,2	326,2	6,86	7,10	9,14	46,80
Чернігівська	248,7	250,6	293,5	328,2	465,2	0,76	17,12	11,82	41,74
м. Київ	611,8	1646,6	761,6	1265,6	1458,7	169,14	-53,75	66,18	15,26

Таблиця М.20

Динаміка видатків місцевих бюджетів (фізкультура та спорт)

у 2015-2019 рр., млн. грн.

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	1994,8	1815,1	2472,8	3104,2	4575,8	-9,01	36,23	25,53	47,41
Вінницька	61,8	68	92,2	118	161	10,03	35,59	27,98	36,44
Волинська	43	44,2	61,2	74,6	104,5	2,79	38,46	21,90	40,08
Дніпропетровська	145,3	158,2	217,1	276,2	360,3	8,88	37,23	27,22	30,45
Донецька	251,4	145,9	138,6	182	325,8	-41,96	-5,00	31,31	79,01
Житомирська	49	53,3	66	79,3	124,6	8,78	23,83	20,15	57,12
Закарпатська	38,2	42,9	54,4	70,8	105,8	12,30	26,81	30,15	49,44
Запорізька	84,5	78,5	97,6	142,3	198,2	-7,10	24,33	45,80	39,28
Івано-Франківська	57,1	63,2	84,4	99,8	146	10,68	33,54	18,25	46,29
Київська	96,6	100	183,2	210,6	293,5	3,52	83,20	14,96	39,36
Кіровоградська	37,8	40,2	53,1	58,8	89,4	6,35	32,09	10,73	52,04

Продовження дод. М

Таблиця М.21

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Луганська	110,1	74,5	64	81,5	102,2	-32,33	-14,09	27,34	25,40
Львівська	82,7	88,4	127,2	172,6	222,5	6,89	43,89	35,69	28,91
Миколаївська	66,4	70	98,7	126,2	186,3	5,42	41,00	27,86	47,62
Одеська	76,8	89,2	100,9	117,4	193,8	16,15	13,12	16,35	65,08
Полтавська	63,8	66,6	98,1	129	179,8	4,39	47,30	31,50	39,38
Рівненська	55,8	57	72,3	89,5	120,4	2,15	26,84	23,79	34,53
Сумська	56,1	59,5	79	86,6	122,6	6,06	32,77	9,62	41,57
Тернопільська	42,1	43,6	54,2	63,5	93	3,56	24,31	17,16	46,46
Харківська	140,8	141	211,1	284,7	511,6	0,14	49,72	34,86	79,70
Херсонська	41	44,7	62,7	82,6	113,9	9,02	40,27	31,74	37,89
Хмельницька	38,1	39,5	54,8	68,8	110,2	3,67	38,73	25,55	60,17
Черкаська	44	44,5	60,3	77,9	119,4	1,14	35,51	29,19	53,27
Чернівецька	30,6	32	40,5	46,6	65,5	4,58	26,56	15,06	40,56
Чернігівська	43,6	47,2	59,7	64,5	92,2	8,26	26,48	8,04	42,95
м. Київ	135	122,8	241,7	300,8	433,4	-9,04	96,82	24,45	44,08

Таблиця М.22

Динаміка видатків місцевих бюджетів (житлово-комунальне господарство)

у 2015-2019 рр., млн. грн.

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	7611,4	17681,4	15672,6	17530,0	27200,8	7611,4	17681,4	15672,6	17530,0
Вінницька	159,8	375,4	541,4	464,9	778,5	159,8	375,4	541,4	464,9
Волинська	59,8	307,9	194,6	184,9	293,1	59,8	307,9	194,6	184,9
Дніпропетровська	856,9	1640,1	1740,9	2291,3	2804,7	856,9	1640,1	1740,9	2291,3
Донецька	1342,3	1630,1	1970,9	996,3	3746,5	1342,3	1630,1	1970,9	996,3
Житомирська	108,2	333,4	229,5	337,3	437,7	108,2	333,4	229,5	337,3
Закарпатська	59,0	77,5	231,5	293,4	376,9	59,0	77,5	231,5	293,4
Запорізька	240,6	513,4	667,2	851,9	1232,1	240,6	513,4	667,2	851,9
Івано-Франківська	83,1	203,0	300,8	318,2	475,7	83,1	203,0	300,8	318,2
Київська	238,3	657,4	706,2	922,2	1397,6	238,3	657,4	706,2	922,2
Кіровоградська	101,3	294,9	258,2	272,3	406,9	101,3	294,9	258,2	272,3
Луганська	213,0	324,5	213,8	176,6	300,3	213,0	324,5	213,8	176,6
Львівська	262,6	743,0	873,4	761,8	1115,6	262,6	743,0	873,4	761,8
Миколаївська	168,4	292,0	478,5	541,2	777,0	168,4	292,0	478,5	541,2
Одеська	265,4	814,4	837,0	1279,7	2479,1	265,4	814,4	837,0	1279,7
Полтавська	205,8	563,7	484,7	724,5	1148,3	205,8	563,7	484,7	724,5
Рівненська	103,9	334,2	300,7	317,6	549,5	103,9	334,2	300,7	317,6
Сумська	124,1	361,5	396,6	438,7	670,3	124,1	361,5	396,6	438,7
Тернопільська	83,6	230,7	266,2	330,6	461,2	83,6	230,7	266,2	330,6
Харківська	632,2	2163,3	1435,4	1887,1	2463,5	632,2	2163,3	1435,4	1887,1
Херсонська	83,9	248,2	240,6	296,2	376,7	83,9	248,2	240,6	296,2
Хмельницька	223,4	412,6	395,8	442,6	606,1	223,4	412,6	395,8	442,6
Черкаська	108,3	409,9	316,8	355,2	453,6	108,3	409,9	316,8	355,2
Чернівецька	68,2	109,4	169,9	224,1	245,5	68,2	109,4	169,9	224,1
Чернігівська	75,4	371,3	276,1	223,7	345,4	75,4	371,3	276,1	223,7
м. Київ	1260,2	4269,8	2145,9	2597,6	3258,9	1260,2	4269,8	2145,9	2597,6

Продовження дод. М

Таблиця М.22

Питома вага видатків, за видами, у загальних видатках місцевих бюджетів (фактичний стан) у 2015-2019 рр.

АдмТО	Питома вага видатків, за видами, у загальних видатках місцевих бюджетів, за АдмТО, по роках, %														
	державне управління					освіта					охорона здоров'я				
	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
УСЬОГО, в т.ч.	4,11	3,65	3,52	3,80	4,11	34,81	30,79	29,17	26,16	26,56	23,54	20,80	21,41	18,07	17,32
Вінницька	4,67	4,22	4,19	4,17	4,48	35,10	32,64	30,89	26,78	26,71	22,28	20,62	20,23	17,19	17,92
Волинська	3,14	2,96	2,99	2,95	3,55	35,62	33,63	33,14	29,70	30,52	18,49	17,64	17,91	15,10	15,06
Дніпропетровська	3,35	3,31	3,10	3,42	3,84	33,06	31,08	28,86	24,88	25,39	23,85	22,52	21,33	18,20	17,38
Донецька	3,55	3,60	3,64	4,28	4,11	28,85	27,23	25,30	25,04	23,22	25,40	24,59	22,69	20,23	16,48
Житомирська	4,07	3,90	3,80	3,89	4,55	35,98	33,74	32,02	27,94	29,59	20,88	19,73	19,70	16,99	16,43
Закарпатська	3,36	3,21	3,22	3,45	3,88	37,47	36,23	34,46	31,44	32,92	19,26	19,07	18,66	16,24	17,26
Запорізька	3,75	3,70	3,66	4,17	4,37	35,55	33,58	31,15	27,48	27,15	23,98	24,19	23,65	20,72	20,23
Івано-Франківська	3,35	3,27	3,19	3,23	3,80	32,54	30,28	29,23	25,50	26,71	21,17	20,70	19,65	16,77	16,56
Київська	4,40	4,11	4,00	4,44	4,45	35,07	32,69	28,76	27,43	26,41	21,78	21,19	19,79	18,16	16,46
Кіровоградська	4,59	4,54	4,42	4,35	4,91	36,47	33,86	31,58	28,68	29,84	21,39	20,46	20,88	17,71	18,08
Луганська	4,86	4,79	4,24	4,12	4,43	30,66	31,29	28,78	24,40	24,41	26,76	24,77	24,10	22,03	22,34
Львівська	3,68	3,55	3,23	3,29	3,57	34,04	31,22	28,50	24,02	25,91	21,79	20,82	19,01	15,68	16,31
Миколаївська	3,56	3,51	3,33	3,40	4,05	36,58	35,34	32,79	30,29	30,81	20,89	20,65	20,38	17,81	17,28
Одеська	3,55	3,42	3,42	3,62	3,84	32,38	30,00	28,03	24,51	25,59	20,73	19,35	19,27	16,10	15,80
Полтавська	5,26	4,99	4,79	4,76	5,33	33,32	30,59	28,09	24,19	24,43	22,96	21,78	20,64	16,71	17,54
Рівненська	3,21	3,06	3,15	3,18	3,38	33,92	32,60	32,72	29,13	30,23	18,69	17,82	18,81	16,22	16,32
Сумська	4,80	4,72	4,51	4,40	4,91	35,19	32,66	29,40	24,30	26,07	22,96	21,47	20,50	17,48	17,38
Тернопільська	3,70	3,66	3,78	3,66	4,26	36,55	34,83	32,93	27,67	29,88	21,22	20,08	19,91	15,56	15,88
Харківська	3,74	3,26	3,29	3,94	4,24	30,55	26,00	25,83	22,78	22,95	23,45	20,14	21,09	17,80	16,74
Херсонська	3,95	3,74	4,15	4,33	4,84	38,42	35,61	34,77	31,22	33,54	21,50	20,83	20,71	18,46	17,79
Хмельницька	3,70	3,60	3,62	3,68	4,30	36,19	34,05	31,68	27,91	28,95	20,93	20,15	20,54	17,78	16,70
Черкаська	4,61	4,30	4,08	3,91	4,71	34,89	32,13	30,90	26,06	26,60	22,53	21,47	21,57	18,45	18,41
Чернівецька	3,27	3,21	3,17	3,23	3,72	34,62	33,83	32,59	28,88	29,33	19,78	19,50	19,38	16,71	16,79
Чернігівська	4,47	4,10	4,14	4,35	4,60	34,53	32,34	30,49	26,93	25,68	23,60	22,63	21,82	19,06	17,67
м. Київ	3,28	3,02	2,52	3,56	3,22	25,81	22,85	22,55	24,05	23,30	20,67	17,57	29,37	22,57	18,84

Продовження дод. М
Продовження табл. М.22

АдмТО	Питома вага видатків, за видами, у загальних видатках місцевих бюджетів, за АдмТО, по роках, %																			
	соціальний захист і соціальне забезпечення					культура і мистецтво					фізкультура та спорт					житлово-комунальне господарство				
	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
1	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36
УСЬОГО, в т.ч.	26,50	24,88	26,00	30,33	28,58	4,27	4,16	3,41	3,29	3,15	0,97	0,82	0,89	0,89	0,93	3,69	7,98	5,65	5,05	5,53
Вінницька	26,12	25,14	26,31	34,83	31,64	3,98	3,70	3,53	3,19	2,91	0,82	0,80	0,84	0,86	0,81	2,12	4,40	4,91	3,38	3,89
Волинська	31,60	31,41	32,03	36,02	33,83	3,70	3,51	3,59	2,87	2,86	0,77	0,72	0,80	0,79	0,80	1,07	4,99	2,54	1,96	2,24
Дніпропетровська	22,42	22,65	22,84	23,64	24,76	3,30	3,13	2,85	2,65	2,60	0,90	0,90	0,90	0,89	0,86	5,33	9,36	7,18	7,36	6,71
Донецька	22,73	24,80	25,49	30,80	26,21	3,67	3,36	3,12	3,58	2,44	1,25	0,91	1,01	1,14	1,31	6,69	10,12	14,40	6,23	15,05
Житомирська	28,01	27,84	31,23	36,71	34,74	4,01	3,82	3,23	3,02	3,06	0,76	0,75	0,75	0,72	0,82	1,68	4,70	2,62	3,04	2,87
Закарпатська	31,20	31,60	29,20	33,57	29,66	4,02	3,84	3,54	3,24	3,27	0,64	0,66	0,64	0,71	0,79	0,98	1,20	2,74	2,93	2,80
Запорізька	24,22	23,95	23,83	26,79	26,61	3,78	3,56	3,23	2,94	2,95	1,04	0,89	0,82	0,91	0,91	2,96	5,81	5,61	5,47	5,65
Івано-Франківська	30,07	30,36	30,12	38,01	35,50	4,29	4,05	3,69	3,26	3,26	0,83	0,84	0,87	0,82	0,88	1,21	2,70	3,10	2,62	2,87
Київська	24,38	24,69	26,07	28,14	28,05	4,28	3,96	3,35	3,34	3,02	1,15	1,09	1,44	1,31	1,22	2,84	7,17	5,54	5,75	5,83
Кіровоградська	26,86	27,30	29,00	34,95	32,01	4,12	3,81	3,62	3,43	3,40	0,77	0,76	0,76	0,69	0,75	2,07	5,58	3,72	3,21	3,43
Луганська	23,98	25,93	26,25	33,01	29,80	4,33	4,03	3,70	3,51	3,47	1,18	1,16	1,43	1,33	1,15	2,29	5,05	4,77	2,88	3,38
Львівська	28,30	28,01	26,70	32,09	31,18	4,35	4,07	3,56	3,25	3,35	0,71	0,68	0,71	0,76	0,72	2,26	5,74	4,88	3,36	3,60
Миколаївська	27,01	27,50	26,17	30,71	27,92	4,01	3,89	3,83	3,53	3,55	1,20	1,18	1,28	1,33	1,43	3,05	4,93	6,20	5,69	5,96
Одеська	26,87	26,36	24,00	24,10	20,36	4,08	3,69	3,27	3,19	3,14	0,73	0,74	0,64	0,60	0,66	2,51	6,75	5,30	6,49	8,44
Полтавська	24,38	24,92	27,68	34,36	31,33	4,24	3,95	3,76	3,34	3,33	0,92	0,88	0,94	0,92	0,90	2,97	7,48	4,67	5,18	5,74
Рівненська	32,96	32,26	32,38	38,95	35,95	3,77	3,57	3,36	3,11	3,02	0,91	0,84	0,86	0,88	0,84	1,69	4,92	3,58	3,14	3,84
Сумська	26,14	25,73	30,28	39,26	34,79	4,17	3,91	3,53	3,09	3,20	1,07	1,03	1,02	0,87	0,90	2,37	6,26	5,14	4,40	4,90
Тернопільська	27,97	28,84	30,38	40,71	37,33	4,68	4,39	3,95	3,44	3,58	0,83	0,79	0,77	0,69	0,76	1,65	4,17	3,79	3,58	3,75
Харківська	23,79	21,97	24,98	28,54	27,81	4,08	3,96	3,68	3,45	3,77	1,20	0,99	1,22	1,29	1,64	5,41	15,18	8,31	8,55	7,92
Херсонська	26,63	26,12	26,57	32,16	30,34	4,11	3,86	3,84	3,57	3,67	0,82	0,80	0,92	0,99	1,00	1,68	4,46	3,51	3,56	3,31
Хмельницька	26,62	26,92	28,29	34,95	34,61	4,27	4,05	3,80	3,65	3,37	0,59	0,57	0,60	0,61	0,70	3,47	5,92	4,37	3,93	3,83
Черкаська	25,80	26,56	29,08	36,00	34,71	4,46	4,09	3,83	3,32	3,34	0,73	0,67	0,69	0,69	0,75	1,79	6,14	3,64	3,17	2,87
Чернівецька	29,13	30,30	29,88	34,83	34,41	4,01	4,03	3,46	3,02	3,20	0,69	0,68	0,69	0,63	0,64	1,54	2,32	2,89	3,05	2,41
Чернігівська	26,16	24,93	28,80	35,07	33,84	5,07	4,50	4,14	3,76	3,59	0,89	0,85	0,84	0,74	0,71	1,54	6,67	3,90	2,56	2,67
м. Київ	15,36	11,99	16,38	15,61	15,87	3,48	7,45	2,72	3,78	2,95	0,77	0,56	0,86	0,90	0,88	7,16	19,33	7,67	7,76	6,58

Обсяги податкового боргу до місцевих бюджетів у 2015-2019 рр., млн. грн.

Адміністративно-територіальні одиниці	Обсяги податкового боргу до місцевих бюджетів, по роках, млн. грн.														
	УСЬОГО, в т.ч.					в тому числі:									
	2015	2016	2017	2018	2019	податок на доходи фізичних осіб					податок на прибуток підприємств				
						2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	1777,5	3796,7	5101,7	7053,4	9099,1	457,2	1076,8	962,6	1088,7	1208,4	117,7	141,6	716,0	1032,7	1807,1
Вінницька	44,9	95,5	95,8	103,0	168,2	19,3	66,2	47,2	31,9	67,3	0,3	0,5	5,8	6,9	11,9
Волинська	29,2	42,2	60,8	67,1	88,7	10,7	16,4	17,1	20,8	17,0	0,7	0,6	8,4	3,2	3,0
Дніпропетровська	149,2	238,0	313,2	543,5	756,2	29,8	44,4	41,3	55,5	63,3	22,8	28,5	50,2	60,7	80,3
Донецька	136,5	650,8	1004,1	1300,1	1229,3	20,6	43,8	51,0	50,7	68,1	11,1	17,0	39,9	37,1	84,3
Житомирська	40,2	48,9	64,8	97,3	108,0	11,8	12,8	13,4	27,4	25,1	2,3	1,6	5,6	4,1	4,4
Закарпатська	31,5	47,2	50,2	57,6	84,9	12,8	21,9	17,2	15,9	17,9	1,7	2,2	3,1	1,6	6,0
Запорізька	32,4	67,9	97,9	157,8	204,2	7,6	27,1	21,4	19,7	20,4	1,1	1,1	7,2	10,5	12,3
Івано-Франківська	45,3	72,4	100,4	141,6	165,5	11,7	16,2	15,3	15,3	17,5	1,0	2,6	12,0	4,2	8,4
Київська	125,9	262,0	288,6	384,3	471,9	30,5	134,5	109,4	125,1	77,5	7,6	9,6	22,9	29,0	41,1
Кіровоградська	47,2	53,1	64,3	74,0	92,7	13,8	22,0	15,9	18,6	22,7	10,7	4,3	7,7	5,6	4,8
Луганська	93,2	521,9	479,4	500,1	570,1	13,9	31,6	26,5	26,4	28,6	19,2	20,1	30,3	31,0	41,9
Львівська	88,5	127,5	189,3	198,8	269,8	23,2	49,8	65,2	43,1	49,9	7,3	5,6	19,3	23,1	19,1
Миколаївська	35,3	53,1	67,8	117,6	171,8	6,3	14,7	13,1	23,5	29,7	0,1	0,1	5,4	6,2	3,5
Одеська	45,6	74,7	125,8	220,1	351,0	11,2	20,1	21,9	38,1	40,2	0,3	0,3	14,4	24,2	30,4
Полтавська	55,7	52,9	75,8	116,4	154,8	23,9	20,9	15,8	26,8	32,9	0,5	0,5	17,4	18,9	13,7
Рівненська	66,2	74,6	73,7	83,1	131,8	43,6	45,1	34,6	31,9	24,1	8,4	8,4	14,1	12,0	12,3
Сумська	35,3	85,5	96,5	145,9	218,6	14,7	18,3	13,1	16,1	30,3	0,2	0,4	9,0	4,6	3,3
Тернопільська	15,0	24,9	27,2	115,6	48,6	6,0	12,4	8,3	13,6	12,2	0,2	0,3	1,0	1,4	0,9
Харківська	127,8	177,0	208,2	193,3	267,2	50,4	50,9	53,4	46,3	60,0	0,8	7,1	22,1	14,7	23,4
Херсонська	28,8	55,8	52,3	69,3	99,7	8,9	24,0	14,8	22,2	30,2	1,7	1,5	5,5	2,1	4,3
Хмельницька	47,1	63,9	89,6	127,2	129,8	14,2	19,0	15,6	21,5	18,2	0,7	0,5	8,0	8,1	8,2
Черкаська	24,1	64,5	77,0	89,1	108,2	6,8	19,8	16,7	13,2	12,1	0,5	3,4	8,7	4,5	3,6
Чернівецька	28,6	65,0	61,2	71,6	79,3	8,2	40,3	31,8	30,3	22,2	0,2	0,2	2,4	0,8	0,7
Чернігівська	28,1	38,7	44,7	62,5	109,2	8,1	10,9	9,1	11,3	28,4	1,1	1,1	4,6	4,9	4,0
м. Київ	346,0	667,9	949,6	1582,4	1850,9	49,3	286,0	266,7	337,1	385,1	13,6	16,3	185,7	400,2	460,1
Центральний офіс по роботі з крупними платниками	30,1	71,0	343,3	434,1	1168,9	0,0	7,3	6,4	6,4	7,6	3,7	7,8	205,7	313,0	921,3

Продовження дод. М

Таблиця М.24

Залишки коштів місцевих бюджетів на рахунках в органах Державного Казначейства у 2015-2019 рр.,

по кварталах, млн. грн.

Адміністративно-територіальні одиниці	Залишки коштів місцевих бюджетів, по роках, млн. грн.																			
	2015, по кварталах				2016, по кварталах				2017, по кварталах				2018, по кварталах				2019, по кварталах			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
УСЬОГО, в т.ч.	15669	16209,4	20280,1	20274,3	25678,5	25529,8	28524,6	24001,7	33773,7	37902,9	44069,6	35232,3	42872,6	49102,7	54818,2	47717,4	50807,9	56687,5	59579,7	53664,0
Вінницька	475,0	516,4	609,6	715,6	838,0	807,8	868,3	683,6	857,7	886,3	1032,1	860,4	851,6	912,9	1110,1	1311,5	1202,7	1307,2	1571,0	1805,6
Волинська	220,8	228,3	265,4	296,4	354,2	412,7	521,7	377,5	456,3	498,1	606,2	598,0	494,9	526,0	653,4	675,1	542,6	665,3	785,0	1157,7
Дніпропетровська	1427,0	1298,4	1744,6	1975,6	2742,8	2379,2	2840,4	2100,4	3453,8	3933,6	4305,7	3403,7	3651,6	3370,7	3211,4	3736,4	2818,3	2975,9	3206,9	4089,5
Донецька	1995,1	2162,1	2867,8	2531,9	3168,6	3181,6	4091,0	4222,6	5455,3	6869,7	8221,8	6770,0	7792,8	8657,1	9441,6	8605,0	9240,4	8302,8	7210,6	9041,2
Житомирська	381,5	420,0	544,4	615,7	777,2	700,2	755,2	589,9	832,4	871,3	753,2	781,1	763,7	831,4	966,4	891,3	918,4	975,5	1198,9	1228,7
Закарпатська	414,3	482,7	603,6	658,2	829,2	850,8	986,6	773,4	950,1	979,5	1103,9	706,2	933,7	1025,9	1098,6	768,0	979,0	1099,3	1109,3	1235,4
Запорізька	626,6	707,4	891,6	906,2	1021,5	988,8	1061,8	907,0	1225,8	1422,8	1664,4	1491,0	2016,8	1732,0	1643,0	2329,8	1815,4	1834,7	2187,2	2390,0
Івано-Франківська	360,9	431,7	464,8	457,7	598,5	623,8	548,8	471,7	604,0	671,6	831,0	527,6	688,5	762,4	940,7	663,7	889,8	1004,2	1201,1	1029,9
Київська	1059,6	1140,0	1213,4	1390,7	1711,4	1793,6	1928,4	1715,1	2169,1	2461,9	2785,5	2345,1	2793,9	3300,5	3635,4	3469,9	3833,6	5275,7	5428,3	5197,0
Кіровоградська	286,2	303,4	384,0	415,6	474,8	455,0	516,3	464,1	541,8	516,8	673,7	547,3	694,2	765,1	951,9	816,3	869,5	931,5	1001,6	1015,9
Луганська	601,6	724,6	978,1	724,8	958,4	1007,8	1493,3	1863,3	2380,7	2982,2	3374,8	2669,2	2993,9	3264,9	3538,6	2879,0	3039,1	2778,3	2545,0	1973,7
Львівська	1026,6	1085,4	1158,6	1141,9	1493,1	1443,2	1555,9	1116,6	1674,4	1898,6	2267,9	1524,2	2198,0	2347,1	2185,9	2034,2	2596,1	3020,5	3010,3	2882,7
Миколаївська	293,7	304,3	449,6	538,8	587,1	582,3	758,3	630,6	827,6	861,8	1088,4	935,7	921,9	1148,6	1554,0	1268,7	1248,1	1441,0	1795,1	1450,7
Одеська	912,7	855,7	1238,4	1330,0	1701,7	1730,3	1890,1	1460,6	1815,0	1915,8	2393,3	1891,9	2589,4	3250,8	3499,1	2750,5	3117,9	4009,2	3931,8	2829,5
Полтавська	684,1	686,1	862,4	997,9	1120,4	1059,3	1183,5	1075,8	1375,6	1427,6	1404,9	1453,1	1280,8	1365,3	1551,9	1975,1	1554,4	1521,4	1679,2	1925,2
Рівненська	400,2	406,4	488,4	440,9	521,5	566,5	655,3	469,1	591,6	692,7	893,3	591,5	811,8	1006,1	1128,7	834,5	878,8	1103,0	1351,3	1319,7
Сумська	389,2	443,7	509,9	552,5	677,5	681,0	624,7	548,4	703,4	725,5	846,2	645,8	680,7	692,0	763,4	999,0	760,7	1019,3	888,1	1201,1
Тернопільська	210,5	246,8	296,6	261,2	321,5	310,7	302,1	279,0	354,7	369,2	532,4	470,5	542,8	569,9	709,5	558,7	596,7	553,4	742,8	852,4
Харківська	1094,6	1199,6	1475,2	1573,1	2053,7	1923,7	1856,1	1296,3	1964,5	2030,4	2439,3	1894,0	2659,3	2524,1	2814,5	2487,5	2694,2	2949,0	2766,0	2277,9
Херсонська	272,1	265,7	367,5	417,0	453,3	419,1	517,9	428,6	519,7	496,6	753,6	580,2	743,6	825,3	1096,5	807,4	921,4	862,3	1210,1	1079,3
Хмельницька	365,7	395,9	512,0	542,1	671,6	646,5	746,0	607,8	762,4	777,0	978,3	767,3	896,0	1034,7	1266,6	999,2	1002,8	1096,4	1409,7	1284,9
Черкаська	455,0	484,0	588,6	560,9	678,0	716,6	756,7	617,6	762,2	762,2	691,3	805,4	688,1	757,9	878,6	990,5	865,1	1132,7	1149,7	1152,0
Чернівецька	239,0	267,6	369,4	399,4	448,3	464,5	572,6	439,5	572,1	573,7	555,9	655,0	589,2	549,6	616,1	914,2	522,9	559,8	657,4	931,7
Чернігівська	247,6	309,1	390,1	429,5	545,6	492,9	512,7	441,8	575,3	553,7	493,8	542,7	461,0	489,4	570,6	928,6	640,3	681,1	868,6	1036,0
м. Київ	1226,3	844,2	1006,1	400,7	930,7	1291,9	981,0	421,4	2348,2	2724,6	3378,8	1775,1	4134,5	7393,1	8991,7	4023,3	7259,6	9588,1	10674,8	3266,5

**Залишки коштів місцевих бюджетів (загальний фонд) на рахунках в органах Державного Казначейства
у 2015-2019 рр., по кварталах, млн. грн.**

Адміністративно-територіальні одиниці	Залишки коштів місцевих бюджетів (загальний фонд), по роках, млн. грн.																			
	2015, по кварталах				2016, по кварталах				2017, по кварталах				2018, по кварталах				2019, по кварталах			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
УСЬОГО, в т.ч.	51203	53531	79951	72346	87567	85461	121208	103671	204771	256172	342990	274400	346588	395583	409129	336113	369829	382622	360510	328382
Вінницька	180,3	185,3	231,0	235,3	248,4	223,3	331,0	252,0	490,6	536,3	765,8	653,6	647,9	664,8	867,5	1050,2	1004,6	987,2	1113,9	1138,0
Волинська	81,3	69,9	119,5	143,9	149,9	184,9	305,4	201,6	327,7	386,2	510,7	418,7	398,3	441,1	530,3	578,0	440,0	534,5	566,0	631,5
Дніпропетровська	383,4	348,7	578,3	721,4	922,9	710,5	1114,3	743,0	2083,0	2678,2	3223,9	2764,0	2899,8	2714,1	2289,8	2593,4	1817,5	1860,8	2000,1	2901,8
Донецька	433,5	663,9	1054,8	850,7	1081,9	1289,6	2138,4	2425,8	3750,4	5239,2	6609,2	5236,1	6194,4	6843,7	5115,3	4160,2	4737,4	4362,0	3506,4	4430,4
Житомирська	173,3	153,4	243,0	265,0	347,7	285,0	373,6	310,4	499,5	533,9	597,4	577,0	644,6	682,1	785,3	739,3	765,8	755,7	806,3	797,9
Закарпатська	120,2	148,5	219,3	192,2	291,1	270,7	435,9	303,7	497,6	586,3	799,4	543,0	763,7	839,3	889,9	609,2	799,5	834,5	853,4	696,5
Запорізька	137,2	171,0	253,5	302,4	299,4	210,5	312,6	245,5	619,5	941,9	1346,4	1234,8	1803,1	1504,0	1359,8	1833,0	1325,2	1220,8	1374,6	1451,8
Івано-Франківська	77,2	115,6	122,1	93,4	159,5	147,3	123,7	136,1	270,3	376,2	554,8	401,0	531,3	543,7	555,3	392,8	589,0	665,2	703,6	542,2
Київська	355,8	379,7	398,0	334,5	448,7	429,5	590,6	501,6	1023,1	1352,2	1895,0	1623,0	2154,7	2596,0	2797,7	2590,6	2985,3	2998,6	3039,2	2951,3
Кіровоградська	144,9	139,8	192,7	212,8	224,3	175,0	258,5	253,0	344,7	340,2	503,3	445,4	572,0	611,7	690,9	658,9	721,4	622,8	695,3	702,8
Луганська	164,0	248,4	285,1	213,1	267,5	339,3	773,8	1227,7	1872,3	2424,6	2811,0	2167,6	2470,6	2634,7	2022,2	1511,5	1530,5	1255,7	1198,2	963,9
Львівська	478,4	499,3	552,5	458,0	620,6	665,4	805,7	482,9	1054,0	1297,4	1816,0	1109,1	1424,0	1591,5	1731,4	1200,2	1802,9	2115,7	2248,0	1961,9
Миколаївська	94,2	75,2	201,7	245,8	216,6	175,4	356,3	286,1	473,4	505,2	795,5	804,5	774,6	933,1	1304,6	1105,2	1062,1	1106,4	1351,5	1119,2
Одеська	300,1	257,8	510,2	480,2	664,7	551,3	860,6	551,8	989,0	1170,9	1791,7	1409,3	1939,0	2474,2	2762,1	1911,3	2223,0	2114,9	2378,2	1714,5
Полтавська	280,3	244,2	375,3	398,1	350,0	281,5	408,2	363,2	689,6	835,9	1088,0	1068,6	1034,9	1091,5	1243,9	1642,6	1286,8	1110,5	1139,2	1422,7
Рівненська	139,9	111,5	173,4	133,9	141,4	188,0	290,5	184,6	340,8	480,2	707,8	472,6	670,6	859,3	945,3	710,3	724,4	823,6	937,3	814,6
Сумська	182,7	223,1	252,5	251,2	300,2	287,6	266,4	267,9	437,6	490,3	642,5	523,8	572,6	560,0	585,0	844,6	623,8	668,3	625,3	774,6
Тернопільська	59,3	82,3	121,5	81,7	86,5	75,0	95,3	115,2	193,9	223,7	396,7	322,0	392,4	412,4	534,0	413,3	468,1	423,9	519,9	521,6
Харківська	454,6	520,1	709,5	641,6	723,5	660,2	725,5	461,4	1226,3	1543,6	2067,6	1625,9	2470,4	2182,0	2319,3	2201,0	2380,2	2517,6	2134,9	1643,7
Херсонська	101,7	82,2	159,7	170,2	150,0	107,7	206,5	156,6	271,4	306,6	612,7	471,5	619,2	694,4	939,9	692,1	786,7	714,7	955,9	797,5
Хмельницька	120,9	139,8	219,5	226,3	247,5	223,1	348,4	255,7	443,8	484,3	751,6	587,4	689,2	817,4	973,9	780,2	751,8	728,2	844,7	802,9
Черкаська	210,9	206,0	285,2	246,6	259,5	277,5	345,2	275,4	390,6	414,3	538,3	654,6	578,5	623,8	711,3	778,8	732,5	716,4	806,2	839,6
Чернівецька	48,0	61,9	118,3	108,9	90,8	81,1	217,3	137,6	286,0	312,8	395,3	450,7	357,2	391,0	499,5	501,0	387,3	455,9	452,4	472,8
Чернігівська	80,9	109,4	157,0	138,2	182,0	137,5	169,6	146,5	298,0	306,3	351,5	397,1	364,2	392,4	445,3	780,0	525,6	538,4	587,2	652,5
м. Київ	317,3	115,9	461,7	89,3	282,2	569,1	267,5	81,9	1604,2	1850,8	2726,9	1478,6	3691,7	6459,8	8013,3	3333,7	6511,3	8130,0	5213,5	2092,4

Залишки коштів місцевих бюджетів (спеціальний фонд) на рахунках в органах Державного Казначейства

у 2015-2019 рр., по кварталах, млн. грн.

Адміністративно-територіальні одиниці	Залишки коштів місцевих бюджетів (спеціальний фонд), по роках, млн. грн.																			
	2015, по кварталах				2016, по кварталах				2017, по кварталах				2018, по кварталах				2019, по кварталах			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
УСЬОГО, в т.ч.	105457	108563	122850	130897	169218	169836	164037	136346	132966	122857	97707	77923	82138	95444	139053	141062	138250	184253	235288	208158
Вінницька	2948	3310	3786	4803	5896	5845	5373	4316	3671	3500	2663	2069	2037	2482	2426	2613	1981	3200	4571	6676
Волинська	1395	1584	1460	1525	2042	2278	2163	1759	1287	1119	955	1793	966	849	1231	972	1026	1308	2191	5263
Дніпропетровська	10437	9497	11663	12542	18199	16687	17261	13574	13709	12555	10818	6397	7518	6566	9216	11431	10008	11151	12068	11877
Донецька	15616	14982	18130	16811	20867	18920	19527	17968	17049	16304	16125	15338	15984	18134	43263	44448	45031	39408	37041	46108
Житомирська	2083	2665	3014	3507	4295	4152	3816	2795	3329	3374	1558	2041	1191	1493	1811	1520	1526	2198	3926	4308
Закарпатська	2941	3341	3843	4661	5381	5800	5507	4697	4525	3932	3046	1632	1700	1865	2086	1588	1795	2648	2559	5389
Запорізька	4893	5364	6381	6037	7221	7782	7492	6615	6063	4808	3180	2563	2137	2280	2832	4969	4902	6139	8126	9382
Івано-Франківська	2837	3161	3427	3644	4390	4765	4251	3356	3337	2954	2762	1266	1573	2187	3854	2709	3007	3390	4975	4877
Київська	7038	7603	8155	10562	12627	13641	13378	12135	11459	11098	8905	7221	6391	7045	8377	8794	8482	22772	23891	22457
Кіровоградська	1413	1636	1913	2028	2505	2800	2578	2111	1972	1766	1704	1019	1222	1534	2610	1574	1481	3086	3063	3131
Луганська	4377	4762	6930	5117	6909	6684	7194	6356	5084	5576	5638	5017	5233	6302	15165	13675	15087	15226	13467	10098
Львівська	5482	5861	6062	6840	8724	7778	7502	6337	6205	6011	4519	4151	7740	7555	4545	8340	7933	9048	7623	9209
Миколаївська	1995	2291	2479	2931	3705	4070	4020	3445	3542	3566	2929	1313	1473	2155	2494	1635	1860	3346	4436	3315
Одеська	6126	5978	7282	8498	10370	11791	10295	9087	8259	7449	6015	4826	6504	7766	7369	8392	8949	18943	15536	11150
Полтавська	4037	4418	4871	5998	7705	7778	7753	7126	6860	5917	3168	3845	2459	2738	3080	3325	2675	4109	5401	5025
Рівненська	2603	2949	3149	3071	3801	3785	3648	2846	2508	2125	1855	1190	1412	1467	1834	1243	1544	2794	4139	5051
Сумська	2065	2206	2574	3014	3773	3934	3583	2805	2658	2353	2037	1220	1081	1319	1784	1544	1369	3510	2628	4265
Тернопільська	1512	1644	1751	1795	2350	2357	2067	1639	1608	1456	1357	1485	1504	1575	1755	1453	1286	1294	2229	3308
Харківська	6400	6795	7657	9315	13302	12635	11306	8348	7382	4868	3718	2681	1888	3422	4952	2865	3141	4314	6311	6343
Херсонська	1704	1835	2078	2468	3033	3114	3113	2721	2483	1900	1409	1087	1244	1309	1566	1153	1347	1476	2542	2818
Хмельницька	2448	2561	2925	3158	4241	4234	3975	3521	3186	2927	2267	1799	2068	2173	2927	2189	2509	3682	5650	4821
Черкаська	2441	2780	3085	3143	4185	4390	4114	3421	3716	3479	1531	1508	1096	1340	1672	2117	1325	4163	3435	3124
Чернівецька	1910	2057	2511	2905	3575	3833	3554	3019	2861	2609	1606	2043	2320	1585	1166	4132	1357	1039	2050	4590
Чернігівська	1667	1997	2331	2913	3636	3554	3431	2952	2773	2474	1423	1455	968	970	1254	1486	1147	1427	2815	3835
м. Київ	9090	7283	5443	3113	6485	7228	7134	3395	7440	8738	6519	2965	4428	9333	9783	6896	7482	14581	54613	11741

Продовження дод. М

Таблиця М.27

Залишки коштів місцевих бюджетів, розміщених на депозитних рахунках у банках у 2015-2019 рр., млн. грн.

Адміністративно-територіальні одиниці	Залишки коштів місцевих бюджетів розміщених на депозитних рахунках у банках, по роках, млн. грн.														
	УСЬОГО, в т.ч.					в тому числі:									
	2015	2016	2017	2018	2019	загальний фонд					спеціальний фонд				
						2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	944,6	0,1	2382,8	15887,0	23885,3	66,6	0,0	1004,7	12766,9	17242,4	878,1	0,1	1378,1	3120,1	6642,9
Вінницька	32,9	0,0	163,6	932,3	1667,3	1,5	0,0	87,0	698,7	1204,2	31,3	0,0	76,6	233,6	463,1
Волинська	24,1	0,0	75,0	711,3	1573,7	9,2	0,0	69,0	496,1	901,9	14,9	0,0	6,0	215,2	671,8
Дніпропетровська	53,8	0,0	120,9	4306,9	4068,8	0,0	0,0	32,0	4105,9	3633,2	53,8	0,0	88,9	201,0	435,6
Донецька	72,6	0,0	50,0	637,5	2847,0	1,0	0,0	0,0	277,0	1555,5	71,6	0,0	50,0	360,5	1291,5
Житомирська	143,5	0,0	400,1	513,2	638,5	38,0	0,0	205,8	297,0	298,2	105,5	0,0	194,2	216,2	340,3
Закарпатська	4,3	0,0	0,0	193,3	173,1	0,6	0,0	0,0	141,1	50,6	3,7	0,0	0,0	52,1	122,5
Запорізька	0,2	0,0	150,0	1430,8	1321,2	0,0	0,0	60,0	1210,5	972,1	0,2	0,0	90,0	220,3	349,1
Івано-Франківська	27,6	0,0	32,5	133,2	199,8	1,0	0,0	0,0	103,3	63,1	26,6	0,0	32,5	29,9	136,7
Київська	121,5	0,0	79,1	559,5	776,7	2,0	0,0	2,0	329,2	525,2	119,4	0,0	77,1	230,3	251,5
Кіровоградська	5,3	0,0	0,0	20,3	177,1	0,0	0,0	0,0	0,3	96,7	5,3	0,0	0,0	20,0	80,4
Луганська	30,9	0,0	0,0	6,3	21,6	0,2	0,0	0,0	6,3	19,9	30,7	0,0	0,0	0,0	1,7
Львівська	25,0	0,0	34,8	619,5	856,3	0,0	0,0	5,5	538,0	736,5	25,0	0,0	29,3	81,5	119,8
Миколаївська	7,8	0,0	9,6	313,4	315,0	0,0	0,0	0,0	300,0	315,0	7,8	0,0	9,6	13,4	0,0
Одеська	6,0	0,0	13,9	580,0	734,2	0,0	0,0	2,0	559,0	715,0	6,0	0,0	11,9	21,0	19,2
Полтавська	106,6	0,0	371,0	1088,4	1255,0	9,8	0,0	126,0	872,9	1098,0	96,8	0,0	245,0	215,5	157,0
Рівненська	0,0	0,0	0,0	35,0	306,7	0,0	0,0	0,0	35,0	304,7	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0
Сумська	13,5	0,0	1,5	520,9	1381,6	0,0	0,0	0,7	464,6	802,4	13,5	0,0	0,8	56,3	579,2
Тернопільська	20,7	0,0	0,0	54,5	448,7	0,0	0,0	0,0	14,5	342,4	20,7	0,0	0,0	40,1	106,3
Харківська	148,9	0,0	93,4	742,7	1238,5	1,0	0,0	60,0	609,5	786,6	147,8	0,0	33,4	133,3	451,9
Херсонськаобласті	0,5	0,0	0,0	0,0	13,5	0,0	0,0	0,0	0,0	13,5	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Хмельницька	7,4	0,0	0,0	149,4	501,8	0,0	0,0	0,0	141,3	490,0	7,4	0,0	0,0	8,1	11,8
Черкаська	44,5	0,0	366,3	988,3	1276,3	2,1	0,0	157,7	568,0	970,9	42,4	0,0	208,6	420,2	305,5
Чернівецька	1,4	0,0	167,2	489,0	880,2	0,1	0,0	65,0	285,2	511,6	1,3	0,0	102,2	203,8	368,6
Чернігівська	45,6	0,0	253,9	861,3	1212,7	0,0	0,0	132,0	713,7	835,2	45,6	0,0	121,9	147,6	377,5
м. Київ	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Продовження дод. М

Таблиця М.28

Прострочена кредиторська заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, за оплатою праці, соціальним забезпеченням та іншими видатками (загальний фонд) у 2015-2019 рр., млн. грн.

Адміністративно-територіальні одиниці	Прострочена кредиторська заборгованість за окремими КЕКВ, по роках, млн. грн.														
	оплата праці					соціальне забезпечення					інші видатки				
	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	0,0	9,9	0,6	0,0	0,2	490,9	338,3	846,2	7597,6	11679,0	1144,2	414,9	23,2	13,8	18,5
Вінницька	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,5	5,7	62,5	316,9	516,6	36,8	9,1	0,1	0,1	0,0
Волинська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,6	0,1	8,5	142,5	186,8	7,3	1,5	0,0	0,0	0,0
Дніпропетровська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	27,0	5,4	31,6	759,6	1035,1	114,2	23,9	1,8	1,8	3,8
Донецька	0,0	0,5	0,6	0,0	0,0	39,9	92,6	23,2	487,0	530,6	86,1	51,1	3,5	1,6	2,7
Житомирська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,7	1,2	17,3	218,0	238,2	2,4	0,3	0,4	0,0	0,1
Закарпатська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,9	2,4	0,9	126,3	293,2	35,4	7,7	0,0	0,1	0,5
Запорізька	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6,9	1,3	3,9	163,4	358,4	60,3	9,0	0,4	0,2	0,0
Івано-Франківська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	19,4	1,8	141,2	390,8	509,0	24,7	11,6	0,9	0,1	2,4
Київська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	19,9	4,2	7,8	441,4	513,8	45,6	13,0	0,4	0,7	0,7
Кіровоградська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,4	1,8	119,4	279,2	31,7	9,3	0,7	0,0	0,0
Луганська	0,0	9,4	0,0	0,0	0,0	9,3	128,2	34,2	91,6	135,7	45,1	47,9	5,4	6,4	4,3
Львівська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,2	1,0	4,3	329,6	560,3	56,8	17,8	1,8	0,4	0,4
Миколаївська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,6	0,1	2,7	126,7	153,2	40,1	2,9	0,1	0,1	0,1
Одеська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	25,4	2,8	2,2	96,9	241,9	58,7	17,4	0,6	0,3	0,4
Полтавська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	38,1	12,1	95,6	551,2	752,3	26,4	10,8	0,2	0,0	0,0
Рівненська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,6	1,6	24,1	257,0	463,0	17,0	2,3	0,1	0,0	0,0
Сумська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6,8	1,3	74,0	316,0	556,3	42,1	8,6	0,3	0,1	0,0
Тернопільська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	14,5	0,5	159,9	405,7	546,6	8,1	2,0	0,4	0,3	0,2
Харківська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	112,5	2,5	27,7	579,5	970,8	128,1	31,6	2,0	0,4	0,1
Херсонськаобласті	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4,8	0,8	2,7	136,9	227,9	18,6	5,4	1,1	0,5	1,6
Хмельницька	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,6	2,0	5,5	319,8	399,2	28,0	8,5	0,6	0,4	0,5
Черкаська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	28,1	5,2	96,0	335,4	561,4	35,6	14,0	0,1	0,0	0,0
Чернівецька	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,1	0,6	4,0	99,7	203,3	16,6	1,8	0,7	0,0	0,0
Чернігівська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	18,5	0,6	9,9	301,1	406,0	44,2	26,0	1,2	0,2	0,4
м. Київ	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	87,5	63,8	4,7	485,1	1040,2	134,3	81,5	0,6	0,0	0,0

**Прострочена кредиторська заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів,
за оплатою енергоносіїв, дослідженнями та розробками, поточними трансфертами підприємствам
(загальний фонд) у 2015-2019 рр., млн. грн.**

Адміністративно-територіальні одиниці	Прострочена кредиторська заборгованість за окремими КЕКВ, по роках, млн. грн.														
	оплата енергоносіїв					дослідження і розробки, видатки державного (регіонального) значення					поточні трансферти підприємствам				
	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	260,9	39,6	2,1	0,0	5,6	99,8	54,9	2,4	1,0	2,6	106,5	28,5	33,3	79,2	66,8
Вінницька	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9	0,2	0,0	0,0	0,0	10,9	1,5	0,8	2,1	2,0
Волинська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	0,0	0,7	2,3	1,5
Дніпропетровська	3,3	0,7	0,0	0,0	0,5	6,1	1,8	0,1	0,1	0,7	35,7	8,6	1,5	6,1	2,8
Донецька	4,1	4,5	0,0	0,0	4,6	5,1	12,6	0,1	0,0	0,6	6,1	2,8	21,3	31,4	31,6
Житомирська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Закарпатська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,7	1,0	0,0	0,0	0,0	4,4	1,1	0,9	1,9	1,4
Запорізька	0,4	0,3	0,0	0,0	0,0	2,0	1,0	0,4	0,0	0,0	0,9	0,1	0,0	1,6	0,5
Івано-Франківська	18,2	12,3	2,1	0,0	0,2	0,7	0,1	0,0	0,0	0,1	1,3	1,8	0,0	1,6	1,6
Київська	4,1	1,3	0,0	0,0	0,0	6,5	1,4	0,1	0,0	0,6	3,8	2,0	2,6	5,3	5,2
Кіровоградська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,6	0,0	0,0	0,0	1,2	0,0	0,2	2,2	2,0
Луганська	4,9	8,9	0,0	0,0	0,0	0,4	0,6	0,1	0,1	0,3	7,4	2,0	0,0	0,0	0,0
Львівська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	5,7	2,2	0,1	0,0	0,2	5,7	0,2	0,0	3,9	3,1
Миколаївська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2
Одеська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,2	2,1	0,0	0,0	0,0	5,8	0,9	0,0	1,2	1,0
Полтавська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,9	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Рівненська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,3	0,0	0,0	0,0	1,8	0,1	0,2	2,6	2,2
Сумська	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	1,2	0,1	0,0	0,0	0,0	3,5	0,8	1,0	5,1	2,3
Тернопільська	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,7	0,1	0,0	0,0	0,0	0,6	0,1	0,2	4,6	4,4
Харківська	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	11,6	1,3	0,2	0,3	0,0	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Херсонськаобласті	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	0,7	0,3	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Хмельницька	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,6	0,3	0,0	0,0	0,1	5,6	2,2	1,5	0,7	0,0
Черкаська	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	1,9	0,6	0,0	0,0	0,0	6,7	0,5	2,3	6,5	4,7
Чернівецька	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Чернігівська	2,9	0,7	0,0	0,0	0,0	1,6	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
м. Київ	222,3	8,6	0,0	0,0	0,0	35,1	26,1	0,8	0,1	0,0	3,7	3,6	0,0	0,0	0,0

Середньомісячна заробітна плата штатних працівників (без нарахувань) освітніх, медичних, соціально-культурних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, у 2015-2019 рр., тис. грн./міс.

Адміністративно-територіальні одиниці	Середньомісячна заробітна плата штатних працівників установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, за видами діяльності, по роках																			
	державне управління					освіта					охорона здоров'я					культура і мистецтво				
	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	3243,5	3444,7	4123,6	5289,9	8525,7	4357,4	4507,5	5072,2	6019,2	8003,5	1866,2	1842,4	2111,0	2635,6	4285,9	1878,6	1914,1	2138,9	2677,2	3845,5
Вінницька	3144,9	3293,5	4021,4	5095,5	7904,1	4368,9	4503,1	5083,0	5866,9	8444,5	1888,9	1927,5	2044,7	2653,4	4461,5	1922,6	1965,0	2190,0	2686,8	3901,6
Волинська	2849,7	3006,8	3655,2	4509,5	7670,5	4865,4	5044,6	5789,7	6663,4	8267,4	1896,1	1899,7	2107,0	2566,5	4349,9	2040,3	2111,5	2323,3	2753,2	3915,0
Дніпропетровська	3205,1	3505,0	4191,8	5767,0	8976,7	4097,9	4197,2	4755,6	5806,9	5857,6	622,1	677,8	2111,0	2604,3	3450,9	1805,5	1796,9	2146,3	2642,4	3693,0
Донецька	3336,5	3594,1	4441,9	5889,0	8747,4	4005,7	4140,4	4591,9	5521,4	8219,5	1849,9	1941,5	2056,0	2698,6	4448,7	1870,3	2082,1	2358,2	2812,2	3969,3
Житомирська	3134,2	3305,5	3901,0	5236,1	8404,2	4569,5	4683,5	5301,6	6116,7	8419,0	1850,7	1892,1	2010,3	2548,3	4361,4	1760,9	1789,6	1984,1	2654,8	3853,5
Закарпатська	3106,7	3228,5	3733,3	5102,9	7980,0	4997,3	5131,5	5741,8	6709,2	8564,0	2000,8	2052,1	2182,6	2732,8	4735,1	2159,1	2235,3	2433,9	2901,9	4088,0
Запорізька	3134,3	3379,4	4140,8	5531,1	8577,2	4184,5	4270,0	4791,1	5800,0	6044,2	1986,8	1965,8	2205,3	2770,4	4293,9	1880,8	1875,5	2083,1	2576,8	3926,1
Івано-Франків.	3104,3	3332,3	3988,8	5167,9	7880,5	5006,3	5216,1	5887,0	6977,8	8964,9	1977,8	2020,4	2134,0	2704,8	4487,6	1995,8	2082,0	2281,0	2892,8	4063,4
Київська	3216,0	3292,5	4127,3	5582,1	8693,1	4498,5	4545,6	4995,9	6069,6	8327,0	2042,9	2097,4	2410,7	3004,6	4503,6	1992,1	1973,5	2161,9	2637,7	3960,3
Кіровоградська	3068,3	3257,7	3954,8	4914,6	7863,2	4141,2	4212,4	4772,1	5536,0	8448,6	1793,7	1872,5	2001,1	2546,3	4346,6	1776,9	1815,9	2046,6	2616,5	3983,9
Луганська	3251,3	3156,0	4031,8	5315,7	8235,7	3930,7	4037,8	4487,4	5293,1	8177,4	1805,4	1784,9	1943,6	2713,7	5112,8	1834,4	1664,2	1991,8	2633,4	3714,2
Львівська	3361,7	3583,3	4325,2	5478,4	8770,3	4966,0	5086,8	5819,0	6837,8	6991,3	2015,9	2105,8	2506,8	2684,3	4313,3	2032,9	2086,7	2357,8	2832,5	4095,9
Миколаївська	2907,8	3065,3	3585,2	4479,7	7330,8	3893,2	4016,3	4534,3	5201,6	8479,6	1715,0	1820,9	1929,1	2422,0	4191,2	1787,3	1839,8	2038,2	2545,6	3537,2
Одеська	3043,4	3315,8	4107,5	5444,4	8675,7	4228,7	4324,6	4860,6	5726,8	6387,0	2043,2	2110,0	2072,7	2712,3	4418,9	1898,9	1939,3	2192,6	2570,0	3844,3
Полтавська	3395,4	3603,6	4346,8	5467,7	8550,1	4200,2	4288,5	4844,9	5629,5	8544,9	1843,8	1935,4	2205,1	2631,8	4495,5	1778,7	1836,7	2102,1	2732,2	4076,4
Рівненська	3091,0	3261,8	4049,9	5021,8	7649,6	4814,9	5020,1	6035,0	6584,0	8524,1	1868,8	1905,5	2134,9	2607,9	4143,4	2036,2	2110,9	2342,8	2854,1	4000,5
Сумська	3135,5	3387,0	4090,1	5087,5	7803,5	4138,6	4182,2	4722,4	5387,0	8012,0	1819,7	1851,5	2013,6	2519,1	4225,4	1751,9	1813,7	2037,9	2592,8	3813,6
Тернопільська	2719,9	2906,3	3716,8	4565,4	7389,0	4450,9	4631,1	5283,7	5956,3	8184,1	1868,6	1891,4	2164,4	2546,4	3946,0	1685,7	1698,8	1902,6	2534,1	3528,6
Харківська	3084,6	3216,1	3808,0	5727,9	9238,0	3991,3	4013,9	4375,7	5167,5	7835,1	1800,4	1852,1	1948,0	2458,5	2722,3	1771,9	1788,9	1909,2	2455,7	3142,5
Херсонська	2800,1	2981,6	3802,7	4664,8	6538,9	3829,2	3943,0	4507,0	5221,0	8722,8	1849,0	1819,0	2055,1	2404,9	4273,0	1852,6	1888,6	2066,7	2638,1	3771,4
Хмельницька	2939,7	3149,3	3865,6	4944,7	8304,9	4439,7	4554,2	5097,5	5865,5	8277,1	1873,5	1993,6	2166,7	2663,5	4042,5	1903,6	1961,5	2175,4	2598,7	3796,8
Черкаська	3257,0	3436,5	4021,5	4987,0	9110,3	4252,9	4391,1	4954,9	5747,6	8072,4	1804,8	1843,9	1962,2	2494,2	4353,4	1758,3	1816,6	2026,6	2654,2	3865,4
Чернівецька	3118,6	3265,8	3862,3	4955,1	8099,2	4498,2	4574,8	5167,4	6008,2	292,8	1870,6	1909,8	2031,0	2533,2	4331,9	1903,2	1955,0	2121,6	2502,5	3580,4
Чернігівська	2848,1	2975,4	3619,1	4837,7	7545,0	4494,4	4470,1	5083,2	5853,2	3953,6	1790,9	1783,7	1856,5	2494,5	4122,2	1651,2	1620,3	1883,0	2321,1	3438,0
м. Київ	5930,5	6533,4	6573,1	10476,0	13747,9	4884,7	5141,7	5548,5	7674,0	8242,9	1969,0	2001,8	2087,7	2797,5	5999,5	2064,0	2037,9	2199,9	3019,8	4297,1

Продовження дод. М

Таблиця М.31

Дебіторська заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів у 2015-2019 рр., млн. грн.

Адміністративно-територіальні одиниці	Дебіторська заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, по роках					Темпи змін дебіторської заборгованості бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, по роках			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
УСЬОГО, в т.ч.	98,8	59,6	138,2	128,5	128,8	98,8	59,6	138,2	128,5
Вінницька	0,4	0,9	3,5	4,8	4,1	0,4	0,9	3,5	4,8
Волинська	0,2	0,1	1,2	1,7	1,6	0,2	0,1	1,2	1,7
Дніпропетровська	4,9	4,5	6,7	20,7	17,9	4,9	4,5	6,7	20,7
Донецька	46,3	6,5	4,7	18,0	7,2	46,3	6,5	4,7	18
Житомирська	0,6	0,2	1,9	2,1	2,3	0,6	0,2	1,9	2,1
Закарпатська	0,4	0,7	1,6	1,8	1,5	0,4	0,7	1,6	1,8
Запорізька	0,5	1,5	2,1	2,8	5,2	0,5	1,5	2,1	2,8
Івано-Франківська	5,7	4,7	4,9	6,4	6,0	5,7	4,7	4,9	6,4
Київська	1,9	1,1	1,6	2,6	3,9	1,9	1,1	1,6	2,6
Кіровоградська	0,8	0,7	1,0	1,6	1,6	0,8	0,7	1	1,6
Луганська	2,9	2,8	2,5	2,4	2,6	2,9	2,8	2,5	2,4
Львівська	9,5	5,9	24,1	4,3	6,4	9,5	5,9	24,1	4,3
Миколаївська	2,5	2,9	4,6	6,9	6,8	2,5	2,9	4,6	6,9
Одеська	2,0	1,2	1,0	1,8	2,2	2	1,2	1	1,8
Полтавська	0,3	0,6	3,3	4,9	5,4	0,3	0,6	3,3	4,9
Рівненська	0,1	2,0	1,6	1,3	1,6	0,1	2	1,6	1,3
Сумська	1,0	1,3	4,6	11,0	11,3	1	1,3	4,6	11
Тернопільська	0,9	0,7	1,2	1,6	1,7	0,9	0,7	1,2	1,6
Харківська	10,3	10,3	10,2	17,3	21,2	10,3	10,3	10,2	17,3
Херсонськаобласті	0,2	0,3	1,2	2,0	2,0	0,2	0,3	1,2	2
Хмельницька	0,2	0,3	1,3	2,2	2,5	0,2	0,3	1,3	2,2
Черкаська	0,1	0,1	0,6	1,0	1,5	0,1	0,1	0,6	1
Чернівецька	1,9	3,3	1,5	3,2	4,3	1,9	3,3	1,5	3,2
Чернігівська	3,5	3,1	3,3	3,7	3,6	3,5	3,1	3,3	3,7
м. Київ	1,7	4,1	48,1	2,5	4,4	1,7	4,1	48,1	2,5

**Обсяги місцевого та місцевого гарантованого боргу міст України
у 2015-2019 рр., по роках, млн. грн.**

Місто (АдмГО)	Місцевий борг, по роках					Місцевий гарантований борг, по роках				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	10031,4	13838	5291,6	2750,3	2839	643,5	1406,3	1883,4	1892	1791,4
м. Київ	175,7	101,9	0,0	0,0	509	204,2	591,6	913,7	968,1	980,9
м. Одеса	2,6	1,9	56,7	76,9	79,5	0,0	1,9	5,3	5,6	24,2
м. Житомир	2,6	2	4,3	3,2	14	56,9	144,7	221,6	271,9	288,9
м. Івано-Франківськ	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,2
м. Чернівці	1,2	3,2	2,3	1,1	2,8	0,0	0,0	0,0	12,4	12,1
м. Луцьк	0,0	0,0	0,0	0,0	2,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
м. Рівне	0,0	0,0	0,0	7,6	6,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
м. Суми	60	60	60	2,6	6,2	178,1	325,7	447	461	449,8
м. Черкаси	0,0	0,0	0,0	0,0	1,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
м. Вараш	25	25	0,0	1,7	1,5	31,7	91,5	135,2	127,7	121,2
м. Кременчук	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
смт. Покровське	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
м. Біла Церква	1,3	2,6	1,9	1	0,0	0,0	0,0	0,0	493,9	464,2
м. Чернігів	12,6	0,0	0,0	0,0	0,0	7,4	9,6	8,7	0,0	0,0
м. Дніпро	0,0	0,0	0,0	0,0	3,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
м. Хмельницький	0,0	0,0	0,0	4,2	3,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
м. Славутич	0,0	0,0	0,0	0,0	3,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
м. Коростень	0,0	0,0	0,0	3,8	2,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
м. Бердичів	0,0	0,0	0,0	0,0	2,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
м. Фастів	0,0	0,0	0,0	3,3	2,4	0,0	0,0	49,5	51,8	51,9
м. Коломия	0,0	0,0	0,0	3,1	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
м. Горішні Плавні	0,0	0,0	0,0	0,0	1,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
м. Лубни	104,7	3,4	4,7	3,4	1,7	393,7	743,9	1114,5	1435,4	1438,7
м. Львів	1,1	1,8	2,8	1,9	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
м. Конотоп	1,2	1,8	1,3	0,8	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
м. Миргород	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1	179,4	184,4
м. Калуш	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	37,8	75,6	104,8	113,8	113,5
м. Кам'янець-Подільський	393,5	294	0,0	0,0	0,0	0,0	73,9	104	108	101,3
м. Харків	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	35,4	65,3	81,6	87,8	76,4
м. Новоград-Волинський	0,0	2,4	2,3	1,3	0,2	33,5	56	77,5	82,1	72,5
м. Бориспіль	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	23,4	45,4	57,8	63,1	61,5
м. Дрогобич	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	15	27	37,4	38,1	35,1
м. Нова Каховка	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	16,3	24
м. Тернопіль	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4,6
м. Полтава	15,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2	5,8	4,7	4,3
м. Вінниця	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6,4	5,1	4,1
м. Олександрія	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	1,5	1
м. Сєвєродонецьк	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Наукове видання

Першко Лариса Олександрівна

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ЗМІЩЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ
В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**

Монографія

Комп'ютерне складання та верстання

Т. М. Колот

Підписано до друку 14.09.2020. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. – 18,3. Тираж 300 пр. Зам. № 549/20.

Редакційно-видавничий відділ Національного університету «Чернігівська політехніка»
14035, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 7128 від 18.08.2020 р.